

MAGYAR NEMZETI MUZEUM
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRA

OLVASÓTERMI KÉZIKÖNYVTÁR

011711

KIKÖLCSÖNÖZNI NEM SZABAD

A KISFALUDY-TÁRSASÁG NEMZETI KÖNYVTÁRA

SZERKESZTIK

BEÖTHY ZSOLT, NÉGYESY LÁSZLÓ, CSÁSZÁR ELEMÉR

XXIII.

1.

DEÁKOS KÖLTŐK

KIADJA

CSÁSZÁR ELEMÉR

★

ELSŐ KÖTET

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

1914

A KISFALUDY-TÁRSASÁG NEMZETI KÖNYVTÁRA

SZERKESZTIK

BEÖTHY ZSOLT, NÉGYESY LÁSZLÓ, CSÁSZÁR ELEMÉR

XXIII. I. KÖTET

DEÁKOS KÖLTŐK

ELSŐ KÖTET

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ES KÖNYVNYOMDA

1914

DEÁKOS KÖLTŐK

KIADJA

CSÁSZÁR ELEMÉR

ELSŐ KÖTET:

RÁJNIS, BARÓTI SZABÓ, RÉVAI VERSEI

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

1914

6-3240

~~244744~~

14 503

A DEÁKOS ISKOLA.

Deákos költők, deákos iskola neve alatt foglalja össze irodalomtörténetünk azokat az írókat, akik a XVIII. század utolsó negyedében klasszikus, görög-római versformákban írtak magyar költeményeket. Mária Terézia uralkodásának utolsó évtizedében indult fejlődésnek ez a költői irány is, mikor a hatvan év óta szunnyadó nemzeti közérzés újra fölébredt s munkára készítette nemzetünknek műveltség iránt fogékony elemét. Tanult, olvasott, világlátott férfaink megértették vagy megérezték, hogy tudományban és kultúrában elmaradt nemzetünk kiművelésére a leghatásosabb eszköz az irodalom, s mivel a Rákóczi-szabadságharc lezajlása óta élő, virágzó magyar irodalom nem volt, ennek megteremtését tartották legfontosabb feladatuknak. Így, inkább a cél tudatától, mint ihlettől ösztönözve, a XVIII. század hetvenes éveiben egy egész írósereg vette művelésbe költészetünknek paragon heverő mezejét. Tanultságuk nagyobb volt, mint költői tehetségük, ismereteikre támaszkodtak inkább, mint az alkotó képzelet munkájára. Ennek hatásaként költészetüket az eredetiség kisebb foka jellemzi, s csak fokozatosan emelkednek ki a tudatos vagy öntudatlan utánzásból, míg végül egy részük, akiket a természet gazdagabb költői érrel áldott meg, a művészet tisztább régiójába is följut.

Az utánzás, a mintaképek követése olyan erős jellemzővonása ennek az 1772-ben, Bessenyei György föllépésével kezdődő időszaknak, hogy az irodalomtörténet ezen az alapon, mintáik megválasztása szerint, különíti el egymástól a felújulás korának költőit. Vannak köztük, akik némileg a formában is, s még inkább szellemben az akkoriban Európa-szerte mintául szereplő francia költészethez kapcsolódnak, tehát modern mintát választanak: a *franciások*; vannak, akiket még formában is az antik hagyományok követése lelkesít, épen azok, kiknek műveit

ebben a kötetben veszi a közönség: a *deákosok*; mások hazai talajon maradnak: a régi magyar költői hagyományokat, főként Gyöngyösi Istvánt követik s hangban, nyelvben, formában közelállanak a népieshez, ezek a *magyarosak*; végül nemsokára, alig egy évtized múlva, alakul egy negyedik csoport, melyet a német költészetnek épen akkor kibontakozó s a franciát is túlszárnyaló ereje, tehát egy még modernebb irány ragad magával, koruk legfiatalabb és legműveltebb költői, akiket most *németeseknek* nevezünk.

A deákos költői irány kibélyegző vonását már említettük. A versforma ez, az antik metrumoknak szinte kirekesztő használata, ami már külsőleg is elválasztja az iskola tagjait a más nyomon haladó költőinktől. Ez a mozzanat ugyan csekély jelentőségűnek látszik, mert pusztán a versek külső alakjára vonatkozik, de annál a szoros kapcsolatnál fogva, mely a formát és tartalmat a költői műveknél összefűzi, döntő jelentőségű. Még fokozódik a jelentősége, ha meggondoljuk, hogy a klasszikus versformák ritmusa modern fülre általában, de magyar fülre különösen is idegen, az a technika pedig, mellyel e formákat nyelvünkön meg lehet szólaltatni, s a mely abban áll, hogy a nyelv természetes hangsúlyait elnyomva csak a hosszú és rövid szótagok váltakozására alapítsuk a verselést, ellentétben áll a nemzeti formáinkban szokásos, és a természetes hangsúlyt értékesítő verselésmóddal. Merész lépés volt deákos költőinktől, mikor nemzeti versformánkat idegen technikával cserélték föl. Rájnisi József volt közülök az első, aki 1760-ban a nagy újítást megkezdte. Követte Baróti Szabó Dávid, aki társa kísérleteiről mit sem tudva 1773 óta irogatott görög-szabású verseket. Rájnisi egyelőre nem bocsátotta a napvilágra verseit, így Szabó, aki újította verseit 1777-ben ki-nyomatta, megelőzte őt. A következő évben Révai Miklós jelent meg a nyilvánosság előtt, majd egy évtized múlva Virág Benedek, végül már a XIX. században Ungvárnémeti Tóth László. Ők azok, s az iskola korlátaiból fényes költői tehetségével kiemelkedő Berzsenyi Dániel, akiket e költői irány hívei közé számlál az irodalomtörténet. Az első három, akiket a deákos iskola triásza nevével szokás jelölni, az irány megalapozói; Virág és Berzsenyi a második nemzedék, mely az

ő vállukon emelkedik magasra; Ungvárnémeti Tóth jelzi a legszélsőbb fejlődést, nem tehetség által, hanem mert a görög költészetet szóaltatja meg magyar nyelven.

Rájnis és Szabó, eltelve mindegyik attól a büszke tudattól, hogy ő az első, aki magyar nyelven görögszabású verseket ír, mikor tudomást szereztek egymás rokon törekvéseiről, elsőségüket fenyegetve látva ádáz haraggal támadtak egymásra – tulajdonképen teljesen ok nélkül. A deákos irány megindításának érdeme az ő nevükhöz fűződik, de az antik versmértékek átplántálásáé nem. Amit ők nem tudtak: a klasszikus verselő módnak már hosszú múltja, több mint kétszázéves története volt irodalmunkban. Egynémely kétesértékű kísérlet után, aminőt p. o. 1538-ból ismerünk, Sylvester János, XVI. századi tudományos életünknek egyik vezéralakja, 1541-ben kiadott újtestamentom fordítása elé 24 soros, distichonokba foglalt *Ajánlást* írt s a négy evangélium rövid tartalmát szintén distichonokba foglalta össze. Sőt Sylvester nemcsak korához mérten, hanem Rájnisékhöz viszonyítva is könnyen és biztosan versel, főként az *Ajánlás*ban, sorai zökkenő nélkül, simán gördülnek, minden erőltetés nélkül, s midőn gondolatait a szokatlan, nehéz versmérték jármába kényszeríti, nem szenvedt ezt meg sem a versforma, sem a nyelv.

Sylvester kísérlete után a XVI. század közepétől kezdve tudós könyvszerzőink, akik megtanulták a latin verselést, hébe-korba magyar nyelven is írtak könyveik elé görög metrumokban, többnyire distichonban ajánló versikéket s más effajta költői játékokat. A klasszikus formákat használó íróink száma 1732-ig elérte a félszázat, s ezen kívül 15 kalendáriumban találunk distichonokat. Verselőink sorában találunk neves reformátorokat és írókat (Dévai Bíró Mátyás, Magyari István, Alvinczi Péter, Apáczai Cseri János), sőt a nagy Pázmány is szerepel köztük három distichonnal, de költő csak egy volt köztük, Szenci Molnár Albert. Legnagyobb részük nehézkesen, esetlenül szedi mértékre mondanivalóját, de még a folyamatosabb versikékből is hiányzik a költészet, s ami döntő, maguk az írók sem tartották verseiket költői műveknek.

A XVIII. század közepén az irodalmi köztudat meglazulásával feledésbe merült ez a divat; akik fölélesztették, Ráday

Gedeon és Szilágyi Sámuel, már költői céllal, de csak maguknak verseltek, mint az akkori versszerzők általán, s útjásukat tovább nem terjesztették. Szilágyitól ugyan eltanulta Kalmár György s *Prodromus* című, 1770-ben megjelent könyvében több mint hatodfélezer hexameterrel a világ elé is lépett, de unalmas, szintelen, zagyva verseiről nem vettek tudomást. Nagyobb hatása volt Molnár Jánosnak, aki 1760-ban *Régi jeles épületek* című könyvében fölemelte szavát a görög-római versformák érdekében és nagy munkáját elég sűrűn élénkítette kezdetleges, feszes hexameterekkel. Egész köre támadt a katolikus papság fiatalabb tagjaiból, akik az ő biztatására nagyobb tüzzel, mint hivatottsággal irogattak üdvözlő költeményeket hexameterekben vagy distichonokban. Hívei azonban, Birsi Ferenc, Tóth Farkas, Berencs Keresztély, Mártonfi József, Bolla Márton, Kreskay Imre, nem emelkedtek ki a formagyakorlatból, kezükben az antik metrum nem nemesült művész-eszközzé. Lassanként abban is hagyták a kísérletezést, igyekezetük nem hagyott nyomot, csak a Molnárhoz csatlakozó Révai Miklós vitt komoly ambíciót és költői tartalmat az új formakészletbe.

Ez 1773-ban történt, amikor a másik két deákos költő, Rájnisi és Szabó, már szintén javában írták újfajta verseiket, s így ezt az évet tekinthetjük a deákos iskola megszületése idejének. Működésük eleinte alig különbözött a régibb, XVI–XVII. századi, és újabb, XVIII. századi hasonló törekvésektől. Ők is, mint Sylvester és Molnár követői, kezdetben ötletszerűen művelik a verstaragást, költői ihlet híján vagy köznapi tartalmat öntenek görögös versformákba, vagy latin költeményeket fordítgatnak; nagy fáradsággal és igen tökéletlen író-készséggel róják egymás mögé döcögő soraikat, melyeknek versmértéke ugyan hibátlan, de annál művésziertlenebb a nyelvük, előadásuk. A félsiker nem rettentí őket vissza, folytatják a kísérletezést, s miközben újabb és újabb próbát tesznek, mindjobban fölbátorodnak. Észreveszik, hogy a verselés nem célja, csak eszköze a költészetnek, s tudatos, komoly igyekezettel, erős kitartással dolgoznak tovább. Nemcsak fejlett technikára tesznek szert, hanem lappangó tehetségük is kibontakozik: észrevétlenül költökké válnak az addigi verstaragók. Nem tartoznak így

sem a nagyok közé s koruk kiválóbbjai mellett is messze elmaradnak, de működésük nincs érdem és jelentőség híján.

Tehetségüknek nagyobb foka s az írói ambíció választja el őket a korábbi kísérletezőktől; ez a magyarázata, miért kezdi az irodalomtörténet a deákiskola történetét a triász föllépésével.

Mind a három deákiskolai költő, de már maga Molnár és egész köre is, szerzetes tanárok sorából került ki. Szerzeteseinknek tanulókorukban, a XVIII. századi iskola célja és szervezete következtében, jóformán egyetlen hivatásuk a latin nyelv elsajátítása, a római írók műveinek olvasása, könyv nélkül tanulása volt; mint egyházi férfiak nemcsak ismereteiket kellett latin szakmunkákból meríteniök, hanem szórakozásul is latin könyvekhez fordultak, a XVIII. században fölvirágzó új latin, főképen jezsuita költészet műveihez; tanári katedrára lépve pedig ugyanazokat a római költőket olvastatták, magyarázták és tanultatták, amelyekkel mint tanulók az iskolában foglalkoztak. Természetes, hogy mikor ők is a magyar műveltség szolgálatába állottak s föltámadt írói ösztönük költői munkák készítésére serkentette, fogvatékos írói készségük támogatására a latin irodalomhoz fordultak, az egyetlenhez, melyet ismertek.

Az a latin irodalom azonban, amelyet deákosaink kiaknáztak, nem annyira a római klasszikus irodalom, Vergilius, Horatius, Ovidius és az elegiaírók költészete, mint inkább ennek a régi irodalomnak friss hajtása, a XVIII. században, főként a jezsuita írók műveiben, fölvirágzó új latin irodalom. Ismerték az előbbi is, de ez a holt, a maga klasszicizmusában megmerevedett irodalom távol, szinte elérhetetlen magasságban állt előttük. Más volt a tárgyköre, idegen az eszmevilága, s költői szépségeit inkább csodálták, mint szerették. Átvettek a római költészet nagy mestereitől egy-egy gondolatot, képet, hasonlatot, eltanulták néhány költői szólamukat, nagy ritkán ösztönt is merítettek műveikből költői alkotásra, de az eredmény nincs arányban avval a buzgó tanulmányozással, mellyel a római klasszikus költészetbe elmerültek. Látható nyoma nem is eredeti költeményeikben maradt, hanem abban a buzgalomban, mellyel a görög-római költészet remekait magyarrá fordították.

Annál nagyobb lelkesedéssel foglalkoztak az új latin irodalom termékeivel. Ennek művelői, mint maguk a deákosok, újkori szerzetesek voltak, akiknek lelki világa rokon volt az övékével. Mint emberek és költők egyaránt közel álltak hozzájuk. Nemcsak örömük és bánatuk, vágyaik és csalódásaik voltak közösek, nemcsak érdeklődésük köre, olvasmányaik és ismereteik anyaga volt ugyanaz, hanem költészetük jelleme is. Azok is tudatosan lettek költökké s nem hivatásból; ihletüket tanulmánnyal, gyakorlattal pótolják: épúgy mint ők. Könnyebb dolguk volt ugyan, mint magyarul író követőiknek, mert a római költészet szólamkincsét használhatták, de viszont Rájnisék számára is megkönnyítették a munkát: hozzá alkalmazták a modern gondolatvilághoz a régi római költészetet. Így a mi deákosaink nem szorultak arra, hogy egyenesen a római irodalomhoz forduljanak: latinul író szerzetes-társaik verseiben megkapták ugyanazt, de közelebb hozva a XVIII. század követeléseéhez.

Ez az élő, gazdag új latin irodalom nyomta reá jellemző jegyeit deákosaink költészetére. Azokat a műfajokat honosították meg a magyar irodalomban, azokat a versformákat művelték, melyeket a XVIII. század latinul író jezsuitái kedveltek, azokat a költői szólamokat, ékességeket, fogásokat használták, melyeket náluk találtak. A legjellemzőbb ebből a szempontból költőink kép-készlete: azok az ékességek, melyekkel verseiket költőiekké akarták varázsolni. A költői előadást a prózaitól első sorban a képszerűség, a szemléletesség választja el, az az erő, amellyel a költő lelke tartalmát érzéki képekbe foglalja. Deákosaink — száraz, józan tudósok — nem ismervén eléggé a költői képek leggazdagabb forrását, a nagy természetet, írott forrásokhoz fordultak, s az új latin költők verseit fosztották ki. Elárasztották költészetüket a klasszikus mitológia isteneivel és csodálényeivel, nimfákkal, dryadokkal, faunokkal, s ezáltal iparkodtak életet vinni a verseikbe. Utaltunk azonban arra, hogy ezek a jezsuiták maguk is utánpótlók voltak, képeiket ők sem közvetetlen szemléletből, hanem a római klasszikusokból vették, s így a rómaiaknak sem tulságosan eleven, szemléletes dikciója a sok kölcsönzés, átvétel után deákosaink verseiben elvesztette színét és melegét, közvetetlenségét és plaszticitását. A görög

mitológia erőteljes duzzadó személyesítéseit már a rómaiak racionális értelmű absztrakciókká súlyosztotta; a renaissancának meg a későbbi századoknak latin költői, egy más világfölfogás emberei, még a tartalmuktól és a hozzáfűződő képzetektől is megfosztották s pusztá nevekként használva, modorossággá, sallangokká alacsonyították azt, ami a klasszikus költőknél természetes, képszerű volt. Deákosaink. Rájnis legkevésbé, még mintaképeiknél is jobban visszaéltek ezekkel a mitológiai nevekkal, s csak úgy tobzódtak ezekben a fakó, kopott ékességeiben. Azt hitték, költői lesz a dikciójuk, ha gabona helyett Cereszt, bor helyett Bacchust, szerelem helyett Venust mondanak s habozás nélkül öltöztették legmodernebb, legprózaibb gondolataikat mitológikus mezbe.

Mélyebb, tartalmi hatást is tett rájuk a XVIII. század latin költészete. Egyrészt sokat lefordítottak szerzetes társaik verseiből vagy megénekelték a náluk talált tárgyakat, másrészt költői pályájuk kezdetén az ő példájukra alakult ki fölfogásuk a költészet céljáról és természetéről. A költészet mesterség — ez a meggyőződés érlelődik meg bennük — melyet meg lehet tanulni, s arra való, hogy a művelt, tanult ember gondolatait, mindennapi érzéseit esinős formában fejezze ki. Különösen akkor van nagy jelentősége, ha valakit meg akarunk tisztelni vagy együttérzésünket akarjuk kimutatni. Mennyivel szebb, ha prózai levél helyett verses formában kívánunk szerencsét nevenapjára, vagy fejezzük ki részvétünket szerencsétlenségtől sújtott barátunknak, előljárónknak, pártfogónknak! Innen az a sok levél alakjába foglalt üdvözlő, gyászoló vers és alkalmi költemény deákosaink gyűjteményeiben.

Az alkalmi versek divatának megerősödésére döntő hatással voltak a kor viszonyai. Amikor deákos költőink első verseiket írták, nem volt magyar olvasó közönség, hiányzott nemzetünkben az irodalmi köztudat. Csak később, a viszonyok javultával, mertek arra gondolni, hogy verseiket nyomtatásban a közönség elé vigyék — eredetileg maguknak és annak a baráti körnek írták, mely bennük, mint jó embere műveiben gyönyörködött. Ezért van annyi személyes, csak az író s barátait, pártfogóit érdeklő mozzanat verseikben: akiknek e sorok szánva voltak, baráti érzelmeik miatt szívesen meghallgatták az író apró-

cseprő élményeit, sorsának köznapi változásait; az a hatalmas nagytúr, akit a vers megtisztelt, gyönyörködött a költő érzelmeinek hullámzó árában, hiszen ő keltette ezt a lelki fölindulást.

A veszedelem, mely e körülmény nyomában járt, nyilvánvaló. Az igazi költészet nem egyeseknek, hanem a nemzet egészének szól. Ha a költő lemond arról, hogy az olvasók nagy tömegére hasson, szemhatára összeszűkül, s a művészet követelései, szempontjai háttérbe szorulnak egyéni szempontjai mellett. Ez történt a deákosoknál is. Nem válogatták meg az alkalmat, minden jelentéktelen eseményt, minden apró sorsfordulatot megragadnak, hogy versben értékesítsék; másrészt eltolódnak lelkük előtt az arányok, elvesztik a mértéket, s föllengző szavakkal, áradozó pathosszal énekelnek a legprózaibb dolgokról, az életben számtalanszor ismétlődő jelenségekről, közönséges lelki mozgalmakról. Az ok és okozat között nincs meg a helyes arány; eredménye a dagály, a nagy hang, a keresett, rikító színek, melyek valójában ürességet takarnak.

Lassanként mutatkoznak a változás jelei. Már ezek az alkalmi versek is néha-néha többek voltak egyszerű formagyakorlatnál, költői játéknél. Céljuk még nem művészi a szónak igazi értelmében, de már nem is gyakorlati, s nem időtöltés kedvéért irattak. Egyik-másik alkalmi vers meg épen kiemelkedik társai közül s költői jelentőséget nyer. Költőinket időnként valami nagyobb, fontosabb esemény éri, s ez egész lelküket mozgálmomba hozza. Meghal egy jóttevőjük, akihez a szeretetnek, hálának erős szálai csatolták; máskor ellenségeik ádáz hajsztát indítanak ellenük, s fejük fölé sötét felhők tornyosulnak; vagy előljáróik rendelete kiragadja őket megszokott környezetükből s új, ismeretlen pályára küldi: a mélyen átértzett fájdalom ilyenkor őszinte hangokat csal húrjaikra s közvetlenül szívük teljéből merítvén, az érzelem, a szenvedély természetéhez illően szólalnak meg. Ezek az alkotásaik már igazi költemények; deákosainkat, mikor ezeket a verseiket írják, már megilleti a költő neve.

A döntő fordulat a deákos iskola fejlődésében mégis akkor következett be, mikor a 70-es években ébredező nemzeti szellem megkapta őket. A hazafias érzés, mely Mária Terézia

uralkodása alatt szunnyadt és nem ismert igazi tárgyára, Berzsenyi föllépésével kapcsolatban, ha nem is a hatása alatt, tudatosá vált, nemzeti öntudattá erősödött. A deákos költők, akik eddig inkább csak sejtették, mint tudták, mit követel tőlük a haza java, most megértették, hogy minden magyar hazafinak legfontosabb kötelessége nemzetiségünk buzgó védelme. Mivel sajátos politikai viszonyaink között, mikor az akarat és cselekvés szabadságát békába verte az uralkodói hatalom, a politikai agitáció el volt előtűzve zárva, a társadalmat iparkodtak megnyerni: a magyar ruha viseletével tüntettek hazafias érzelmeik mellett, s a magyar nyelv terjesztésével, ápolásával, művelésével ébresztették és táplálták a magyar szellemet. Rájnis és Révai, nem törődve föllebbvalóik nehezítésével és a csöcselék hahotájával, pap létükre is magyar ruhában járnak, és Szabóval együtt tüzes versekben izgatnak a magyar nyelv érdekében. Majd II. József erőszakos rendeletei s a nyomukban járó nemzeti fölbuzdulás teljes lángra lobbantja hazafias érzésüket. Fájdalom, harag, majd mikor az uralkodó halálos ágyán visszavonja sérelmes rendeleteit és hazaküldi a szent koronát, lelkesedés ragadja meg őket elemi erővel; apró-cseprő okok keltette önző érzelmek helyett önzetlen, magasztos érzelmek, egyéni érdekek helyett, egyetemes, az egész nemzetet megmozgató lelki izgalom töltik be szívüket: olyan lelkiállapotba kerülnek, melyben már megfogam a költői ihlet. Amit ekkor írnak, abban van már esztétikai érték: a deákosok költészete ezekben a hazafias költeményekben tetőződik. Itt levetik a latin irodalom jármát, szabadon, lelkükből írnak, annyi erővel és művészettel, mint addig soha.

Az iskola fejlődésének ebben a mozzanatában lép föl a két későbbi deákos költő, a második nemzedék, Virág és Berzsenyi. A legkedvezőbb pillanatban. Nemcsak elkészített utat találtak, mintákat, költői eszméket, technikát, tradíciót, hanem, ami fontosabb, történelmi pillanatot, nagy érzéseket, válságos helyzetet, lelkesedést és csüggedést, ami a költői indítékok egész sorával árasztotta el lelküket és költészetüket. Berzsenyi a maga erős egyéniségével, költői lelkével, mély érzelmeivel és magasan szárnyaló gondolataival kevésbé szerencsés körülmények között is nemzetünk legkiválóbb óda-

költői sorába küzdött volna föl magát, de Virág emelkedését nem annyira tehetségének, mint inkább a kedvező időpontnak s lelke harmóniájának köszöni. Nem volt olyan mestere a nyelvnek, mint Szabó, érdeklődési köre sem mérkőzhetett mélységben és kiterjedésben a székely poétaéval; Révai meghaladta formaérzékben, Rájnis erőben — de a sors kegyelméből ő ott kezdhette, ahol amazok végeztek, s mozgalmasabb időkben. Másfelől többet tanult a legnagyobb római lantostól, Horatiustól is, mint társai, akiknél nagyobb volt a fogékonysága a költészet szépségei iránt.

Igy Virág költészete szorosan hozzákapcsolódik a triászéhoz, Berzsenyi viszont őt vallja mesterének.

De a triász működése más irányban is hatalmas hullámgűrűket indított meg. Ami nagy reformjuknak lényege volt, a görög-római versformák meghonosítása nyelvünkön és a klasszikus költészet egy pár virágának átültetése irodalmunkba, osztatlan tetszéssel találkozott fiatalabb íróink körében, s általánossá vált költészetünkben a verselésnek latinus módja.

Két irányban figyelhetjük meg a hullám toaterjedését. Több csekély tehetségű vagy épen tehetségtelen versíró — Gyöngyösi János, Édes Gergely — érdeklődését megragadták az új fajta versek, de fogyatékos ízlésükkel nem ismervén föl az új eljárás sajátos természetét, s nem lévén elég érzékük a versformák történeti fejlődése iránt, az antik versformákat az újabkori rimeléssel párosították. Tévítra kerültek ezáltal, s az új latin irodalomban különben már régóta divatozó stíltelenségnek hódolva ú. n. leoninus verseket írogattak. Mivel költői ihlet híján a megrímelt ókori metrumokban mindenféle prózai tárgyat énekeltek meg, s így a költői névre egyáltalán nem tarthatnak jogot, az irodalomtörténet kirekeszti őket a deákos iskolából s az irodalomból általán.

Annál értékesebb műveket termelt a másik irány. Fiatal íróink közül a finomabb ízlésűekre erősebb hatást tett Rájnisék antikizáló költészete. Ezek, hogy csak a nevesebb költőinket említsük: Kazinczy, Batsányi János, Verseghy Ferenc, Dayka Gábor, Csokonai, Fazekas Mihály, nemcsak rátértek egy időre a Rájniséktől jelzett útra s szívesen használták verseik formájul a klasszikus metrumokat, hanem legnagyobb részük el-

merült s mesteréiknél mélyebben, több eredménnyel a római klasszikus költőknek, főképen Horatiusnak, tanulmányozásába. Ők azonban csak működésük egy részével tartoznak a deákosok közé. Könnyen hangolódó kedélyük, nagyobb műveltségük, széleskörű olvasottságuk fogékonnyá tette őket más szellemű költői törekvések iránt is, s mind modernebb szellem lévén, az újkori irodalmak, főként a német költészet hatása alá adták magukat. Mindamellet egyikük-másikuk, mint p. o. Kazinczy, Verseghy és Csokonai, élte végéig vissza-visszatért költői motívumokért a római költészethez, bizonyosságul annak, mennyire megtelelt a közszükségletnek az új költői irány.

Berzsenyivel a deákos iskola elérte azt a magaslatot, ahonnan többé már nincs emelkedés. A római lantot az ő magyar ujjai a maga eredeti tisztaságában és nemességében szólaltatják meg, s költészete az antik szellemet meg a magyar érzésvilágot csodálatos harmóniába olvasztja össze. Aki utána föllépett, a deákosaink sorát berekesztő Ungvárnémeti Tóth László, valóban nem is folytatta irányát, hanem más nyomon indult: igen erős görög kultúrája volt, s a görög remekművek közvetlen ismerete alapján nem a görögöket utánzó rómaiakhoz vagy tanítványaikhoz, az új latin költőkhöz és a magyar deákosokhoz fordult, hanem egyenesen az eredeti forrásból merített, a görög költészetet utánozta. Tulajdonképen nem is deákos, mint inkább görögös költő: az egyetlen irodalmunkban, egészen különálló jelenség.

Maga a deákos irány azonban, noha Berzsenyivel és Ungvárnémeti Tóth-tal a XIX. század harmadik évtizedében befejezte önálló életét, nem pihent el teljesen. Élt és hatott tovább is, sőt utolsó rezdülései eljutnak a jelenkorig. A XIX. század első negyedében föllépő költőink, Kölcsey, Kisfaludy Károly, Vörösmarty, Czuczor, Garay, pályájukat többnyire antik versformákban írt költeményekkel nyitják meg, s még Kisfaludy Sándor is, a nemzeti versidomnak egyik leglelkesebb híve, időnként megír egy-egy költeményt antik versszakokban. A klasszikus szellem ugyan mindjobban elhalványul, helyét mind teljesebben a magyar gondolatvilág foglalja el, de a külső alakban, verselő eljárásban, sokáig kitartanak a Rájnis megkezdte reform mellett. Sőt a XIX. század huszas éveiben mintha

új virágzásra jutna az antik forma: az eposz hagyományos formája a hexameter lesz, az ódái a különféle görög versszakok, az elegiái és epigrammái a distichon.

Ekkor azonban a klasszicizmus már pusztán a formában jelentkezik, szóval az egész irány visszatér oda, ahonnan kiindult: a görög-római költészet a maga kifejtett formakincsével, de csak avval, rányomja bélyegét a magyarra. Arany János 1845-ben még hexameterben írja *Elvesztett alkotmányát*, de ebben a komikus eposzban az egykor fonséges hatású hexameter már a komikum emelésére szolgál, az antik szabású eposzok kigúnyolására. Evvel meg is szűnik a deákos irány története, azóta csak elvétele, emléktáblákra vésett fölíratokban, alkalmi megemlékezésekben, találkozunk az egyik antik formával, a legszívósabb életű distichonnal.

Ma már tehát nemcsak a deákos iskola, hanem az egész klasszikus irány a múlté. De igazságtalanság volna, ha a jelen szemével tekintve nem látnánk benne mást, mint egy pár író érdekes törekvését. A deákos iskola egy hatalmas szellemi áramlat kifejezője, mely irodalmunk életének egy félszázadára, a Szabó fölléptétől (1777) Berzsenyi elnémulásáig (1830) tartó korszakra, elhatározó befolyással volt, sőt ennek a korszaknak nemcsak irodalmi, hanem kulturális jelleméhez is hozzátartozik az a sajátos szín, melyet a deákosok működésével kapott. Ebben határozódik az iskola érdeme és jelentősége.

Az iskola hatása térben és időben messze kiterjedt, s megérezte egész szellemi életünk. Azok a heves tollharcok, melyeket a triász tagjai egymással az elsőség kérdésében vagy a magyar prozódia vitás pontjait illetőleg vívtak, egyfelől széles körben érdeklődést keltettek az irodalom iránt, másfelől előkészítették az utat a XIX. század elején felvirágzó nyelvtudomány számára. Még jelentősebb az a hatás, melyet költeményeik tartalmukkal és formájukkal tettek. Az előbbinek intenzitása, az utóbbinak tartóssága volt nagyobb. A deákosok a klasszikusokat követve és fordítva — a triász Homerost, Vergiliust, az elegiáírókat és görög lírikusokat, Virág Horatiust föltárták a görög-római költészet kincsét, s módot nyújtottak arra, ami a nyugati nemzeteknél már századokkal azelőtt, a renaissance korában, megtörtént, hogy a magyar irodalmat áthassa a klasszikus

világ emlékeinek izlésnevelő, érzékfinomító hatása. A triász alaki, Virág tartalmi, Berzsenyi szellemi kapcsolatot teremtett költészetünk és az antik költészet között. Továbbá új műfajokkal is gazdagították az irodalmat. A korábbi feledésbe merült törekvések után vagy épen minden előzmény nélkül bevezették irodalmunkba az ódát és elegiát, az epigrammot és az antik formájú eposzt.

Époly mélyen járt versreformjuknak, az antik mértékek meghonosításának hatása. A XVIII. század végén, a francia és német irodalom nagy hatása ellenére, mely új formákkal frissítette föl verstechnikánkat, a magasztos érzéseket nagy erővel megéneklő lírának nem volt irodalmunkban megfelelő versmértéke: költőink megtalálták a hiányzó formákat a Rájiniséktől meghonosított klasszikus versszakokban. Bár költészetünk azóta ismét lemondott róluk, újításuk még sem múlt el nyomtalanul. Ami a kimért, határozott, merev antik formák használatából egyenesen következett: deákos költőink törekvése rövidsége, szabatosságra, tömörsége, az a magyar nyelvnek megbecsülhetetlen hasznára vált. Költői dikciónkat Kazinczy választékossá, Csokonai kifejezővé, Kisfaludy Sándor természetessé tette, s így hajlékony, fordulatos, könnyed lett a deákosok nélkül is, de ennek a dikciónak tovább fejlesztése a másik irányban, az erő és fenség irányában, a deákosoknak, első sorban Szabó Dávidnak, Virágnak és Berzsenyinek érdeme. Sőt az a költőnk is, aki a magyar költői nyelvet megteremtette, Vörösmarty, a maga nagy nyelvgeniuszát a deákosok versein nevelte. Vörösmarty megrázó, hatalmas dikciója — amint Gyulai Pál megállapította — Berzsenyi s a deákosok költői nyelvében elő volt készítve.

Ez, a magyar költői nyelv továbbfejlesztése, a deákos iskolának legnagyobb érdeme.

Császár Elemér.

RÁJNIS JÓZSEF VERSEI

RÁJNIS JÓZSEF.

A deákos iskolának időrendben első tagja, Rájnis József, Kőszegen született 1741 június 4-én. Nem a származása, csak a születése tette magyarrá: atyját, ki Kőszegen városi tanácsos volt, még Reinischnek hívták. Az első nyelv, melyet a kis Rájnis a szülőházban tanult, a német volt, a második, melyre a kőszegi jezsuita iskolában fogták, a latin, s magyarul csak serdülő korában kezdett beszélni. Magyar szülőföldjének ereje azonban csodát tett: rövid pár év alatt Rájnis nemcsak megtanult magyarul — s oly tökéletesen, olyan tisztán, mintha az alföldön született volna — hanem lélekben is átalakult magyarrá. Megszerette hazáját, fáját, nyelvét, s noha 1757-ben az erősen nemzetközi jezsuita-rendbe lépett, mely őt két évre Bécsbe, majd újabb két évre Leobenbe küldte, ez a szeretet csakhamar rajongássá, tüzes hazaszeretetté fokozódott.

Hazaszeretete tette őt magyar íróvá is. A latin verselést, melyet már a gimnáziumban elsajátított, Leobenben is folytatta, mikor egyszerre fölébredt benne nyelvére büszke magyarsága. Megírigyelte a rómaiakat szép versformáikért s meg akarta mutatni, hogy a mi nyelvünk sem áll hajlékonyságban Horatius nyelve mögött. Az eszmét megvalósította, s 1760-ban Sannazarónak egy kis latin versét magyar hexameterekbe öltöztette. Német földön, németek között, német anyanyelvű költő tollán született tehát meg az a magyar vers, amelyben egy félszázados költői irány legelső jelentkezését keressük!

A következő évben a rend vezetősége Rájnist Esztergomba rendelte tanárnak, majd Kassára filozofiára, s 1763-ban Pozsonyba tanítónak, még pedig, ami igen jellemző bizonyítéka Rájnis megmagyarosodásának, avval a megokolással, hogy a **rendnek ott jó magyar emberre van szüksége!** Iskolájának igazgatója a nagyhirű Faludi Ferenc volt, akitől újabb ösztönt

vett költészete folytatására. Itt, Pozsonyban írta első eredeti magyar versét s épen Faludi személyével kapcsolatban. Alig hogy megpihent, a jezsuita-rendszer szerint újra kezébe kellett vennie a vándorbotot; meglakta Győrt, Nagyszombatot, hol 1771-ben pappá szenteltetett s a következő évben a bölcsészeti baccalaureatusa lett, majd Székesfehérvárt s 1773-ban Szatmárt.

Az 1773-ik esztendő nagy forduló Rájnis életében. Magyar versei, melyeket az utolsó két évben írt, egész kis gyűjteménnyé szaporodtak, úgyhogy elhatározta: kilép velük a nyilvánosság elé. Elveit, amelyek szerint a magyar nyelvet a görög metrumokhoz alkalmazta, szintén összeállította, határozott szabályokba foglalta a magyar prozódíát, s az elméleti részt költeményeihez csatolva, elkészítette sajtó alá a kötetet, *A magyar Helikonra vezérő Kalaiúzt*. Műve két könyvre különül, az első címe *Példák*, a másodiké *Régulák*. Amaz a költő eredeti és fordított lírai költeményeit foglalja magában, toldalékul pedig azokat a köznapi szólásokat, melyekben Rájnis valamilyen görög metrumot ismert föl. Azt akarta ez utóbbiakkal bizonyítani, hogy a magyar nép is él, öntudatlanul, klasszikus versfajokkal. Nem szükséges mondanunk, hogy áltatta magát, példái kisebb részben véletlenül perdülnek görögös ritmusban, nagyobb részt csináltak vagy legalább módosított közszólások. A *Régulák*ban teljes, kidolgozott prozódíát ad; az iránt nem volt kétsége, hogy a magyar nyelvben is, mint a latinban, a szótag hosszúsága a zártságtól, illetőleg a magánhangzójának hosszúságától függ, de az lehetett vitás, mely hangok ejtendőek hosszúan, s e kérdés eldöntésében a nyelvtörténet vagy a nyelvszokás és a nyelvjárás legyen-e bíró, végül mennyiben érvényesíthetők a magyar verselésben a latin verselés megengedte szabadságok: ezt iparkodik tehát Rájnis általánosságban és részletekben eldönteni.

A *Kalaiúz*hoz már az előszót is megírta Rájnis, mikor eszébe ötlött Horatius mondása: nonum prematur in annum. A tanácsot szószerinti értelemben véve, félretette könyvét s várta, míg elérkezik a kilencedik esztendő. Azonban még az első sem telt el, mikor egy végzetes csapás zúdult rá: XIV. Kelemen pápa eltörölte a jezsuita szerzetet. Rájnist, aki bensőleg ragaszkodott vallásához és rendjéhez, a kegyetlen s mint ő vélte,

igazságtalan intézkedés nagy lelki fájdalommal töltötte el. Hogy bánata teljes legyen, a királyné a pápai bulla értelmében föl-oszlatta a rendházakat s tagjaikat a kolostor kényelmes, biztos otthonából belevetette az élet mozgalmas, örvénylő árába. Költőnknek is új otthont kellett keresnie. Győrbe ment s hogy csekély penzióját (192 forint) kipótolja, hitszónoki állást vállalt a főiskolánál, hol egyideig tanított is.

Időközben Baróti Szabó Dávid, aki több mint egy évtizeddel Rájnis után szintén észrevette, hogy a magyar nyelv alkalmas a görög metrumokra, s nagy számmal írt «új mértékre vett» verseket, verseit összegyűjtve ki akarta adni. Föl-szólította 1774-ben Rájnist, hogy együtt, egy kötetben lépjenek a világ elé. A büszke, költeményeire sokat tartó Rájnis visszariadt Szabó verseinek köznapiságától. Elutasította az ajánlatot, s engedte, hogy Szabó 1777-ben kiadott verseivel megelőzze. Csak amikor megjelent versenytársának kötete, akkor vette észre, hogy ezáltal elesett a dicsőségtől; megbánta nagyon késlekedését, de a tényen nem változtathatott: a reform érdeme Szabó nevéhez kapcsolódott. Ez az újabb csapás, mely ambícióját sértette, még jobban föl-kavarta lelkét. Engesztelhetetlen haragra lobbant Szabó ellen, s elérkezvén végre a várt kilencedik esztendő, 1781-ben kiadta *Kalauz*-át, de megtoldotta Szabó verseit és prozódiai elveit gáncsoló részletekkel. Szabó nem tért ki a harc elől, nagy hévvel s itt-ott csipősen válaszolt. (*Ki nyertes az bangmérséklésben?* 1787.) Az indulatos, ellenmondást nem tűrő Rájnis nem tudta elviselni, hogy tekintélye ellen valaki a nyilvánosság előtt is föl mer szólalni, azonkívül a megelőzés miatt régi sebe is égette, úgyhogy abban a vitairatában (*Sisakos, paizsos, kardos mentő-írás*), melyet *Magyar Virgilius*-ához (1789) csatolt, kiméletlenül, szenvedély-lyel, nyersen támad Szabóra s értelmének erejével, metsző logikájával, erőszakos dialektikájával teljesen tönkre teszi érveit és gúnyolja költészetét, mely szerint megcsúfolja mind a magyarságot, mind a poézist.

Rájnis természetében volt valami végletes. A nagy indulatok jellemezték. Minden érzése hatalmas, szertelen volt, hazaszeretete csakúgy, mint önérzete, szeretete és gyűlölete egyaránt. Így lelki mozgalmai is rendkívüli arányokat öltöttek.

Nem hiába hasonlította őt Kazinczy oroszlánhoz, keresztül gázolt mindenkin, aki útjába akadt. Már a *Kalauza* mellett megjelent *Megszerzésben* Szabón kívül leszóltá Kalmár Györgyöt rossz hexameterei miatt, és meghurcolta Ráth Mátyást, aki a *Magyar Hirmondóban* nem magasztalta könyvét kellőleg. Még ádázabb haraggal készült Batsányi Jánosra rotni, aki férfias bátorsággal, de a művelt ember finomságával vette védelmébe barátját és a szerkesztésében megjelenő Kassai Magyar Múzeum munkatársát, Szabó Dávidot. Kegyetlen felelete, az *Apuleius tükörének* nevezett pamflet, már készen is állt; mikor azonban Batsányit a Martinovics-pörben elfogták, szánalma erőt vett haragján, s nem nyomatta ki a gyűlölködő hangú röpiratot.

Könnyen hevülő, ingerlékeny kedélye s erős önérzete egyébként is sok kellemetlenségbe bonyolította, annál inkább, mert különködő modorával nem igen tudott a társadalmi formák közé illeszkedni. Összezördült a győri közönséggel, mely megharagudott reá, mert alig vagy épen nem viszonzta a köszöntést; barátaival és jötevőivel, kik nem engedelmeskedtek szeszélyeinek; föllebvalóival, kik nem nézték jó szemmel, hogy tüntető hazafiságból egyházi ruháját magyar világi ruhával cserélte föl. Egyre szaporodó ellenségei nemcsak mindenféle apró boszantásokkal keserítették el életét, hanem fölhasználva azt, ami életmódjában valóban kifogásolható volt, s megtoldva más, csak részben alapos vádakkal, 1784-ben kieszközölték elmozdítását hitszónoki állásától. Kis penzióján kívül nem maradt más jövedelme, mint a győri akadémiai templom gondozásáért járó csekélyke jutalom, úgyhogy valósággal nyomorgott. A sok támadás, bosszúság, nélkülözés még egészségét is megrontotta. Testileg-lelkileg betegen, egy pár mérges verssel és röpirattal könnyített keserűségén, nem kímélve rosszakaróit, «a magyar papok ellenségeit».

Nincs sok rokonszenves vonás Rájnys egyéniségében. Tettei, levelei, versei izgága, erőszakos, elfogult, fennhéjázó embernek mutatják. Mégis találunk mentséget számára. A felelősség részben legalább életviszonyait terheli, melyek lelki fejlődésére elhatározó befolyással voltak. Akinek férfikora elejétől folytonosan küzdeni kell a sorssal, annak szíve könnyen eldurvul, s aki látja, hogy minden igyekezete ellenére sem jut osztályrér-

széül az a siker és megbecsülés, amelyre jogot tarthat, az éppoly könnyen lesz igazságtalan maga is mások irányában. De volt egy vonása lelkének, amely minden fogyatkozását feledteti: erős magyar érzése. Jelmondata: «Első édes hazám és csak azután következem én», nem maradt pusztá szó, hanem egész életét irányító elvvé emelkedett. Saját érdekeit habozás nélkül fölálldozta, ha ellentétbe került avval, amit hazafias kötelességének tartott: anyagi romlásának is ez volt nagyrészt okozója.

Mikor lassanként belétörődött nyomorúságos, zaklatott életébe, József császár utolsó intézkedései és halála újra mozgalomba hozták lelkét. De most nem haragja kért szót, hanem lelkesedése. Az ország alkotmányának visszaállítása, a nemzetünkre virradó szebb jövő reménye dalra tüzelik, s a 90-es évek elején hosszú pihenő után újra ír egy pár verset. Számuk csekély, de költői termésének legjavát alkotják. Érezte, maga is, ezért elhatározta, hogy a *Kalauz*-ban megjelent verseivel egyesítve közrebocsátja őket kötetének második, javított kiadásául. Az új gyűjteménynek *Magyar Parnassus* volt a címe, s mint az első munkáját, ezt is a görögös verselés törvényeit szabályozó elméleti, s az azt igazoló gyakorlati részre akarta osztani. Az utóbbi, a költői rész, el is készült. Négy fejezetre oszlik. Először a magyar közbeszédben található mértékes lejtésű szólamokat adja, melyeket a *Kalauz* megjelenése óta figyelt meg, azután eredeti költeményeit, majd kisebb műfordításait, végül *Az iker*ek cím alatt Plautus egy vigjátékának, a *Menaechem*nek átdolgozását, amelynek azonban költői értéke nincs. Munkájának kiadására nem talált maecenást, maga szorult anyagi helyzetében nem vállalkozhatott rá, így a *Magyar Parnassus* verses fele kéziratban maradt, a prozódiai részt már meg sem írta.

A balsiker elszomorította, de kedvét nem szegte. Eredeti verset nagyon hosszú ideig nem írt, csak egy csomó epigrammot, de annál nagyobb szeretettel dolgozott Vergilius átültetésén. Az idillekkel már 1787-ben elkészült s mint *Magyar Vergilius*-nak első darabját 1789-ben közrebocsátotta, most a *Georgicon*hoz kezdett, az ókor leghíresebb tanító költeményéhez, melyben Vergilius nagy szeretettel és szakértelemmel iparkodik költőivé

varázsolni a földművelés és állattenyésztés köznapi foglalkozását. A munka lassan haladt, majd egészen abba maradt, mikor a sors újra lesújtott a szerencsétlen költőre. A király 1802-ben visszaállította a József császártól eltörölt Benedek-rendet, amely átvette gondozásába az akadémiai templomot, úgyhogy Rájnis minden anyagi segítség híján egészen nyugdíjára volt utalva. Nélkülözések között eltelt négy esztendő után 1806-ban mosolygott feléje, életében először, a szerencse, mikor a csornai premontrei-rend meghívta ujonc-mesternek türjei kolostorába. Egy évig ott, majd Keszthelyen mint az ifjuság hitszónoka csöndes nyugalomban élt tisztelői körében.

Amint Rájnis egész fejlődése sajátyszerű, életének utolsó éveit is különös hatással voltak rá. Az öregkor, mely rendszerint fokozza az ember gyöngeségeit, nála az ellenkező hatással járt. Gyarlóságai, hibái elhalványodtak, s annál inkább kiemelkedett szívének lappangó jósága. Anyagi gondjaitól végre megszabadulva, kedélye megenyhült, érdecsége lecsiszolódott, s mivel senki sem bántotta, ő sem támadott senkit. Elénk vitatkozó kedve megmaradt, de nem szenvedélyes kitérésekben, hanem tréfás, jókedvű szóvitákban nyilvánult. Éles elméje, midőn irigység helyett csodálkozást keltett, szívesen szolgált kincseivel ifjabb embertársainak. Fogékonyabb lett mások törekvései, elnézőbb gyöngeségei iránt, mindjobban megszokta s megszerette az embereket, azok is őt. A premontreiektől a bencések hívták magukhoz Zalaapátiba, majd visszatért Keszthelyre, ahol igen nagy kitüntetés érte: Festetich gróf 1809-ben kinevezte nagy gazdasági intézetének, a Georgikonnak, igazgatójává. Mint a Georgikon scholarchája egy szép latin beszédet tartott a földműves élet kellemes, egészséges voltáról és stílszerűen, most már gyakorlatilag is megismerkedvén a földműves élettel, befejezte Vergilius *Georgicon*jának fordítását. Munkája megjelenését már nem érte meg, mert rövid betegeskedés után hetvenkettedik életévében, 1812 szept. 23. Keszthelyen elhunyt. Hamvait a keszthelyi plébánia-templom őrzi.

Rájnis irodalmi munkásságának csak kis részét teszik költeményei. Erős logikája, fegyelmezett gondolkodása, átható értelme inkább a tudós pályára tette volna hivatottá, de kellő

vezetés és képzettség híján idejének javát olyan meddő kérdések megoldására vesztegette, mint a kör négyszögesítése, melynek bebizonyítására egy latin s egy német munkát is irt. Tudományos eredményei közül csak azok tesznek számot, melyek a költészethez kapcsolódnak: prozódiai dolgozatai. A *Kalauz* második felében és a *Sisakos, paizsos, kardos mentőtrásban* kifejtett prozódiai elvei behatóbbak, határozottabbak, mint ellenfeléi, s tanítása rendszeresebb, tudományosabb, megokoltabb. Már kevesebb értékű a kéziratban maradt költészettana (*A poétai mesterségnek köszönéses regulái*), mely egypár találó megfigyelésen kívül nagyrészt közismert, vagy ellenkezőleg, el nem fogadható esztétikai fejtegetésekből áll; műfordítói elmélete végül, melyet a *Magyar Virgiliusa* mellett megjelent Toldalékban fejtett ki, alapjában elhibázott. Irodalmunk fölújulása korában, mikor költészetünk nagyobb része idegen szellemi termékek fordítása volt, természetszerűleg a legtöbbet vitatott kérdések egyike volt, mi a fordító joga és kötelessége. Vajjon pusztá tolmácsa legyen-e az eredetinek, arra hivatva, hogy azt mennél hívebben szólaltassa meg magyarul, vagy maga is teremtes költő legyen, aki az idegen költői művel mint nyers anyaggal tetszése szerint bánhatik, azt megrövidítheti vagy kibővítheti, javíthatja és szépsítheti. Ez a tetszetős, de tudományos szempontból nem igazolható s rendkívül veszedelmes elmélet megvesztegette Rájniót is, aki Kazinczyval és Batsányival szemben nagy tüzzel kelt ki téves felfogása védelmére.

Gyakorlata szerencsére jobb volt elméleténél. Mind nagyobb fordításai, Vergilius *Eclogái* és *Georgicon*a, mind töredékei (az *Aeneis*ből és Voltaire *Henriade*jából) és kisebb műfordításai (Horatiustól, Navagerótól kettő, Aesopustól egy, görög, római és új latin lírikusoktól több, s nagyszámú epigramm), noha nem mérkőzhetnek e kor jelesebb műfordításaival, nincsenek érdem nélkül. Híven ragaszkodnak az eredeti értelméhez, s ha eltérnek tőlük egyben-másban, ennek a kényszerítő szükség és gyakorlatlanság, nem pedig az említett művészeti elv volt az oka. Technikai készsége elég nagy volt, így könnyen és folyékonyan fordít. Különösen az idillek átültetése sikerült. Ha nem tudja is méltón tolmácsolni Vergilius *Eclogáinak* báját, népies és magyaros nyelve meghaladja természetességben Baróti

Szabó fordítását. Nemesak alapos tanulmányokat tett fordítása kedvéért, hanem beleélte magát költője lelki világába. Annál könnyebben tehetette, mert Vergilius e műveiben (I. és IX. ecloga) költött nevek alatt a maga szenvedéseit, anyagi romlását, otthonából való kiűzését énekli meg: a sorsüldözte, kolostorból kiűzött, embertársaitól bevádolt Rájnis sok rokon hangot hallott kicsendülni Vergilius panaszaiából.

Eredeti magyar költeménye nincs sok, mindössze vagy fél-száz, sokkal kevesebb, mint Révainak és Virágnak, s nem is hasonlítható Szabóhoz, aki öt kötetre való verset írt. Noha a deákosok közül az ő költői pályája nyúlt leghosszabbra, egy félszázadra (1760–1811), mégis a legkevésbé termékeny mindannyiuk között. Ritkán vette kezébe a rómaiaktól öröklött lantot, s termékenyebb időszaka mindössze kétszer volt, 1773-ban, mikor körülbelül húsz, s 1790 körül, mikor hét eredeti verset írt. Látszik, nem volt igazi költői természet. Nehezen hangolódott, s ha az ihlet nem kereste föl, ő nem járt utána. Fogyatkozás ez és érdem egyben. Akinek a lelke nem rezdül meg könnyen a külvilág benyomásaira, az nem érzi a belső ösztönt, hogy dalával mások szívéhez szóljon s elmulasztja a legkevésebb alkalmat, azt az isteni egy percet, mely Arany szerint a költőé. De aki keresi a megéneklendő lelki izgalmat, az meg gyakran érdekesnek, költőileg alakíthatónak tart olyan mozzanatot is, mely kívül esik a költészet birodalmán. Rájnis sok pillanatot szalasztott el, de egy-két példát nem számítva, elkerülte az utóbbi hibát is. Alkalmi verset, ami olyan elterjedt divat volt korában, alig írt, s akkor is megtalálta a módját, hogy fölfogásával vagy előadásával kiemelje versét a köznapi, prózai sorból. Tudatosan vagy véletlenül, alkalmi verseire inkább a latin nyelvet használta, amelyen nemesak ifjúkorában, hanem még élete végén is szívesen megírt egy-egy üdvözlő ódát, s ezáltal mintegy elvezette költészetének kevésbé tiszta hullámain.

Egyáltalán Rájnis érdeme többször határozódik ilyen negatív mozzanatokban. Ő p. o. a legönállóbb a deákosok között, Berzsenyit is beleértve. Az új latinoktól és Faluditól, akit a legnagyobb magyar költőnek tartott, egy-két költői szólamon kívül semmit sem vett át, Horatiustól még annyit sem,

s egy Anakreon-utánzatát figyelmen kívül hagyva költeményei mind vagy fordítások, vagy teljesen eredetiek, s ez utóbbiak érzelmi alapja csakúgy az övé, mint alakításuk módja. Erdem, de más szempontból kétes értékű. Említettük, hogy Rájnís, mint a deákosok általán Berzsenyiig, a maguk tudós szárazságában nem voltak elég fogékonyak a költői előadás egyik főszájtósága, a képszerűség iránt: verseikben kevés a kép, kevés a fény, a szín, s annál kevesebb, minél inkább óvakodtak ezt a hiányzó adományt kölesönzéssel pótolni. Rájnís nem ékesítette költeményeit idegen díszekkel, de a magáéival is igen kis mértékben. Így a képek, melyek költészetét élénkítik, az övéi, csakúgy mint gondolatai és fordulatai.

Hasonlólag tulajdonképen a hiba elkerülésének köszöni azt, hogy a triász tagjai közül nála találjuk a legtöbb stílérzéket, ami a vers tartalmának és formájának kapcsolatát nézi. Ebben a tekintetben ő Horatiusnak a legmegértőbb tanítványa. Megtanulta azt, hogy nem a versforma határozza meg a beléje foglalandó tartalmat, hanem fordítva, a vers tárgya és hangulata követeli meg a neki megfelelő formát. Ódát a Horatius használt versszakokban ír, anakreoni dalt a teosi költő versmértékében, szatírárt hexameterben, mesét jambusban Phaedrus módjára, gúnyverset skázonban s a zengzetes trocheust igen stílszerűen alkalmazza egyetlen pásztori dalában.

De Rájnís nemcsak a legkevésbé termékeny, hanem legszűkebb körű is a deákosok között. Kirekesztően a lírát művelte, az epikában és drámában meg sem kísérelte erejét. Lelki élete, lírájának forrása intenzív volt, nem extenzív. Érdeklődése nem irányult az élet sokféle jelensége felé, s érzelmei is mélységükkel, nem változatosságukkal tűntek ki. Érdeklődési köre a költészetben még jobban összehúzólt: van egy pár verse, mely nyilvánvalólag költői játék, de ezenkívül csak azt énekelte meg, ami nagyobb erővel szántott végig lelki világán. A könnyebb rezdüléseket nem gyümölcsöztette költészetében. Nagy fényűzés, különösen olyan költőnél, aki nincs bővében a tárgyakkal. Sajnálható is, mert az Anakreon modorában írt *Búcsúvétele* könnyed, sőt túlságosan könnyű játék ugyan, de van benne valami a deákosoknál oly szokatlan bájból, s a Szily János püspöknek írt verse (*Pásztori dal*), noha alig több mint

udvarias hódolat az új főpapnak, nemcsak újdonság volt e nemben, hanem enyelgő hangjával, szelíden tovalebbendő képeivel, ritmikus, lágyan ömlő soraival be is hizelgi magát az olvasó fülébe.

A szelid érzelmek, a csöndes öröm, a simára csiszolt nyelv azonban nem Rájnis eleme. Ő, a tüzes szóviták és tollcsaták embere, a *ἐξηβόλος** Rájnis, amint Kazinczy nevezte, csak ritkán engedte, hogy az érzelmi ellágyulás erőt vegyen lelkén. Szívét csak a nagy érzelmek számára tartotta tárva. Láttuk élete rajzában, mikor a lelki fejlődését megvilágítottuk, hogy az ő nehezen hangolódó lelke a nagy izgalmakra viszont igen heves mozgalmamba jutott, s ilyenkor idegei feszültségének a költészet volt a villámhárítója. Eredeti verseinek jórésze ilyen erős érzelmi alapból sarjadt ki: költészetét esztétikailag értékesíthető lelki mozgalmak keltették életre. Ez Rájnis költészetének legbecsesebb vonása. Versei nem hideg meggondolás eredményei, hanem érzelmek, sőt szenvedélyek és indulatok visszhangjai: ennyiben az igazi lira birodalmába tartoznak. Hogy mégsem számíthatók az értékesebb alkotások közé, sőt nagy részük alacsony színvonalon marad, az megint abból a Rájnisnál többször ismétlődő jelenségből fejthető meg, hogy erényei a maguk egyoldalúságában hibákká válnak. Az élményt, mely benne a szenvedélyes indulatot keltette, nem tudta költőileg idealizálni, hanem jóformán keletkezése percében azon nyersen foglalta versbe. Ott izzik bennük gyűlölete, haragja, ritkábban elragadtatása, s nem nemesedik tiszta költészetté. Különösen költészetének első virágkorában bántó az a közvetlenség, mellyel ír. Ízlése még tisztulatlan: midőn egy festő barátja egy magyar ruhába öltözött leány képével ajándékozza meg, határtalan örömeiben nem találja meg az érzelmi állapotát méltón festő szavakat (*Egy jeles képrőbőr*); viszont az idegen divaton kapkodó magyarokat olyan durva szatirában állítja pelengére, *Attila kocsisa* képében olyan goromba korbáccsal sujt le rájuk, hogy még a fölindulásának nemes alapja, az erős hazafias érzés kedvéért sem bocsáthatjuk meg riktó, illetlen kifakadásait.

Az évek jártával lehiggadt költőnek ízlése is mindjobban tiszt-

* Magyarul: messzire lövő, messziről találó.

tult. Mikor majd két évtizednyi pihenő után, 1790 körül, újra megszólal, lantja sokkal tisztább, nemesebb hangokat ad. Az a hét új vers, mely a *Magyar Parnassus*ban olvasható, magasan fölötte áll az első hajtásnak, az ötvenedik életévét betöltött költő értékesebb lírai darabokat adott, mint a harminc éves. Költőibb érzelmeket szólaltat meg és nagyobb művészettel. A maga bajait nem hánytorgatja, általánosabb érdekű tárgyat választ, s a hét közül öt vagy egyenesen hazafiúi érzelmeinek kitörése vagy legalább kapcsolatos velük. Régibb verseiből is kicsillant a nemzetének szeretete, itt egyenesen uralkodó motívummá emelkedik. Lelke a haza sorsán csüng, szeme kémleli a biztató és aggasztó jeleket. Kedélye beborul, majd újra kiderül, amint a nemzet életében bekövetkezik a nagy fordulat, az abszolutisztikus törekvések bukása. Egyike az elsőeknek, akik tisztán látnak, akik megérzik a veszedelmet, tudják honnan jön. Elragadja tüzes vérmérséklete; kitör azok ellen, akiktől hazáját félti, s dicsőíti, akiknek munkája a vészes múlt után a jelen boldogságát megteremtette. Nemes fölháborodása megtalálja a neki megfelelő kifejező formát. Kegyetlen haraggal támad a hazafiatlan nemesekre (*A magyarokhoz*), az uralkodóra, ki nem tiszteli a törvényt (*Forgách Miklósnak dicsérete*), a magyar papok ellenségeire (*A muzsákhöz*), az idegen divat pártolóiira (*Rókásihoz*), a nagyralátókra, akik nem érik be a sorstól nekik jutott állással, hanem tehetség nélkül is magasabbra vágynak (*A varga fiakhoz*). Lelkesedése is méltóbb tárgyra irányul s méltóbb formában jelen meg. Szívének végletes érzéseivel köszönti Forgách Miklóst, a József korabeli ellenzék vezérét, ki szembe mert szállani magával a hatalmas uralkodóval is, s II. Lipótt, aki visszaállította már-már veszendő alkotmányunkat (*II. Leopold királynak dicsérete*).

Az a szélsőséges érzelmi élet, mely a pályáján annyi keserű órát szerzett a költőnek, itt megkapja jutalmát. Ezek a költemények méltó kihangzásai a XVIII. század lirájának, s a triász költészetének legjava alkotásához tartoznak.

Az erős költői meghatottság, melyből e versek fakadtak, megérzik Rájnis verseinek a nyelvén is. Talán a kelleténél jobban. Érzelmein nem tud uralkodni, heve elragadja. Nyelve különben is súlyos és nehézkes, egyenetlen s darabos, fölín-

dulásában azonkívül nem mérlegeli szavai erejét, nem válogatja meg kifejezéseit. Hogy jellemző legyen, keresi a rikitót, sőt a durvától, póriastól sem retten vissza; haragjában, gúnyos hangulatában olyan sorokat ír le, melyeket nem lehet arcpirulás nélkül idézni. Fogyatkozás ez, árnyoldala költészetének, de tagadhatatlanul az erőnek jele. Nem fél gondolatát határozottan kimondani, s ha néha tulságosan erős szó csúszik tolla alá, legalább nem halvány a kép, melyet vele az olvasóban ébreszt. Ebben a tekintetben is nagy haladást mutat második gyűjteménye. A bántóbb izléstelenségeket nagyrészt elkerüli, anélkül, hogy ereje megfogyatkoznék. Nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy nemcsak a deákosok között, de a fölűjárás korában Virágig nem volt olyan költő, aki Rájnist elérte volna erőben, tömörségben. Sőt ha gúnyos nyilait szórja vagy a hazáért lelkesedik, diadalmasan állja ki Virággal is az összehasonlítást.

Ezen a jogon emelkedik Rájnis a magyar költők közé.

Nem könnyen jutott oda, s helye ma sincs biztosítva. Kortársai inkább a tudóst s az elméletíró-t látták benne, költészetét inkább csak barátai magasztalták, többnyire túlzó, meg nem érdemelt dicséretekkel. Nyers modorával, Baróti durva megtámadásával egyébiránt majd minden magyar író-t elidegenített magától, akik a személy iránt érzett ellenszenvüket átvitték a költőre is. Mikor Rájnis és ellenfele bevégezték földi pályájukat, a szenvedélyek hullámai elcsöndesültek s a személyi tekintetek helyett esztétikai szempontból ítélték műveiről. Objektívek voltak az ítéletek, mentek az elfogultságtól, de Rájnis szerencsétlenségére költészetének csak a nyomtatásban megjelent kevésbé becses felét ismerték. Így Toldy Ferenc, Gyulai Pál, Beöthy Zsolt nem dicsérhettek mást költészetében, mint dicsőjének erejét. Még Bánóczy József is, aki az újabbkori műbírák között a legnagyobb méltánnyal szolt Rájnisról, a már Toldy megállapította kiválósága mellett csak az ironiát, a fölcillámló humort s némi költői érzéket említett dicséretképen. Eletírói — Hénap Tamás, Agh Lajos Norbert — noha ismerték a *Magyar Parnassus* verseit, az utóbbi közölte is őket műve *Függelékében*, Rájnis újabb verseivel egyáltalán nem foglalkoztak, értéküket nem állapították meg, így az irodalomtörténet

még a XX. században is egyoldalúan pusztán a *Kalaiúz* verseire támaszkodva fogalmazta ítéletét. A *Kalaiúz* valóban igazat ad Toldynak, hogy Rájnís «különösen a fenséges és hathatós iránt bírt érzéssel, de tisztulatlan ízlése miatt azt gyakran legott megsemmisítette», a *Magyar Parnassus* azonban arról is tanuskodik, hogy élete delén túl ízlése megtisztult, érzésvilága megnemesedett. S kései verseiben érzelmeinek és nyelvének ereje zavar-talanul nyilatkozik, belőlük egy értékesebb, művészibb Rájnís képe bontakozik ki.

Császár Elemér.

VELENCÉHEZ.

Neptúnus vizinek kebelében látta Velencét,
Mellyet egész tenger mint fejedelmet ural :
Nossza no most fitogasd tarpėjai váradat (úgy mond)
S Mársod köfalait Júpiter ! égig emeld ;
A tenger Tiberist, Rómát meghaladja Velence :
Isteni nagy remek ez, emberi munka amaz.

1760.

ÚJ-ESZTENDŐI AJÁNDÉKOCSKA.

Minthogy az új esztendőnek víg hajnala fénylik,
És sok gyenge leány szép adománynak örül,
Én is imez képpel tisztellek ; ha engemet esmérsz,
Tudva vagyon nálad, kedves Hiella ! kié ?
Orcáját halovány színnel festette az író :
Orcám szinte azon színbe borúlni szokott ;
Szívetlen : énbennem sincs szlv – a furcsa Szerelmek
Régtől-fogva neked tellyesen általadák.
Nem szólhat : nekem is, valahányszor látlak, Hiellám !
Nyelvemet a szeretet megköti, néma vagyok.
Egyre tekintve különb, s ugyanerre tekintve szerencsésb,
Hogy nem vészen erőt rajta tüzednek heve ;
És; ha megégeted is (mert nagy csuda volna előttem,
Ha mi nem érezné, hogy közel éri szemed)
Képem szüntelenül nem fog kínlódni magamként,
Ottan elég, s nem egyéb, csak csupa hamva marad.

1762.

EGY SZELÍD VERÉBRŐL.

Sírh, oh szép Venus! és te, kis Kupido!
 Széllal sirjatok, oh kegyes személyek!
 Mert nagy buba merült szegény leányom:
 Megfosztotta halál szelíd verébtől!
 Evvel mulatozott napott-napestig,
 Ezt ő, mint szeme fényit, úgy szerette;
 És méltán: mivelhogy kegyes leányát
 Úgy esmérte, miként leány az anyját;
 Ezt ő el nem hagyá, hanem körülé
 Szökdécsel vala csak reá sisegvén:
 Ennek szép kebelén kereste nyugtát.
 Most már félve bolyong setét helyekben,
 Honnan senki se tér megént világra.
 Vesztél volna el oh gonosz setétség,
 Melly minden gyönyörűt befalni szoktál!
 Oh kedves madaram miattad elvész!
 Oh nem várt eset! oh szegény madárka!
 Rajtad szánakodik kegyes leányom
 Sirástól dagadott veres szemekkel!

1763.

FALUDI FERENCHEZ.

Elkészült sokféle hajóm a régi szokásként:
 Hozzad is, Faludink! egy folyamodni akar.
 Társaim azt mondják: Ne cserzd e partnak hajódat;
 Nincs e parton ezüst, nem terem itten arany.
 Mégis, hajócskámnak kormánytartója, te biztatsz
 Engemet, hogy fényes partra s aranyra vezetsz.
 Nossza tehát, indulj Faludim partjára, reményem!
 Nagy magyar ő; te magyar versre fakadva köszöntsd!
 Jól tudom én, amit kívánsz, azt nála találod:
 Bátor aranyt nem kapsz, ő maga tiszta arany.

1763.

MESE.

Mint jár az, aki hatalmas úrral osztozik,
 Szépen mutatja e rövid költött beszéd.
 Egyszer az oroszlány, a juh, kecske és tehén
 Együtt vadászván, a bokros tölgyfák között
 Végre egy otromba-testű szarvast fogtanak.
 Ottan az oroszlány, a vadat igazság szerint
 Négy részre osztván, így kezdett ordítani:
 Enyim az első, mert oroszlány a nevem;
 Enyim a második is, mivelhogy erős vagyok;
 Nagy az én hatalmam, azért enyim a harmadik;
 Jaj annak! aki a negyediket illeti.
 Így nyerte el a gonosz hatalom az egész vadat.

1765.

A SZERELEMRŐL.

Rózsák között Kupídó
 Egykor, kicsinyke méhtől
 Kis ujja sebheterődvén,
 Sírt, jajgatott, s azonnal
 Hol futva, hol röpülve
 Sietett kegyes Venushoz:
 Jaj! jaj fiadnak! (úgy mond)
 Oda van, kegyes Citére!
 Oda van fiadnak élte!
 Im egy parányi sárkány,
 Kit méhnek híj paraszt nép,
 Megmart hegyes fogával!
 Felel erre szép Citére:
 Ha egy kicsinyke méhnek
 Fülánkja annyi kint hoz,
 Melly kinja lészen annak,
 Kupídó! kit te sebhetsz?

1767.

OCTAVIANUS CSÁSZÁRHOZ.

Már elég hóval s fene jég-esővel
Üldözött minket nagy urunk, királyunk,
S mennykőves tüztől vereses kezével
Verte hazánkat :

Félt, hogy a földet vizek elborítják,
S nagy csudák érnek nyomorúlt fejünkre,
Mint midőn Próteus hegyeken nevelte
Tengeri borját :

A halak szilfa tetején akadtak,
Aholott máskor madarak leültek ;
S ottan úszkálván, hol előbb futának,
Féltek az őzek.

Láttuk a sárgás Tiberisnek árját,
Melly erőszakkal sietett Numának
S Vesta asszonynak jeles háza ellen
Tengeri partról ;

Sok panaszt hallván Rea hitvesétől
Balra eláradt vize, hogy mirajtunk
Állja bosszúját, noha nem javallá
Egi királyunk.

A hazánk pusztúlt maga fegyverével,
Mellyel a perzsát megalázta volna,
Sok fiak vesztek, kevesen siratják
Pártos üdönket !

Mondd, kitől várhatsz ezután segédet ?
Veszni-tért város, van-e még reményed ?
Lám süket fülnek szaporit meséket
Veszta leánya.

Júpiter vallyon kire bízza dolgod ?

Oh siess immár valahára hozzánk

Tiszta fellelgeben liliom-szabású

Vállal Apollo !

Vagy te, víg Cipris ! ki körül az ékes

Tréfa s a kised Szerelem röpülget :

Vagy te, Márs ! rajtunk könyörülj ! kik hajdan

Tőled eredtünk.

Haj elégedjél nyavalyánkkal, ámbár

Néked a fényes sisak és üvöltés

S a konok maurus fene képe tetszik

Véres hadakban.

Vagy te, o Hermes ! ha talám urunkban

Tégedet tartunk fiatal személynék,

Akinek Caesar megölői ellen

Gerjed haragja :

El ne hagyj minket, ne siess egekbe !

Míg lehet, múlásd magadat közöttünk,

A gonoszságunk sokasága téged

El ne röpítsen.

Itt örülj inkább diadalmi pompán :

Légy atyánk, és élj fejedelmi névvel ;

Féljen a médus lovas had, te lévén

Harcba vezérünk.

1770.

SZENT ISTVÁN KIRÁLYNAK JOBB KEZÉRŐL.

Már elég ! szűnjön panaszod, magyar nép !
Íme óhajtott örömed világa
A magyar vértől nemesült hazádban
Fényleni készül.

Szent királyodnak keze messze földről
Nagy *Terézának* kegyelem-szavára
Visszatér hozzád, Buda vára féltő
Kincsedet örzi.

Boldogúlt ország ! noha régen elvált
Tőled e téged szerető királyod,
Szép örökséggel kevesíti gondját
Árva fejednek :

Adta fő diszét böcsös homlokának,
Vállait s lábát födöző ruháját,
Effelett kardját ; ha kevés ez, íme
Adja kezét is.

Már ne félj vérben fürödő hadaktól,
A dühös réznek fene pattogását
S villogó kardok veszedelmes hangját
Semmibe hajtsad :

Ím ! reád vigyáz magas udvarából,
S míg reád vigyáz szerető szemekkel
E jeles kincsnek nagy-erős hatalma,
Bátran örülhetsz.

BÚCSÚ-VÉTEL.

Hát kell-e költözödnöm
 Tőled, szemem világa !
 Tőled, szeléd galambom !
 Hát kell-e költözödnöm ?
 Ha úgy vagyon, galambom !
 Bár legyen úgy, de szívem
 Nem költözend tetőled ;
 Lám a kicsiny Szerelmek,
 Kik, szép arany tegezből
 Sok nyilakat röptvén,
 Orcádon üldögelnek :
 E nyugtalan Szerelmek
 Megsebheték, s orozva
 Szíved mögé szegeztek.

1773.

AZ ÁRTALMAS KÖNYV-ÍRÓKRÓL.

Láttam sötétben kénköves udvarát
 A mély pokolnak s a komor homlokú
 Plútót, ki rettentő szemekkel
 Ektelenül fenyegette népét :

Mert szinte akkor számtalan ördögök
 A népes Európának határiból
 Egyszerre gyors szárnyokra kelvén
 Stix tava partjain összevgyültek.

A többi közzül a suta Belfegor
 Plútót köszöntvén lábaihoz borúl,
 S hízelkedő farkát csavarván
 Illy ugatásra fakasztja torkát :

Urunk ! királyunk ! semmi az, amiért
Haragra gerjedsz ; hiv seregid vagyunk ;
Immáran esküdt társainkra
Bízva vagyon sok üdöre terhünk ;

Ők mézbe-mártott tollal igézgetik
A veszni indúlt emberi szíveket ;
Már széllyel azt is végbe vitték,
Amire mi soha nem mehettünk.

Illy hírre vídúl a haragos király,
S száj-tátva húzván a fülíg ajakít,
(Így néha jobb kedvét jelenti)
Oh fiaim ! de szeretlek ! (úgy mond)

No már szerezzünk új leleményeket :
Nagy bérre méltók e deli férjfiak,
Kik birodalmunknak javára
Olly csuda eszközöket találtak.

Am e setétség, e fene férgek,
Ez ölthatatlan rettenetes tűzünk,
Könyvhullatás és fog-csikorgás
Semmi sok érdemeikre nézve.

Magamra s a tűz-tóra is esküszöm !
Majd-majd megérzik tellyes hatalmomat,
Bár most merő vászként ne vessék :
Lesz különös jutalomra gondom.

EGY JELES KÉPÍRÓHOZ.

ki a poétának egy magyar leánynak képét ajándékba adta.

Hogyhogy ? te írtad, kedves atyámfia !
 Vallyon te írtad ? s énnekem írtad ezt
 A ritka szépségű leányzót,
 Régi szokott magyar öltözetben ?

Lám fürtös haján, barna szemöldökén,
 Szép orra dombján és piros ajakin
 Múlatnak a tegzes Szerelmek
 S onnan ezer sebet osztogatnak.

E képet adván, mondd, mire célozál ?
 Kedvem kerested ? Jól ! De találtad-e ?
 Vaj evvel ingyen sem kerested :
 Nem telik az szökevény örömmel.

Ti vig tavasznak gyenge virágival
 Kies mezőkön játszadozó szelek !
 Pest vagy Pozsony tájnak vigyétek
 Kedvesen illatozó lehéssel.

Kár volna illy szép képet elejteni
 Paraszt leányok puszta lakására !
 Lássák negédes városokban
 Francia módra nevelt leányok.

Rád bízom oztán, lány napenyészeti
 Szellő ! te púpos fő-tetejik körül
 Nyájaskodó tollal zörögven
 Ezt röviden füleikbe súgjad :

VI.

ALKÉUS' RENDI - SZERÉNT.

*Egy igaz Magyar ruhába öltözött Leánynak
képéről, a' melyet egy kép-tró a' Poétának
ajándékba adott.*

Hogyhogy? te írtad, kedves Atyámfia!
Vallyon te írtad? 's énnekem írtad ezt
A' ritka-szépségű Leányzót
Régi szokott Magyar öltözetben?

Lám rendes haján, barna szemöldékén,
Szép orra' dombján, és piros ajakin
Múlatnak a' tegzes Szerelmek,
'S onnan ezer febet ofztogatnak.

E' képet adván, mondd, mire tüzölözál?
Kedvem' kerestéd? jól! de találtad-e?
Vaj evvel ingyen-fem kerestéd:
Nem telik az szökevény örömmel.

Tí víg tavasznak gyenge virágival
Kies mezőken játszadozó szelek!
Pest vagy Pofony tájnak vigyének
Kedvesen illatozó lehéffel.

Im! e leányzó mint fődözé magát
 Tisztes ruhával! — Nem fitogatta azt,
 Amit gonosz szemmel vadásznak
 Sok piperés, csemegés legények,

Az kikre nézvén, búra creszkedik
 A szűz szemérem; bánatos homlokán
 Hervadnak a lankadt virágok,
 És szomorú telelésre dőlnek!

1773.

FALUDI FERENCHEZ.

Egy híres poétához.

Bátor csudájok vagy magyar poétáknak,
 És böl dog az, kit megdicsér kegyes tollad,
 S bádös annak hira, kit gyaláz kemény tollad,
 Mégis csak immel-ámmal emleget téged
 S költött neveknek mondja Faludit s Dorellt
 Ama szapora-szavú, kevés-savú Péter,
 Kit tö-hegyekkel üznek a szelid múzsák;
 S nem fél? De nincs is, nincs bizony, miért félne:
 Mert noha csudájok vagy magyar poétáknak,
 Ámbár akarnád, nincsen olly tehetséged,
 Hogy magadat, amint illenék, dicsérhetnéd,
 Vagy pedig hogy, amint illenék, gyalázhatnád
 Ama szapora-szavú, kevés-savú Pétert,
 Kit tö-hegyekkel üznek a szelid múzsák.

1773.

AZ ISTEN-TAGADÓKRÓL.

Nincs Isten-tagadó, vagy, ha van, pokol annak hazája;
 Nincs: Isten-tagadót ott is hijába keressz.

1773.

EGY KOLDUS BESZÉLL EGY GAZDAG EMBERREL.

Számtalan a marhád, az enyím is számtalan ; úgy van :
Mert sok az, ami tiéd ; semmi az, ami enyím.

1773.

EGY CSILLAG NEVŰ IFJACSKÁRÓL.

Csillagom ! oh bár ég vólnék mikor égbe tekintesz !
Onnét néznének téged ezer szemeim.

1773.

A RÚT TERMETŰ POLIFÉMUS MONDÁSA,

midőn Galatéára szegezte szemeit.

Vagy gonoszúl látnak, kik rútnek mondanak ergem,
Vagy szemeid gyönyörű tüköre szépet hazud.

1773.

FŐTISZTELENDŐ

KENYERES JÓZSEF ÚRRÓL

Od tűztől a régi atyák munkáikat, Isten!
Vagy, míg él Kenyeres, míg keze írhat, emészt.

1773.

EGY ERETNEK ELLEN,

akí a poklot a napban helyhezette.

Hogyha az égi nap a pokol, amint mondod, örülhetsz:
Hóltod után neked is lészen egekben helyed.

1773.

PÁSZTORI DAL.

Szily János úrnak, midőn püspöki méltóságra emeltetett.

Menj elébb, kicsinyke nyájam !	Volt, kinek serényke tetszett :
Menj legelve, játszadozva,	Ennek úri, nyájas annak ;
Éljed el napott-napestig	Jámbor ennek, másnak elmés.
A mosolygó szép füvecskét ;	Vaj s ki lelhet illy személyt ?
Bátran izleld a folyáskát,	
Melly igen frís kútfejekről	Bezzeg Isten kitalálá,
Mindenünnen csergedezvén	Bezzeg ehhez nincs egyenlő
Tér-mezőmet élteti.	Bölcsesség e tág mezőkön !
	Tirzis érdemes személyét
En azonban itt hevervén,	Úri bottal és süveggel
Víg furuglyám rendes hangját	S köntösével címerezvén,
A kies szellőkre bízom ;	Pásztoroknak azt felelte :
Gyenge szellők ! ti vigyétek :	Imhol ! akit kértetek.
Hallja Tirzis, akivel Pán,	
Pásztoroknak fejedelme,	No siessünk áldozatra,
Fejedelmi pásztoroknak	Jó kövéres áldozatra.
Tiszteit közölteti.	Nossza áldjuk Istenünket !
	Míg örül pásztor juhoknak,
Mi együgyű köz-juhászok,	A kövér juh gyenge fűnek,
Egyik híres fejedelmünk	Gyenge fű a tiszta víznek,
Messze földre költöződvén,	Tiszta víz a szép kövecznek,
Abba törtük volt fejünket :	Áldva-áldják pásztorok !
Kit szerezne Pán helyébe ?	
Válogattunk pásztorokban	A kövecs sok tiszta víznek,
Végre füstbe tünt reményünk,	Tiszta víz a gyenge fűnek,
Mert nagyon különbözünk ;	Gyenge fű kövér juhoknak,
	A kövér juh pásztoroknak,
Kért egy illyent, más amollyant,	Tirzis e füves mezőknek
Ez keményt, amaz szelídet :	Dísze, örvendeztetője,
Jó szelídet a juhoknak,	Éltetője, drága kincse ;
Jó keményt a farkasokra ;	Pásztorok vigadjatok !

Lám szököllve játszadoznak	Oh miért nincs olly ajándék,
Szerte-szélllyel a juhocskák ;	Mellyel a kedvét találnám !
Tollra kél a víg pacsirta,	Lásd, öcsém ! hogy békőszönt-
Es cikornyás énekléssel	Jó korán e zsenge téjjel ; [hess
A fejér gyapjú-szabású	Majd, ha nyájam eltenyészik,
Fellegeknek elbeszéli	Tartson annyi sajtra számot,
Érdemit nagy Tirzisünknek;	Mennyi fér e köntös-ujjba.
Pásztorok vígadjatok !	Pásztorok vígadjatok !

Ám borúljon gyászba földünk,
 Mert, ihon ! borúlni készül :
 Térjen ám a nyáj aklába,
 Térjen édes nyúgovásra ;
 Mí azonban vígadozzunk,
 Míg az hajnal virradása
 A mezőket harmatozván
 Szélllyel hinti gyöngyeit.

1775.

EGY KÉRKEDÉKENY NEMESHEZ.

Tudni-való, nem vólt eleink közt semmi külömbség,
 Még kiki, mint lehetett, járt az ekéje után;
 Egy kifogott reggel, más délben, más pedig este;
 Más ökreit most is sürgeti: mondd, ki nagyobb?

*1790 körül.

A MAGYAROKHOZ.

Az Istennek különös kegyelméről.

Ebredj fel immár, nyisd szemedet, magyar !

A menny urának nagy csuda-dolgait

Bámúlva lássad s a hazádon

Szánakodó különös kegyelmét.

Mutatta eztet már ezelőtt, midőn

Törvény s szabadság nálad is haldoklott,

S a töled elpártolt szerencse

Kincsedet elragadá Pozsonyból.

Mutajta eztet mostan is, amikor

E drága kinsed, szent koronád, előbb,

Hogy sem reményletted, Budára

Erkezik, és vele a szabadság.

Arany-szabadság ! Kellemes a neved :

Téged szeretnek, téged ohajtanak,

Téged nagyok s aprók vadásznak,

S oktan állatok is keresnek ;

De ritka kincs vagy ! Messzire távozol

A nemzetektől, akik hatalmokat

Egy főre vagy néhány nagyokra

Vagy buta nép seprejére bízzák.

Múlass magyarnál ! — Ez közepet talált.

Bátor királynak fényes hatalma van,

Tetszése nem törvény hazánkban :

A haza rendjei véle szabják.

Itt a nemesség nem csupa pusztá név.

Ámbár királytól-vett adomány vala

Jószága, hajdan kis királyként

Birta nemes szabados vagyonját.

Szükség s okosság szülte az új szokást :

Nem győzte bármelly bő jövedelmivel

EREDETI VERSEK.

XXIII.

A' MAGYAROKHOZ:

(*)

Az Istennek különös Kegyelmeiről

Ébredj fel imma, nyitd szemedet, Magyar!
 A' menny' kednek nagy tünde-dolgoit
 Bámulva lássad, s a' Hazádon
 Szánakodó különös kegyelmét.
 Mutatta ezt már ezelőtt, midőn
 Törvény, s Szabadság nálad-is hallgolt,
 S a' töred el-párisolt Szereket
 Kintsedet elragadá Porsmyból.
 Mutatta ezt mostan-is, a' mikor
 E' dzege kintsed, szent Koronád, előbb,
 Hogy sem reményléd Budára
 Érték, és vele a' Szabadság.
 Arany-Szabadság! kellemes a' neved:
 Téged' szeretnek, téged' ohajtának,
 Téged' Nagyk, s Aprók vadlápnak
 S oktalán állatok-is kecsenek;
 De ritka kint vagy! Mafszice távozot
 A' Nemzetektől, a' kik hatalmokat
 Egy Főre, vagy néhány Nagyokra,
 Vagy buta Nép' seprejére bízzák.

(*) Ezen lantos Verset. Nagy-Szűzben intem 1790 éjvánd
 midőn a' néhai Felvilágos Maiodik József Tiszta a' királyi
 Koronát Magyar Országba vnyfya küldötte. Gyomrástól Bérsben.
 + Bérsből

A Magyar Parnassus (kézirat, 1803.)

Eredeti versek c. részének 29-ik lapja.

A számos érdemlett jutalmat
 Bármi rakott fejedelmi tárház.
 Innét eredtek bölcs leleményei :
 A fül-csiklándó válogatott nevek,
 A kulcsok, a színes galandok
 S láncra kötött ragyagó keresztek.
 Így már kevesbet költve beérheti,
 Hol e kevés is nagyra böcsültetik.
 Így is dicső tettekre gerjeszt
 És jeles érdemeket jutalmaz.
 De jaj ! az udvar szép adományai,
 E szembetűnő kellemetes jelek,
 Inkább ígézték nemzetünket,
 Mint az igaz gyökeres dicsőség.
 Sokan megúnták a haza szépeit,
 Külsőt kerestek, s hogyha mi magzatot
 Nemzettek, annak szoptatását
 S a nevelést idegenre bízták.
 Úgy szép hazánkban széllyel hatalmazott
 A korcsosított új magyarok neme :
 Hogy nem magyar vér, megmutatta
 Termete, nyelve, ruhája, szíve.
 Ez a magyar vért megveti s üldözi :
 Ez meg sem indul, bárminemű veszélyt
 Szenvedjen a nép s tisztí-vesztett
 Nagy papi rend s lenyomott nemesség!
 Így már tetőtől talpiglan elveszett
 A régi díszed, megnyomorúlt magyar !
 Gyógyíthatatlan mély sebednek
 Nem vala orvosa e világon.
 Jódat keresték a haza atyjai,
 Megtámogatták szánatos ügyedet,
 Ott a dicső Bécsnek keblében,
 Itt kiesült Buda vára dombján.

Mi haszna ? nem vólt már tehetős erőd.

Ambátor érted véröket ontanák

A sok posztáták közt nyomorgó

Hív fiaid, született vitézid ;

Hijába. Veszted végre közelgetett :

Lám a temérdek gázai oszlopok,

Ha Sámson izmos karja rázza,

Dőlnek ugyan, de reá omolnak.

Haj, haj ! ha fegyvert fogva kivesztenéd

A rád süvöltő vípera-fajzatot,

Melly pusztaság érné meződet,

Mennyi jeles fiadat siratnád !

Szánt téged égben gondviselő Urad,

Kegyelme fellyül múltá reményedet :

Im a szabadságot magával

Visszahozá koronánk hazánkba.

Megvallja József s vallja egész világ :

Hogy véled eggyütt a koronás fejed

Egy fő hatalmú szép hazának

Fő ura és nagy urak királyja.

1790.

A NAGYMÉLTÓSÁGÚ GHYMESY GRÓFNAK,

FORGÁCH MIKLÓSNAK DICSÉRETE.

Elmondom. Halljad gyászos homály után

Új fényre lépett szép haza ! Ghymesí

Es gácsi gróf Forgách Miklósnek

Erdemeit kijelenti lantom.

Ne várjad azt, hogy tös-gyökeres nemét

Hirleljem, azt a régi dicső nemet,

Kit régen elmúlt századokban

Pápa s király vetekedve tisztelt.

Ambár szerencsés, aki nagy érdemes
Vérrel dicsekszik, nem nagy azért maga :

A vérrel érték száll fiakra,

Nem pedig a jeles ősi érdem.

Többet nyom ennél, ami tulajdona

E nagy fiadnak. Melly kegyes és igaz,

Melly bátor és érett tanácsú ?

Tudja nemes Nitra és csudállja.

De szinte mint a nap ragyagó tüze

Meggyőzi a szép csillagos éjszakát,

Úgy múlja fellyül halhatatlan

Díszait édes hazánk szerelme,

Melly, míg hazánknak dolgai bódogul

Folytak, sok ajkról oly gyakran hangozott,

Mint lágy-meleg kedves tavaszkor

A rekegés iszapos tavakban ;

De hallgatás volt a tavi partokon,

Mihelyt keményebb fúvatag a vizet

Hűltötte s a hervadt mezőket

Őszi hideg dere befödözte.

Haj ! melly kegyetlen dér sütögette el

Magyar szabadság ! gyenge virágidat !

Oh fájdalom ! most is keserves

Könyveim hullanak a szememből !

S míg így vesződtél, elnyomatott haza !

Ki merte száját tátani ? Nyögtenek

Suttomban és téged sirattak

Sok fiad, de ki fogta pártod ?

Nem kis merészség fő urat inteni,

Ki, megcsalván jónak ürügyivel,

A régi törvényt nem böcsüli.

Nem telik ez ki apró fiaktól.

Csak ritka szív bír oly tehetős erőt,

Melly minden hasznát, tiszteit, életét

A nemzetünknek köz javáért
Áldozatúl bemutatni merné.
Ezt merte Forgách. Hires az ő szava,
Mellyért lenyomták ötet irigyei ;
De Nitra ismét befogadta
S újra dicső feje a megyének.
Böcsüld bajdótól megszabadúlt haza !
Békéllj kezéhez, bizd magadat reá ;
Készítsed érdemlett jutalmát
E javadat szerető fiadnak.
Veled s miattad szenvedé ; általad,
Fő polcra hágjon. Nagy jeles érdeme
Országra elterjedt ; ne légyen
Tisztinek is szorosabb határa.

1790.

A FELSÉGES II. LEOPOLD KIRÁLYNAK DICSÉRETE.

A magyarok törvénye szerint, nagy Trézsia vére,
Felséges Leopold, szép örökébe belép :
Első gondja, hogy a törvényt fenntartsa, s kivallja,
Hogy törvény az igaz fő uraságnak ura ;
Ő törvény által, s a törvény általa tartós
Talpra felállított fő hatalomnak örül ;
Vigad azért az egész ország, és ősi szokásként
Gazdag pompával megkoronázza fejét.
Fényes példa ! Világ fejedelmei nézzetek erre :
Ezzel nagy Leopold híre az égig hatott ;
Szép, de gyakor dolog, hogy törvény koronázza királyját ;
Ritka, hogy a törvényt így koronázza király.

1790.

RÓKÁSIHOZ.

Egy híres képművész.

Rókási ! új Apelles !
 Ecseted feles csudájit
 Úgy nézi számos ember,
 Úgy nézi és csudállja,
 Mint a magyar királyi
 Testőriző seregnek
 Szép termetét s ruháját
 Bámúlva nézte százszor
 S bámúlva nézi most is
 A bécsi tarka község.
 Örölsz azért, barátom !
 De amiatt haragszol,
 Hogy egy magyar megyében
 Alig talált böcsülőt
 Kezednek egy remekje,
 Amaz jeles magyar pap,
 Kit szorgalommal írtál
 Diszes magyar ruhában ;
 Amellyben ő kegyelmét,
 Noha a nyakát világos
 Kék égi színre festett
 Gallérja nem jelelné,
 S papi öv se cimerezné,
 Mégis, ki nem vakondak,
 Nem tartaná egyébként,
 Tudná, hogy ez magyar pap.
 Te azért haragra gerjedsz,
 Hogy olyra is találtál,
 Ki e remekre nézvén
 Azt kérdezé : Ki légyen ?
 Te azért rövidke verset

Akarsz alája írni,
 S kérded, mit írj alája ?
 Egy szót se írj, barátom !
 Ha bánja is s haragszik
 Az elfajúlt magyarka,
 S az elfajúlt magyarnak
 Fészkébe ült poszáta ;
 Ha bánja is s haragszik,
 Hogy ilyen a magyar pap :
 Hogy férjfihoz, magyarhoz
 S belső személyhez illik
 Kalpagja, bajszos ajka,
 Gallérja, mente, dolmány,
 Papi öv, nadrág, topánka ;
 Ha bánja is s haragszik,
 Hogy illy papot lefestvén,
 Igaz magyar papokkal
 Kedvelteted ruháját ;
 Ha azért reád neheztell,
 És gúnyolódva kérdi :
 Ki légyen, akit írtál ?
 Egy szót se írj alája ;
 Mert a vakot kivévén,
 S a tök-fejű bolondot,
 Kiki tudja, hogy magyar pap,
 S kiki tudni fogja, míglén
 Magyar lesz e világ.
 Azért ne háborodjék
 A szíved, hogy vakoknak
 Ember szemet nem adhat,
 S hogy a kovács bolondnak,

Akármiként koholjon,
 Mégsem tud észt koholni.
 Ide gyermek! a palackot,
 Ide azt az ó borocskát!
 Igyunk, s imez gyötrelmet
 Az üres palackba vessük.
 Azonban, oh barátom!
 Fogj még ma a dologhoz,
 Írj illy személyt, minéműt
 Lefestek e dalomban:
 Arcája tiszta légyen;
 Szemöldekét s szemének
 Kis szőreit kivévén
 Csak egy parányi szőr se
 Rútítsa tiszta képét.
 Rövid, de kondorított
 Veres, de liszt porával
 Hintett haját kerítse
 Berlini módra metszett
 Három-szegű kalapja.
 Azután tekerd nyakára

A tarka keszkenőjét,
 Feketélljen hogyha tetszik,
 A mely-födő ruhája;
 De téglá-szint mutasson
 A haj-poros kaputja.
 Feketélljen a nadrágja,
 A kurta fél nadrágja,
 Mellyet laposka gombok,
 S apró ezüst csatocskák
 A térdihez szorítanak.
 Alább piroska színét
 Kellesse a harisnya.
 Végtere a cipellőt
 Öreg csat elborítsa.
 Mikor ez lefestve lészen,
 Apellesem! bocsáss meg,
 Ha kérdezem: kit irtál?
 Kalmárt-e vagy parókást?
 Hogy így ne járj, barátom!
 Ezt ird alá: *Magyar pap.*

1790.

A VARGA FIAKHOZ.

Csirizzel és szurokkal
 Társalkodó atyáktól
 El nem fajult legények!
 Ha féltök a kudartól,
 Múlások koronként
 Az árral és iplikkel,
 Csirizzel és szurokkal.
 Ámbátor hébe-hóba
 A csintalan porontyok
 Vargát gyalázni szoktak,

És csúfolódva mondják
 A varga-varga-ziccet;
 Ez nem ragad reátok.
 Míg varga, aki varga,
 A varga-név dicséret.
 Lám titeket nagy-hasznú
 Munkátokért királyi
 Fővárosok böcsülnek.
 S érdemlitek valóban,
 Hogy titeket böcsüljünk:

Ha a keménykedő tél
 Megrázza ősz szakállát,
 S felhalmozott havával
 Az utakat borítja,
 Ha lány meleg tavaszkor
 Utcákon a locsos sár
 Síkos jeget födözget ;
 Ha nyári nagy melegben
 A láb-födetlen útas
 Talp-égető homokban
 Izzadva, fújva ballag,
 S árnyékos helyre térvén
 A szúnyogokkal harcol,
 Vagy vér-szopó legyeknek
 Gyakásival vesződik ;
 Ha őszi hűs napokban
 A barna fellegekkel
 Béleplezett egekből
 Tartós esők omolnak,
 S a marha sáros uton
 A tengelyig merülő
 Kocsit nyögéssel húzza ;
 Akármilyen rossz időben
 A varga kéz ruházza

S megvédi lábainkat.
 De ám, ha varga-fajzat,
 A varga-székre útván,
 Magasra vágy s vagyonját,
 Mellyet szegény szülője
 A bőrt fogával húzva
 És varrogatva gyűjtött,
 Nemes levélre költi :
 Vagy a ravasz kakuknak
 Példájaként, orozva
 Némelly nemes madárnak
 Fészkébe ül, s azért már
 Nem varga, aki Varga,
 A varga-név gyalázat.
 Higgyétek, illy nemesnek
 Pereputtya harmad ízig
 Szenvedni fog s pirúlni
 A Varga-varga névért ;
 Mint mostan elpirúlnak
 Amaz majom-szabású
 Kis-Kordoványi törpék,
 Ha csúfolódva mondják
 A csintalan porontyok
 A varga-varga-ziccet.

*1790 körül.

ALAGYA

az eloszlott Jézus társaságának emlékezetére.

Fogynak ama bóldog szerzetnek tagjai, mellynek
 En is akármilyen kicsiny része, de része valék ;
 Ellene a pokol harcra kikelt valamennyi gonosszal,
 Aki egész földön mint katonája forog :

Kincsre-törés, pénzért-hazudás, fene könyvek, irigység,
 Rémités, mellyet sok gonosz elme koholt,
 Öszvecsoportozván nagy zajjal rája ütöttek,
 S minthogy semmi segéd nem vala, földre verék.
 Hát ez-e a bérünk, hogy az ifjúságnak az erkölcs
 És tudomány útján hív vezetőji válánk ?
 Hogy jeles embereket nevelénk, kik könyveket írtak,
 Mellyeket a hírnek szárnya magasra emel ?
 Hogy nagy városokon, falukon, sőt füstbe borított
 Kunyhókban sokakat jóra taníta szavunk ?
 Hogy gondunkkal arany nyoszolyán és koldusi ágyon
 Haldokló egyaránt élhete minden időn ?
 S annyi veritékünk s vérünk folyt számos helyekben,
 Merre kikél a nap, s merre enyészve forog ?
 Sőt az egész földet Jézust hirdetve bejártuk,
 S olly sokat eltűrtünk szent tudománya miatt ?
 Ezt ellenségünk fel sem veszi ; kerget, eloszlat
 Minket, s a rendet bontva zavarba taszét !
 Nem vala törvényszék, mely minket pörbe idézne,
 Nem vala törvényes mentegetésre helyünk.
 Haj ! annyit tehetett elvesztésünkre felesküdt
 Sok gonosz ellenség ! Illy vak az ember esze !
 Nemde, azért, Európa ! arany századra jutottál,
 És vesztünk néked bóldog idöket hozott ?
 Megcsalatál : forgasd szemedet, valamerre tekénthetsz,
 Nézd, minemü légyen mostani állapotod :
 Látod-e, melly vadak a népek, mint üldözik egymást,
 És magok is veszvén üzik az ember-ölést ?
 Templomok és szent oltárok fertelmes helyekké
 Váltak, sok jeles ház romladozásra siet :
 A lakosok fogynak, mivelő nincs pusztá mezőken,
 Néhol alig vagyon egy számkivetettnek helye.
 A gonosz a törvényt s Istent letapodja ; szemérmes
 Hív igaz embereket földön hijába keressz ;

A heves ifjúság elfonnyad időnek előtte,
 Mert zabolát marván rúg, s bujaságnak ered.
 Nem vagyok oly bosszús, nemezist le nem hívom az égből:
 Nem csak eloszlásunk e gonoszoknak oka.
 Mindazonáltal ugyan mondják, hogy szerzeti rendünk
 Fennállván nem tört volna ki annyi gonosz :
 Mert jeles ügy mellett vérünk folyt volna, vagy üznők
 Most is, mint ezelőtt, a fene lelki homályt.
 Ezt mások mondják; magam úgy nem bírom erőnkben ;
 Szent végzéséért áldom az égnek urát.
 Ami szabad, temető helyeket bégárva kesergek,
 Hol valamelly társunk hült ereklyéje vagyon :
 És ha közikbe vezet koros éltém vége, reményem
 Mint hív társ engem síromig el nem hagyand ;
 Részre nem hajlandó maradék eszméllen fogja
 E rend érdemeit, s így megadandja böcsit :
 Régi idő nem szült illy szerzetet ; illyet, ha váltig
 Rajta lesz is, nem fog szülni akármí idő.

*1803 után.

A HÁZASSÁGRÓL.

Nagy szeretet vagyon, és házasság nincsen az égben ;
 Földön elég házas van, de kevés szeretet.

*1803 után.

ORDASRÓL.

Híres vers szerző, noha verset nem szerez, Ordas :
 Sok pénzt költve jeles verseket öszveszerez.

*1803 után.

EGY ROSSZ POÉTÁRA.

Verseidet mihelyen látá, így szólla Apollo:
 Kést nekem! im ismét Márzia dalra fakadt.

*1803 után.

A FÉRJRŐL ÉS ASSZONYRÓL.

Példa beszéd, hogy férjének koronája az asszony :

Igy a férfi király, de koronája nehéz.

*1803 után.

[A HAZÁRÓL.]

Nem tudom én, melly édes erő vonsz minket hazánkhoz:

Elménkben marad a képe akármilyen.

*1803 után.

MENNYEGZŐI DAL.

Vidékünk kies dombjai,

Kis tengertünk hullámjai,

Most keljetek magasbra :

Szűz nimfák habok tetején

Állván s hegyeknek bércein,

Tekintsetek utakra.

Hymen késéri szekerét,

Ő hordozza két címerét

E két jeles személynek,

Kik nagy örömben részesek,

Mint válthatatlan hitvesek

Egymást szeretve élnek ;

Ki jön ? ki jön ? mi pompa ez ?

Vig heje-huja zengedez,

Nagy örömszó hat égre :

Sok éljen-éljen hallatik,

Erdőkről visszacsapatik

A keszthelyi térségre.

Egy címer sokat fitogat,

Királyi pálcát mutat

Szép koronás sisakkal :

Egy tarka s egy kék mezejét

Láttatja s zöld domb tetejét,

Szarvast veres szarvakkal.

Elöl a hír sietteti

Gyors szárnyát és az hirdeti

A harsogó kürtjével :

Keszthely felé igyekezik,

Majd oda el is érkezik

Szép menyecske férjével ;

A másikban két oroszlán

Áll fejedelmi koronán,

És fenyeget kardjával :

Őrt áll a daru fő helyén

Kis koronának tetején,

Követ tart egy lábával.

Ez képi jeles érdemét,	Mert kegyesség s nyájasság,
És dicsőíti tetteit	És hozzá illő csínosság
Gróf Festetich nemének :	A menyecskét szépíti :
Amaz diszét esmérteni,	Elmésség a beszédiben,
És fő hatalmát hirdeti	Bátorság a tetteiben
Hechinga hercegének.	A férjet ékesíti.
E két címer megegyezett,	E pár Keszthelyben váratott,
Gróf László öszveköttetett	S ihon ! már befogadtatott
A hercegi asszonnyal;	Több nagy nemű társakkal :
Méltán is eggyé lettenek,	A mozsarak ropogjanak,
Akik úgy öszveillenek,	Dob s trombita hangozzanak
Mint drágakő arannyal.	Örvendező szavakkal.

Elj László ! éljen kedvesed !
 Majd Jozefina hitvesed
 Ép fiacskát fog szülni,
 Kinek Keszthely, Molnári is,
 Csáktornya és Hechinga is
 Felette fog örülni.

BARÓTI SZABÓ DÁVID
VERSEI

Barón Szabó Péter

BARÓTI SZABÓ DÁVID.

Nincs magyar költő, akinek élete olyan egyszerű, szintelen lett volna, mint Szabó Dávidé. Megérte a patriárkák korát, de nem történt vele semmi olyan nevezetes esemény, mely az irodalomtörténetírón kívül mást is érdekelne. Erdélyben, a háromszéki Baróton született 1739 ápr. 10-én, elszegényedett székely nemesi családból. Atyja, György, mint huszár a katonaságnál szolgált, de fiát már tanult emberré akarta nevelni. Beadta a jezsuiták udvarhelyi gimnáziumába, ahol a tizenhét éves ifjú tanárai példájától vonzva s hajlamait követve maga is belépett a jezsuita rendbe. 1757-től a szerzet rendtartása szerint majd minden esztendőben másutt tartózkodott. Fölváltva tanult és tanított Trencsénben, Szokolcán, Székesfehérvárt, Nagyszombatban, Kolozsvárt, Egerben, Kassán, hol pappá szenteltetett, Nagyváradon és Besztercebányán. Itt szerzetesi ünnepélyes felavatása előtt a harmadik próbaévet töltötte, a jezsuita rend életében oly tontos 1773-ik esztendőt, mikor a rendet a pápa föloszlatta.

Ez az esztendő Szabó életében nem jelentett olyan nevezetes fordulót, mint Rájniséban. Létét nem fenyegette veszedelem, az élet küzdelmeitől megóvta őt a hercegprimás, aki a komáromi gimnáziumhoz rendelte tanárnak. Kedélyét sem dülta föl annyira a csapás, s szelidebb, békésebb természetű ember lévén, csak zúgolódt, de nem tört ki a sors ellen. Annál nagyobb, sőt egyenesen irányító hatást tett írói fejlődésére. Az eltörlést követő szomorú napokban, s épen a szerzet föloszlása következtében, lett magyar költővé. Véletlenül kevéssel azelőtt mint nagy gyakorlatú latin verselőhöz azzal a fölszólitással fordult egy rendtársa, kísértse meg, nem lehetne-e, amint a németek is teszik, anyanyelvünkön latinos méretű sorokat írni. Szabónak megtetszett a gondolat, s játékból, szinte virtuoskodva megírt

egy mértékes magyar verset (*Beleg.*) Nem tartott sokat a kísérletről, nem is volt az egyéb versbe szedett, értelmetlen prózánál, de mikor lesújtott rájuk a pápa haragja, s fájdalomában, bizonytalan jövőjén aggódva minden komoly munkára képtelen volt, a versírásban keresett enyhülést. Elsíratta szerencsétlen szerzetét, megkönyezte a maga szomorú sorsát s a mindennapi verselésben szórakozást talált: amint elméjét magyar versek «koholás»-ára feszítette, lassanként elfelejtette bánatát.

Komáromban négy évet töltött, mind nagyobb buzgalommal irogatva ezalatt újfajta verseit. Gyönyörűséggel töltötte el egyre fokozódó ügyessége, s a Komáromhoz közeleső Vírten megismerkedve egy páratlanul szíves úri családdal, a Pyberékkal, mely őt csakhamar egészen magához csatolta, boldogságának nem volt semmi híja. A komáromi gimnáziumot azonban 1777-ben a Benedek-rend kapta meg, s így Szabónak el kellett hagyni a szeretett kört. A hercegprimás Kassára nevezte ki az újonnan szervezett akadémiára. Még ugyanabban az évben állítólag barátai unszolására, valójában inkább a költői dicsvágytól ösztönözve, eddig írt görögszabású magyar verseit kötetbe foglalta s *Új mértékre vett versek* cím alatt közrebocsátotta. Ez volt a deákos iskolának első irodalmi nyilvánulása, az első lépés, mely az eddigi költői játékot komoly igyekezetként mutatta be. A reform dicsősége így Szabónak jutott, bár Révai vele egyidőben, Rájnis meg egy évtizeddel megelőzve szintén megszólaltak Horatius lantján. A könyv magára vonta kevésszámú írónk érdeklődését, s Szabót elfogta a fölfödők elragadtatása. Pár évig zavartalanul élvezte a merész újítás öntudatát, de Rájnisnak 1773-ban összeállított s 1781-ben megjelent *Kalaiúza* megrontotta boldogságát. Elsőségét fenyegetve, prozódiai tanításainak helyességét nyilvánosan megtámadva látta. A sértett önérzet még a békés Szabóból is szenvedélyes harcost formált. 1787-ben egy egész könyvet írt *Ki nyertes az hangmérslésben?* cím alatt, melyben — mellékesen még a verseit kórholó Révain is kitöltve mérgét — nagy apparátussal, az adatok egész tömegével ront Rájnisnak. Vesztére tette. Rájnis nem késett a válasszal s mivel jobban győzte tudománnyal és hanggal, Szabó, noha egyben és másban neki volt igaza, elhallgatott s ezzel kortársai szemében elvesztette az ütközetet.

Ezalatt azonban jóformán egy napig sem pihent költői tevékenysége. Egyik eredeti verse és fordítása követte a másikat; átültette a XVII—XVIII. századi latin költészetnek számos termékét, köztük Vanière Jakabnak terjedelmes *Praedium rusticum*-át és Neumann Bertrandnak Milton *Elveszett paradicsom*-án alapuló *Lapsus protoparentum*-át, valamint Horatius egy pár ódáját s Vergilius első eclogáját. Régibb verseit is átdolgozta, az újabbak is annyira fölszaporodtak, hogy 1786-ban három, majd 1789-ben két nagy kötetben közrebocsátotta műveinek második és harmadik kiadását. Sőt tudományos ambíciói is támadtak: összegyűjtött egy csomó ritkább avult- és tájszót, maga is csinált egy pár újat s az egész anyagot betűrendbe állítva hexameterbe szedte (*Kisded szótár* 1784, újra, de már nem versben 1792).

Kassai tartózkodása alatt Szabót egy nem várt véletlen egyidőre az irodalom élére állította. 1787-ben ugyanis az ország két legmozgékonyabb, legtevékenyebb és legambíciózusabb fiatal írója, Kazinczy Ferenc és Batsányi János, Kassán tartózkodtak s egy irodalmi folyóirat tervét forgatták agyukban. Magukhoz vették Kassa harmadik íróját, a már akkor tekintélyes költőt, Szabót, s megalapították 1788-ban a magas színvonalú *Kassai Magyar Museum*-ot. A költő büszke és boldog volt: neve ott szerepel a kassai társaság vezetői között. Sőt még fontosabb szerep jutott neki osztályrészüi. A két vezér nem fért össze, s neki kellett dönten. Batsányihoz csatlakozott, így Kazinczy kisebbségben maradt s átengedte kettőjüknek a teret. A *Museum* azonban pártolás hiánya miatt 1792-ben megszűnt, Batsányit is elszólitotta a sors Kassáról, s így Szabó dicsősége nem volt hosszú életű. Nem is maradt sokáig Kassán. Hatvan éves korában, 1799-ben, jól megérdemelt nyugalomba ment, elvonult a szeretett Pyber családhoz Virtre, ahol eddig is minden nyáron szíves otthonra talált.

Eletének utolsó húsz évét itt töltötte csendes boldogságban. Fárasztó munkától, anyagi gondoktól menten élte azt a nyugodt öregséget, melyről mestere, Horatius álmodozott. Tartózkodó, zárkózott természete, amit sokan, különösen ha csak fölületesen ismerték, ridegségre magyaráztak, a virti egyszerű, jólelkű emberek körében fölengedett, szíve megnyílt.

Gyönyörködött egykori tanítványának, Pyber Benedeknek, boldog családi életében, nevelte gyermekeit, szeretett öreg barátjának, Pyber Ferencnek, unokáit, s kedveskedett a maga öreges, szögletes, de szíves modorával a ház úrasszonyának. Ki-kijárt a gazdaságba, a Dunához, a szomszédokhoz, de legnagyobb kedvvel a bátorkeszi szőlőbe. Pihenése azonban nem volt tétlen nyugalom. Folytatta tudományos munkásságát, összegyűjtve nyelvünk törül metszett kifejezéseit (*Magyarság virági*, 1803) s hogy kedves Horatiusához minden tekintetben méltó legyen: késő vénségében sem «nélkülözte a lantot». Hatvan, majd hetven esztendejét meghazudtoló frissességgel rózta egymás mögé a mértékes sorokat, sőt öreg korában még a régi magyaros verselésre is reáfanyalodott, noha elvi álláspontjából nem engedett s a rímes formák művészi értékét nem szűnt meg tagadni. Életének e kései szaka termette költészetének legmaradandóbb gyümölcsét, az *Aeneis* teljes magyar fordítását (1810 és 1813). Ez a műve élte legtovább túl a székely poétát, még a XX. században is lenyomatták s nevét tovább megőrzi a feledéstől, mint az a szürke márvány sírkő, mely Virt temetőjében, a Duna hullámai fölé kinyúló dombon, az 1819. nov. 22-én elhunyt költő hamvainak helyét jelöli.

Szabó írói pályája érdekes bizonyosság arra, milyen irányító szerepe van kisebb tehetségeknél a véletlennek. A véletlen tette magyar költővé, az terelte egy időre a tudomány mezejére. Eredetileg nem voltak tudományos ambíciói, mint Rájnisnak és Révainak, de mikor versenytársai megtámadták költeményeinek szórendjét és prozódiai elveit, nem hagyta az igazát s megsértett írói becsületét a tudomány fegyvereivel iparkodott megvédeni. Nem volt ügyes vitatkozó; ellenfele gyengéit nem tudta kihasználni, sőt meg sem látta, de nemcsak ezért vesztett. Készségében is rejtett a hiba. Nem volt tudományosan művelt fő s bár ismerte a magyar nyelvet meg több tájszólását, de a rendelkezésére álló adattömeget nem tudta bizonyításra fölhasználni. Annál kevésbbé, mert a nyelvi jelenségeket elfogultan tekintette, és hogy vitatott tételeit igazolja, ügyetlenül állította csatasorba megfigyeléseit: olyan következtetéseket vont le belőlük, melyekre azok nem jogosított-

ták föl. Így noha egyben-másban Rájnissal szemben neki volt igaza, prozódiai és szórendi elveinek sem a vitatkozó munkájában (*Ki nyertes*), sem az inkább elméleti tanulmányában (*Orthographiai és grammatikai észrevételek*, 1800) nincs tudományos értékük.

A vita árja azonban messzebb is elsodorta a tudomány vizeire. Érdeklődése a nyelv és nyelvészet felé fordult, s mint a népnyelv alapos ismerője, összeírta *Kisdud szótárában* az irodalmi nyelvben nem használt népies és régies szavakat, a *Magyarság virágiban* pedig népünk kerek, jellemző, közmondásszerű kifejezéseit. Mind a kettő pusztán adatgyűjtemény, minden rendszerezés vagy csoportosítás nélkül, de így is van értékük. Nyelvünknek sok veszni indult kincsét megmentették számunkra, noha mind a szavak, mind a kifejezések között sok van, melyről nyilvánvaló vagy valószínű, hogy magának Szabónak alkotásai. Ő maga ugyan a nyelvújítás ellen nyilatkozott, de nemcsak a gyűjteményeiben, hanem verseiben is elég sok új, magakészítette szót használ, melyek nagy része nem tudott életre kapni, egypár azonban része lett a magyar nyelvkincsnek (ábra, erény, inger, kacsó, napló, ötlet stb).

A tudományos működés azonban csak epizodikus jelentőségű volt Szabó életében, ő magát elsősorban költőnek tartotta. Költői fejlődése egyenes vonalban halad. Kezdeté visszanyúl a középiskolába, ahol annyira begyakorolta magát a latin versírásba, hogy a 60-as évek végén már a legnagyobb könnyűséggel írt latin költeményeket. Mikor magyar versek írására tért, a latin nyelvű költészettel lassanként föl hagyott s helyette régibb latin verseit s más írók latin költeményeit ültette át magyarra. Majd mind nagyobb számmal írt eredeti magyar verseket, de a fordításhoz később sem lett hűtelen, még élete végén is szívesen szegődött idegen költők tolmácsává.

Fordításainak anyagát nem választotta meg olyan ízléssel, mint társai mind, Rájnistól Berzsényiig. Azok rendszerint koruk legcsodáltabb műveihez, a görög és latin költők remekeihez nyúltak, Szabó fordított ugyan azokból is, de még nagyobb kedvvel az új latin költőkből s nem sokat törődött, van-e esztétikai értéke annak, amit nagy fáradsággal és gondnal magyar nyelven megszólaltat. Sorra kerülnek a XVII–XVIII. század latinul

verselő szerzetes költői, Sautel, Rapinus, Neumayr, Friz András, Vanière, Neumann Bertrand, s az ismeretlen szerzőjű új latin versek, eposz, tanköltemény, heroida, elegia, dráma vegyest. Az elbeszélő versek közül egyiknek-másiknak kortörténeti értéke van: a magyar história nevezetes vagy érdekes mozzanatait örökítik meg abban a korban, amikor a magyar nyelvű költészet teljesen megfeledezett a nemzet múltjáról. Sajátos fényt vet a magyarság XVIII. századi szellemi életére, hogy évszázados küzdelmeink emléke jezsuita költők latin nyelvű verseiben volt lerakva! Szabó e fordításainak ép ezért nagyobb a jelentősége, mint azoknak az egész köteteket betöltő műveknek, melyekről maga is, kora is olyan sokat tartott. Ilyenek voltak a *Paraszi majorság* (1779), Vanière Jakab verses gazdaságtanának, egy csekély becsű *Georgicon*-utánzatnak (a *Prædium rusticum*nak) átültetése, és *Az elvesztett paradicsom* (1789), melyet Neumann Bertrاندnak latin nyelvű Milton-átdolgozásából, a *Lapsus proloparentum*ból fordított magyarra. Ma már nem kell kifejtelnünk, milyen elhibázott törekvés volt Vergilius tanítókölteménye helyett annak kései utánzatát, s Milton fonséges eposza helyett annak latin nyelvű halvány másolatát lefordítani: abban a korban tetszetek, s ez igazolja Szabót.

A görög irodalomhoz, az antik költészet kútfejéhez s legművészibb nyilvánulásához, nem is fordult, a rómaiak viszont nemcsak szívesen olvasta, hanem époly szívesen tolmácsolta is, s ezeket már jobb érzékkel. Csak két római költővel foglalkozott, a legnagyobb lírikussal, Horatiusszal, s a legnagyobb epikussal, Vergiliusszal. Horatius-fordításai nem sikerültek. Az ódák nehéz formáiban ügyetlenül mozog, az alaki hűség kedvéért fölláldozza a tartalmat, nyelve is nehézkes, darabos. Annál becsesebbek Vergilius-fordításai, főkép az *Aeneise* (1810 és 1813), amely nemcsak első teljes magyar tolmácsolata a rómaiak honfoglalását megörökítő eposznak, hanem mind máig a legmértöbb magyar Vergiliusunk. A pályája végén álló költő megmaradt életerejét belefektette ebbe a nagy műbe s negyven éves költői gyakorlata eredményeit, hosszú fordítói működésének tapasztalatait értékesítve, barátjának, Batsányinak tanácsait és javításait megszívélve, a tőle telhető legjobbat adta.

Szabó költői pályája ép oly emelkedést mutat, mint tudományos és műfordító tevékenysége. Mintha az erős akarat és a céltudatos törekvés még a költészet terén is eredménnyel járna! Ebben a tekintetben Szabó, valamint a többi deákos, megértő tanítványa Horatiusnak: ami tehetségükből hiányzott, tanulmánnyal és gyakorlattal pótolták. Sajnos, több hiányzott, mint amennyit pótolni lehetett: innen költészetüknek kisebb értéke.

A Parnassus hegyére Szabó indult közülük a legmélyebb völgyből. Míg a többiek első kísérletei a kezdet nehézségeihez képest elég ügyes fordítások, Szabó első versei formai szempontból torzak, tartalmilag zavaros, érthetetlen próza. Még 1777-ben megjelent első kötete is nagyrészt teljesen értéktelen versekből áll, s kevés az, ami meghaladja a formagyakorlat színvonalát. Olomsúllyal nehezedik reá a forma nyüge, s maga megvallja, nem minden restelkedés nélkül, hogy számára a versírás keserves fáradság, nehéz küzdelem. A nehéz küzdelemnek nem a versmérték adta meg az árát, az hibátlan, hanem a nyelv. Hogy belekényszerítse gondolatait a merev formába, föláldozza a nyelv törvényeit. Nemcsak latinizmusok kerülnek tollára, hanem lépten-nyomon, majd minden sorban, lábbal tiporja a szórend törvényeit. A latin költők példájára, félrevezetve a latin költői nyelv szabados szóelhelyezésétől, a legnagyobb önkénnyel dobálta össze-vissza a szavakat és mondatokat, messze elválasztotta egymástól a legszorosabban összetartozó fogalmakat, az igekötőket hátradobta a mondat végére, a kötőszókat beleékelte a mondat közepébe: vesszorai gyakran teljesen értelmetlenek. Eljárása ellen mindjárt a kötetek megjelenése után fölzúdult a közvélemény, s méltán megróttá azóta is mindenki, aki Szabó költeményeivel foglalkozott. Megtámadta szórendi vétségeit Horváth Ádám, sokkal erősebben Rájnis, Révai meg egész csokrot köt Szabó legmerészebb inverzióiból s ezek alapján erős szemrehányással illeti, hogy megrontja a nyelvet.

Szabó védekezett a nyelvrontás vádja ellen s a székeley táj-szólásra hivatkozott — természetesen alaptalanul — amely megengedi az ilyen fordulatokat. Sőt támadni is mert: elnevezte azokat, akik az ő merész szókötését nem helyeslik, «tehén

úton cammogók»-nak. Új verskötetében, az 1786-ból való *Vers-koszorú*-ban, meg is maradt állhatatosan álláspontja mellett, de már 1789-ben, akár belátta tévedését, akár engedett az inverzióitól keltett fölháborodásnak, rátért a helyes útra. Munkáinak harmadik kiadásában megjavította a megvádolt szőrendi erőszakosságokat s újabb verseiben is iparkodott tiszteletben tartani a szőrendi törvényeket. Arany János jobban szerette a régi Szabót, merész szófűzésében erőt vélt találni, ami a későbbi átdolgozás, simítás közben ellaposodott. Igaz, hogy egyfolytában hosszú ideig olvasva Szabó verseit, az ember beleszokik döcögő soraiba, akárcsak Zrínyi nyelvébe, de ez csak megszokás, hozzáalkalmazkodás az író egyéniségéhez. Szabó verseinek átdolgozásai határozottan magasabb színvonalon állanak, mint az első fogalmazások: nemcsak nyelvük és stílusuk jobb, hanem rövidebbek, kevésbé terjengősek, kevesebb bennük az idegen szó, s a prózai kifejezéseket költőiebbekkel pótolja — noha az ellenkezőre is van példa.

Ez az 1789-es gyűjteménye, de még inkább az utolsó, az 1802-es, mutatja a költőt fejlődése tetőpontján. Még mindig sok bennük a csekély becsű vers, de számuk a régiekhez képest megfogyott s helyüket igazi költemények, Szabó költészetének díszei, foglalják el. Kéziratban maradt versei azonban, melyek egy része már költői működése alkonyáról, a XIX. század elejéről való, éreztetik költői ere kiszáradását: verselő készsége nem csökkent, de elvesztette lelki életének frissességét, érdeklődési köre mind kisebbre zsugorodott s költészete mind jobban lesülyedt a mindennapiságba.

Költészetéről nehéz képet adni, elsősorban azért, mert igen nagy a versanyag, amelyet át kell tekinteni. Termékenységre nézve Szabó nemcsak a deákosok, hanem általában összes költőink sorából kiemelkedik. Pontosan negyven esztendőre terjedő költői pályáján vagy nyolc kötetre menő verset írt s ebből vagy két kötetnyi, körülbelül négyszáz költemény eredeti. Másrészt költészete oly heterogén elemekből alakul, hogy nem is egy, hanem két egymással sok tekintetben ellentétes képet lehet festeni róla, melyek egyformán jogosultak és találók. Ha közel lépünk hozzá és élesen megvilágítjuk egész költészetét, akkor sűrű, sívár vigasztalan a kép. Verseinek háromnegyed része, tehát az a

réteg, mely az egész képnek megadja az alapszint, alkalmi költemény, a szónak legrosszabb értelmében. Az ország nagyjait, személyes jóbarátait és virti jóltevőit éneкли bennük minden méltó ok nélkül, a legjelentéktelenebb alkalmak kapcsán. Tisztelete és szeretete, alapjukban igen nemes érzelmek, áradó szavakat csálnak ajkára, de arra nincs ereje, hogy az érzés kifejezését költőivé emelje. Nincs általános érdekük, pusztán személyes jelentőségük, s tárgyát nem tudja úgy előadni, hogy az olvasó velük érezzen, sőt legtöbbször még az egyéni szint sem tudja megadni verseinek. Egyhangú és unalmas, száraz és sablonos, s ami fő, lelketlen poézis ez, a költő pedig műkedvelő, ihlet nélkül szükölködő írónak tűnik föl, akinek költészete, Arany szavait alkalmazva reá, «a porba játszik, ott danol».

Ha azonban távolabb lépünk a költőtől s engedjük, hogy a levegő játéka elmossa a szintelen alkotásokat s csak költészetének erősebb tűzű terméseit tekintjük, akkor egészen megváltozik a kép. Kazinczy Kisfaludy Sándor előtt úgy volt hajlandó megnyitni az Olympust, ha előbb megtizedelheti verseit több joggal tehetjük ezt Szabó Dáviddal, mert nála ez nem kegyetlenség, hanem kegyelet. S talán az a jogcímünk is megvan rá, hogy Szabó alkalmi költeményei, amint a bevezetésben kifejtettük, a kor divatja szerint elsősorban csak a megtiszteltetteknek voltak szánva: hogy köteteibe is belevette, az emberi hiúság volt. Mindannyian emberek vagyunk, ne ítéljünk szigorúan. Ha már módunk van választani, fessük meg a vonzóbb képet.

Szabó költészete, azáltal, hogy első kísérletétől utolsó művéig állandóan, meg nem csökkenő buzgalommal hódolt a műzsáknak s nem kérétté magát az éneklésre, igen változatos, mind tárgyaiban, mind műfajaiban. Ő is lírikus elsősorban, úgy értve a szót, hogy szívesebben foglalja versebe gondolatait és érzelmeit, mint a történelem és az élet eseménysorozatait, de nem kirekesztően az. Már első próbálkozásul egy adomát öntött költői alakba s később is kedvvel fordult az epika felé: apró történeteket, meséket irogatott, sőt egy ízben nagy dologra szánta el magát, írt egy kis eposzt a Komárom városát elpusztító földrengésről. Hogy ezt az önmagában nem elég

érdekes és költői tárgyalásra nem alkalmas anyagot költőivé varázsolja, az új klasszicizmus epikus mintaképéhez fordult útbaigazításért. Jezsuita társai példájára Vergilius szellemében és költői eszközeivel dolgozik. Ő, a keresztyén pap, az antik csodálatosnak szerepeltetésével akarja eposzi magaslatra emelni a kicsinyes tárgyat: mozgalomba hozza az Olympust s az elemek pusztító munkáját a római istenek bosszújából magyarázza. Diana, akinek mintaképe az *Aeneis* Junója, megharagszik a komáromiakra a híres köszűz miatt, amely fűgét mutat a törököknek. De mi köze Dianának a törökökhöz? Itt már a Gyöngyösi István allegorizáló iránya is működik: a törökök címere a félhold, s Diana a hold istenasszonya. Haragjában Aeolusszal, a szelek istenével, Neptunusszal, a tengeri istennel, Vulcanusszal, a tűz istenével szövetezik s reázüdítja a három elemet a szerencsétlen várra, úgyhogy a «Magyar Mars», a háború istene, csak alig tudja megmenteni szeretett városát. A modern viszonyoknak s az antik világnézetnek ez az összekapcsolása erősen barokk színezetűvé teszi a kis eposzt, melyet költője telehint Vergiliusnak, Ovidiusnak és a XVII. század ünnepelt epikusának, Gyöngyösinek, műveiből vett képekkel és szólamokkal.

A dráma meghaladta Szabó erejét, különben is e műformára abban a korban költészetünk még nem volt elég érett. Zrinyi-drámája fordítás latinból, többi drámai formájú költeményéből hiányzik a dráma lényege, a cselekvény, s így pusztán dialogusok. Nem is kívánnak drámaként szerepelni: a költő eclogáknak, pásztori költeményeknek nevezi őket. Ez a műfaj kései, elfajult kihangzása az antik idillköltészetnek s az új latin költészetben kapta sajátos jellemét. Természetességét már Vergiliusnál elvesztette, aki Theokritos egyszerű pásztorainak életviszonyait a maga korának bonyolódott problémáival kapcsolta össze. A jezsuita-költőknél az idill az üdvözlő költemények formájává merevedett, s ebben a szerepben veszi át Szabó, aki főlebbvalói és jöltevői tiszteletére görög nevű pásztorokkal mondatja el hódoló szavait. Értékük nem nagy, a sok kéz, melyen keresztül mentek, mind eltörölt valamit az eredeti görög szellemből, de maradt mégis egy csipetnyi belőle, a forma, a görög nevek.

Mint lírikus áll a legmagasabb fokon. Intenzív érzelmi életet élt s visszavonultsága ellenére figyelmét az élet sokféle jelensége felé irányította. Ki-kitör belőle az erkölcsbiró, mikor kora divatját, a fiatal emberek és leányok viselkedését ostorozza (*Némelly urfiról, Eggynémelly kisasszonyról*), vagy az emberi természet elfajulását (*Eggymás ellen törés*); megszólal verseiben a hívő, vallásos lélek (*A Nagyasszony tiszteletére serkentő*), a társadalmi s gazdasági problémák iránt érdeklődéssel viseltető nemzetgazda (*A magdával élni nem tudóról*), sőt a politikus is: szembeszáll a fölvilágosodással s a nyomában járó Martinovic-féle mozgalommal, majd a fontos politikai eseményeken s a történelem nagy mozzanatain megindulva merészebb, erősebben zúgó hangokat üt meg lantján.

Különösen a harmadik és negyedik gyűjteményében, az 1789-iki és 1802-iki *Költeményes munkákban*. Nagyon fölszaporodtak ugyan e két kötetben az alkalmi és személyeskedő, kicsinyes poémák, de még e kései alkalmi költeményei között is van több sikerült. Annyi jóbarátot, annyi nagy urat sirat el vagy magasztal, nem csoda, ha az ő nemes lelke, mélyen érző, sőt érzékeny szíve néha-néha megszólal e versekben és ír egy-két kedves hangulatú vagy mélyen átértett költeményt. A legmeghatóbb az a két gyászvers, melyben leginkább szeretett két jó emberét siratja, jötevőjét, Pyber Ferencet, és pártfogóját, Orczy Lőrincet. Méltán sorakozik melléjük a *Születésem napjára* című 1803-ból való verse. Hatvannegyedik születésnapján magába száll, elmélkedik a mit sem kímélő idő múlásán s az aggkor melankóliájával gondol vissza céltalan életére. Még mindig saját szívében a harminc éves seb, rendjének föloszlatása: s e szívből fakadó bánat együttrezgésre bírja az olvasó lelkét. E három verse a deákosok legkiválóbb elégiái közé tartozik.

Ugyanitt olvashatók szép hazafias költeményei: *A magyar buszárokhoz*, mely kitörő lelkesedéssel ünnepli a magyar seregeknek a törökön aratott győzelmét, s legismertebb verse, *Egy ledőlt diófához*. Ebben emelkedett legmagasabbra Szabó költészete. A hazáját forrón szerető költőt mély fájdalommal tölti el a közelet romlottsága, látja az ezeréves magyar átkot, a pártviszályt, a honfiak egymás ellen törését, és szemléletes

allegoriába rejtve föllázadt érzelmeit, mint később Berzsenyi, ódái hangon ostromozza a haza legveszedelmesebb ellenségeit, ön fiait.

Sőt az agg poétának még stílerzéke és ízlése is fejlődött. Első gyűjteményeiben szinte képzelhetetlen az a stíltelenség, mellyel verseinek tartalmához, hangjához a legkevésbé illő formát választja: még itt sem áll meg, hanem egészen ellenkező természetű és hatású sorokat fűz össze versszakokká, vagy épen maga teremt hihetetlen torz versformákat. Épily ízléstelen verseinek cicomája. Költőietlen tárgyát azokkal a mitológiai személyesítésekkel akarta kiemelni a prózából, melyeket ő is, társai is az új latin költőktől tanultak. Céltalan kísérlet, hiszen e személyesítéseknek megfakult a színük, elhalt a fényük már másfél évezreddel korábban! De Szabó úgy telerakta még legmodernebb tárgyú verseit is a római isteneknek üres, tartalomnélküli neveivel s ezeket olyan klisészerűen használta, hogy még a költőiségnek árnyékát is elvesztették. Idővel, főként Horatius tanulmányai folytán, ízlése nemesedett, stílerzéke javult. Amint egyre költőibb tartalmat öntött verses formába, akként mindjobban megtalálta a hozzájuk illő formát s egyre kevésbé élt vissza a római mitológiával. Már nem a jezsuita költők, hanem Horatius szemével látta, az ő színeivel rajzolta a természetet, s ez nagy haladás. Sőt időnként egészen szubjektívvé tudta tenni: a tavasz érkezével ébredező természet az elmúlásra, saját testi és lelki erejének fogyására emlékezteti. Egy ízben, ihletének egy szerencsés pillanatában a maga képzeletével fest képet: szinte Böcklin-szerű vonásokkal a lenyugvó holdat, amint sugaraival tiszta fénybe vonja a sötét erdő mélyén a vadászt, s a patakból a virágos partokra fölkelő nimfákat. (*A boldboz.*)

Stílusa ép olyan szélsőségekben mozgó, mint egész költészete, hol a virág és gyom vegyesen termett. De kétségtelen, hogy a deákosok között, Berzsenyit nem számítva, a legnagyobb, sőt az egyetlen nyelvtelenség. Azok csak az irodalmi nyelvet ismerték, ő ismerte a nép nyelvét is. Székelynek született, büszke is volt származására és bár korán, tizen-nyolc éves korában elkerült szülőföldjéről, magával vitte útravalóul a székely tájszólás ismeretét. Sokfelé járt a hazában,

volt elég sokáig a Dunán túl is, illetőleg Komáromban, mindenütt figyelte, tanulmányozta az eltérő szóhasználatot, úgy-hogy olyan szókincsre tett szert, mint korában senki, s az irodalomnak Vörösmartyig kellett várnia, míg egy hasonló szóbőségű költő támadt. Szókincsét ki is aknáztá, és ha a nyelv jellemző ereje egyenes arányban állana a használt szók mennyiségével: Szabó volna a fölújulás korának legjellemzőbb nyelvű költője. De, mint korában a legtöbb írónál, a nyelv gazdagságával nem párosult kiművelt irodalmi ízlés. Gazdagítja a nyelvet tájszókkel, de fáradozásában nem mindig volt köszönet. A bimbót és azt válogatás nélkül köti össze. Versei tele vannak szemenszedett magyaros fordulatokkal, népies, hatásos szólamokkal — örömmel üdvözöljük a belőlük felénk áradó üde, falusi szellőt, mely nagyon sok hamisítatlan erdei illatot hoz magával; könnyen csap azonban túlzásba és ízléstelenségbe, sőt hogy élénken írjon, még az alszerű, pórias szólamoktól sem retten vissza.

Izlésének ez a fogyatékossága gátolta meg elsősorban, hogy nyelvteljesége nyelvművészetté emelkedjék. Amellett nem is dolgozott a kellő műgonddal. Pongyolán s nehézkesen ír, gyakran téved latinizmusba, sőt érthetlenségbe is, de viszont nyelve színes, fordultatos, változatos, synonymákban és epitheton ornansokban gazdag. Lendületes, tömör, itt-ott költői is e nyelv, fogyatkozásaiban és erényeiben a XVIII. század végén egyike a legjellemzőbb költői dikcióknak. Ez Szabó költészetének legértékesebb eleme, az a nagy hatás pedig, melyet a XVIII—XIX. század fordulóján költői stílusunk fejlődésére tett, Szabó legnagyobb érdeme. Hatását nyomon kísérhetni Berzsenyiig, az epikában Pázmándi Horváth Endréig, sőt Vörösmartyig: a triász tagjai közül az ő költészete maradt legtovább eleme az élő irodalomnak.

Kortársai ezt nem látták tisztán. Mint irányának legtermékenyebb munkása általános érdeklődést keltett ugyan, de költészetét mindenki pártállása szerint értékelte. Jóbarátai: Batsányi, Gvadányi, Virág az ország legkiválóbb költői közé számították; ellenfelei: Rájnis, Révai, Kazinczy még a költő nevet is elvitaták tőle. Toldy Ferenc nem méltatta költészetét behatóbb elemzésre, de már helyesen állapította meg nyelvének gazdagságát,

mint igazi jelentőségét a magyar költészet fejlődésében. Ugyanezt a mozzanatot emelték ki Gyulai Pál és Beöthy Zsolt. Arany, aki legmélyebben merült el Szabó verseinek tanulmányozásába, egy lépéssel tovább ment. Hogy Szabó költészete már a múlté, azt ő sem tagadja, de nyelvét ma is méltónak ítéli a tanulmányozásra s elismeri költői tehetségét. A Rájnától meghurcolt, Révától és Kazinczytól kigúnyolt költőnek megadja az utókor kései elismerését, mikor hozzáteszi, hogy ezt a tehetséget «ma bizonynyal a jobbak közé számítanók».

Császár Elemér.

KISEBB KÖLTEMÉNYEK.

PANASZOS INDÚLAT.

Mostoha sorsomnak mérges füláncjai most is
Gyötrenék. Ah! méltó szánakodásra fejem.
Amikor a mennykő lecsapott Beszterce határin,
Kárainon forró könyveket önte szemem.
Oh, de reményltem vólt, hogy az ég valahára kitisztúl,
S mostani gyászából hajdani fényre derül!
Így elmélkedtem: mit epedsz minek áztatod arcád?
Nézd az eget; még él, él az egeknek ura.
Édes atyád lészen; nem hagy elsüllyedni bajodban:
Könyveid árja talán hólnapi napra leszáll.
Hólnapi napra leszáll? ah! megtölt kétszer azóltá
A kerek hóld, s elapadt kétszer azóltá megint.
Még sem csillapodik fájdalmim tengere; még sincs,
Aki kezét nyújtván, nyűgodalomba tegyen!
Érces egek! mért nem lágyúltok végre meg? Áldott
Nap, bús fellegimet már mikor oszlatod el?
Éjjeli fények, egek lámpássai, csillagok! édes
Álmat nem küldtök már szemeimre soha?
Nappal sincs, éjjel sincsen pihenésem: halálnál
Éltem ha nem terhesb, mondhatom, éltem — halál.
S hát így? így keseregsz? így jajgatsz asszonyi módra?
Illyen szózatok eggy férjfihoz illenek-e?
A kő-sziirt szeleken, habokon diadalmat, erőt vesz,
És az igaz gyémánt semmi verésre nem hajt.

Nézzed az ülő vas't : mint zúg a pöröly hegyette ?
 S vallyon benne minő kárt teszen a sok ütés ?
 És te (be kényes vagy) nem tudsz elnyögni kevésbet ?
 Szád izére ha nincs minden, haragra fakadsz ?
 Vívás s győzelem nélkül hol leszen az érdem ?
 Nem tudod, hogy rögös út, nem puha, nyit meg eget ?
 Tűzzel próbállják az aranyt, bal esettel az embert :
 Tűzben vagy ; mostan válik el, hogy ki, mi vagy.

1773.

A DUNÁNAK NAGY ÁRADÁSÁRÓL.

Melly minap ősz gyapját halmozva kirázta mezőkre,
 Eszterhát megjégcsapozott s erdőkre fejejlő
 Sátorokot vont, a vad tél oszlatja haragját.
 A vizeken jég-hídat emelt, s hó-halmokat hányott
 Eurusnak végtére megáll lélekzete. Délről
 Felkel az olvasztó Notus és két szárnyait egybe-
 Csapdosván, vizesen kirepül ; feketéllik az égnek
 Tág kebelén : mint hólyagokat, felfújja pofájit,
 S rút felhőköt emel. Mély gyászba borúlnak az égi
 G'lyóbisok. Három nap s több éjtszaka, mintha csatornán
 Töltetnék, szakad a zápor ; domboknak, hegyeknek
 Ódalok elfeketül : az havak patyolatja megolvad,
 S a kebeles völgyekbe sebes futamodva legördül.
 Tágul a földön az erős fagy-övedzet : az hónap
 Elterjedt levitől a jég márványa kilágyul ;
 Őszvetolyong a víz : szűk öble nem állja dagályját ;
 Gátjának leszakad töltése ; kitépetik a fa
 Partja körül töviből : hömpölygenek a kövek, és nyíl
 Módja szerint a nagy folyamokba sietnek az apróbb,
 És tege majd száraz patakok s kebelekkbe szorúlni
 Nem győzvén, szabadon csapnak rétekre, mezőkre.
 S így a nagy s kissebbke folyók mind eggybeszakadván,
 S rettentő zuhogást tévén, közelitnek : elhányják

A gerebet pozdorja gyanánt, amíg le nem hullnak
A Duna partjairól s szágúldani kezdenek annak
Síkos bőltja felett. S mivel a felnyílt erek által
A föld is segedelmet adott, olly dugva, tetézve
Töltetnek (bátor jó tágasok) oldalí, hogy már
A Duna jég-derekán más új Duna folya, s az öblös
Ároknak nem-birta miatt torlódva kidőlne.

Ime midőn szöllok, már itt vagyok ; a kaput éri :
Már ajtón, már ablakokon házakba rohannak
A kártékony habok. — Más bévondozza ladikra,
Padlására szaladván más, oda rejti vagyonját. —
Szállj le ! hová viszed életedet ? majd elragad innét
A mindúntalanúl dagadó víz ; vagy pedig hosszas
Éhség közt a kínos halál ki fog üzni világból.
Sárral téhelyezett falaid nem dőlnek el ? és ha,
Mellyhez nem bízatsz, valahogy megmenti szerencse,
Béhúnyhat'd álomra szemed ? ki találkozik, aki
Egy falatot nyújtson ? Valamint mondottam, azonképp
Történék. A tót hegyek általkodva bocsátván
Olvadozott havokat s tetejeokről térnek eresztvén :
A Duna mindaddig rohan, amíg számtalan háznak
Oldala dől, padlója szakad s örvénybe kerülven,
Környösleg forog és lemerül. — Nincs semmi reménység ;
A partosb helyeken sincs védelem : úsznak az ökrök
Már itt is, vagy az éhségbenn a végtelen úszást
Nem győzvén, az erős habtól elütődnek inokról.

E sors embernek sem akart kedvezni. — Gerendát
Által ölel s lebeg egykorig ez, míg a vizek halma
Elnyomván, megfúlád. — Amaz két karjait hányván,
Már lenyomúl, már felverdődik s küszködik, amíg
Ellankad nyomorúlt s elvész. — Mit látok amottan ?
Bölcsőstől egy pár csecsemős hányattatik ! Eggyik
Búcsút vett már életitől : a második él még,

És sir, ri. De haszontalanúl : hozzája közelbre
Eggy lelket sem ereszt a durva Dunának haragja.

Másod özönvíz ez ! jaj, vég órákra jutottunk !
Jaj kivesz egygy lábíg, kezéd alkotmányja, nagy Isten !
Barmok s emberek elvesznek. — Napkelte, lenyugta,
Éjszak, dél egygy tenger : alig lehet érzeni földet.
Már a fák hegyinél egyebet nem látni. Hajóval
Járhatsz ott, az hol állt az imént biradalma Ceresnek,
Vagy sűrű gyöngyöt fűzött venyikéjire Bacchus ;
Vagy kergette minap vadait s nyílazta Diána.
Felfordúlt a természet : már a tokok erdőt
Szállanak ; a borzok s más apróbb állatok hülnek,
Bámúlnak magokon, hogy posványságba merültek.
Látok nyúlat emitt a dombra futamni, nyomában
Üzvé a rohanó folyam és leveréssel ijesztvén. —
Eggy nagy farkas amott sűrű fán üldögel, ordít. —

Nó, csak hajót : nincsen más mód ; már nincsen egyébben
Bizadalom ; csak hajót ! — De mit álmodok ezzel is ? — Íme
A rettentő jégtaflák zúdúlva rohannak !
Elbírnanak egész falukot ! Csak haszontalan izzad
A sok hajós ; lehetetlenség elnyomnia. S jaj, mint
Kezdek minden hajók pattogni, repedni miattok !
Hány nyílás esik oldalokon ! hogy válik el a rész
A résztől ! hogy süllyed ez ! az darabokra hogy oszlik !

Ekközben kifut a remegés : sárgúlnak az arcák :
A sok jaj, panasz, ordítás keveredve kiterjed,
Mintha valósággal végső nap jőne világra. —
Már levegő, tűz, víz, ég, föld vesztetre felesküdt,
Arva hazám ! egyebet várhatsz-e halálos ütésnél — ?

VIRTTŐL BÚCSÚVÉTEL.

Ekloga.

Dámon, Ligidás.

D. S hát csakugyan végső búcsút vessz virti határtól,
 És Kassára sietsz, Ligidás ? **L.** Maradásom irigylí,
 Dámon, az ég ; szükség mennem. **D.** S hát itt hagyod három
 Esztendő szállításod ? ezen szép réteket, e kék
 Völgyeket, e folyamok tükrét, e dombokat, e szép
 Rendre felosztódott hegyeket s erdőket elúntad ?
 Sarkából, Ligidás, mi tudá kifeszíteni szíved ?
 Mindeddig Virt volt örömed, már Kassa. — **L.** Ne terheld
 Elbúsult fejem. Ah ! ha szabad kényemre hagyódnám,
 Esküszöm e szomorún szólló sípomra, csak egyet
 Sem lépnék innen. **D.** Már Pestet is átkozom, amely
 Téged eloszt tőlünk olly messzire, s elvet az lsten
 Háta megé. **L.** Pestnek sok jókkal tartozom : hozzám
 Mindenben szíveségét nyújtotta. Magasbra
 Most vallyon vihetett-e ? magam kívántam-e többet ?
 Mit tehetünk, hogy máshova küld ? A pesti megyében
 Akkor üres más hely nem vólt. Már bízzuk az égre
 Dolgunknak folyamit : más tájon sem fog elhagyni
 A szent gondviselés. **D.** Jó tágas Virtnek határa,
 Oh, Ligidás ! itten magadat megvonhatod. Él még
 A téged szerető Pyber, s él Újlaki Liza,
 Helységünk fő díse. **L.** Tudom ; s kívánom, hogy éljen,
 S ősz esztendőket bú nélkül lászson ezernyi
 Áldások közepett ! magaméval vajha lehetne
 Tóldanom életöket ! **D.** Mikoron, hol lenne fejednek
 Már ezután megnyugta, minap búsongva keresnéd,
 Melly szíveséggel fogadának ? nemde keserves
 Ügyedben vígasztalván, étellel, itallal,
 Szállással magok házoknál kínáltak örökre ?

L. Úgy vagyon; ah, örökös köszönettel tartozom. Hozzám Nemzőjüm többet mit tettek volna? heába Törsz másutt ilyenre; fejér hollóhoz hasonló.
D. És illy embereit Ligidás itt hagyja? nem hallott Állapot! **L.** Oh, ne gyötörj! a zápor ezennel előnti Bús szemeim; majd nyelvem eláll; mért láttam, ha látnom Többé nincs módom! **D.** Legalább, munkáid oszolván, Térj ide látogatás-képpenn. **L.** Ezt végbe viendem, Csak módom legyen. **D.** Ezt amíg bétöltöd, azonban Elvárjuk sűrű levelid. **L.** Valahányszor az hódnak Látni fogod tellyes kerekét, mindannyiszor a síp Hangzani fog, mellyet gyakoroltam nálatok. Isten Hozzád! Társadról ne feledkezz! **D.** Néked is Isten Adjon egészséget, vig útát s annyi szerencsét, Hogy Virtnek füveit, Zsitvának előzze fővenyjét.
L. Válogatott szókkal Pybert tiszteljed helyettem. Menjünk; a keserű bánat többekre nem enged.

1776.

A MEZEI ÉLETNEK DÍCSÉRETI.

Bóldog a gondtól szabad, aki (mint a
 Régiek szoktak vala) szántogatja
 Rámaradt földjét; nem adós; kezesség
 Terheitől ment:

S nem kel álmából hadi kürt jelére;
 Nem remeg tenger pozsgó vizétől;
 Nem perel; s gőgös küszöbit nem hágja
 A nagy uraknak.

Vagy tehát sűgár jegenyével öszve-
 Párosít szőlő-venyikét, vagy a völgy
 Dús fűvén hízó tehenit gyakorta
 Látni kiballag.

Vagy vadabb ágat leherél kacorral,
És szelíd fáról szemet ölt helyébe.
Vagy lefejt méhkest, s teli tölti mézzel
Tiszta döbönyjit.

Majd az ih-nyájnak teherét lenyíri ;
Majd (midőn a nyár helyet ad az ősznek,
S érni kezd minden) szedi felnevelte
Fáji gyümölcsit

S a piros szőlő-nyeleket : belöllők
Részt kiválasztván neked is, Priápe ;
Néked is, Szilván, ki veszélyek ellen
Őrzöd határit.

Már ledől a nagy cser alatt, vagy a gyeplő
Jó-szagú hátán heverész. Azonban
A magas partról lefut a sebes víz,
S zengnek az erdők

A madarkáknak vegyes énekétől,
Álmat indítván nehezült szemében.
A nyögő földet fagy, havak lenyomván
Téli napokban ;

Már kihítt ebbel vadat üttet ; immár
Étket hint, és a madaraknak hálót
Vet, s fogolyt, húrost, csevegő rigókat
S darvakat elfog.

Illyen életbenn, ez öröm-folyásban
Olly sebes szívet ki találhat, amelly
A gyanós s perlő szerelem tövissét
El ne felejtse ?

S még, ha hív s munkás felesége (millyen
 Völt emez, naptól feketült Szabína)
 Száraz ágakból rakatott tűzénél
 Várja mezőről ;

Es sövényből font rekeszekbe hajtott
 Friss tehénkének tejeket kifejvén,
 Bort teszen s ízes vacsorát elejbe
 Házi vagyonból :

A liget s tenger szabados lakossi
 Elmaradhatnak ; madarak- s halaknál
 Néki jobb ízű s becsesebb gyümölcsöt
 Nyújt az olajfa.

A mezőn termett savanyó fűekkel
 S a vajdát testnek nagy haszont teendő
 Gyenge mályvával s gedelyével inkább
 Kérleli gyomrát.

Illyen étkek közt kiderült örömmel
 Nézi messzéről haza jőni nyáját,
 Hív cselédjít s felkabalált ekéit
 Nap lehaladtán.

Alphius bátyánk ezeket beszéllvén,
 Szinte félt is már uzsorával élni ;
 Sőt megesküdt, hogy lak'helyét mezőkön
 Fogja keresni :

S tőke-pénzével feles interessét
 Bészede. — Gyémánt fogadás ! alig múlt
 Eggy nap : a pénzét uzsorára szánta,
 S tette megintlen.

A MAGYAR IFJÚSÁGHOZ.

Serkenj fel, magyar ifjúság! im nemzeti nyelved,
Eggy szép nemzetnek bélyege, veszni siet.
Fogj tollat; kezdj íráshoz; kezdj szóba vegyülni
Lantos Apollóval nemzeted ajka szerint.
Nincs s nem lesz ennél tehetősebb eszköz: ezen kap
Minden eszesb ánglus, francia, német, olasz. —
S melly szép versekkel telnek sajtóji naponként!
Mint hordják hozzád! . . . melly ragadozva veszed . . .
Mint telik a külsők szédítő kéncsivel honnyod!
Mint pusztúl Árpád hajdani nyelve, neme! —
Serkenj fel mély álmadból és szánd meg hazádnak
Nyelvét, melly ha kihal, tudd meg, örökre kihalsz.

1777.

KAZINCZY FERENC ÚRFIHOZ.

Könyvedet és leveled vettem: leveledre levéllel
Szolgállok; könyvért könyvet örömmel adok.
Drága nagy úrfi! miként örvendjek néked eléggé?
Illendő koszorút nem tudok adni reád.
Illy fiatal korbann illy dolgokat üzni? Tetölled
Majd ezután mit nem várhat az édes haza?
Tartson az ég nyelvünknek*elővitelére sokáig,
Es, mellyet kíván a teher, adjon erőt!
Egy kívánságom van még: bétöltöd-e? s hogy nem?
Mit fogadál, mikoron szembe, beszédre jövének?
Hogy követöm lésszesz, s ilyen rámára szedended
Verseid; úgy le vagy már kötelezve tehát?
Ámde mit emlegetek! Téged minek intelek erre?
Lám leveled csinos verssel ajánlja magát.

Ah, folytasd ! sokkal többet gyarapíthatod illyképp
 Nyelvünket, s nevedet sokkal előbbre vihetd.
 Tisztelvén Sárospatakot, magam ezzel ajánlom.
 Többször is írni fogok, többször is írni ha fogsz.
 1778.

A BUDAI UNIVERSITÁS FELSZENTELESÉRŐL.

Múzsájit Buda várában megszállani Fébus
 Szemlélvén, s Magyarországot kedvekre hajolni :
 Régen várt napotok felvirrada, hűgaim, úgy mond,
 Nincs Görögországért bús harmatot ontani szükség.
 Kedvetek ékes hegyek nevelik : nem tesz ki Budával
 Szent Helikon. Vizeket kedvelletek : a Duna méltóbb
 Permessus folyamatjainál. Hozzátok ha gyúladt
 A szeretet valahol : megölel, karjára felültet,
 Sőt szívébe rekeszt Magyarország. Nagyra ha vittek
 Titeket egyvalahol : mostan palotákba, királyi
 Székbe vezettettek. Szép csendességnek örültök ?
 Nincs mit félnetek itt : Márs fog vigyázni reátok ;
 Örzeni fog mennyből Mársnak fija, Húnyadi Mátyás. —

Drága magyar nemzet ! magad is boldog vagy ; ezen bölcs
 Szűzekbenn olyan vendégid jöttek, akik
 Megtiszteltetvén, téged tisztelni viszontag
 Meg fognak más népek előtt. Hült eddig az harcban
 Nyert diadalmaidon, ezután bámúlni fog a föld
 Nagy tudományaidon. Kétséges leszen, ha jobban
 Illik-e bajnoki kard vagy csendes penna kezedbe.

Élj kettős nagy öröm szerzőnk ! élj drága királynénk,
 Szép tudomány nevelője, magyar nép anyja, Teréza !
 Míglen az hozzád hív magyarok fenntartanak ; amíg
 Hűgaival nemes érdemeket fog zengeni Fébus :
 Mindaddig boldog nevedet követendi dicsőség.

1780.

A' BUDAI UNIVERSITÁS FEL-SZENTELESERŐL.

Műzsájit Buda' Várában meg-szállani *Fébus*
Szemlélvén, 's Magyar-Országot kedvekre hajolni:
Régen-vártt napotok fel-virrada, Húgaim, úgy mond:
Nints Görög-Országért bús harmatot ontani szükség.
Kedvetek' ékes hegyek nevelik: nem tesz-ki Budával
Szent *Helikon*. Vizeket kedvelletek: a' Duna méltóbb
Permejszusz' folyamattyainál. Hozzátok ha gyúladt
A' szeretet valahol: meg-ölel; karjára fel-ültet;
Söt szívébe rekeszt Magyar-Ország. Nagyra ha vitték
Titeket egy-valahol: mostan palotákba, Királyi
Székbe vezettettek. Szép tsendességnek örültök?
Nints mit félnetek itt: *Márs* fog vígyázni reátok;
Orzeni fog mennyből *Mársnak* Fija, Húnyadi Mátyás. —

Drága Magyar Nemzet! magad-is bóldog vagy; ezen bõlts
Szűzekbenn olyan Vendégid jötenek, a' kik
Meg-tiszteltettvén, Téged' tisztelni vizfontag
Meg fognak más Népek előtt. Hült eddig az hartzban
Nyertt diadalmaidon; ez-után bámulni fog a' Föld
Nagy tudományaidon. Kétséges léfzen, ha jobban
Illik-e bajnoki kard, vagy tsendes penna kezedbe.

MÁRIA TERÉZIA HALÁLÁRÓL.

Nemzetek, országok, kinek hosszasb élete végett
 Hasztalan öntődött, gyászolja Teréza halálát
 Könyvetek! — Oh szomorú hír! szíveket átalhasító
 Ige! kinek köztünk vagy kormányt tartani mindég
 Kell vala, vagy soha sem származni közinkbe: Teréza
 A gyász-padra ki van fektetve: Terézia, népek
 Anyja, királyoknak példája, kiműla világból!

Környülvészlik hideg tetemét, arcájok homályos
 Fátyollal fedvén, az Igazság, a Kegye, az égő
 Buzgóság, mint félhóltak. — Bécs népe keserves
 Kinjaiban remegő kezeit felemelve, panasszal
 Földet, eget bétölt: valamerre megy a Duna, kedves
 Asszonya végbúcsúzását jajgatja, s mivel nem
 Folyhat könyve, dagadt vizivel pótolja, szemekből
 Váltig igaz könyv-záporokat nyitván meg azoknak,
 Kik partját ülik. Nincs, aki ne sírna, mivel nincs,
 Eggynek sincs már anyja! — Közelb de kít érhet ezen seb,
 Mint Magyarországot? mint kedves nemzetem? Eztet
 Minden üdött öliben hordozta Teréza; Terézát
 Ez mindég, fő kécse gyanánt, kedvelte: ha földön
 Még élhetne tovább, nem másért élne, hanem csak
 A magyar hív népért; s ha kitelnék ennek is égő
 Buzgóságától, hogy sirba leszálljon helyette,
 Ez nap halottaiból felkelne Terézia. — Millyen
 Hívséged volt, édes hazám, hozzája? Személyjét,
 Országló székét mint védelmezted? eléggé
 Tudva van. Ő sem volt rólad feledékeny: halálos
 Ágyában is ezen jóvóltodot eggyre köszönte,
 Hogy mindenkor atyád legyen, Józsefnek ajánlván,
 S olyan atyád, amilyen anyád volt önmaga tellyes
 Eltében, négyszer tíz esztendőnek alatta.

Bóldog üdök ! ha magát valahol közlötte világgal
 Néha-napon az arany század : nem volt-e szakasztott
 Illyen ? vagy, bátor másutt mese volt is az híre :
 Nemde valóság volt nálad, mikor a te királyi
 Székedbenn ülven, veled országolna Teréza ?

Nem láttál ez alatt rémitő kardokat ; által
 Nem veretett kebeled : ment vóltál kül'-, bel' hadaknak
 Pusztításaitól ; amelly már számkivetésben
 Vólt azelőtt, haza jött a béke s tenyészi gyümölcsit :
 Két ország, Hálics s Ladomér, koronádhoz adódott,
 Mint két fényes gyöngy, s vér nélkül. Néped az harcban
 Minden nemzet előtt hirt nyert : fő tisztre felhágtak
 Kinn és benn fiaid ; mellyhez még semmi reményjek
 Nem vala : bészállott hozzád a kézi mivekben
 Forgott mesterség ; a szép tudományok öledben
 Annyira nőttek már, hogy nem tudhatni : ha Mávors
 Mondhat-e népének jobban vagy Pallas ezentúl.
 A kikötő révek s nem próbált tengerek hülnek
 A magyar árbocokon : most már behordatik a pénz,
 Melly ezelőtt külföldre szakadt. Ha keservedet a vett
 Kárhoz mérséklek, kire szállhat fájdalom inkább,
 Édes hazám ! mintsem tereád ? De mit únszolom újra
 Folyini kisírt szemeid ? Sirás életre nem hozza,
 Fel nem költi panasz ! — Vedd hát köszönettel az égtől,
 Hogy kincsét veled ekkorig is közlötte ; s mivel csak
 Zálagként, nem örökségül vala nálad hagyatva :
 Perbe ne szállj, ha sajátjáról mást végeze. — S hát így ?
 Illy írrel kötözöm sebedet ? más nincsen-e, mellyel
 Árva mi-vóltodban megvigasztaljalak ? — Engedj —
 Engedj meg, fájdalmas hazám : több szóra nem érek ;
 Könnyvem előtt, kezem elfásúl s a tollat elejti.

A MÚZSÁKHOZ.

Számotok hat s három, múzsák! hogy titeket híven
 Szólgállak, majd-majd eltelik annyi tavasz.
 Búcsúzom: közelít éltém fonalához az olló:
 S a nyugalmat-adó föld, kebelébe lehi.
 Bért nem kívánok; tartsátok jobbnak. Ha vissza
 Nem fog tett munkám tetszeni, nekem elég.

1782.

VIRT.

Sem falu Virt, sem város, hanem csak négy vagy öt házból
 Szép csinnal készült nemes ülés. Azzal azonban
 Fel nem tesz falu, sem város. Levegőre Komárom-
 Vármegye nem könnyenn állít hozzája hasonlót.
 Dombonn ül; nagy-messze kilát, nagy-messze kilátszik;
 Zöld pázsint nevet háta megett és búza kalásszal
 Gazdag határ; jobb karja felől Izsa s Kurtakesz épült
 Bal részén Radvány, Mocs, Karva: kiterjed előtte
 A leghalasb nagy Zsitva s Dunát ábrázol. Amottan
 Szép eleven sátozt ereget s hang-szózatot hétszer
 Visszaverő ligetet tegzes Diána, s övedzi
 Mind a két folyomány tág-öblű partjait. Almás
 E nevezett vizeken mindjárt túl-fekszik. Ezek közt
 Elfut egész Patig a sík rét: itt rendre legelnek
 Különn a juh-nyáj, ménes, göboly, gulya. — Már mit
 Szólljak az hév vízről, a különbféle vadakról
 S más hasznos szépségekről? — Nézd, ott öreg hálók
 Vettettek: nagy terhes hajók eregelnek amottan:
 Itt a gyors ladikok játékokat üznek az habbal;
 Ott a puska ropog, s a nyúlra, madárra halált szór:
 Itt a kékelő völgyek lelapúlnak; emitten

A dombok magokat gyengén emeltik. — Ha bú, gond,
 Vagy másféle betegség bánt, jer Virtre, felépülsz.
 Itt lakik a nevetés, a vig öröm, élet, egészség.
 Itt ha megállapodol, Tata nem von délre, Komárom
 Napnyúgotra, sem Esztergom vig hajnal-hasadtra. —
 Mást hívok kebeledbe, s velem már nyólcadik ősz is
 Csak búcsút mondat, kedves Virt ! Vallyon az óra
 Már mikor adja meg azt : hogy azoknak testek is eggyütt
 Légyen, kik szívbenn eggyek ! Szállással örökre
 Engem ugyan váltig kínálsz, s bévészem örömmel
 Szíves ajánlásod : de nem engedi Kassa, hogy éljek
 Még most véle ! — Talán a sok búcsúnak utánna
 Tartós lessz örömem nekem is valahára tebenned.

1785.

RÉVAI MIKLÓS ÚRHOZ.

Nyelvünkről mézet szedegetsz méh-módra, magyar méh,
 S elszennyült gyöngyit, Révai, fényre hozod.
 Ez valahány lészen, valahány szem rája tekintend :
 Annyi jeles gyöngy-szem gyöngy-fejed ülje körül.
 Nem kívánsz pénzt, sőt magadét sem szánod hazádtól :
 Látni fejér hollót im valahára lehet.
 Finom arany-termő hegyet érdemlesz te hazádtól,
 Hogy finom gyöngyöd finom aranyba rekeszd.
 S hát eldödi poétáink felkelnek ? ezeknek
 Moly, szenny írásit meg nem emészti tehát ?
 Bóldogok ők ; te szerencsés vagy ; valamennyi poétát
 Támasztassz, anny'ann hírlelik a te neved.
 Életet adsz és nyersz : ők általad, általok élni,
 Révai, fogsz ; s míg fog lenni poéta, te léssz.

1785.

SZ. JÓBI SZABÓ LÁSZLÓ ÚRHOZ.

Nézd a fenntermett elmét! — E szókra fakadtam,
 Amikor olly kendett versed előmbe került.
 Még nem merte talán arcád illetni borotva;
 Még ábrázatot moh ki nem ülte talán:
 És odahajtottál, az hová sok nem tud elérni,
 Bátor elég hóval légven is hintve feje.
 Már, ha virágodbann illy drága gyümölcsre fakadtál,
 Állapodott élted, mondsza, mifélit adand?
 Vajha hazánk nevedéki reád ütnének! ha mellyek
 Versre hevülne, s magyar tollat emelne kezek!
 E nyelv, e kéncsünk, mellynek veszedelmire nézvén
 Csaknem vérrel elegy könyveket önt ki szemünk:
 Majd beteg ágyából népünk örömeire kikelne,
 Majd szabadabb lábat kapna bilincseiből. —
 Nekem igen tetszel; s jobban fogsz tetszeni, hogya
 Néha görög módon pengeted húrjaidat.

1786.

A NAGYASSZONY TISZTELETÉRE SERKENTŐ.

Nézd Istványt, fordítsd szemedet Lászlóra, Lajosra,
 Nézd a többi királyinkat, s meglátod azokban,
 Melly becsben vala minálunk a Szűz-anya hajdan.
 Szemléljed koronánk, s adj mást, melly olly jeles, annyi
 Hiveinek lett volna fején! nem vólt-e királyné,
 Honnyai földünkön, pátrona, nagyasszony ezen Szűz?
 Mint valamelly országlónak, képére verettek
 A pénzek; majd minden helyen nagy templomok és dús
 Óltárok keltek tisztességére. Mikképpen
 Most is apostoli nagy névvel címeztetik, akkép
 Mária birtoka vólt Magyarország. Régi nagy ősid
 Példájit minek hozzam elő? Megjárta világot

Híre, minő buzgóságot mutattanak hozzá.
Aki nevét történetből nyelvére találta
Venni, legott a földre borúlt és mellyit ütötte :
A környülállók süveget, fő-hajtva, vetettek.
Amikor Mávors kétes mezejére kihívó
Tárogató zengett füleikben, Mária zengett
Szájokban : paizsúl ő szent g'lyóbissai függtek
Kardjok markolatinn. A Szüz is kedveze nékik :
Mert, valamint gondos kézzel védelmezi nyáját
A jó pásztor, anyák kedves magzatjokat, olyképp
Óltalmazta : vagy elszaladott népünknek előtte
A dühös ellenség, vagy egész halmokra lehullott.
Ő nyújtott tudn'illik erőt, félelmet előttök,
És remegést ő szélyesztett ; ő tette, hogy olykor
Száza levert ezret, tízezreket ezre meghajtott.
Amikor a tábort szomjúság nyomta vagy éhség :
Hogy, kebelét csudaképp felnyitván, nedveket öntött
A kö-szirt, s bivalok nyájjal seregelték elej'kbe ;
Hogy vagy kövé vált, vagy látszott válni, tatár-pénz :
Ő cselekedte. Ma sem győzném feljegyezni kedvellt
Népéhez gyakran nyújtott jó-vóltit. Hazánkban
Annyi kegyelmekkel tündöklő, s annyi helyekben
Könyveket-húllasztó szent képei szólljanak itten ;
S szóllanak is, bár hallgassak : mert nemde (mivelhogy
Emberi gyarlóság ragadott eleinkhez is) hogyha
Véteikért éhséget, halált szánt küldeni rájuk
A megbántódott Úr : (minthogy nem lehet égben
Sirás) itt, örökös földjén majd annyiszor önté
Festett képeiben könyvét ? — Használtak is illy nagy
Szó-szólló kérelmi : mirigy öldökleni megszűnt ;
Megszűnt a nyakokon-kötöző rab-szíjja tatárnak ;
Hóhérkodni török letanúlt ; elaludtak hazánkknak
Füstölgési ; Magyar- s Erdélyország (be hatalmas
Kézre hagyád Istvány !) olly sok veszedelmes habokból
Nyugtós partra kapott ; s amint láthatni, kezünknel

Fennvagyon eggy talpig még mind ; és ami csudát is
 Fellyülmúl : népünk még fennvagyon ; hajdani nyelvünk
 (Bámúlj erre magyar) még él ; és annyi töviss, gyom,
 Konkoly közt ki nem halt ! sőt, mint a pálmafa, fellyebb
 Ölti fejét a terhek alatt. — Serkenj fel ezekre ;
 S jól meggondolván, melly buzgók voltak örökké
 E Szűzhöz bódogb eleink, s ötölle viszontag
 Mások előtt égből melly sok jót vettek : édes
 Asszonyodot tiszteld ! és tiszteletére hevítsd fel
 Kedves hazád népét ! Addig lessz bódog az ország,
 Míg különös becsben fog Mária nála maradni. —
 1786.

EGGY EGRI VITÉZ ASSZONY.

Vára körül vala véve török kelevézzel Egernek ;
 A falnak szegezett ágyuk dörgöttek, okádván
 A rontó nagy g'lyóbisokot : töredezték, omoltak
 Záporként a régi kövek ; s ámbátor az odvas,
 És már döledező bástyák védelmire több-több
 Kéz eregelt minden részről : végtére levervén
 A bajnok magyar őrizetet, bévonta pogány Márs
 Táborá nagy részét a szállott várba ; lobogtak
 A félhóld-viselő zászlók ; szaladásnak eredtek
 A védők. De (mihez nem nyúl a kedves hazáján
 Elbúsult szeretet !) maga gyenge nemére nem hajtván
 Felkel az asszonyi nép ; felforr, újtani kezdi
 A szörnyű viadalt ; közelebbre nem engedi jöni
 A dühödött ellenséget, sőt hátra nyomítja :
 Szívet, erőt és fegyvert nyújt a kedvek elejtett
 Férfi személyeknek : maga mégyen előre ; szavával
 S két kezével kit-kit felhevít : egy része porára
 Szállandó házát szemlélteti férjével, a más
 Emlőjén függő magzatját nézeti véle.

Eggy, törökök seregébe vegyült magyar asszony azonban
 Látta hazájáért férjét leveretni s utólsót
 Lelkendezni : kihez közel esvén anyja (mivelhogy
 Ő bízatta vejét, hogy szállana szembe pogánnyal)
 Így szóllal röviden : Lányom ! takarítsd el halottad
 És haragos könyvvel késérd. Amaz erre : Valóban,
 Kedves anyám, úgy mond, ez üdö temetésre nem illik.
 Én bajlódjam az -holt testtel s oda hagyjam hazámat,
 Melly még él : lehet a temetést vontatni továbbra.
 Jobb lessz e kis üdöt népünk segedelmire szánnunk.

Mondta s haragjában megfojtá könyveit. — Itten
 Fellobban, maga rendi felett bátorodik és fő
 Próbához készül, párjához tiszta szerelme
 Serkentvén s hívsége. Tehát veszi férje levágott
 Testéről a vasderekat, feltészi fejére
 A tollas sisakot, kardját jobb kézbe szorítván,
 Balra paizst ölt s vérbe merült szemit erre meg arra
 Forgatván, biztatja kezét és élezi szívét :
 S már elméjéből kirekesztvén asszonyi létét,
 Kardjához gyűjt minden erőt ; s amerre tekénti
 A kópják vastagb felhőjit kelni s az hólddal
 Címerezett tábort sűrűbben öszvenyomúlni,
 Arra repül : s nem gondolván maga vesztivel, önti
 A sok vért ; sokakat lenyakaz, kardjával halált szór.

Mint villog Simois vizinél a lányi seregben
 Penteziléa : ki mer szóllítani bajra vitézlő
 Férjfiakat, pusztít görögöt, s a közbe kerített
 Trójától gyors fegyverivel szaladásra rohantat.

És immár emelíti kezét s eggy durva töröknek
 Elcélozza fejét s legelőször is általhasítván
 Kardjával sávos kontyát : Nem megy ki világból
 Társ nélkül, úgy mond, az uram : nem könyvet, hanem vér-
 Áldozatot tetszik lelkének nyújtanom. És ez
 Még csak kezdete : több testnek kell esnie. S újra

Vérengzéshez fog, valamint a mérges oroszlány,
 Melly mikoronn, az ünő vérét ízlelni találta,
 Más meg más prédára rohan : darabokra szakasztja
 S a kóstolt vérben testét kedvére fereszti.

Útat nyit, valamerre nyomúl : nincs, aki szemébe
 Merne tekinteni. — Lát az alatt a várra felhágni
 Eggy zászlót emelő törököt s a bástya falának
 Vég tetejét kezével már szinte felérni. Sebessen
 Rajta csap és tágas vállát gyors karddal elirtja.
 Földre terül amaz és karját fenn ingani nézvén,
 S asszonyi kéz által fájlalván annak elestét :
 Mindjárást búsult lelkét pokloknak ereszté.

Látván jó folytát kezdett dolgának az asszony
 Még annál inkább felhevül ; s már visszasietvén,
 Hogy kedvelte hitessének sírhalmot emeljen :
 Eggy daliás török útjábann im' ellene támad,
 S homlokban eltárgyazván, ráhajtja dsidáját :
 Ő pedig áll, s az halált deli módra, paizzsal elüzvén,
 Ádász ellenség ! úgy mond, ki nem ontod ezen vért :
 S jobb fülihez rándítja feles rendbéli csatákban
 Megfordúlt kardját : lecsap a vas ; az írott
 Konty csúcsába merül az ütés ; két részre sikamlík
 A feje, s két karján kettészelt búbja lefordúl,
 (Olly tehetős a bánat, harag !) s illy szózatit adja :
 Asszony volt leverőd : van mit dicsekedjem ; eredj már
 Nemtelenebb más lelkeknél, mivel érdemes arra
 Nem vóltál, hogy férjfi vitéz verjen ki világból.

Megfosztván azután, a kardot s a török ontott
 Vérivel izzódó s az elhintett köfali portól
 Megszállott sisakot férjének sírba menendő
 Testire rakja : s vegyed, mond, a magad és az hitetlen
 Fegyverit, amellyel diadalmaskodva becsüllék

Tégedet, hív társam. Majd, majd alkalmas üdö lessz
A tisztes temetésre, midőn az otromba pogányság
Nem győzvén nyakat adni tovább, futamodni fog innen.
Míg végső kötelességem megtésem, azonban
Hátuk végire járt, és elvesztednek utánna
Fennmaradott hölgyed megtiszteli testedet ezzel.

1786.

MÁRIA KIRÁLYNÉ FÉRJÉHEZ, ZSIGMONDHOZ.

Horvátországból szomorú börtönnek ölében
Írt levelem, kedves férjem, elődbe borúl.
Rám nehezen ismérsz mint volt jegyesedre : kifonnyadt
Ép testem, kiveszett színem, alig pihegek.
Ámbátor pedig a rabló sors árva fejemről
A koronát, melyet nyújta, levonta megint :
Hív párod vagyok én most is s te sajátod ugyancsak,
S az lések, valamíg életem el nem hagyand.
Tudni ha kívánod, melly bánatos ügyre szorúltam,
Nézd levelem, ki vagyon benne fejezve bajom.
Ah ! úgy vélem, ha felfedezem fájdalomim előtted,
Amellytől nyomatom, bánatom árja leszáll.
Amikor énnálam nélkül messzebbre kimentél,
Búba merült szívem, könyveket onta szemem.
Hányszor iparkodtam vígnak látszatni ? de nyögtem
Belsőképp, s búmbann elfogya minden erőm.
Elvonván szem elől magamat, rám zártam az ajtót,
S mint zápor, kifolyó bánatom eggyre szakadt.
Eggyre szakadt : oka Károly volt : megbíztata, mindent
Igérvén, azután földig alázza fejem.
Mert, kijövé, Buda várában megszálla s az ország
Nagyjait éntöllem mind szakadásra voná.
Férjfiira kell, úgy mond, a kormányt bízni, kiben nagy
Szív, fényes tudomány, bölcs, okos elme lakik.

Minden váz-árnyékra remeg s megdöbben az asszony,
S amikor ellenség híre közelget, elhal.
Csúf dolog harcra szokott népnek puhaságra vetődni,
Fegyveriben rozsdát ejteni csúnya dolog.
Gyáva guzsaly kormányozzon páncélyokat ? Oh Márs
Fajzati ! küldjétek fonni, csak arra való.
Ím a fő ; tegyetek koronát eggyezve fejemre,
Így nevetek meg nem fogja ragadni mocsok.
Íllyen szókkal elébb állott. Ah, édes anyámnak
Szíve repedt, rajtam szánakodása miatt.
Gyűlést tart Károly ; s ím hogy mondjak le jusomról,
A megvesztegetett rendeket arra vivé.
Ennen örökségem letegyem ? — Feddettem az ország
Nagyjait : Ezt várá tölletek édes atyám ?
Mit vétettem ? igazság ez ? leragadni fejemről
A koronát s másnak tenni fejére szabad ? —
Ényhitett az anyám s kezeit felfogva javallta :
Engednék, netalán több gonosz érje fejem.
Béfordult Károlyhoz azért : áltadta királyi
Székemet ; és egyebet mit tudá tenni szegény ?
A gyors hír kirepül s szanaszét hazudozza, hogy önként
A kormányzáson Mária már feladott.
Itt öröm, ott zokogás támad : magam égre szegezvén
Megdagadott szemeim, jajra, panaszra kelek.
Kértem atyám : mennyből sajnálja meg árva leányát,
Ellenségeimen végven hatalmat, erőt.
S hát, mondék, s hát édes atyám ! elnézed ezen bús
Állapotot ? Koronám eggy jövevénynek adod ?
Allj bosszút, az eget fegyverkeztesd fel, az Úrnak
Károly ezen bűnért el ne kerülje kezét.
Hallom ezenközben, hogy már közelítene s ügyes
Székemből engem majd kivet a nagy erő.
Megtörölém szemeim, de belől melly fájdalom ért el ?
Nincs mód benne, hogy ezt megmagyarázza levél.

És lám' felkenetik ; kezd országolni ; de majdan
 Püsztlása felől jelt ada kétszer az ég.
 Ablakit, házfedelit környösleg elülik az hollók,
 Intvén, hogy végső veszte sietve siet.
 És már is bétellyesedett. — Gara cselet vete néki,
 Ingyen sem vélvén, Károly [h]urokba reked.
 Enközttem s Gara közt ült vólt : vüllünk vala titkon
 Forgách is, s kész vólt a jeladásra keze.
 Int Gara ; kardot ránt Forgách, Károlyra rohanván,
 S amelyben meg is halt, mély sebet ejte fején.
 Visszanyerém koronám. — De minek számlálgatom én ezt ?
 Már bójárta, tudom, velle világot az hír.
 Visszanyerém, de megint hamar elfuta csalfa szerencsém,
 Mint az eső csillag futni s enyészni szokott.
 Mert mikor hívtalom kívánván végzeni s látni
 Országom végső széljeit útra kelek :
 Melly szörnyen járok ! rám esnek, az útam elállják,
 Fosztanak, árva fejem gyászos üregbe vetik.
 Most, akit Budavára minap palotájiba felvitt,
 A szennyes tömlőc rút doha majd elemészt.
 Ami nehéz a fogságnál : ártatlan anyámat
 Illetlen kézzel már kitörölte halál !
 Ötöt az horvátok, nem nézvén, hogy ki, mi vólna,
 Jaj ! megölék s azután eggy gazos helyre veték.
 Illyen sors követend majd engem is, hogyha ki nem kelsz
 Mellettem s nem fogsz védeni, kedves uram.
 Oltalmazad azért jegyesed ; most, hogyha szeretsz még,
 Légy paizsom, védőm és megöletni ne hagyj.
 Fogva vagyok Krupa várában. Amint lehet, innen
 Tisztellek. Jer hamar, kedvesem, öldd le vasam.

(1786.)

AZ HALÁLRÓL.

Ember vagy ; készülj : az halál felvonta talántán
 Már ijját, már tán nyílat is üt ki reád.
 Ember vagy ; majd porrá léssz : azt, amit eleddig
 Éltél, már az halál birja, te nem vagy ura.
 Hajnali kort élsz még ? ugyanez rettenthet : az ifjú
 Renden lévőkből több nyeresége vagyon.
 A gyökeres vén tölgyfa nem hajt melegekre, fagyokra :
 Egygy deret, egygy forrót gyenge palánta kigyőz ?
 Élet-üddöd kivirágzását most kezdi ? ki tudja ?
 A gyász-padra lehúll még ma virágja talán.
 Nyers, eleven vagy még ? de körül vagy véve veszéllyel
 Egygy eset, egygy csuszamás a temetőre vihet.
 Egygy őnéki fejér márvány nyak, liliom homlok,
 Friss rózsákkal elült arca, pirossas ajak :
 S tar fő, horpadt szem, ráncos bőr, ritka fogakra
 Szállott száj, völgygel mély pofa, görbe derék.
 Ember vagy, múltó vagy azért : megvetni tanúld meg,
 Amit az enyves halál róllad örökre lehúz.
 Útas vagy, nincs állandó maradásod : örökre
 Hol fogsz lelni helyet, sokszor eszedbe vegyed.
 Sokszor imígy gondolkodjál : Ha ki kellene mindjárt
 Múlnom, lelkem hová menne, s örökre hová ?
 Illy készüllettel meg mernék halni, vagy elsőb
 Másként intézném dolgomot Isten előtt ?
 Amikoron leragad nyelvem, bédugja süketség
 Két fületem, szemeim fényjít elállja homály,
 Megmerevít a végső dér, az halotti veríték
 Elfut, s éltémnek nem tudom adni jelét :
 Mit kívánandok, cselekedtem volna ? — Miveld azt
 Minden nap, minden nap les az éhes halál.

(1786.)

EGGYNÉMELLY ÚRFIRÓL.

A lány Kény, mihelyest született, ezen úrfit ölébe
 Vette s elő-téjjel maszlagot önte belé.
 A tündér Hívság karján hordozta ; Puhúltság
 Volt nevelője ; jeles mestere csalfa Világ.
 Tett is előmenetelt : mert finnyás tettit ha nézed,
 Láthatnak szemeid száz meg ezernyi csudát.
 Válogató : lehetetlenség kedvére találni ;
 Dörmög, ha mindenből nem telik így szerént.
 Melly puha, mit szólnak ? nem lány, mert férjfi nevet vett
 S hordoz. — Szép nevezet, melly mocsok üle reád !
 Már tág a cipelő, már szűk a többi ruházat,
 Már másképpenn áll, mintsem akarta, haja.
 Ezt, melly grádicsosonn épült s tornyozva megyen fel,
 Mindétig lepi liszt, és szagosítja kenet.
 Nézd két részre konyúlt háromszegű nyalka kalapiját !
 Nem teszi fel ; búbját félyti, hogy öszvetőri.
 Fél övtől, utál dolmányt, csak mellyre-valón kap,
 Nem tartván ettől hogy leszorítja hasát.
 Nem kell nadrágszif : csipőnek terhes az, úgy mond ;
 Csak gombbal szeretem, gombra csinálva puhább.
 Tarka selyemből áll ugyanez ; de (ki nézheti ?) térdben
 El van metszve : be szép vagy, bugyogós magyarom !
 Hogy mi-félénknek mondhatnád, semmije sincsen :
 Égtől a földnek nem lehet esni tovább.
 Az juh, melly maga gyapját sem birhatja, veszendő :
 Amelly mocskokat ejt fészkebe, csúnya madár !
 Vajmi vitéz viadalt követend el ez úrfi-kisasszony !
 Másként — — Párisá válhat üdövel ez is.
 Márs daliája nem így támad, koszorúra nem így jut :
 Ezt hideg, ezt éhség fűzi fejére s meleg.
 Ugyde talán, Márshoz nem lévén kedve, hazánknak
 Nagyjai közt kíván nyerni magának helyet ?

S nyerni miként kíván ? Tollal. Jaj lészen az ország
 Dolga, midőn illy toll fogja vezetni baját.
 A tollhoz tudomány is kell : ökelme fejében
 A nagy ürességnél nincsen eleddig egyéb.
 Nem csuda, mert a könyv únalmas előtte : tanulást
 Tesz-vesz ; mint a szél, most ide, most oda kap.
 Most feje, most hasa fáj : ezer a mentsége, ha fedded,
 Mester, s nógatod, hogy vesse dologra magát.
 Intsd meg szülőjöt, s mit mondanak ? «Hajtani nem kell,
 Látod, hogy a gyermek gyenge s nem arra való ;
 Majd ha nagyobb lészen, megtérhet az, amit elhagy most ,
 S gyenge deák legyen is : főnem, előbbre mehet.
 Lessz úgylis fényes nemzetségére tekintet,
 Rontsa magát eggy más nemtelen, árva, szegény.
 Mind más minékünk, csak német, francia nyelvet
 Tudjon, elég.» — Melly bölcs mentegetések ezek !
 Mégis ha nem tolyod és legelőre nem ülteted őtöt,
 Pórul jársz, rád gyűl a sok ezernyi panasz.
 Mit gondolsz vele ? számba se vedd : azt mondjad, hogy aki
 Pálya-futást restell, a koszorúra nem ér.
 Méltókot megaláz, méltatlant aki magasztal :
 Mást ítélni s megint mást cselekedni tilos.
 Hogyha világ tudományairól, mellyekbe mohón kap,
 Megdícsérhetném, senki nem érne vele.
 Bál, szem-fül-legelés, tánc, kártya, komédia, játék,
 Cifra, legelső helyt szerzene társai közt.
 Bár . . . ; de tovább nem jó folytatni felölle beszédet,
 Mert ezzel csak harag tétetik és nem haszon.
 (1786.)

A KÖNTÖS-VÁLTOZTATÁSRÓL.

Téssz magyar öltözetet s idegent vész ! Nem csuda : nincsen
 Semmi magyar szíved, s mért legyen öltözeted ?
 (1786.)

EGGYNÉMELLY KISASSZONYRÓL.

Nem tud fonni ; sütés-, főzéshez nem tud : ha varrni
 Nógatod, így szóll : illy kézbe nem illik ez is.
 Látni majorságához, konyhába tekénten, nézni
 Eléstárt : dámák tisztivel egybe nem áll.
 Lány-kérő máris megijedsz ? félelmedet hagyd el,
 És őbenne minő dísz vagyon, halljad elébb.
 Tíz óráig hever ; s mikoron felocsódik, imígyen
 Kezdi : Tejes kávét ! — Kész vagy-e Panna, vele ? —
 Azt megiván, kikel a pelyhből : kendőzik : előtte
 A sok bóbíta, gyöngy, pántlika, csipke, kenet.
 Tüköriben csaknem délig mustrálja személyjét,
 Mig lepkéje s csigás fürt haja rendbe nem áll.
 A templomba vasárnapokonn elballag ugyan-csak ;
 És ha-mi posta misén ott lehet, úntig elég.
 Utcat látni kijő : gyűlnek nőszőji, középre
 Fogják s mint bennát fel meg alá vezetik.
 Friss ; táncos ; bőven-költő ; jó francia, német ;
 Szép, s szépet szerető ; hetyke ; beszédes, eszes.
 Várja szerencsáját. Próbáld megkérni : tiéd lesz ;
 Első kérőnek szánta, fogadta kezét.

(1786.)

EGGYMÁS ELLEN TÖRÉS.

Virrongtok, valamint az ebek ; megemésztitek egymást,
 Mint az halak : közelít már az halálos ütés.
 Több tagok egy testet teszték, s e testet azonban
 Minden tag sebbel terheli, fojtja s öli.
 Ennek szúrja szemét más bóldogsága ; s hogy ásson
 Nékie vermet, azon tördeli, rontja fejét.
 Ez mást rág, hízelkedik az ; nagy róka, pribék ez :
 Öszvezavarták a kül szelek annak agyát.

Felkever ez mindent : nem gondol semmivel ; oh, azt
 Itélnéd, hogy nincs Istene, lelke s esze.
 S amit gondolok, hogy magyarul megmondjam: üress ott
 A fel-vár, az hol illy zúrzavar elme lakik.
 Mert maga mellyed meg, mikoron más tollait húzza :
 Amikor atyjafiát vesztí, kivesztí magát.
 Mondatik, hogy tüzesen felkeltének a gyomor ellen
 A testnek dolgos tagjai néha-napon.
 Mint heverőt, koplaltatták. — Elvégre mi történt ?
 Ellankadt az egész test vele s majd kiveszett. —
 Eggyesség kis erőt szaparít, jószágot öregbít :
 Visszavonás fő-fő kincset, hatalmat eloszt.
 Sok vesszőköt is eggyenként eltörni csekélység,
 Mellyekkel soha nem birsz, ha nyalábba kötöd.
 Rómát, melly külső hadban győztes vala mindég,
 A belső szakadás végtire földhöz ütö.
 Kül példákra mi szükségünk ! kebelünkbe tekéntsünk,
 És könyvezni fogunk bús esetinknek okán.

(1786.)

MAGYARORSZÁGNAK HAJDANI SZOMORÚ SORSA.

Felhőkből zúdúlva midőn lerohantak az essők,
 A nap öröm-színben, kékes egekre kiszáll ;
 A zúgó szelek harcok után békére ha léptek,
 Öbleiből kifeszült tenger haragja lohad ;
 Nem tud hazánk a homályok után napfényre derülni :
 Amit fájlaljon s féljen, örökre talál.
 Bújában Niobé kövé vált ; annak azonban
 Megtörlé szemeit nem sok időre halál.
 Ez pedig él ; ámbátor, hogy él, nem tudja, de mégis
 Él, s látván örökös kínjait, egyre zokog.

(1786.)

A MAGÁÉVAL ÉLNI NEM TUDÓRÓL.

Lent, kendert nevelünk: más nemzet elhordja, s nagy olcsón,
S bájott vásznáért jól kifej és kinevet.
Van gyapjunk : ezt is fele pénzenn elviszi, s mi nem
Győzzük posztóját már kifizetni tovább.
Nincs-e fonó ? hát nincs-e szövő, s kallóra való szer ?
Mint más nemzetnek, nincs-e dologra kezünk ?
Vólna fonó s a többi; de mi csak készre tanúltunk :
Sült madarat várunk szánkba repülni, henyék.
Illyen az, aki, midőn étellel, itallal elúntig
Lakhatnék, inkább nézi, s akartva koplal.

(1786.)

ORCZY LŐRINC GENERÁLIS ÚRRÓL.

Orczy felett Márs s Melpomené versengtenek. Őtöt
Tenni magáévá Márs is akarta, s ez is.
Az kardját, ez gyöngy versét égig viszi. Végre :
Fegyvere, mond az, enyim ; verse, felelt ez, enyim.
Hallgatván a pert s mosolyogván ijjas Apolló,
Laurussát s tegzét fogja, s ezekre fakad :
Márshoz vers, műzsához kard, úgy monda, nem illik.
Orczy tehát hozzám tartozik és az enyim.

(1786.)

GRÓF NÁDASDY FERENC HADI VEZÉRRŐL.

Aki nevét hallod, magyaroknak fényje, magyar Márs.
Vess süveget ; görbits térdet előtte s fejet.
Fegyvere mit végzett : prussz, bájor, francia mondják.
Hallgatok : ellenség hirdeti ; váltig elég.

(1786.)

A PATAKOCSKÁRÓL.

Merre, patak ? Tengert keresek, mert tőle születtem,
Ember is, honnan ered lelke, keressen eget.

(1786.)

AZ ÚJÍTTÓRÓL.

Feltorgatsz mindent. Jól szólt a biblia : semmi
Állandó nincsen, mondhatod, a nap alatt.

(1786.)

AZ HALÁL- ÉS KUPÍDÓRÓL.

Beszállván az Halál némelly fogadóba s Kupidó,

Ott egymás mellé nyilaikat letevék.

Hajnal alig vala s elválnak ; történet-esetből

Annak ez elvévén nyilait, ennek amaz.

Sokkal több öreget sebesít meg azolta Kupidó.

S a temetőre felesb íjjakat hord ki Halál.

(1786.)

EGGYNÉMELLY KOMÉDIA HÁZRÓL.

Tüzoltó-szereket tartó ház volt ezelőtt itt :

Tüz-gerjesztő ház kel ma fel annak helyén.

(1786.)

BARÁTSÁG.

Míg puhán hord a csapodár szerencse,

Számoson kelnek s csakhamar barátid ;

Majd ha nagy finnyás öliből kihajtand,

Mind eloszolnak.

Nézd eme sok száz jövevény galambat :
 Fényes házaknál keres ez lakóhelyt ;
 Nem szeret rongyos fedelű toronyba
 Hordani fészket.

Mindenütt híven követőd az árnyék,
 Míg arany színbenn egeken van a nap :
 Ez lenyűgödván, amaz is legottan
 Mind elenyészik.

Futnak a hangyák az üres veremtől :
 A saját hasznát kereső barát is
 A vagyonjából kifogyott barátját
 Messze kerüli.
 (1786.)

A VAKSZERETŐRŐL.

Bódi nagyon szeret : és kicsodát ? eggy fél-szemű Sárát.
 Sárának vagyon eggy, Bódinak eggy szeme sincs.
 (1786.)

BATSÁNYI JÁNOS ÚRHOZ.

Még élek ; még Orczy nevem tenntartja : Batsányi
 Béléptével ama nagy magyar, Orczy, köszönt.
 Kellemetesb hírrel fülemet tölthetted-e, vendég ?
 Orczy poétáját, Orczy köszönti Szabót !
 Orczy, poétáját ? — Ez vólt nevem hajdon előtte ;
 Nem vonhatd le, kaján : Orczy ruházta reám.
 Éljen ! egészségben éljen ! kérésim, egekbe
 Hassatok ! e gyámolt dőlni ne lássa hazám !
 Már csaknem minden kéncsünk ebben van : ez ír-mag,
 Nincsen véle fogó, nincsen ezernyi között.
 Ez maradt még példátul, kik vóltanak és mik,
 Országunk első nagyjai, mások előtt. —

Hol vagytok nemes eldődink ? bámúljatok ! íme
 Nemzeni szarkákat kezdenek a keselyűk !
 Véreitek nagy véretek szégyenlik ! Elhagyták
 Nyelvete ! Erkölcstök számkivetésre jutott.
 Allj meg tollam : harag, bánat majd életem hamvát
 Ejti, ha — Jer térjünk Orczyra. Mít mivel ő ?
 Vidámulj szívem ! szemeim szikkadjatok ! Orczy
 All még : a példák maszлага néki nem árt.
 Áll, valamint eggy köszál, melly a tenger öléből
 Felserdül, s merevedt fővel egekbe teként,
 S ordító szeleket, riadó villámokat, hegyként
 Dőlöngő habokat csak mosolyogva visel. —
 Fejts márványt, magyar, és eregess ő drága nevére
 Oszlopokat, s röviden véss szem elejbe, kié ?
 A metszésre-valót megküldi Batsányi : szerette
 Orczy, hasonlóképp Fébus is ennek eszt.

1787.

BATSÁNYIHOZ,

midőn a szepesi útra készülne.

Mit vétettem ? örök fagy zordon széki, csikorgó
 Eurusnak sivatag birtoki, medve helyek,
 Köszálakkal eget rémítő bércek : ugyan mit
 Vétettem ? Szívem része, Batsányim, elhagy
 És öltőkbe siet ! — Lágyljon kebletek ! e nagy
 Költőnek fejével bánjatok óva, hegyek !
 Nagy, mert érceket is gyönyörű lantjával elolvaszt :
 Meglepi, bátor acél mellyetek azzal öröm . . .
 Sarkcsillag, magad is, Molnár, hordozzad ez útban,
 S mint engem szoktál égne szeretni, szeresd . . .
 Indúlsz ? . . . Ah ! Nem lessz itthon a szívem eladdig,
 Míg haza nem fordúlsz és veled el nem hozod.

1787.

TÁRSASÁGKÖTÉS.

Szürkületre hajolt az üdö, s Parnassus hegyére
 Gyúladozó három magyar őszvekerüle. Fejér szín
 Űlt feketével az egyik haján : más ketteje már az
 Ifjúság esztendeinek fogytán vala. Hármok
 Testébenn egy szív lakozott, egy lélek. — Eléjött
 A tudomány s nyelv dolga megint. Hallgatta sokáig
 Társainak pontos szavait, szemlélte borongó
 Arcájok színét az öregb. Nem győzte ; sohajtott,
 És dagadott szemiből nagy csepp fordúlt ki. Továbbá
 Így szóllott hozzájuk : Hazánk hív gyermeki ! vajha
 Vagy százat számlálhatnék hozzátok hasonlót ! —
 Ti vagytok még hátra, kiket le nem üthete lábról
 A baleset, s kiket a szeretet most köt le leginkább
 Édes anyátokhoz, mikoron haldoklani készül
 Majd minden magzatjaiban. Melly fényre verődtek
 Más népek ; mi temérdek sok könyvekkel, hatalmas
 Írókkal bővelkednek ; mint szerzi, hozatja,
 Kapja világ szüleményjeiket s forgatja szünetlen :
 Annak rendi szerént megmútattátok. Hogy a mi
 Nyelvünk ellenben, szemeink láttára, csak úgy van,
 Mint a parlagodó szőlő, s nem ter'mheti, mellyel
 A külföldieken méltán kitehetne, gyümölcsét :
 Megmagyaráztátok szomorúann aztat is. — Örvendj
 Legszentebb örökünk, nagy atyáink nyelve ! Megindúlt
 Bággyadozásaidonn a szív s nemes elme ; segéllő
 Karjaikat nyújtják örök hívségedre felesküdt
 Embereid : vesd terheidet vállokra. — Barátim,
 Amellyet keserűségtek szózatja kikére,
 Im nyelvünk általnyújtá ténéktek az ügyét.
 Védjétek s olly buzgólag, valamintha csupán csak
 Rajtatok állana már : megkönnyebbüljön-e ? vagy még
 Terhesbbé válják s elveszen végtire ? — Mennyit
 Végezhettek : ezen nyílt kor, gyors elme, tanulmány,

Számos nyelv értése, s azon már közre bocsátott
 Könyveitek szólnak, bár én hallgassak. — Örök név
 Serkentgessen, örök köszönet, melly zengeni néktek
 Majd fog kisdéd, öreg szájából. Ez légyen azon nap,
 Mellytől fogva vitéz módon bajt állani kéncsünk
 Fényre hozásáért le vagyunk kötelezve, vagy halni. —
 Szívével kiki nyújtsa kezét! — Vedd, nemzetem, égő
 Áldozatúl! szerződésünk, szent múzsa, pecsételd! —
 Ah Isten, nyújtsd életemet még eggy korig; engedd
 Látnom az elkezdést! Ezután elmégyek örömmel,
 S boldog atyáinkhoz tettünknek megviszem hírét. —
 Öszveköttött lelkek! Szaparán munkára! Kítettük
 A tárgyat; minden gondunk már arra szegezzük.
 En ugyan, amint csak kitelik, míg élek, hitemnek
 Megfelelek: ti, mint fiatalbak, többre mehettek. —
 Légyen akárki, de kell kezdőnek lenni. Nehézség
 A nemes elmének köszörű-köve. Vékony erekből
 Származik a testes folyam. A nagy fáknak az első
 Kezdeté kis mag vólt. Eggyes vágásra le nem dől
 A vén tölgy-fa, de földre terül a sokszori sebtől. —
 Hármass erő (titkos szám ez!) zöld ágra viendi,
 Amiket indítunk. Szándékunk jámbor, hazánknek
 Hasznos, azért a természet törvényje vezérli.
 Illy úton járnak más híres nemzetek; illyen
 Úttal erőlködnek tündöklő névre s hazájok
 Fényességének terjesztésére. Ragadjuk
 A tollat, s kiki, hogy tetszik, keljünk ki magunk is. —
 S hát apró, de velős munkánk melly korra leszen kész?
 A sajtóra mikor küldjük? — Valaminthogy ez újság,
 A közelebb új esztendő fog kezdetet adni:
 Üdvözlő levelet küldjünk ekkorra hazánknek,
 S nyelvén költ írásinkat terjesszük elejbe.
 Melly mozgóba jövend! mint fog vidúlni! — Barátim,
 Halljátok, valamit sügött a múzsa fülembe:
 (Ah kegyes ég, add, légyen igaz!) *kis üdőnek alatta*

*E szikrácska derék lángot fog vetni. Szerencsés
 Példánk mindenüvé, minden rendekre kiterjed.
 S mint mikoron harapot gyűjtünk a száraz avarban,
 Tűzbe borul egyszerre mezőnk s elenyészik aszatja :
 Mindjárt s nagy buzgón író tollakra hevülnek
 A tehetős elmék ; kiveszik vesztére hagyódott
 Parlagodásából, tellyes bőségibe hozzák
 Nyelvünköt, s minden díszét vetekedve megadván,
 A tudományoknak nyelvévé tészik üdövel.*

Elvégzé. Helyben hagyatott. Még újra lekötvén
 A társak magokot, szent munkájokra siettek.

1788.

RÁDAY GEDEON ÚRHOZ.

Virrad-e már, vagyis alkonyodunk, oh Ráday? Fönnyszot
 Engemet a szörnyű remegés, ha tekéntem az égnek
 Szüntelenül rajtunk dörgő villámit. — Utolsó
 Fergeteg ez, s népünköt egész halmokra rakandó
 Ostorozás! — Ugyanis mi vagyunk még hátra? Lehánytuk
 Már régen nemes öltözetünk, amellyre csudálva
 Függesztette világ szemeit; s övéle lehánytuk
 Régi magyar szívünk! más bőrt vettünk fel, atyáink
 Csúfságokra, s magunk abban kívánjuk emelni.
 Mintha bizony nem az ész, hanem a ruha tenne nagy embert.
 Mint vér-árulók, jövevény árúnak utánna
 Lázzadván, már felséges nyelvünk is elúntuk! —
 Elfajzott csemeték! árnyékon kapni komondor
 Dolga, nem egy lelkes magyaré. De hol ez ma? kiben forr
 Hajdani vér? Idegenből vett hölgyeknek ereken,
 Jaj, megkorcsosodott! jaj, meg-vesztette sovány víz! —
 Látjuk főbb onokáinkat, de heába keressük
 Címeres elsőjök szép lelkét benne! Erőben
 Erkölcsbenn, észben, nyelvbenn elütöttek! Aliglan

Ismerhetni, minő nemből származtak. Igaz szó :
Nem szülnék sólyom fiakat soha gyáva galambak.

Igy rohanunk vesztünkre magunk ! így vágjuk alattunk
A dőlésre hanyatló fát. — Népünknek az ügyét
Olyannak képzem, valamint a tiszta folyamnak
Sorsát : melly, mihelyest köves árkát messze haladván,
Porló földet kezd nyalogatni, kivetkezik első
Ízéből s kristályjaiból. — Ha beléje szakadnak
Már felesebb zákányos erek : melly tócsa, minémű
Pöce fog a nevezett gyöngy vízből válni ? Ha végre
Más testesb folyamatba leszáll, vagyis önmaga többes
Ágra hasad : kivesz, ügye, s nevét sem tartja tovább fenn ?

Mennyi jeles nemzet járt így ! mint a nap az égen
E földön színt úgy ragyogott : most, nyomja setétség ;
Tös-töből oda van. De hogyan ? nem fegyverek ölték,
Nem fojtotta mirigy, nem sorvasztotta meg éhség. —
A nyomorúlt vesztének okát, ím *Ráday*, látod
Mibennünk, onokáinkbann, és régi nemünknek
Megkeverésébenn. Az utolsó fejsze pediglen
Az vala, melly nyelvére csapott. Ez ütéssel esett el
Annyi sereg nemzet. Babilonnak tornya kiveszte
Eggy ajakat, s ottan más-más nép kelt fel. Ez ajkat
Hozzuk vissza, s megint eggy nép szálland ki világra.

Virrad-e hát, vagyis alkonyodunk ? ah ! hogyha tekéntjük.
Eggy fél század előtt mik voltunk, és ma minémű
Állapotunk ; ha nemes nyelvünk sérelmire nézünk :
Alkonyodást, vég alkonyodást láthatni fejünkön !
Népünknek megszünte ki van végezve ! Nevünk is
Már temetőre siet ! — Borzasztó szózatok ! — Álljunk,
Álljunk meg : gyönyörű szellő kezd lengeni, s vidám
Hirt emelít puha szárnyaival. Mély álmok oszolván
Minden tájékon, mintegy jel-adásra, sereggel

Öszvevetett vállal, szívvel, felkeltek az írók :
 A tudományt magyar ajkra veszik ; terjednek az ékes
 Elméknek szüleményji folyó s versbéli beszédben.
 Még soha sem volt illy buzogás : eggy kincse s örökre
 Védelmét fel, al, és köz rend felfogta ; megöszült
 S zöldellő korban lévők vetekedve segítik.

Nézd *Orczyt* s a két *Telekit* s a furcsa *Gvadányit* ;
Barcsayt, *Horváthot*, *Bárót* ; *Pétzelyt* ; itten
Molnárt, *Mindszentit*, *Cziríeket*, *Kreskayt* ; ottan
Bessenyeit, *Görögöt*, *Kullásárt* : nézd arra *Virágot*,
Révaival Nagyot és *Rájnist* ; *Dugonicsal Arankát*,
Verseghyt : erre *Dömét* szemléldsze kikelni s *Takátsot*,
 És több másokat. Hát *Molnár Borbála* mi gyorsan
 Gyűjti s heviti feje seregét ! — Melly égve, minémű
 Hasznokkal fogták ügyünköt mind ezek ! — És ti,
 A magyar ifjúság példái : *Batsányi*, *Kazinczy*,
 Hol vagytok ? jertek, láthasson *Ráday* : rátok,
 Rátok akarja szemit fordítani társatok. — Oh név !
 Oh haza-kedvells ! áldott öreg ! oh te, ki, meddig
 Fenntartand népünk, mindég fogsz élni, közinkbe
 Béjövted melly tiszteletünk ! Hát társ vagy ? Elég. Már
 Felvirrad. Jel ez is ; Márs ott-kinn mennydörög, itt-benn
 A műzsák kötik a koszorút : aprítja magyar kard
 A törököt, s azoneggy tájbann emelíti magyar toll
 Drága vitézzeinek nyelvét : felvirrad ; örülünk.

1788.

KAZINCZY FERENC ÚRRÓL.

Tegnap előtt jött és el akar már menni Kazinczy ;
 S vaj-mi soká nem fog jöni közinkbe megint !
 Dér, fagy, havak, szelek, hol vagytok ? vagy zápor az égből
 Mért nem dőlsz, s töltést, hidakat el nem emelsz ?

Mit mondok ? Szél, dér, fagy, havak távozzatok ; állj, híd ;
 Allj, töltés ; záport földre ne döntsön az ég.
 Bár nem régen jött csak menjen az útra Kazinczy :
 Utjaiból legszebb versei jönnek ide.

(1788.)

EGGY IFJÚ M. KÖLTŐHÖZ.

Elmés, eggyenlő-folyamú, parnassusi kútból
 Költ gyönyörű versed látta, csudálta szemem.
 Kedves ajándékod szívem táblájira fel van
 Írva, de főképpen fel vagy írva neved.
 Óltalmamra kikelsz önként, ismértelen ? amit
 Róllam irigylő kéz elvona, helyre hozod ?
 Nékem elég, hogy bús nyelvünk pártjára kitétem,
 Ami kevéssel az ég áld vala, minden erőm.
 Nékem elég, hogy fő magyarok kedvellenek : al rend
 Tábora rám bízást mondjon, akármit akar !
 Mert, ha gyaláz, dicsér ; ha magasztal, megtapod : al rend,
 Jobb fog azért nekem lenni, gyalázni ha fogsz.
 Ámbár mindezek így legyenek : jó vóltod azonban
 Énnálam, minthogy ritka, felette becses ;
 S minthogy Apollónak tetszel, kívánom, hogy Isten
 Eltednek fonalát számos időkre vigye :
 Hogy magyar hárfádnak nevededjék hangja naponként,
 És laurus-koszorút végre fejedre tegyen.
 Engem az esztendők, nyavalyák terhelnek : helyettem
 Fogd fel hazánk nyelvét, tollat helyettem emelj.
 Róllam is emlékezz ; s mikor hírt vészed, hogy immár
 Sorvasztó kezével sirba ledönte halál,
 Illyen szókra fakadj : Tetemit föld színe borítja ;
 Égben lelke ; velünk itt lakik híre, neve.

(1789.)

ORCZY LŐRINCHEZ,

Melly a rómaiak s görögök példájira nézván,
Újabb hangzatokon szeretett múlatni hazánknak
Értelmes polgári között: lantomnak örökre
Tartandó búcsút akarék vala mondani, s nyíló
Hajnalbann a Csermely zöld völgyébe leszállván,
Pázsitos ér fejinél, terebélyes tölgynek alatta,
Eggy felemelt s mohval bévont kőhátra leülék.

Felvonom itt tág húrjaimat s megegyengetem és vég
Énekemet kezdem: valamint éltének utólján
Mondatik a korosabb hatyú búcsúzni világtól.
A szomszéd köves oldalokon játszodva felelget
A visszhang s az egész völgyet serkenti. Feléled
A fülelő liget; a tollas nép színe közelget,
S környülöttem az ág tetejét nagy nyájjal elüli.
Zengett lantom; az is zengett, zengettek az erdők.
Ámde kiváltképpenn a kedves fülmile hangzott,
És több társai közt úgy terjesztette nyögését,
Mint zokog és sír, ri, mikoronn eggy mostoha kéztől
Fészkéből pelyhes fijait kiszedetni tekénti. —

Végezván rövid énekemet, belyebbre nyomúlok
A sűrűbb berkekbe, holott a kassai műzsák
Eggy templom formára hiült köszirtot Apolló
Nagy nevinek felszenteltek, közepette kitévén
Márvány oltáron, tisztos laurussal övedzett
És alabástromból faragott deli képit. — Elérvén
A szentnek küszöbét, leborúlok s nyelvemet ilyen
Szókra veszem: Nagy Fébe! kicsiny lantomra tekénts le!
A csata közt megerőtlenedett s békére bocsátott
Régi vitéz, Mársnak falain felakasztja paizzsát:
En ezen oszlopodon, ha szabad, megnyugtatom hárfám.

Amint s ameddig lehetett, múlatta hazáját,
 Megtisztelte sokak neveit, tudtára nem ártott
 Senkinek. Áldozatul bátorkodom adni, fogadd el!
 A szent erre: Hamar jöttél még, monda, nagy útát
 Tészen előbb s elevenb hangokkal elhírhedik hárfád.
 Vidd haza most: valamelly ideig megnyughatik otthonn.

S nyugodt is, valamig fel nem költötte Batsányi
 Álmából, amaz éles eszü, tollára szerencsés,
 S a magyar ifjúság egyik főbb dísze, Batsányi. —
 Megsejtette körülöttem Miltonnak, eme nagy
 Anglusnak gyöngy énekeit; s nó, monda, barátom!
 Amíglen le nem ejt az halál, örök éltedet élni
 Kezdjed előbb! fogd a lantot s e drága poétát
 Hangoztasd magyarul. Bétöltöd örömmel hazádat,
 És fenntartandó koszorút fogsz fűzni magadnak. —
 S olly tehetős igékkal adá kérésit előmbé,
 Hogy, bátor nem akartam előbb, végtére reá vett. —

Itt van azért kisdéd munkám. — Te nagy Orczy! Te had-
 Törvényben, nyelvvel, tollal s elmével hatalmas [ban,
 Orczy! te, nagy magyar és első karbéli poéta!
 Régi poétádnak vedd újólag énekít. — Hogyha
 Kellemetességgel folynak füleidbe, moroghat
 Zóilus: én az eget már képzelem érni fejemmel.

1789.

PYBER FERENC HALÁLÁRA.

Fogd, múzsám, szomorú lantodat újólag.
 S végső nyugtod előtt öntsd ki keservedet. —
 Virtnek fényje lement, éke ledöntetett! —
 Ah, lelkem fele! hát engemet itt hagyál?
 E földön soha már, már ezután soha
 Nem látlak, szeretett Pyberem! akiért

Felszánám örömet életet, hogyha fel-
 Költhetnélek hideg sírod homályjából!
 Oh józan tudomány, hajdani szívűség,
 Oh emberszeretet, könnyeket ontsatok!
 Gyászos nap! mikoron mindenek életet
 Kezdték venni, halált szenvedé Pyberem!
 Elmentél, az hová címeres érdemed
 Felszóllíta; s az ég fénypalotájából
 Bátran nézed ezen vesztire tért üdöt,
 E szörnyű zivatart s mennykövek ostromit.
 S én élek! Jer, halál, már jer utánnam is:
 Verd által kebelem, verd ki belöllem is
 E bús lelket! az én drága barátomat
 Míg nem látom, örök gyöttelelem életet!
 Mit késnek leverő nyílaid? Ősz hajam,
 Elfonnyadt tetemim, megvajudott korom
 Mit tartják kezedet? — — Megcsalatódóm-e?
 Vagy végzem magam is pálya futásomat?
 Érzem, már elhagyom földi lakásomat:
 Im megnyílik az ég: hajdani társaim
 Látom; Pyberemet látom, az égbe hi!
 Üdvözlég, kiderült óra! — Batsányim, élj!
 Már nem látsz: szeretett Pyberem hi — megyek.

1789.

A MAGYAR HÚSZÁROKHOZ.

Országunk bástyái! minő dicséretet adjak
 Én néktek, magyar húszárok? Nincs annyi tehetség
 Bennem, hogy az' csuda-tételeket, mellyekkel elhírvék
 Mind az egész földön nevetek, s vele kedves hazátok,
 Tollammal kifejezhessem. — Megvonta világát
 A török hód gyors fegyveritek villámira; s mellyek
 Rettentnek vala, szarvaitól megfosztva, leroggyant
 Mennykövitekre. Mohács mezején majd fogytig elhullott

Ősünk véreért megadóztattatok, halomra
 Vagdalván fene táborait ; s valamerre lesújtott
 Mérges halált szóró karotok, patakokra nevelvén
 Ozmán népe dühös vérét. Bámúlva tekintett
 Még az Irigység is, s hogy Mársnak fajzati vagytok,
 S a viadal-piacon leghatalmasb bajnokok, önként
 Megvallotta. — Minő bátorság ült ki bajúszos
 Képeteken ! mi serénységgel verekedtetek által
 A nagy tenger erőn kevesed magatokkal ! hogyan dőlt
 Kardjaitok fent életől az otromba pogányság !

Nem vala szükségtek melly-vasra, sisakra : magyarnak,
 Főképp húzárnak megmarkolt kardja s remegni
 Általló nagy lelke nem hajt illy testi fedélre ;
 Enélkül is, az harcra kiszállt sokaságra rohanván
 Azt úgy öltétek, valamint Libiának határin
 Űzi szokott vérengzését a körmös oroszláný
 A szaladásnak eredt vadakon. — Ti voltatok elsők,
 Kik bátran nézvén minden veszedelmet, az harsány
 Trombita megrivadásra, serény paripákra felülvén,
 És eggyyszerre kivont karddal, fejetekbe nyomitván
 A csákót, s neki buzdulván a *Rajta vitézek*
 Serkentő szózatra : legott bévágatok a tar
 Ellenség közepére, s ezer g'lyóbiissal, halállal
 Szembe-viaskodván, soha meg nem szüntetek addig,
 Míg leverettettvén az erő nagy része s nyakakkal
 Többé nem győzvén az adót, szaladásra vetődött. —

Üztétek, kaszaboltátok ; mérttőldeket, omlott
 Testekkel megtöltte magyar kéz-fogta s egészen
 Részegedéséig vért-ontó kardotok. — A sok
 Eltogatott rabok és zászlók, a számtalan ágyuk,
 S a feldúlt tábornak egész készületi (mert én
 Nem lelek a bámulás közt szót) szálljanak itten
 Az pompás diadalmakról, mellyeknek örökké,
 Minden mások előtt, ti voltatok eszközi ; szálljon

A nevetek fennyen-hordó s népünköt örömmel
Megtöltött hír; szólljanak itt amaz annyi jutalmak,
Mellyekkel jeles érdemitek végetlen üdökre
Megtiszteltettek. Legtöbben vóltatok olly sok
Százezerekre kitölt császári, királyi seregben
Nyertesek: és ritkát vólt látni közületek, aki
Dolmányján vagy arany vagy ezüst-pénzt függeni meg nem
Érdemlett. Kóburg, mikor ezt mondotta, hamissan
Nem dicsért, minthogy nem hazánknak gyermeke dicsért.

Már tirólatok itt, lovasink vezetőji, miképpen
Zengjen az én rebegő műzsám? Az ezernyi halál közt
Melly eleven szív, bátorság, vigyázat, okosság
Vólt vezetésekteben! Mennyit végezhet az elmés
Kisded erő? kijelentették példájitok. — Itten
(Mert szemlélte) miket mondhatna Mehádia nekünk!

Eggyyszeriben csak előre-nyomúlt a töldet emésztő
Ellenség, s valamint az özön-víz, mind leseperte
A tábor vég gyámolait, s rohanással omolván,
A sas alatt állott sereget szaladásra vetette.
Irtózás vala nézni, miként futamodtak, elhagyván
A rendet, zászlót, fegyvert, a gyáva legények.
Hátul, oldalról, szanaszét vagdalta pogány kard;
S már a győzedelem csúfúl kirepüle kezünkből.

Nézd itt *Vécsejt* és bámúlj: tizenegyezer ellen
(Mit nem mér eggy ritka vitéz) felgyúlad hazánknak
Jaj-szavain, keseredve kiszáll, és szembe szegezvén
Eggy marok embereit, megtartóztatja dagályját,
Mindaddig vagdalkozván, míg biztos helyekre
Nem juta megszaladott seregünk s új rendbe nem áll.
Hallatlan dolog! eggy tábor vak módra szaladjon,
És olly kisded szám mind ezt kiragadja veszélyből,
Mind pedig üzőjit visszafordítsa. — Magyar vólt
A vezető s a nép, ne csudáld. Jer Spárta, s ha nagy vagy,
Nézz tettünkre, vitézinkkel vesd eggybe vitézid.

Lássuk amott *Fábrit*: zivatar módjára reá ront
 Jászvárasra s azon nyomban megvéshi; s magát is
 Móldova fejdelmét minden tárházival eggyütt
 Ott lepi. Megpihenés nélkül, vágatva, megintlen
 Adsudnál terem: a kontyos táborra reá csap
 Kis-számú húsárjaival; széllyel-veri: kit kard,
 Kit buzogány, kit g'lyóbis emészt, kit előtte-való viz.
 Majd Glodovára repül; ez mindjárt nyílik előtte:
 Elfut az hóld, s a két-fejű sas befészkel helyére.
 Drága vitéz! dicsekedj magad is Caesarral ezentúl:
Erkeztem, láttam, győztem.

Nézd ugyan e véres piacon villogni vitézlő
 Székelyivel s verekedni *Nemest*. A kölykit elhordó
 Ellenségre csak így mehet a bús tigris: halált szór
 Kardjával, valamerre hasít, s bosszúja tüzének
 Húsz és négy törököt diadalmas kardja feláldoz.
 Tett-e jelesb remeket maga Herkules eggyazon ízben?

Jer Foksán mezejére velem; szemléljed ama nagy
Mészáros. Valamint a mennykövel teli felleg,
 A török had zúdúlva rohan, s népünknek utolsó
 Tort készít vala. S már oda-leltünk volna, ha, távól
 Megsejtvén az halomra verő veszedelmet, azonnal
 Nem lett volna segítségül e bajnok az ötöt
 Sarkalló lovasokkal. Alig jelenék meg: az ellen-
 Fél omlott, valamint a dús rét kécse, midőn a
 Görbe kaszák remegő szárát harsogva metélik.

Íme! midőn szöllok, már villám módra keresztül-
 Tünt a százezeres rettentő táborig. — El nem
 Érheted, oh múzsám! ecsetet, festéket hiába
 Kívánsz itt, hogy az ő tettit szem elejbe leképezd.
 Légyen elég: hogy százezeret megvertének ottan
 Húszezer embereink, s *Mészáros* okozta leginkább,
 Hogy győztünk. Ezt önmaga megvallotta Koburg is

A tábor-vezető. Menj már fertelmes Irigység!
 S bár neveink gyűlölöd, imádd tettinket. — Amottan
Képlőt szemlélem az harc közepére rohanni:
 Mint a fergeteges felhők szakadási, veszélyt szül
 Rándulása. Halál fut elől, valamerre hatalmas
 Kardja forog, s folyamokra dagadt víz árad előtte. —

Amde hová ragad, oh műzsám, e téres határon
 Néki-hevült képzésed? hogyan festhet'd le beszéddel
Filó, Kosztollányi, Boros, s több százra telendő
 Más bajnok magyarink mit vittek véghez? ezer toll
 Sem győzné csuda dolgaikat mind rendre kitenni.

Oh, ha midőn kedves Lajosunk a tenger erőtl
 Környül vólt kerekítve kevés népével: hazánkért
 E tehetős karok a Mahomet csodájira kardot,
 Bár kevesebb számmal, ránthattak volna! pogány kéz
 Bóldogságunkból ki nem hanyott volna! De szívünk
 Bé nem forrandó sebeit tágasbra ne nyissuk.

Örvendj, édes hazám! Örvendhetsz, Ausztria. Biztos
 A koronád fejedén, mikor a magyar örzi. Kimentett
 Csaknem egész Európának vesztetre felesküdt
 S öszvecsatolt pallossi közül. — Vért ontani most is
 Kész érted. — Kedvelld hívséges népedet, hozzád
 Tett szívességét ne felejtse. A régi szabadság
 E nemes-érzésű nemzet fő kénce: ne kívánd
 Hogy valamelly csorbát szenvedjen benne. Fejének
 Választott; szerető tagod óltalmazza. Hitünköt
 Eggyomásnak szentül megtartván, nem leszen, aki
 Köz bóldogságunk kútját meg tudja zavarni. —

Rajta tehát, oh nemzetetek nagy magzati! kedves
 Honnyotok ügyének született óltalmi! kirántott
 Fegyveretek mindaddig ürült hüvelyébe ne térjen,
 Míg népünk ellenségét ki nem üzi világból.

Edes hazátoktól vettétek az éltet: ha kéri
Sorsa, ne szánjátok, mint hív fiak, érte letenni.

Mindeneket megemészt az üdö; biradalmak elesnek,
Országok, nemzetségek változnak: az hírnek,
Melly a hazáért tett érdemből származik, amíg
Emberi nemzet lessz, nem lészen vége. Halomra
Omlott Trója, de még áll Hektor; Aténa rakásra
Dőlt, áll Kodrus; ama föld asszonya, Róma, kifordúlt
Birtokiból, és nyelve kihalt, él Curtius, és él
Regulus: élnek ama szentelt támasszi hazánknak,
Hünyadi, Zrínyi, Kemény, s több ezrek. Fennmarad a ti
Híretek is, magyar húsárok! soha semmi vad óság
Meg nem emésztheti. — Már az anyák nevetekre tanítják
Még csecsemős magzatjaikat: már égnek az ifjak
Példátokra, s alig várják kedvelltek hazájok
Böldságaért magokat kockára kitenni. —

Hallom már a müzsáknak vig énekit: húsár,
Húsár zeng kegyes ajkaikon. — Felemelkedik ottan
Eggy gyönyörű, s vékony tetejével az égbe hasító
Oszlop, örök bizonyításul, mint vágta magyar kard
A tudományoknak dühös ellenségét. Hegyette
Mégyn az hír s meg visszateként a véres határon
Forgódó lovasokra: terül a trombita hangja,
Mellyet fű, s valamerre repül, hallatja világnak
Négy részével a harcban tett sokféle csudákat.

Ul egy szép koronás s méltóságára tekintve
Csaknem imáandó kegyes asszony (hazátok ez) és nagy
Lajstromot ad nézésre: vitéz húsárinak ebbe
Mind beszédte nevét. Melly vig arcája! miképpen
Örvendez fíjain! Jobb részén, látom előtte
Bölcs Kliót: nagy könyvet tart, s a durva pogányról
Vett magyar húsárok számos diadalmaít írja.

Áll Márs bal részről, megtámaszkodva kezében
Tartott dárdájára: tüzes népének örömmel

Nézi jeles bérít, s megnyugszik szíve szerencsés
Tételein. — Távúlabbról szemlélem az Hidrát.
Hét fejjel bir: epés fülánkjait harcnak eresztí;
Szembe szökik kész botjával vele Herkules, és el-
Csapja fejét. Példázza, miként veritek le hazátok
Rontójit. — Fenn a dicsőség temploma nyílik.
Melly roppant épület! Az ég készüléti: hóld, nap,
S csillagok. Erdemből áll minden része, s azért is
Hóld, nap s csillagokat megelőz ragyogása kívülről.
Benn az hazát szerető lelkek sokasága királyi
Trónusokat foglal, s örömének napjait éli:
S im, két kézzel vár, hogy béseregeljetek a ti-
Néktek is elrendelt pompás palotákba, vitézek!

1789.

ORCZY LŐRINC HALÁLÁRA.

Istápod eldölt; fényed előltatott;
A lelkesítőd, legjelesebb fiad,
Biztod, reménységed, nagy Orczyd,
Édes hazám! elaludt, s örökre! —

Hogy tűrted ötöt, Fébe, leromlani?
Hol voltak hárfás húgaid, amidőn
E fő magyart, e fő poetát
A vad halál kilövé közüllünk?

Már látom, a ti szívetek is kemény
Bús nemzetünkhöz! — Most fakadoz vala
Nékünk is a késő borostyán,
S Orczyval egyszeriben elhervadt.

Elment! s hová ment? Eliziomba, hol
A fényes erkölcs s a te javadra tett
Szorgalmatosság néki mindég
Zöld koszorút kötözend fejére.

Rév-partra jutván, a szelek harcait,
 A mennyköveknek szerte-repült tűzét,
 S a tornyokat képző haboknak
 Ütközetit mosolyogva nézi.

Hibáztam (itt áll; itt van, előttem áll
 Árnyéka) könyvez most is az ő szeme,
 Látván, mi vóltál, s eltekéntvén,
 Edes hazám! mi vagy. — Oh nemes szív!

Oh ritka hívség és szeretet! S te mit
 Fogsz tenni torlott érdemiért neki?
 Elmédbbe foglald bé szerelmes
 Orczydat; éljen halál után is.

Rézen kimetszett képe s világ előtt
 Cédrusra méltó verse forogjanak
 (Míg a magyar nyelv fennmaradhat)
 Példa gyanánt fiaid kezekben.

Tégy végre márvány oszlopot és ezen
 Igékét írd rá: Főnemű, hív fiam,
 Bajnok, magyar, bölcs, nagy poéta
 Orczy! hazád keziből fogadd el.

1789.

VERSEGHY FERENC ÚRHOZ.

Új csudákat adsz előnkbe,
 Amidőn ecsetre kelsz,
 S a világnak alkotását
 Rendre mind leképezed.
 Fontra, számra sorral osztod
 A zavar temérdekít,
 S eggy. rakásra hányt mi-létit
 Szép tagokra hímezed.

Csillagokkal elborítod
A nagy égnek udvarit,
S nappal, hóddal ékesítvén,
E világra fényt emelsz.
Naplementnek és keletnek
Rendbe vészed útjait :
Dupla sarkat adsz az égnek
Dél meg éjszak oldalán.
Amidőn elhagyna földet,
Illy magasra Dédalus,
Sem midőn az égbe menne,
Pégazus ki nem repült.
Csak repülj tovább is, amíg
Talpra nem fog állani
Mindaz, amit ékes elméd
Eltökélle végzeni.
Néked addig a borostyánt
Megkötendik híveid,
És, ha majd leszállsz közükbe,
Homlokodra felteszik.

1789.

ABAUJ VÁRMEGYE ÜNNEPE NAPJÁRA.

Győztünk, oh magyarok ! kétszeresen pedig.
Győztünk : a török hód harcnak hevült karunk
Súlyos mennykövítől földig aláztatott . . .
Hírét vette, tudom, már az egész világ,
Nándor-vára miként hódola s Martinyest . . .
Szüntesd könyveidet számtalan őseink
Vérében feredett Várna s Mohács ! kitölt
A bosszú : lerogyott a fene gyilkosunk . . .
Győztünk : már meghajolt végtire József is,
És mellyet nem akart hinni, megismeri
Törvényünk kötelét s helyre sietteti . . .

Megjött szent koronánk, és vele visszajött
 A vólt régi szokás, nyelv, ruha; visszajött
 A már számkivetett víg öröm. Erdemes
 Ispányink lekötött, részre felosztatott
 Székek visszanyerik . . . Látom az utakat
 Néppel tömve: kivont karddal előre megy
 Lejtőző lovakonn a nemes . . . Hajdani
 Nyelvét hallom: örül öltözetén szemem.

A kormányra kelők közt amaz Orczynak
 Nagy magzatja minő pompa s öröm között
 Tér tisztjébe! Camill így vitetik vala
 Nagy Rómába . . . Kivont éjjeli gyászokat
 Elervén, az egek bółtozatín imígy
 Kél a száz meg ezer szív-szakadással hitt
 Áldott nap . . . Te vagy, oh mái nap, életünk
 Feljött napja! te légy annyi veszélyjeink
 Végső napja! . . . Nemes nemzetem, élj, örülj!

1790.

VIRTHEZ.

Zöld bársonyos dombok, zöldellő erdőség,
 Kék árnyékú völgyek, virágzó mezőség,
 Mellyek olly húzomos virágot adátok,
 Elteltek óráim, már Isten hozzátok!
 Nyilas Dianának vadászó társai,
 Ablakomra nyíló Zsitva leányai,
 Elválok (keserű elválás) tölletek,
 Nem hagy Kassa tovább mulatnom veletek:
 Iskolába szállít e szabadságomból,
 Megint ígára von óhajtott nyugtomból. —
 Szánjátok meg, egek, megöszült fejemet!
 Ím a régi vitéz leteszi dárdáját,
 Nem üzi megvénült Titirus csordáját!

S hozzám keményebb lessz Apolló udvara,
A szelid múzsáknak lant-pengető kara ?
Míg a sárga halál befogja szemeim,
Enekelni csak itt szeretném verseim,
S valamint ezeknek itt volt születések,
Kivánnám, itt lenne velem temetések. —
Csak szeleknek szórok : nincsen könyörület,
Semmi panaszimra nem hajt Kassa fület.
Nincs a földi jóknak állandó folyások,
Örömré fordúlnak az öröm-osztások ;
Nincs mindenkor a hől az égen tölttében,
A nap nem mindenkor ragyog szekerében :
Két ezüst szarvát gyakorta elejti,
Az arany sugárit sok ízben elrejt.
Nem mindig ülteti Flóra virágjait,
Pómóna sem oltja termékeny ágait ;
Nem mindég rak Ceres nagy kerek asztagot,
Nem mindég töltöget Bakkus átalagot.
Változást, enyészést szenvednek mindenek :
Im, amik csak imént vóltak, már nincsenek.
Szép környék ! rövid nap te is megváltozol,
E kies képedből majd kibontakozol.
Majd tárgyúl vettetel a sütő dereknek,
A fák öltözetit lefosztó szeleknek.
Majd lekötend a tél fagyos táncaival
S eltemet a sűrű hónap gyapjaival.
Térdet-fejet hajtván a magos egeknek,
Engedjünk mindketten a végezeteknek.
Néked is elmégyn üdövel a teled,
Nékem is újólág megnyílik kebeled.
Ah ! bévesz vendégül Virt megint engemet
S nála fogom is még élni életemet.
Megjárom sípolva százszor-szép helyeit,
Ligetit, mezeit, dombjait, völgyeit.

EGGY LEDŐLT DIÓFÁHOZ.

Melly, magass égnek szegezett fejeddél,
Mint király, állasz vala társaid közt,
Tégedet látlak, gyönyörű diófa,
Földre terítve ?

Elszakad testes derekad tövétől ;
Csak kicsiny kéreg maradott kötésül ;
Ágaid csüggnék, levelid kivesznek,
Nedvek elhagyván.

Sorvadó kebled csecsemős gyümölcsöt
Hasztalan szülvén, elereszti : hullnak
Ők, s nem is tudván rövid életekről,
Rendre kihálnak.

Annyi szélvészen diadalt-nyerett fa !
Nemtelen porban hever a nemes dísz ?
Ezt leendőnek lehetett-e vallyon
Vélni felölled ?

Senkinek kárán nem örült, sokaknak
Hűvös árnyékkal feles hasznót hajtó,
S kedvek' étkeddel kereső kegyes fa !
Mondsza, ki bántott ?

Ah, minek kértem ! — szemeimbe tűnnek
Gyilkosid. Nem vólt kül erőszak : ott benn,
Önmagadban vólt megölő mirlgyed
S titkos elejtőd.

Im egész bélíg gyökered kirágták
A gonosz férgek, s az elett odóba
Hangya-bolyt híttak ! — Mi nyüzsgöve járnak
Most is alattad !

IV.

EGY' LE-DÖLT DIÓ-FÁHOZ.

1791.

MElly, magass Égnek szegezett fejeddél,
Mint király, állasz' vala társaid köz'tt;
Tégedet látlak, gyönyörű Dió-fa
Földre terítve?

El-fszakad testes derekad tövétől:
Tsak kitsiny kereg maradt kötésül:
Agaid tsüggnek: levelid ki-vesznek,
Nedvök el-hagyván.

Sorvadó kebled tsetsemös gyümölsit
Hafztalan' szülvén, el-ereszti: húllnak
Ök; 's nem-is tudván rövid életékről,
Rendre ki-halnak.

Annyi szélvészén diadalt-nyerett fa!
Nemtelen porban hever a' nemes dísz?
Ezt lëndőnek lehetett-é vallyon
Vèlni felölled?

Senkinek kárán nem örültt; sokaknak
Hüvös árnyékkal feles hafznot hajtó,
'S kedvök' étkeddel kereső kegyes fa!
Mondfza, ki-bántott?

Ah, minek kértem! — szemeimbe tűnnek
Gyilkosid. Nem vólt kül' erőszak: ott-ben
Ön magadban vólt meg-ölő mirigyed,
'S titkos el-ejtöd.

Baróti Szabó Megjobbított költeményes mun-
kái (1802.) II. kötetének 121-ik lapja.

1m'

Atkozott vendég! víperák szülötte!
 Ah szerencsétlen fa! hazánk', szelid ég,
 Szűz virágjában tehetős karoddal
 Tartsd meg örökké!

1790.

SZABOLCS VÁRMEGYE ÜNNEPÉRE.

Mit látok? mit akarnak ezen táborhoz hasonló
 Pompás öltözetű seregek? Kinek áldozik ez' nap
 A csendes Tisza partjai közt, öröm habjait üzven? —

Mellyben mulatozol, kies Eliziomnak öléből
 Még egyszer térj vissza Szabolcs nagy lelke! s fejrő
 Felhőknek tetejinn ülvén, Kállóra tekénts le.

Édes véreidet végső romlással ijesztő
 Fergetegek kirekesztődvén, im csendes üdökre
 Fel kezd már virradni megyéd. — Leopoldnak az István
 Nagy székébe felülését, mint szinte tulajdon
 Böldögságának napját (valaminthogy az is volt)
 Úgy tisztelte. Nagyobb vígság soha kedves hazánkban
 Nem lehetett. Tágas kebelében helyet alig lelt
 A torlott sokaság. Éppen diadalmi napot vőlt
 Látni, midőn, *Eljen Leopold*, durrogtak az ágyuk,
 Folytanak a forró szeretetnek könyvei: vérek
 Mind felajánlották ifjak, korosabbak, egész nép.

Vig diadalt képző kapuját, nézd, nyitja megintlen
 Nagykálló, csak alig várván bévenni vitéz fő
 Ispánját. — Nagy egek! mi csudák terjednek előmbe?
 Úgy tetszik, valamintha mohos sírálmai híres
 Bajnok atyáinknak mind felnyílnának. Akármelly
 Részre tekintek, az ök eleven szép képit előttem
 Szemlélem: gyönyörűséggel véletlen előntik
 Régi keservéből szabaduló lelkemet. — Új szint

Vettenek a minap elsírolt onokájitok, oh nagy,
 Oh dicső s áldott eleink! — Im nyelve, ruhája,
 Abráztatja megint újul mindennek: egésszen
 Feltámadtatok. — El már a magyar: el nem ereszti
 Drága szabadságát keziből; le nem engedi többé
 Öltözetét; nyelvét soha fel nem fogja cserélni;
 Esküszik, amellyet felövedzett honja s királyja
 Ugyéért, köszörtült kardjára, megesküszik a ti
 Hamvaitokra. — Hová ragadott a kedves hazának
 Ismét lábra felállásán eggyyszerre megindult
 Végsgom? — Majd elvesztem szemeimnek előlök
 A pompás hadat. A kapunál eggy része; kívül áll
 Két rendben szép fegyveresen, szép forma ruhában
 A gyalog. Ah, deli nép! melly ékes termete! melly szép
 Szál, eleven s bátor! mind Márs onokája: merő harc
 Néz ki merőn termett szemiből. — Im érkezik ottan
 A lovag is. Gyöngy öltözetét meghaladja személyje
 Ekeivel. Pajkos mének lejtőznek alatta;
 Lábaik eggyenlőképpen szedi mindenik; harsog,
 A visszhangot erőltetvén, a trombita; játszik
 A zászlók nyúlt farkival a napnyúgoti szellő:
 Az s ez is a szemnek gyönyörű félelme. — Szerencsés
 Föld, melly illy deli férjfiakkal bővelkedik! — Oh ha
 Százezer ilyeneket gyakorolna szerelmes hazánknak
 Keble! rövid nap alatt miket ígérhetne magának
 A török hód s a rája törő kül fegyverek ellen!

S hát ott, a kellős közepett, két fényes, arannyal
 Vont hintón kik jönnek elő diadalmi szabású
 S bámitó készüllettel? Már ismerem: eggyik
 Orczynknak (kedves nagy név! nyűgodjatok áldott
 Hamvai) búcsút vett Orczynknak nagy fija, László,
 Bölcs atyjának okos követője, hazája reményje,
 Országló fejedelmünknek biztossa s Ab'újár
 Kormányzója. — Soká, s örvendetes életet éljen!

Eljen népe közös boldogságára ! Nagy atyja
Erdeminél ön érdemeit fellyebbre nevelje !

A másik tábor-vezető tetteivel egész Márs,
Népünk ércbástyája, pogány török ostora, Splényi.
Minden válogatott virtust szedj össze, ha képét
Festeni kívánod : képét, mivel őt elérni
Nincs mód semminemű festékkal. Ritka keresztényt,
Szent katonát (ez ugyan ma fejr hollóhoz hasonló)
Gög nélkül lévő nagyságot, hazája javára
Felszentelt igaz, hív lelket gondolj ki s közel jársz
Splényihez. — És ez fog kormányt forgatni Szabócsnak
Messze terült környékében. — Nagy vármegye ! fényes
Származatú rend ! népünknek példája ! vitézlő
Gyülekezet ! kedvelld őt, mint édes atyádat,
Tiszteld, mint méltó fejedet. Mindenre tekintvén,
Sorsodhoz képest nem tudál volna magadnak
Méltóbbat kívánni : magyar s szeretője magyarnak,
Nagy fejedelmünknel kedves. — Melly boldog üdökök
Igerhetsz, ha tanácsán fogsz indulni, magadnak !
Melly másutt lappangva terül, tilts messze személyes
Gyűlölséget ; arany láncsal kössön le hazánknak
Kedvéért az igaz szeretet. Birodalmakat eldönt
A szakadás, állít a szív egysége : magyarnak
Minden veszte csak önmaga vólt. Oktassanak annyi
Bús esetink. Kezeink egymás vérébe kevervén
Megfogytunk s békót vertünk lábunkra. Be jobban
Omlott volna rokon vérünk külföldi csatákban !
Ah de minek zavarom kiderült örömköt ! ezentúl
Sorsunknak fonalát jobb lélek fogja vezetni.

Splényi, fejül jöttél ! Örvendhetsz : régi, hatalmas
Es nagy számra menő tagból készült fel ezen test,
Mellynek már feje vagy. Kormányzásodnak alája
Vigan adja magát s azt kéri : hogy itt is azonképp'

Forgasd a dolgot, valamint a vérrel elöntött
 Tábor-helyenn. A fél-hóldtól diadalmas erővel
 Megvédted vég vár-falaink: őrizd meg ezentúl
 Szentséges törvényinket. Míg állanak, áll a
 Bóldogság: eldől, mihelyest eldőlnék. Hazánknak
 És fejedelmünknek le vagy hittel kötve: csak arra
 Nézz, mi szabad. — Jó szívünkben helyhezteti kéncsét
 Bölcs Leopold: szívünk, ha szabad, mindenkor övé lesz,
 És az övé mindenha miénk. — Nyelvünköt ajánlom:
 Ósinktól maradt legfőbb örökünköt ha veszjük,
 Elvesztünk! Ne kövesd azokat, kik sírnak, epednek
 A vendég ajakért. Még egy szót, Splényi, s nemes rend!
 Rátok van szeme mai napon függesztve hazánknak:
 Példát adjatok, hogy kelljen mind drága királyunk
 Mellett, mind törvény-úton mellette kiszállni.

1791.

B. ORCZY LÁSZLÓ ÚRHOZ.

A törvény, ruha, nyelv a nemzet béklye. — Régi
 Törvényünknek erős visszahozója valál.
 Bévezetéd ezután magyar öltözetünköt is. Hozzád.
 Más nyelvünk folyamik. Jaj! beteg; Orczy, segítsd,
 Hogy kül, bel díszét ismét jó karba vezetvén,
 Mondhasd: haldoklott a magyar; általam — él.

1791.

A HÓLDHOZ.

Szép hold! setétes éj világos asszonya,
 Midőn szemem rád felvetem,
 S kerekded arcád szűz havát s ezüst kocsid
 Csudálom: óráim sebes
 Szárnyakra kelvén, észre sem veszem magam,
 S ha szinte venném is, szabad

Hűs ég alatt ébren maradni kész vagyok,
Csakhogy tovább nézhesselek.
Oh, de te futamva követed a lement napot,
S a csillagokkal gazdagon
Hímzett egekről elsietsz. S miért sietsz?
Régolta nem volt képed illy
Szép tiszta, nem volt illy világos udvarod.
Bátyádnak elszállása csak
Alig van érzésünkre: most is fel s alá-
jár, kél az útas; fegyvere
Mellette lévén, a vadász zöld gally alatt
Ül, s a szerencsét várja. Nézd!
Itt a vizekből Néreus leányai
Virágos hanttal befedett
Partokra kelvén, ott az erdőbéli szép
Fejér kar, a tér völgyeken
Lejtözve mulatoznak. Halljad Titirus
Sípját, Damétás énekít
Halljad. Szerette Fillisért fohászkodik:
Fillis nevével zeng mező,
Hegy, völgy, liget. — De legnagyobb dicséretet
Reád ruháznak, tellyes hóld;
Szünetlen áldást mondanak: minthogy neked
Tulajdonítják mindenek
Méznél is édesb örömök. Állítsd meg kocsid,
Fogadd el énekléseket. —
Heába tartóztatlak! — Itt hagysz! s ami több:
Szemlátomást horpadni kezd
És bésetétül már is oldalad; kinyúlt
Két öszvehajlott szarvad; ím
Egészlen elfogy már ez is; már semmi rész
Nincsen belölled. Sorsomot
Látom-e tebened? ah, közelget nékem is
Elköltözésem! . . . Nyugtomot

Ismét merő baj, gond, teher cseréli fel. —
 Oh höld, felépülsz újra te ;
 En mit reményljek ? Összel ilyenkor talán
 Sír-halmomon fogsz fényleni.

1791.

VIRTHEZ.

Szép voltál fiatalb lévén, én Virtem : öregszel
 S címeres ékidnek csak töredéke maradt.
 Régi lakósidnak, kikkel múltattam ölödben,
 Része tovább szállott, része pediglen elhalt.
 Régi lakósidnak ! legfőbb szépséged azokban
 Áll vala ; megszűnván ők veled élni, ledőlt.
 Nincsen azok nélkül már kedvem nálad ezentúl,
 Már nem fog ligeted tetszeni, völgyed, hegyed :
 Réted, halas Zsitvád nem vonszanak engemet hozzád ;
 Emberidért estem vált szeretetbe veled.
 Már oda vagy : magam is nézd, megvénhedtem. Azért vég
 Búcsút — — ! melly nehezen mondhatom, oh, nagy egek !
 Végbúcsút vészek. Nem fognak tágas határid
 Pásztori sípomtól zengeni már ezután ! —
 Még te felépülhetsz : én napról napra leszálllok.
 Ah ! nem bánom : elég életem, úntig elég !
 Hátramaradt rövid óráim csak Kassa határin
 Töltöm el a múzsa lantjai s éneki közt.
 Ámde ki nem foly sz elméből : amelly tefelőled
 Esni fog, az szótól szívem örömré derül.
 Nálad vígan tölt ideim mindenkor eszemben
 Forgatván, terhes gondjaim üzni fogom.
 Néha talán meg is énekelem volt gyenge korodnak
 Napjait. Oh áldott hajdani drága napok ! —
 Hogyha felépülsz még, nevemet ne felejtss el. Ezent ha
 Megveted is, nálam fennmarad a te neved.

1792.

II. LEOPOLD KIRÁLYUNK HALÁLÁRA.

Még csak most hasadott kellemes hajnalunk,
 És már a komor éj újra reánk szakad :
 Kéncsünk, édes atyánk, felkenetett fejünk
 Pályáját lefutá, kimúlt.

Nincs többé Leopold ! Könyveid árjai
 Arcádról szomorún folyjanak, óh magyar !
 A méltatlan halál vég veszedelmiből
 Új életre hozód meghólt !

Honnyodban idegen, számkivetett valál
 A vádló hazugok s megcsalás miatt :
 Törvényeid Leopold és igaz ügyedet
 Megvallá ; letevé hitét

Óltalmokra, s magát úgy viselé, miként
 A tett tukma szerint eggy nemes, hív, szabad
 Országban köteles volt cselekedni. — Szép,
 S országgló fejedelmeket

Intő példa ! Neved, tiszteleted miként
 Kezdeti már ezalatt nőni ! ruházatot
 (Európának öröm-képe, csudája) mint
 Jött eggyszerre megint haza !

Nézd mostan mi, s mi vólt, hajdani nyelvedet.
 Ez vólt fenn eggyedül. El vala már ez is
 Kärhoztatva. — Le nem festhetem itt hazánk
 Belső nagy zokogásait.

Bézárlott ajakink ime kinyíltanak :
 Nyelvünk még azok is felveszik, akiket
 Német, rác anya szült ; széltibe, mindenütt
 Zeng már a magyar iskola.

Melly váratlan öröm! melly csuda változás!
Mit gondolsz? nem egész isteni tétel ez?
E dolgot Leopold tette, magyar, veled:
Ő tartotta meg elvesző

Nyelved, melly neked eggy nemzeti béllyeged. —
Hogysem minden igaz, bölcs, kegyes atyjai
Sok százak folyamin, csak kis üdökor is
Több jókkal szeretett meg ő.

Mit tett volna tovább! itt hagyta dolgai
Példás kezdeti közt! itt hagyta, s nemzetünk
Könyves gyászba hozá. — Nincs Leopold! ki lessz
Bíztod már ezután! ki lessz! —

Szünjön meg szemeid zápora, végy reményt:
Nem lettünk oda még, fenn van helyette még
Nagy magzatja, Ferenc. Ez leszen oszlopod,
Védőd, gondviselőd, atyád.

Jól isméri hited s bajnoki karjaid;
Jól isméri nemes szíved, eszed, szabad
Léted, jussaidat, számtalan érdemid,
Minhogy röllok egész világ

Szóll s fog szóllani, míg emberi nyom leszen. —
Már országlani tud: tudja, mi sértheti
A felségeket is; tudja, hogy a magyar
Forr érette s halálra kész.

Már vég tiszteletet tégy hideg hamvinnak.
Szívedben lakozott: sirja mi lessz egyéb?
Ah mondjad, Leopold! minthogy azé valál,
Szívünk lessz temető helyed.

GRÓF CSÁKY ANTAL ÚRHOZ.

Nem jöheték hamarább. A jók nehezeének alatta,
 Mellyeket óhajtok, most is alig pihegek.
 Szent Antal, ki nevét viseled s innepled ezen nap,
 Nem vitt agg szamarán, gondolom, ennyi tehert.
 Elj — ! Majd a többit. — Mig előbb nyugszom, hozass bort;
 Száraz gégével nem megy az énekelés.

1792.

ALEXOVITS ÚRHOZ.

Felfedezéd sebeink okait, mind rendre lefestéd,
 S orvosságot adál, kedves Alexovitsom!
 Élni fogunk, ha jeles munkád olvasni nem únjuk;
 Erre bizonyt bátran mondhatok, élni fogunk.
 Bűjhatok el, test-gyógyítók: ti sokszor hibáztok;
 Kínnal jár szeretek, s néha halált is okoz.
 A lélek gyógyítottik itt: épségire megtér;
 S amelly éltet adand, a szer is édes öröm.
 Mert mi lehet gyönyörűbb s édesb ezen orvosi könyvnél?
 Nagy Pázmányt képzem szóllani benne magát.
 Tiszta magyarságú; tüzes, elmés szívre beszéllő;
 Szép tudományokkal rakva tetézve teli.
 Akiknek még a könyvek fene mérge nem ártott,
 Fegyvert, óltalmat szerzeni jertek ide.
 Olvasgassátok nyugodt elmével: ez eggy könyv
 Bátorságban fog tartani benneteket.
 Oh Rousseau, Bayle, Voltaire ivadéki! vegyéték,
 Mert legfőképpen ti kezetekbe való.
 Lássátok, mik voltak azok, mi veszélyre vezettek,
 Tölletek ellopván végtire minden hitet.

Vakságtok (mellynek ti fényesség nevet adtok)

E gyöngy munka verőfényire majd eloszol. —

Elj, írj, szóllj; törd, rontsd, pusztítsd a semmi-hitűköt,

S védj a jámborokat, kedves Alexovitsom.

1792.

VIRÁG BENEDEKHEZ.

Ah, szünjete meg raj gyanánt mindenfelől

Fejemre gyűlő gondok! . . . E mezítelen

Hajlék, ezen fedetlen és rongyos szoba,

Ezen megégett s pernye-fogta kis lakhely

Néktek nem illik. Nagy magass épületek,

Fejedelmi paloták, dús királyi trónusok

A ti lakástok. Menjete tehát oda.

Vagy, még ha tetszik, szerteszélyt nyargalnotok :

Az észt imádó, megbolondúlt Párizson,

Nem rajtam, töltsétek ki bosszúságtokot. —

Táguljatok már egyszer, hogy barátomat,

Az én gyönyörűen lantoló barátomat

(Ámbár futólag) látogassa meg múzsám.

Vallyon miben foglalja most magát? miről

Zeng lantja? Nemzetének újult hajnalán

Örvend-e vagy nyög, mint az árva gerlice,

Nagy őseinknek beszakadt sir-halmain?

Itt hullat ázott szeme keserves harmatot,

Itt tölti bé panasszal a kemény eget.

Érzékeny, igen érzékeny és fájdalmas az

Ő szive; s csak magános életben, süket

És néma temetők vagy mohos falak között

Találja kedvét. Mennyiszer siratta már

Székesfejérvár dőledékit! — Bennem is

Illyen, szakasztott illyen indulat lakik.

Könyvezve nézem én is a másolt haza

Vad pusztasággá vált előbbi várait.
 Ezeknek ág-bog lepte s mohval beszövétt,
 Hajdan pediglen szép világos ablakin
 Most róka néz ki. Fényes eldődink minő
 Homály, setétség nyomja méltóságtokot !
 Környültekéntem a faluk s nagy városok
 Lakossit : új világ van ! a nyelv, a ruha,
 A szív, az erkölcs megcseréltetett ! — Mi vont
 Illy változást bé ? Jaj ! magunk vagyunk oka :
 Eggymás nyakára húztuk éles kardjaink. —
 Nevetett az ellenség. — Barátom, énekelj :
 Szívünk sebére kenetet ad gyöngy éneked.

1793.

KÉP.

A régi századoknak eggy nagy férjfia
 Képét elődbe rajzolom.
 Arcája tellyes, barna s kedvesen piros ;
 Merő s világos két szeme,
 Mellyből komolyság ül ki s mély gondolkozás.
 Kettős csomóba vont haja,
 Fekete bajússza, bóltra nőtt szemöldöke,
 Kalpaggal ékes a feje,
 Forgója gyöngyös, benne ráró szárny inog,
 Dolmányja díszesen fedi,
 Ezt öv szorítja. Róka-torkos és öreg
 Tojásnyi gomboktól nehéz
 Mentéje vállán szép ezüst láncon lecsügg.
 Nadrága nem szűk, sem nagyon
 Nem bő : kihányva nincs ugyan, de csinos és
 Tartós. Kivévén kék övét
 És fekete csizmáját, ruhája mind veres.
 Tollas botot tart jobb keze.

Nagy, görbe, haragos kard lefügg bal oldalán,
És harcra készül ugrani.
Deli természetéről Mársnak ítélnéd. — Az ő
Bel dísze (mert erővel is
Oda siet ecsetem) millyen? Országot, királyt
Halálíg elszánt védeni;
Igaz, serény, hív, bátor; a becsületért
Élő, haló. Szenvedni tud
Éhséget, hideget, meleget: a puhálkodó
Életnek ellensége. Nem
Kívánja másét: maga vagyonját őrizi.
Jobbágyihoz mértékletes,
Kik ötöt atyjokként becsülik s tisztelik.
A megvakító bűjaság,
A kártya, kocka s éjtszakai fársángolás
Őnála mind merő csuda. —
Ha fényes udvart tart is, ártalmára nincs,
Mert számba szokta venni, mit
Vesz bé s viszont mit ad ki. Nem fekszik nyakán
A bús adósság. Másokon
(Kivált hazáján s nemzetén) vagyonjiból
Tud és akar segíteni.
Bő pénze lévén s nem szorúlván senkire,
Bátran kimondja nagynak és
Kicsinynek az igazságot. A kétszínkedést,
Hízelkedést, árulkodást
Gyűlöli. Pólcot nem vadász mások neve
Lepocskálásával. Maga
S nem híres őssi nagyra terjedt szárnyain
Kíván repülni. Messze lát:
Vigyázva szől, vigyázva tesz mindent. Ha mi
Jót eltekéltett, markoson
Végére hajtja. Jó királyáért ezer
Veszélyre szánja mindenét:

Meghalni készebb, mintsem hitszegő pribék
 Nevet viselni. Biztatás,
 Adomány, remény, ígélet el nem ütheti
 Szívét : hamisra félelem
 Nem birja. Mintegy égbe fellövelkedett
 Kőszál a rádőlt szelet,
 Záport, kegyetlen zúrzavart, dörgéseket
 Nevetve türi, szenvedí.
 A Márs piaccán nincsen hozzá fogható,
 Akár vitézt, akár vezért
 Kívánjon a dolog mivólta. Mint az éh
 S búsult oroszlánny, kergeti,
 Aprítja kedvellt honja vívóját : magas
 Halmokra hullnak mennyköves
 Fegyvere hevétől a sebes testek, pirúl
 A vérpataktól a mező.
 Eggy néki szembeszállni s győzni. Nem csuda :
 Kisdéd korától fogva kard,
 Ló, testgyakorlás, szűk s kemény étel, vadak
 Űzése volt legkedvesebb
 Előtte. — Márssal öszve tudja csatlani
 Tudós Minervát : olvas, ír,
 Mind nyelve mind elméje helyjén van. Falun
 Várforma kastélyban lakik,
 Hol ötöt a vendégek (akiket nagyon
 Kedvellen vészen) számosan
 Meglátogatják. Nem fajúl el : nemzeti
 Nyelvén, ruháján fel nem ád. —
 Igy neveli gyermekeit is, és azért saját
 Hazája szebb s jobb szüzeit
 El nem kerüli : messze-földi cafragos
 Leányokat nekik nem hoz.
 Kérded : ki képe ? Hát nem ismered ? nem ? ez
 Eggy régi fő nagy véredé.

A MEGROMLOTT ERKÖLCSRŐL.

Oda van az erkölcs ! oda van a tudomány ! hazánk
Reménye mind kifonnyadott ! — virágjait
Eggy dér (ki vélte volna !) csaknem mindenütt
Lefőzte ! Még az oskolákban is ! — Mire
Ment a gonoszság ! — Fajtalan tűz, jámborok
Csufoltatása, fülverő káromkodás,
Parázna szitok, eggy szóval undokság s merő
Istentelenség hallatik, szemléltetik ! —
Mennyben örök bér nincsen ; a pokol — mese ;
A lélek elmúl : azt csacsogják a tejes-
Szájú deákocskák is, és óh fájdalom !
Nyilván csacsogják. — Nincs fenyíték s félelem.
Csak színre vannak a gonoszt tilalmazó
Törvények : a bűn büntetés nélkül marad. —
Valamint, midőn a gátak elszakadnak, az
Eggyásra tollott s szüntelen jövő habok
Eggyyszerre kilövellkednek ; a téres mezőt
Sebes futamva meglepik s a dús határ
Kínsit lenyomják, vagy magokkal elviszik :
Úgy a kicsiny-korúk is a sűrű gonosz
Példákat otthon, szent helyen, kinn, mindenütt
Látván, levetik a szent igát, kinevetik a
Józan tanácslót ; nyakra-főre, tartalék
Nélkül rohannak eggy veszélyről másikra,
Vetekedve, szabadon, üzik a vétket. — Ki ne
Húllassa könyvét a szerencsétlen fiak
Holt állapotján ! Mit reménylhetünk ezen
Mirigyesekből ! — Oh szegény atyák, anyák !
Hol van jövődébéli gyámoltok ? mire
Tettétek a költséget ? Elveszett ! soha
Nem veszitek hasznát ! — Megcsalatkozott király !
S királlyal eggyütt megcsalatkozott haza !
Mit vártok ezen elvetemedett és elfogúlt

Rossz fajzatokból? Ah! kitől fél, aki nem
 Fél Istenétől? — Jöjjetek, siessetek,
 Nyomjátok el ezen elterült fenét — talán
 A kisdedektől el lehet még tiltani.
 Talán eszekre térnek a feslettek is
 Nagy gondotok után; hajtnotok tán meglehet
 A gyenge vesszőt. — Jaj, kemény fa, görcs leszen,
 Ha több üdőt nyer. — Eggy okos, bölcs férjfinak
 Adjátok által a vezérséget. — Mihez
 Nyúlt Róma nagy fergetegi közt? — *Dictatori*
 Hatalomhoz. — A kormányra tudnék én — De nem —
 Még megköveznek a szabadságon kapók.

1794.

FELFORDÚLT VILÁG.

Hatalmas Isten! melly gonosz, melly átkozott
 Üdöket értünk! megveszett az egész világ,
 S töviből kifordult. Nincs igazság, nincs hitel
 Az emberek közt. A szegények, özvegyek,
 Árvák hamissan elnyomattatnak. Csalás,
 Uzsora, ragadozás, hitszegés uralkodik;
 A testi kívánságok, a paráznaság,
 Fő-polcra léptek; a szemérmet elvetett
 Leányok eltenyésztek, a vólt büntetés
 Alól ki lévén véve: már a házasság-törés
 Szokási vétek. — Hány paraszt legény fia
 Lett s lessz ez úttal úrfi! hány nemes fia
 Lett szolga s béres! Jaj! sokan Sodomát veszik
 Tárgyúl magoknak fajtalanságok dühös
 Véghez-viteliben; csak szemenként látszatik
 A konkolyok közt búza: nincs ezer között
 Eggy jó! Veszélyben forog az is, mert a gonosz
 Példák előtte vannak és kecsegtetik.
 Örizzé lelkét, dugja bé fülit, szemit:

Kinevetik, eszelős vagy bigót nevet visel. —
 Elhagytak alkotmányid, Isten, tégedet !
 Törlik, tapodják szent igaz törvényidet :
 Óltárid elpusztúltak ; elvitték arany
 S ezüst edényid ; elverettek papjaid,
 Akiknek hálálhattuk, hogy régen le nem
 Szállott fejünkre mennyköved. Nem kellenek
 Már a világnak a te szolgálid, neved
 S törvényid hirdetőji. Más vallást koholt
 Az esztelenség : már csak a természetet
 Vagy észet imádják a bolond bölcselkedők.
 Már a nagyokból mind kihalt isméreted :
 Csak a szegénység tart veled, s ez is kevés.
 Éhség, hadakozás s más egyéb csapás haszon
 Nélkül sanyargat. Megvakultunk : ostorid
 Sem hisszük, és azt véljük, hogy történetek
 Ez már utolsó büntetésünknek jele ! —
 Irgalmas Isten ! mi gyönyörűséged leszen,
 Ha vétkeinkért e világgal eltörölsz
 Nagy vízőzönnel vagy tüzes vésszel ? Tekénts
 Fiad sebeire, mellyet érettünk neked
 Esedeznek ! Ezeket és nem a mi tetteink
 Nézvén, szemünkről verd el a vastag ködöt.

1794.

A JÉSUITÁKRÓL.

A jésuiták, az anyaszent-egyház erős
 Bátyáji, (kiknek a világ elméjeket
 S tudományokat csudálta) pusztá vád után
 Törvényes útra nem bocsáttatván, ki nem
 Kérdeztetődvén, a parancsolók kemény
 S ijesztgető szavokra, mint a legnagyobb
 Latrok, zenebonás emberek, bálványozók,
 A főpap által eltöröltettek. — Fejet

Hajtottak, és ámbátor e szörnyű csapás
 Lelkek keresztül-járta, szájból panasz,
 Jaj, zúgolódás, moccanás nem hallatszott.
 Türték eseteket, mint az áldozat-juhok
 Jóságaiknak veszte s jó hírek, nevek
 Megrontása közt kegyes mesterjeket
 Híven követték. — Már kihaltak többnyire.
 És ami jó volt a világon, mind kihalt
 Övélek. Itten szólljon a dolog maga.
 A jámbor erkölcs még nyomát sem hagyta fenn,
 Bódúlt zenebona, pártütés, rablás, ölés
 Országol! A trónusokig hágott: ontatik
 A föld urainak vérek, hóhérok keze
 Fogyasztja! Nincsen, aki merne szóllani
 Az Isten és királyok ügyéért. — Ezen
 Végső veszéllyel terhes és pogány üdök
 Ignác fijaiban változást nem tettek: ők
 Ollyak maradtak, aminők voltak. Miként
 All eggy magossan felkelő köszál, s fejét
 Fellyebb emelvén a setét felhők kivitt
 Határjaiknál, a szeleknek harcait
 És a lerohanó mennyköveknek záporát
 Kiállja: szintúgy ezek is (s a mennyben lakót
 Híván s kinyervén annak óltalmát) le nem
 Ejtettek a reájuk esküdt ördögi
 Kisértetek se, soha ki nem térültenek
 Az igényes útból. Mondj reájok, mondj, világ,
 Ha tudsz, valami bünt. — Nem dicsőség volt tehát
 Üldöztetések! — Csendesen nyugodjatok
 Halomba vágott bajnokok! Még eljövend
 Az a nap, hogy felkeltek! — Addig hasztalan,
 Bóldogb üdöket hasztalan reményleni.

PYBER BENEDEK ÚRHOZ.

Pislogó mécssemnek szomorú fényénél,
Író asztalomnak messze nyúlt végénél,
A kemence felé megvonván magamat
És kezembe vévén heverő tollamat
S hazánk állapotján futtatván eszemet,
Ímígy kezdé muzsám vezetni kezemet :
Bóldogtalan ország ! mikor fogsz pihenni ?
Sok keservid után örvendezést venni ? —
Csak alig kezdődik hasadni hajnalod ;
Csak alig mosolygott nem is várt nappalod :
S ím ! már is megrontják jobbra tért sorsodot,
Sietve készítik gyászos sírhalmodot. —
Ha külső ellenség gyilkolná testedet,
Török kard, tatár nyíl ontaná véredet,
Szenvedhetőbb volna. Most pedig fíjaid
Igyekeznek lenni vesztő hóhérjaid.
Fíjaid, akiket emléddel szoptattál,
Órző kebeledben gyengén ápolgattál,
Fíjaid sebhetik fájdalmas lelkedet,
Fíjaid verik ált anyai mellyedet !
Ezekből támadnak némelly óriások,
Ördögi bordában őszveszőtt pajtások,
Kik a jakobinus maszlagot lenyelvén,
És elrészegítő újsággal megtelvén,
A képzelt szabadság ámltó színével,
Az eggyenlőségnek tündéres örvével
El akarják nyomni szentséges hitedet,
S többől kiforgatni minden törvényedet :
Ki akarják tudni Istent az egekből,
És a királyokat országló székekből.
Nevetik a poklot, a jók boldogságát,
Az ember lelkének halhatatlanságát ;

Minden feslettségben torkig leledzenek
 S példáikkal ezer lelkeket vesztenek,
 Kik vak baglyok lévén, világot gyűjtani
 Akarnak, s a földről éjet elhajtani:
 Kik magok véltekben *Illuminátusok*,
 Valóban égető csúf *Erostrátusok*.
 Ezen, mondám, ezen megkergült fiaid
 Vagy, igazán szóllván, megvesztett fattyaid,
 Ezek a franciák éhes zsóldossai,
 Ezek a latroknak esküdt cinkossai,
 Szeplősítik neved s hoznak gyűlötségbe,
 Ezek taszítanak rettentő mélységbe,
 Ezek miatt szenvedsz jó fejedelmednél. —
 Bár üdö jártával többet ne szenvednél!
 Nézz az elmúltakra. — Gyászos emlékezet! —
 A jelen-valót is szörnyű következet —
 Magad ártatlan vagy, de még is reszkethetsz,
 Kevés rossz gyermekid tettén is remeghetsz,
 Jóért is gyűlölnek — sok az ellenséged —
 Sok szemek irigylík ősi felsőbbiséged —
 Legkisebb hibád is úgy látszik ezekben,
 Mint a por a nagyot-vető üvegekben.
 Legkisebb hibád is, oh reád fordítják:
 Eggy-két fiad vétkét nyakadba háritják.
 Nem értem a királyt: ez jó ítéletű,
 Van sok más nem ilyen lelkiisméretű.
 Ébredj fel, oh haza, vesz[t]d ki üldözőid,
 Töröld ki világból gyilkos emésztőid:
 Fojtsd meg a jók által ezen viperákat,
 Fosztasd meg fejektől a mérges hidrákat. —
 S hogy meg ne újuljon mostani nyögésed,
 Nyújtsd be királyodnak e rövid kérésed:
 Tiltsa meg a gonosz könyvek olvasását,
 Minden rosszaságnak mételyes forrását.

Hányja ki tisztsegből a semmi hitűköt,
Rendeljen helyekbe hív jámbor lelkűköt;
Állítson a nyájhoz erős pásztorokat,
Kik elriaszthassák az éh farkasokat.
Költse fel a régi példás erkölcsököt,
Fogja szük kantárra a nagy bűnösöket. —
Megcselekszi, tudom, a maga javáért,
Királyi székének állandóságáért.
Mert ha erőt vészen a rossz, nincs hatalom,
Hogy álljon akármelley földi birodalom.
Itt elhagya műzsám. Elejtém tollamat,
Nem győzvéen viselni többé fájdalमत.
Te pedig örvendezz, szeretett Pyberem,
Hajdan tanítványom, most kedves emberem.
Farsang van: keresed úgye virágodat,
Mellyel kedved szerint éljed világodat.
Vagy talán magad is könyvezed hazádat,
Annyi szélvészekkel küszködő anyádat?
Haszontalan sírunk: ezen szenvedése,
Ah! nem egyéb, hanem az ég rendelése.
Hogyha rugóldozunk, a béllyeg ránk sütés
Úgyis bús szívünkön kettős általütés.

1795.

A VITORLÁS HAJÓJÚ BALATONRÓL.

Látván a gallyát minap a Balatonra felülni
Neptún, örvendő két kezit öszvecsapá.
Már, úgy mond, felvészi magát neve, híre vizemnek;
Már Magyarországnak tengere fényre kelend.
Már az hamis panaszok megszűnnek: hogy olly sok üdőkig
Métföldekre terül, még pedig hasztalanul . . .
Úgy van, hamis panaszok: mert jók a tengerek, ámbar
Nem tud az agg restség élni haszonra velek.

Szoktak-é jární kaszák, sarlók a víznek alatta ?
 S ez meg nem lévén, a vizek hasztalanok ? . . .
 Nézd most a Balatont : melly szörnyű terheket hordoz !
 Sík hátára miként illik az újdón hajó ! . . .
 Már ökröd, szekered, lovad, el nem vesznek az útban :
 E tenger s ez hajó terheid elviseli . . .
 Még nem vólt magyar, és e víz már itt vala : nem vólt
 Haszna, mivel nem vólt, akivel ossza javát . . .
 Festetichet várták az üdők. Ez végire hajtá,
 Amivel eddigelé más nem is álmadozott.
 Nyújtsd hátad Balaton, s úgy vedd mindenkor hajóját,
 Mintha hajójával Festetich ülne reád.

1798.

SOROS JÁMBUS.

Örökre tedd le sípodot,
 Öreg Szabó ; menj haza :
 Akaszd fogasra lantodot ;
 Elúnta már a haza.

Mit énekled már Virtet is ?
 Fülit miért sebheted ?
 Ha versre szinte kisztet is,
 Többé le nem festheted.

Ne várd, hogy essőt ontsanak
 Az ősz komor napjai ;
 Ne várd, hogy itt szorítsanak
 November hó-halmai.

Siess : az Hernád öbliben
 Szüntelenül sír, eped ;
 Mivel tekergős völgyiben
 Csak hasztalan zeng neved.

1798.

MÉLTÓSÁGOS GRÓF GVADÁNYI JÓZSEF
GENERÁLIS ÚRHOZ.

Hozz tokajit ; töltsd meg poharam ; fenekére merüljön
Minden gond. — Felséges ital ! nincs véled előző
É földön. — Tölts még egyszer : bor szokta vezetni
A muzsikusz nyelvét s kezeit. — Morvának határi
Melly gyönyörűn villogtok ! Öröm-tüzek égnek az ország
Messze-vetett széljén. — Ottan tart innepet a nagy
Harcoknak fíja s a műszak főpapja. — Merő had
Néz ki s merő vigszág szemiből. Oh mennyi borostyánt
Nyert fiatalb lévén, mikoronn a francia s prusszus
Vérébenn úsztatta lovát. — Nem győzheti többé
A fegyver-pályát. — Meggyengült karja, hajára
Hőszín ült. — De hatalmas eszén nem látszik az öszült
Eszkendők nyoma. Fegyverinél fellyebbre megy ékes
Író tolla, kivált versben. Játszodnak az eggyemást
Üző s nem várt gondolatok. Mint tudja vezetni
Kedve szerént a szív indulatit ! Oktat, öröme,
Majd sírásra fakaszt. — Dícsérik mindenek a fel
Grádicsokon lévőek is. Az eggy arcátlan irigység
Piszkál benne : de nem kap hitelt, hanem hátravetéssel
S szégyennel tér vissza. — Miként rajzolja világnak
Főbb történeteit ! melly tisztán adja fel a vólt
Dolgok igazságát ! melly módra vitézkedik a szent
Rélígyió mellett ! Ennek rontóji miképpen
Dúlnak, fúlnak ezért s melly mocskokat hintenek őrá !
Meg nem tántorodik : sőt, mint bölcs férjfi, kacagja
Nyálasságokat. Oh gyávák ! vagy jobbakat adjatok önnön
Nyelvünkön, vagy nemtelenül ne morogjatok. Éljen
A nagy hadak fíja s a műszak főpapja, Gvadányi !

A PÖSTYÉNYI UTAZÁSRÓL.

Megszóllit Mocsonok táján eggy nimfa: Hová mégy
 Jó magyar? ott nem fogsz hallani semmi magyart.
 Fordulj vissza: merő tótság lakik ott, az hová mégy;
 Nem fogsz tudni, szegény, váltani velle szavat. —
 El nem rettentessz, felelek, jó nimfa: Gvadányi
 Ott lessz, a magyarok tüköre, — s ez nem elég?
 Nékem, ha láthatom és megölelhetem ötöt, elég lessz:
 Eggy maga fellyülmúl száz meg ezernyi magyart.

1801.

[GVADÁNYI JÓZSEF GRÓF SÍRVERSE.]

ÁLLJ MEG ÚTAZÓ

GVADÁNYI

NYUGSZIK ITT.

A magyarok ékessége, kin verseng vala
 Márs és Apolló. Könyvet hullat mindenik
 Már most halálán. Ámde legfőképp zokog
 Hazája nyelve, melly körül atyáskodott,
 Miglen porából fényre jött . . . Kivész ezen
 Írás üdövel: soha ki nem vész nagy neve . . .
 Adj eggy sohajtást néki, s folytasd útadat.

1802.

KOVÁTS SÁMUELHEZ.

Mint látom, csak azon vagy, hogy elvonj lelki barátom
 Sírjától a költőknek seregébe. Ne bolygass:
 A vég percentést készebben várhatom ottan.
 Hosszas az út, amellyre korosb esztendeim híznak,

És veszedelmekkel terhes. — Sir, sir leszen arra
 A kalaúz, melly, mint tükör, kijelenti mi-létem.
 A magyarul rebegő múzsák óltárra tömjént
 Nem vihetek többé: lankad testemmel az elmém,
 És aluszik tüzem. — Ámbátor szózatja legékesb,
 Hallgat lány kikelet fogytán a fülmile, mellytől
 Én olly messze vagyok, valamint a fényes egektől
 A föld. — Ámde hazám kenyerét nem emészttem azonban
 Hasztalanul: szemesen rostálgatom újra futólag
 Készült verseimet s részit nyomtattatom immár.
 Szebbek ugyan, mintsem voltak; de ha nézem ama nagy
 Római költőkét! — melly távol járok ezektől...!
 Szégyenlem magam is... Későbbben fogtam az illyen
 Munkához, mikoron hajamat szürkíteni kezdték
 A gondok s a számos üdők... Nem voltak előttem
 Útba vivő példák: vak történetre, magamtól
 Indúltam... Tí, mások után, kik néktek az ösvényt
 Már kicsinálgatták, tí, kikben tellyes erő van,
 Könnyebben nyomakodhattok Parnassus hegyére;
 És, az hol én elvégzettem, bággyadva, futásom,
 Ottan kezdhettek... Kezdjétek el! édes hazátok
 Nyelvének legyetek szíves védői: nagy ősink
 Még ebben élnek köztünk; a többi...! Ha, mint sas,
 Ifjúságra verődhetném!... De hogy ötlik eszembe
 Illyen gondolat...? Oh muzsák! kiket égve szerettem,
 Már ezután!... Ne vezess hozzájok vissza barátom
 Sirjától; te magad légy papiok helyettem ezentúl.

1802.

A LANTHOZ.

Jer, magyar lantom, kezeimbe; míglen
 A nemességnek veszedelme, Hóra,
 Húrjaid gyilkos kezivel parasztúl
 Öszvemetélje,

Míg egész tested darabokra törje,
 Míg feláldozzon dühödött hevének :
 Végre gyöngy Virtnek kiterült határin
 Hangzatid öntsd ki.

Itt születted volt, nevelésed itt volt :
 Itt emelkedted azon hirre, melyet
 A gyalázó nyelv soha már egészen
 Meg nem emészthet.

Itt az ékhóval kötekedve játszván,
 Megtanítottál hegyeket, folyókat,
 Völgyeket, fákat, köveket koronként
 Zengni nevével.

Jaj ! de megnémülsz ezután : tövéből
 Látd miként dől . . . ? majd hidegült helyekre
 Sem lehet vetnünk szemeinket, amik
 Álltanak eddig.

Ah, kies Virtem ! magad is ma-hólnap
 Máshová fogsz tán vetemedni, s nem lessz,
 Aki hírt tudjon, mikoron felölled
 Kérdezem, adni. —

Vallyon álom-kép vagy ugyan valóság,
 Amiket látok s igazán nem értek ?
 Bággyadott lantom ! tüzesedj, jövődölj :
 Bennem Apolló. —

Vajmi rettentő ropogással húllog
 A setét felleg kebelét hasító
 Mennyütő villám iszapos Tiszánkba
 A komor égből.

Mint pozsgó, mint nő vize, s ostorozza
Partjait szélről dagadott habokkal!
Nincs dagályjának zabolája; tengert
Tüntet előmbe.

A kegyetlen Mária rivadó piaccán
Mennyi nemzetség csatolódik össze!
Melly komorság ül szemiben! miként forr
Szíve haraggal!

Kardokat ránt a felhevült lovasság;
Szórja g'lóbissát az erős gyalogság.
Bőgnek a rendnek szegezett sok ágyúk,
Bélek ürlítvén.

Elterül a nagy remegés, kiáltás,
A jaj, öldöklés. — Valamerre nézek,
Test-hegyek kelnek, s patakon kitévő
Vér-folyam árad.

Lásd ama dölfős seregét . . . Apolló
Ujjal int s a dalt nem ereszti többre. —
Csendesedj, lantom; kiderül, reménylem,
Néked is a nap.

(1802.)

SZÜLETÉSEM NAPJÁRA.

Szent György havának tizedik napját megint
Elértem, és ő velle hatvannégy tavaszt —
Hogy üzik egymást! melly hamar futnak az üdök
A semmiségnek tengerébe! benne van
Az, amit éltem. Halni kezdődtem, mihelyt
Kezdődtem élni. Nem maradt sem jó s gonosz

Cselekedetimmnél más egyéb. — Nagy Alkotóm !
 Töröld el ezeket : fel ne gyűjtsd rám, érdmem
 Szerint, haragodat ! Vallyon érek-e több tavaszt ?
 Vagy már utolsó lessz ez ? A tündérkedő
 Világ miattam ellehet : csak megvetést
 Várhat fejére töllem. Ő reményemen
 Erőszakot tett, s elevenen temetőre vitt.
 Félholt vagyok már : élni, halni, nem tudok. —
 Ti gyenge zefírek, irt ugyan kötöztetek
 Minap sebemre : de fog-e hasznot hajtani ?
 A pusztá híre is melly öröm vala ! hát ha még
 Megtellyesednék ! Újra képzelem magam
 Születni, ha feláll a ledöntött társaság. —
 Oh ! igaz-e hírmondástok ? Én nektek feje
 Bárányt öletnék : s velle már adós vagyok,
 Ha megleendőt sügtatok szomszujához
 Füleimbe. — Melly tapsolva költőzném kegyes
 Atyám ölébe vissza ! fényes trónokért
 Fel nem cserélném. — Üss az hosszas tél után,
 Üss, bóldog óra, hozd fel a vidám tavaszt !

1803.

A LANTHOZ.

Hányszor fogadtam, hogy letesz rólad kezem,
 Oh lant, örökre ? Hány csatában kértelek,
 Hogy hagyj el engem magad is, és másutt keress
 Már lakhelyet ? Hányszor mondtam, hogy többé reád
 Sem nézek ? — Úgy van, de fogadásomból mi lett ?
 S mi hasznot hajtott annyi kérésem ! — Te sem
 Búcsúzol ; én sem öhatom tölled magam ;
 Te töllem, én tetölled el nem válhatunk.
 Amit haragomban szóllok ellened, legott
 Megbánom és visszavonom. Esküszöl te is,
 Hogy holtomiglan megmaradsz velem. — Mi von

Eggyúháshoz ? hony engem te, s én téged viszont
 Kínozlak ? Honye vólna kí néd, midőn
 Kezembe vévén tégedet, csak rángatom
 Húrjaidat, és jobb hangra vén korom nem is
 Segíthet ? Én pediglen hony viseljem el
 A sok parancsolt dolgot, a sok fejtőrést ?
 Óh bájoló lant ! óh szerelmes győtrelem,
 S könnyű nehézség ! csak fejet kell hajtanom
 Akaratom ellen is neked. De melly szeles,
 Melly változó vagy ! Most hony hí szavad ? miként
 Gyúlaszt [a] mellyem ? mint ragadja szívetem ?
 Mint húz magános helyre ? mint ültet le ? — sok
 S nagy képzelőds és tűzesség mint fog el ?
 Mostan pediglen megkötőd magadat, midőn
 Én hílak, hony szállítsd meg ékesb húrjaid ?
 Ellenkezőleg bánsz velem : még e kevés
 Tűzemet is elszélyesztet ; únalomra hozsz,
 S nevetsz, ha tárgyát kedvem el nem éri — sem
 Nélkülöd, óh lant ! sem veled nem élhetek.

1803.

BATSÁNYI JÁNOSHOZ.

Hony fő poeta fő poétriát vevél
 Társúl az égtől, magam is örvendek, s ha még
 Úgy tudna magyarúl írni : meg nem mondhatom,
 Melly vígaságot s tapsolást tennék. Kevély
 Lenne vele honnyunk : s a kilenc múzsákat is
 Fennyen viselni gondolom fejeket. — Míno
 Magzatja lessz üdövel e párnak ! csudát
 Fog tenni. — Vígán éljete ti, nékem az
 Óram közelget s bontogatja sátorom.
 Amint jelented, kedves hólgyed Bécsbe hí,
 S millyen kifejezésekkel ! Én szót nem lelek,
 Mellyel viszontag megköszönhessem. Nagyon

Sajnálom, hogy nem láthatom személyesen
Ezt a világnak új remekjét. Messze van
Bécs illy erőnek: Virt is ékes dombjait
Elfogja töllem s remete házamhoz szegez.
Itt a meghóltak társaságában öreg
Napjaimat olvasgatva vigasztalgotom.
A költemények (mert tagadnom nem lehet
Néha napi mulatságom) agg létemkor is
Váltig gyönyörködtetnek, Énéis kivált.
Ebből nagyobb rész nálam is magyar, de még
Tisztára nincsen írva. Most a tizedik
Könyv van előttem. — Jóllehet nyers vállat is
E munka megpróbálna; jóllehet becse
Seprőre szállott a magyar nyelvnek magyar
Hazánk fijaiban és kivált leányiban:
Csak végre hajtom, amihez fogtam. Talán
Még valaha feljő csillagunk; talán ezek
Helyébe jobbak kelnek, és hazájokon
Megszánakodván, visszafordúlnak megint
Ajakra, mellynek mássa nem találtatik,
Hogy úgy hajolna Virgil hatos mértékire.

NAGYOBB ELBESZÉLŐ KÖLTEMÉNY.

A KOMÁROMI FÖLD-INDULÁSRÓL.

Két Duna közt állott s föld-indulási veszéllyel
Több ideig megvitt várasnak gyászos elestét
Énekelem. — Múzsám! okait, jer, fedd fel előttem,
Mellyektől buzdíttatván a csillagos éjnek
Asszonya, talp-kövit is megtörte, kihányta tövéből.

Erre Budát, Újvárt, Nagy-Győrt, Esztergomot, Egret,
S minden erősséget kezitől kard által elesni;
Arra saját seregét felkoncoltatni tekéntvén
Cinthia, fellobban, s az epével, haraggal alig bír.
Szívét legfőképp az emészi, hogy annyi hadával
Mindég szembe szökött diadalmaskodva Komárom,
Sőt kőből eggy lányka-személyt a fokra kimetszett,
Melly folyvást mutatna fügét a durva töröknek.
E dolog arra vivé, hogy azon várasnak utólsó
Romlásához üdőt, módot szomjúzva keresne.
En, úgy mond, én, nagy Títán deli húga, s az égnek
Ej idején legfőbb kormány-tartója, kihagyjam
Csúfoltatni vitéz törökim s magam ő velek egygyütt?
En lemenő testvérem után valahányszor az égen
Megjelenek, s kocsimonn ülven, a földre lenézek:
Lássam ezen faragott gaz szajhát fittyeket hányni
Orrom alá? — Megadózik ezért, az egekre, pokolra
Fsküszöm. — A bosszút mért nem töltötte hamar ki,
Mért halogatta kemény keze súlyját sok korig? halljad.

Nagy vendégséget rendelt a fényes egekben
Júpiter. Itt voltak minden főbb istenek, itt volt
Cinthia. Vert-arany asztalhoz sorjába leültek.
 Serlegeket töltött *Ganiméd*. Ételhez, italhoz
 Fogtak; töltöztek. Sokféle beszédek eredtek
 Nyelveiken; bėjött a szoba Komárom is. Ennek
 Nagyra magasztalván erejét és annyi csatákban
 Ritka vitézségét a mindenek atyja, jövendő
 Mind jobb, mind bal sorsát is fel kezdte fedezni.
 E váras, mikoronn újabb századra kel, úgy mond,
 Eggyzersmind fényes nevet, hírt fog nyerni magának:
 Sok roppant házak, tornyok, szép rendbe-szedődött
 Utcák ülik meg kebelét; a szőke Dunának
 Asszonya lessz, mellyen fel-alá járandnak hajóji.
 Itt tartand gyűlést a vármegye; lantos Apolló
 Itt fog lakni szelid múzsájival; itt fog ama nagy
 Ignác magzatinak szék készíttetni. — Minémű
 Épületre verik magokat! mássára találni
 Nagy dolog: ezt nézvén, majd-majd szakad a szem utánna.
 Még fényesb eggyházok: egész haza népe csudálja.
 Ah, tündér hívság! melly szélvész támada! mit tesz
 Eggy szem-pillantat! Vólt! nincs! hült helyje maradt fenn!

Nem tudták a vendégek mire vélniék e nagy
 Titkot, s nem bátorkodtak megkérdeni, minthogy
Júpiter arcáját komorabbá tette. De vigad
 E szomorú híren, s már tapsol *Cinthia*, látván
 Hogy régen forralt mérgét valahára kitölti,
 S így biztatja magát: Ne törődjél; bételik a te
 Kedved is; a kölcsönt megadod. Terjedjen azonban.
 Éküljön, piperézze magát, a csillagig érjen
 Tornyaiival; mikor ingyen sem gondolja, lerontod.
 Ekközben a szándékot színeld el előtte. —
 Folynak az esztendő; a másod' század is eljő,
 S már fel van fényességgel készülve Komárom.

Akkor *Cinthia* : most van üdöd ; csak rajta ; hatalmad
 Ismértesd meg. Hegyes tetejét az egekre szegezte :
 Rántsuk alá, verjük földhöz, vessük ki tövéből.
 Hogy pedig elsüljön dolgunk, még társakat is kell
 Híni segítségül, kik az álló földet alatta
 Sarkából kinyomíthatják. Mondotta, s az hónál
 Fénylőbb arcját gyászoló fátyolba takarván,
 A vizek istenihez nagy széll-el-lobbal elindult.

Eppen e korban mégyen vala nézni határit
 A Duna sík hátán *Neptún*. Haja néki setét-kék ;
 Kék szeme ; tündöklék szigonyos villája kezében.
 A kocsiját, melly szép-fényes gyöngyházi szerekből
 Készült, vízi lovak vonják : két lábok előlről
 Lóláb formájú, hátul hal-farkhoz hasonlít.
 A nap, elalkonyodott vala már, tengernek eresztvén
 Tűz-lehelő s négyesbe-fogott paripáit : az est is
 Kormos sátorait sűrűn kezdette felűtni.
*Neptún*nak szemeit meg nem csalhatta : feléje
 Meglát távoiról valakit közelíteni. Lógó
 Gyepöljét megrántja, s megáll : nézelli, de minthogy
 Béfedezett a képe, ki nem tudhatja személyjét.
 Megfordítja tehát lovait, s a partnak arányoz.
 Ott termett amaz is. Titkos vendége kíségét
 Észreuvé mindjárt, és : Hoztak az istenek ! úgy mond,
 Titán húga ! hová ? kihez ? hozzám jössz-e ? mi színben
 Látlak ? jaj, mi kevert e szörnyű gyászba ? ki bántott ? —
 Ő szomorún visszála : Bajom, *Neptúne*, tudaklod ?
 S hát nem láttad ezen dölfös vár-fokra kiszegzett,
 S engemet úntalanúl keserítő szüzet ? Elég volt
 Eddig szenvednem ! Kelj fel mellettem, hogy annyi
 Nyelt keserű mérgem valahára fejére kitöltsem. —
Neptún erre: Tudom s bosszonkodom érte. Nem hagylak;
 Mít kívánsz ? — Illy választ vőn : Oh, édesem ! önként
 Észrevehetd. E rossz várást forgasd ki tövöstől.

Jó *Neptúne*, kitől, mit szenvedek, és ki ? tekéntsed.
 E csúfság, mellyet rajtam tett, téged is illet.
 Elnyögiük ? majd szarvat emel, s mind el fog apadni
 Tiszteletünk a népek előtt. Melly sokkal adós már
 Néked is e város ? Vizeden jár és kel: azonban
 Fényes ajándékkal tisztelt-e vagy eggyyszer ? adott-e
 Eggy halát ? Esztendőnként ujjodra Velence
 Gyűrűt von; szoktak másutt áldozni bikákkal:
 E város pedig annyi kegyes jó-vóltodot! . . . Hányszor
 Nem büntetted ezért ? de mi haszna ? Vizednek özönje
 Sem teheté jobba soha még. Hányd szerte, töröld el;
 Föld-rázó neved; hogy nem hiú neved, add jelit itt is . . .
 Így könyörög, megtoldásúl bő könyveit adván.

E szörnyű kérésre nagyon megdöbbene *Neptún*
 És nem szólla soká: szavait, csak visszavehetné,
 Már örömet megmásolná. — Sarkallja tovább is:
 S hát így szánakodol rajtam ? s hát így elhagytam ? . . .
 S már sir, már mosolyog; dül-fül; hizelkedik; és, jaj,
 Mennyire megy, mit nem tehet a ravasz asszonyi fortély!
 Az végtére magát leghagyá köttetni, fogadván
 Készségét, csak üdöt rendeljen. — Meglehet, úgy mond
 A kérő, mindjárt. De, ha gondolod, elmegyek előbb,
 S *Eolt* is, *Vulkánussal*, részemre kibérlem:
 Mert tudom, hogy *Mávors* sem fog szunnyadni Komárom
 Bátyájin, sőt elkövetend védelmire mindent.
 Úgy fog lenni, felel *Neptún*: nem kisdéd erővel
 Hajthatjuk meg ezen várast. Menj s társakat állíts.
Cinlbia megköszöné, s valamint a tárgyra kilőtt nyíl,
 A szelek országába repült, nagy bíza vezetvén.

Eggy nagy üres hegynek tetején ül *Eolus* itten,
 Három-hegyű villát tartván. Benn a szelek egygye
 Dörmögnek, durcáskodnak s küszködnek az házag
 Zára körül. *Eol* lecsitítja, s ha nékie tetszik,

Útnak ereszti, mikor tetszik, meg visszariasztja :
 Másképp a földet, tengert [ők] öszve-kevernék,
 S egy pillantat alatt a régi zavarba lenyomnák.
 A minden-tehető mélységes üregbe rekeszté,
 Tartván e kártól, s nagy dombnak alája borítá,
 S tisztet adott, ki' hatalmától függének örökké.

Akihez illy szót tett a Titán húga : szerettem
Eolom ! a főbb méltóság, a mindenek atyja,
 A szeleken téged kívánt országlani ; tölled
 Hallgatnak, jönnek, mennek szavaidra naponként.
 Hogy földig megalázódtam, nem kétlem, ezektől
 Hallottad, s mire kelt a büszke komáromi vár-fok. —
 Már régen tudtomra vagyon, felel *Eolus* : ottan
 Vesztéd el sereged színét. A szűzet is hallám,
 Mellyet szemléltet bosszontásodra Komárom. —
 Ugy van ; s e szégyen-vallás indíta fel engem,
 Hogy búmban hozzád jönék esedezni, leszállván
 Égi lakásomból, illy szennyes homályba borúlva.
 Vigasztald meg azért bús sorsomat, *Eole* ! vedd el
 Régi gyalázatomot : nyisd meg barlangod ; ereszd ki
 A zivatart-hordó szeleket ; lázítsd fel az ocsmány
 Várra ; ne kímljéd, mivel érdemes ; hányd ki, terítsd el.
 Otthonn egy gyönggyel kirakott, szép, drága, királyi
 Pálcát tartok, ajándékul ezt néked adandom.
Eolus ellenben : Magamat nyertesnek álítom,
 Hogyha miben kedved tehetem, szárnyokra bocsátom
 Töstént a szeleket : te parancsolsz véllek ezentúl —
 S villájával az hegy tetejét oldalra feszité.
 Nyílás lőn : törekedve kiront az homályos üregből
 Mind az egész szél-tábor, erős szaladásnak akarván
 Adni magát ; de legott megtartóztatja királyjok :
Africe, térj ; térj meg, *Boreds* ; csítt ! senki ne zúgjon ;
 A törvényt halljátok : Az ég szép asszonya lészen
 A veletek bánó ; ha ki híven nem fog azonban

Járni parancsolatin, négy-hónapi tömlöcöt ül ki.
Hallván a kiszabást, s mindnyájan *Cinbia* mellé
Gyűlvén, velle megindúlnak. — Melly ritka sebesség!
Míg szemedet két-háromszor felnyithatod, ők már
Etna körül vannak. De mivel már jó-nagy üdö múlt
A kétféle követségben, s komor éjtszaka lévén,
Négy-öt csillag alig szolgált fényjével az égről:
Nem tudják vala *Vulkánust* hol kéne keresni.
E környül-állásokban megdöbben az asszony:
Vajmi nehéz zabolán hordoznia társait! egygyhelyt
Állani nem tudnak; nyargalni, repülni születtek.
Tűnjetek el, szelek! a törökök földjére vegyéttek
Útatokat; jobban ontódik azokra haragtok.
Ím! mikor ezt mondom (mivel egy nagy mennykövet éppen
Akkor pörölyözött *Vulkán*, atyjának, hat ágra)
Felszóra ropogó szikrájt az etnai kürtő. —
Errefelé, szelek! errefelé, mond *Cinbia*, jertek,
Megléltük; csak hamar: kalaúz a szikra; csak erre! —
Mint, mikoronn a sik téren jó-messze kitévén
A tárgyat, fényes jutalom függesztetik annak,
Aki legeslegelőre menend a pályafutásban;
Hire repül, s törekedve nyomúl a nyalka legénység,
S fenvén a zsákmányra fogát, az üdöre neheztel,
Hogy rák-lábon jár; jelt hallván eggyyszer adatni,
Néki rikóltja magát, gyors lábait hányja, magától
Félretaszítja futó társit, majd megszakad és a
Terhes erőszak közt csordúltig elizzad: azonképp
Zengenek a szelek és zúgnak s törekednek az ismért
Szikra felé; diadalmat akar kiki nyerni futással;
A nagy üvöltéstől harsogva zavartatik hegy, völgy.
Eur a többi között hopp-hírvél általhasítván,
A kirepült szikrát is erős futamattal eléri.
Rajta, kiált, csak rajta, szelek! csak utánnam; ihol van
A kalapáló hely: nyomakodjunk össze s rohanjunk
A szennyes vinnyébe. — Jelen van mindenik immár,

Csak *Zefirus* maradott el: ez a nagy s vastag homály közt
Eggy köszálhoz ütötte fejét, s szédülve lehibbant.
Mint vijják az erős katonák a várakat, olyképp
Útnak az hév barlangra, de bé nem törhetik. Újra
Próbálják, de haszontalanúl; az egész hegy acéllal
Testesedett köszirt, nem egyéb. Nem termenek itten
Zöld árnyékot adó ligetek, fű nem terem itten;
Itt madarat sem látni közelb; lehetetlen elállni
Forróját: még a szelek is borzadva kerülők
Öldalait. Ne csudáld: perzselt szárnyával aliglan
Térhete vissza *Notus*. Felemelt tetejére tekintve,
Hajszál borzasztó. Derekán nyílás vagyon: a sas
Ott hord mennyköveket ki, mikor mennydörgeni kíván
Júpiter. E likból kirepül a szikra megintlen.
Ott terem a sok szél: ez üvölt, az fűtyöl, amaz zúg.
És *Vulkánt* átkozza, hogy el nem veszne kohóstól.
E kinn tett iszonyú zajogást benn senki sem hallja:
Csattognak, pattognak; egész Etnának alatta
Nagy kalapálás van. Még most is dolgozik eggy nagy
Mennykőn a *Ciclops*-sereg. Ah, csúf állatok! eggy-eggy
Szem nőtt homlokokon: por, szenny megszállta pofájok;
Úl füstös nyakokon holt-szén pozdorja; szakállók
A sűrűn kicsapó szikráktól ritka; merő var
Csaknem egész vállig feltűrött karjok: az ördög
Sem lehet éktelenebb. De temérdek-erőssek: az ülő-
Vassal lapta gyanánt játsznak, s otromba kezekkel,
Mint órjasok, egész hegyeket győznének emelni.
A fűvő gégéje körül eggy része tüzet szít,
Erre vizet locsol a más rész pemetével; azonban
Donganak a ropogó szikrák, rozsdája lepattog
A meghevült vasnak; mikor hajnali színre pirúlni
Kezd annak feketéje, fogó szájába szorítják;
Verni viszik; könyökig feltűrődzkodve, kerekbe
Helyhezvén magokat, felemelt pöröllyel az ülőt
Közbe-veszik, s rátett vasokat vékonyra kinyújtják.

A szelek, annyi futást, lőtást elvégre megúnván,
 Őszvetanácskoznak, mit kellene tennieik. Eggyik
 Ezt, más azt javasollja. Feláll, felfújja pofáját,
 S véget vet *Boreás* : Ha magam ki nem olvasom, úgy mond,
 E lyukból *Vulkánt*, itt a nyakam — és neki-futván,
 Eggy lehajolt s már megrepedett köszálat acélos
 Karjaival megölel, lehasít, s az üregbe legördít.
 Az nagy zúgással s iszonyú zörgéssel alá száll,
 S a pörölyt *Steropes* keziből kirepíti. Szerencse,
 Hogy nem törte fejét s velejét nem szórta szegénynek.
 Félre szökik kiki, rémülvén e durva dologra,
 És mikor így ejtik szózatjokat : Illyen, amollyan !
 Ezt ki meré cselekedni ? leront a kohba legottan
 Más darab is. Már ez nem tréfa ; szaladnak az izmos
 Vas-mivesek s lármát ütnek. *Vulkánus* azonban
 Bel kamarájában fegyvert rakogat vala rendbe.
 Ez, mikoron füle megcsendült, sőt végre meg is telt
 A közelebb-közelebb hallott zajogásra : letészi
 A munkát, s kifelé billeg ; már jobbra, cibertes
 Lába miatt, már réce gyanánt, bal részre hajolván.
 És : Mi dolog ? tudakozza kívül. Kibeszélik előtte
 A történt dolgot. Fel kezde hevülni haragra,
 S csóválván dörmögve fejét : Megmútatom, úgy mond,
 Etnában ki parancsol. Hamar, kiki rajta ; legények,
 Indúlunk. Kiki pörölyt ránt. *Vulkánus* is ércből
 Öntött csákányját eggy fal derekába levágja :
 Ez két részre szalad. Maga mégyen előre vezérül,
 Társai fegyveresen követik, s a sikra kihágván,
 Tábori rendbe verik magokat. *Brontes*re hagyódott
 A jobb szárny, a bal *Steropes*re. Megáll a középben
 Bízgatván a sánta király viadalra legényit.
 A szeleket töstént elfogta halálos ijedség,
 Főképpen *Boreást* ; ennek még az sem jut eszébe :
 Fusson-e, vagy rekkentse magát. Kúrjongat azonban
 A *Ciclops*-sereg, és az eget bögéssel hasítja.

Cinthia sem járt így soha még, soha meg nem ijedt így :
 Mint a sárga viasz, fonnyad, gyötrődik, ezerszer
 Bánja heveségét, seregére, magára neheztel.
 Szóllalljon ? szégyen ; vesztegljen ? káros : az eddig
 Tett fáradságát könnyen elveszti, ha hallgat.
 Háromszor kezdé szóllásra bocsátani nyelvét,
 Háromszor lábát indítani : mindenik ízben
 A fásúlt nyelv s láb elhagyá. Mit tenne ? Lerántá
 A fátyolt fejéről, s két fénylő szarva kitetszék.
Vulkán észre vevé, ki legyen ; s, oh *Cinthia* ! monda,
 Hát te vagy itt ? mit akarsz ? mért nyugtalanítod hazámat ?
 Ellenség vagy-e ? jer közelebb. Nem, nem vagyok, így szóll
 A vendég, véletlen eset bántásod : az eggyik
 Szél egyg kösziklába talált ütközni (setétben
 Tán soha nem járt itt) s nehezen tarthatta magát is,
 Hogy bé nem szakadott forró vinnyédbe kövestől.
 Engedj meg nyomorútnak : alig mozog a nagy ütéstől,
 És elijedtében a kórság gyötri. Talántán
 Társaiban sincsen már élet, elannyira félnek.

Itt az egész kormos tábor kacagásokat indít,
 Sőt a sánta vezér maga sem tarthatja magát meg. —
 Van, mondván, otromba szelek, van üdötök, hogy illy szép
 Asszony védelmez : másként lett volna ma dolgok
 A kalapácsoknak ; nem látott volna meg otthon
 Köny nélkül uratok, gaz, csúnya, goromba . . . De szent már,
 Szent a béke. — Mihelyt hallák e szókot : elhagyják
 A nagy ijedséget, s im máris előre nyomúlnak
 Eggyenként, s a tábornak közepette sziszegnek.

S hát te miben-járó vagy, *Cinthia* ? kérdi megintlen
Vulkán, mért zavarod mély csendességit az éjnek ? —
 Ő közelebb bátorkodván a sánta királyhoz,
 S túlesvén *Boreás* dolgán, kibeszéli, miben jár,
 S már két istennel mit végzett volna. Továbbá

Kéri: csatolja magát társúl, s indítsa kovácsit
 (Mint kikben bizonyos diadalmat várna) Komárom
 Váranak rég-érdemlett és hosszas üdökre
 Nyújtódott példás pusztítására; ne hagyna
 Szégyenbenn a népek előtt eggy égi királynét;
 Meg fogná mindég ezt ő hálálni; ne késnék
 A nagy egekre! piros hajnal-nyiláskor az ostrom
 Hogy meglenne. Nehéz nem volna kovácsokat innét
 Altatenni: hamar s könnyen hátokra vehetnék
 Annyi szelek. — Könyves kérelmire szíve megesvén,
 S könytől ékesedett arcája' szerelme kigyújtván,
 Illy választ ada *Vulkánus* vendége szavára:
 Hogyha miben kedved tehetem, szolgállok örömmel.
 Légy nyugodt szívvel. Látom már jöni Komárom
 Vég pusztulását, melyről a csillagos égben
 Szólla, jövendőlvén, az hatalmas *Júpiter* hajdan.
 Üssünk rajta tehát; soha nem viszi végbe, hogy ennyi
 Isteneken kitegyen: leverendjük. — *Cinthis* szépen
 Megköszöné. — *Vulkán* pedig a szaladóci szelekhez:
 Értettetek imént, úgy mond, mit biza reátok
Eolus? Házamnál miket indítottatok, én is
 Böven értettem. Rossz párák! jóllehet éppen
 Erdemesek volnátok, hogy eltördelljem egészen
 Szárnyaitok, veletek gyengébben bánok azonban.
 Elmentek, valamint uratok rendelte, Komárom
 Vívására; mivel pedig Etna hegyére rohanván,
 Nálam is, éj idején, zendülést tettetek, ime
 Díjja kinek-kinek: hátatokon *Ciclopsimat* innét
 Ált'vizitek; *Boreás*, te gonosz! *Brontes* lova lésszesz,
Afrikuson Steropes, *Notuson* fog menni *Pirákmon*;
 Mások mások alatt fogtok nyargalni. — Kovácsok,
 Eszközököt bőven vigyetek magatokkal: az éles
 Fűrűt, vas-rúdat mind szedjétek fel; ezekre
 Szükség lessz. Feles hordóban készen vagyon ott benn
 A megemésztő tűz, másban kénköre találtak.

Nő, csak hamar. Szelek, arrafelé tudjátok az útát.
 Egy szívvel legyetek: kiki dolgát üzze vitézül;
 Addig senki ne merje magát haza vonni, javallom.
 Miglen tős-tőviből le nem omlik büszke Komárom.
 Mondá. *Cinlbia* felrándul az egekre s világít.
 A szelek eltűnnek tüzes Étna mivessivel eggyütt.
 S már az erős vár nagy falait bámulva tekéntik.
 Vajmi sebesség ez! nincs mód kifejezni beszéddel:
 A viadatra felült húszár paripája futása,
 És a nyúlak után az agár szaladása csak álom,
 Rákok vagy tekenyős békák lépései. — Nem fut
 Így a tigris kölykeiért, a gyáva galambra
 Nem rohan így az ölyű. Bár Júpiter hajtson utánnok
 Mennyköveket, nehezen fogják a mennykövek érni.

A Vág- s Győri-Dunák az holott magok' eggyes öbölbe
 Kapcsolják, s kifelé futamodván itt is, amott is
 Partjai, pompáson köz erővel mennek: hatalmas
 Két szép vár eggyémás mellett kétféle vizeknek
 Öszvecsatolt nagy karjai közt emelíti magát fel.
 Szépségén vagy erősségén bámuljak először?
 Trójai vár! ragyogó híred bélepte világot,
 Engedj meg: náladnál is többet nyom ezen vár.
 Eldöltél te, s ez áll, s bátor támentalan haddal,
 S több ízben kerekítettnek, s elvégre felöle
 Mást nem alíthatnánk, hanem hogy rabigára kerülend:
 Mégis mint a föld ivadékit Júpiter égő
 Mennykövivel leseperte s agyon-sújtotta fejenként,
 Úgy az bástyájin kiszégezván ágyujit, és por-
 S g'lyóbis-záporokat szórván, a rája felesküdt
 Ellenség vívó seregét poklokra leverte.
 Szüz: idegen nőt nem szenvedé férni magához.
 Nemde jeles fényesség ez? rabságra jutottak
 Más várak; te komáromi vár, csak uralkodol, önnön
 Szittyvai Márs munkája s magyar Bellóna remekje.

Ritkúlnak vala már a felhős éjnek homályji,
 És a rózsá-hajú hajnal fel kezdé pirúlni.
 Immár őrt állott *Neptún*. A partra leszállott
 S jelt-váró *Zefirust* meglátja s magához idézi.
 Ez töstént melléje repül, s hogy az Etna kováccsi
 Eoliának egész seregével jönnek az ígért
 Harcra s parancsolatot várnak mind tőlle, jelenti.
 Jól van, mond az, igen jól van! — Menj izibe s vidd illy
 Válaszom: A szél-had költözzék által ezen vár
 Alja felé; *Vulkán* seregét azon útba vezesd bé,
 Amellyet készített vólt a víznek alatta
 A török had. Tudod hollétét, mert jártad elégszer.
 Végbe vivé *Zefir*. A *Ciclops* a földek alatt, a
 Szél-sereg a vizeken jönnek. *Neptúnus* ezeknek
 Ritka serénységén megörül; s már jöjjön akárki
 Óltalmúl, úgy mond, szégyent fog vallani. Markos
 Kézzel az ostromhoz, bátor szelek, hogy mikor a mély
 Tengerből kikelend Titán s az egekre felhajtand,
 Vig szemmel nézhessen alá, s szép húga nevének
 Megsértése miatt e várat elhányva tekintse.
 Így szállván, a szöke Dunán bévágja szigonyját.
 S ím! valamint az ütő villám két részre hasítja
 A kénkö-szerrel terhes felhőköt, azonképp
 Válik el a tágas-derekú folyam: alja kilátszik,
 A sok szél egyszerre leront az üregbe, keresztül-
 Nyargal egész fenekén, szörnyen felfújja pófáját,
 Rettentő zúgást s ordító harcokot indít.
 Itt mélyen bukik, arra felüt: felpuffad egészen
 A Duna; forrani kezd; tajtékzik; okádja fövenyjét.
 Már ide, már oda dől, s hányódik: nyögnek elázott
 Partjai, s a sok ütésektől szakadozva lehúlnak.
 Fellövik itt az habok magokot, s fecskendik az égnek
 Csillagos udvarait; másutt mélyebbre nyomúlván,
 Plútónak kormos biradalmát csaknem elérik.

Etna legényjei sem késnek: közelítenek a vár
 Oldalihoz, s beljebb-beljebb árkolnak alája.
 Kénkövet hint ez, amaz tüzet út; melléje kerülván
 Némelly társaival *Notus*, a kénköbe repíti
 A szikrát: fellobban az és bögésekert indít
 S ordításokat. Azt vélnéd, hogy számtalan ágyu
 Mennydörög, és, mivel útja szoros, nagy erővel alá s fel,
 Hátra s előre, keresztül és bal- s jobbra vetődik,
 S amit elér, mindent leterít. Nézd arra kikelni
Tritont s Cimmoloét: eggyik bástyára rohanván,
 Fűrűkkel kebelét keresik. — Béfolydogal a víz
 A fúrás likain: benn a kénköre szívárogo
 És tüzet ér; felgyúl az harag két öszve nem alkvo
 Vad természetben: a tüzre viaskodik a víz,
 Vizbe kap a fene tűz; szórják a kénkövet itt is
 A szelek: a viadal szörnnyen ordítva megújúl.
Scilla, kutyák ugatásaival, nem gyötri nagyobbán
 A füleket, mintsem bántják a földnek alólla
 Felveretett s el-messze-terült böldogtalan hangok.

Főképpen *Neptün* áraszt veszedelmet az ádász:
 Villáját forgatja; jelen vagyon itt is, amott is.
 Mindent megszóllit, nógat: már szélre neheztel,
 Már *Ciclopsra*, hogy a munkát nem fogja hevebben.
 Önmaga sem sajnálja kezét: példával elől-megy,
 Töltést bont, falakat szaggat; reng, reszket előtte
 A természet. Azok még jobban néki-hevűlvén,
 Mérgekben csaknem falják a várat: az eggyik
 Fal't *Steropes*, a más't *Brontes* megkapja, s azon van,
 Hogy gyökeres töviből kifacsarja s ledöntse temérdek
 Karjaival. Pörölyt zúdít más falra *Pirákmon*,
 S elvászott követ a kötöl; eggy társa meg ott a
 Bástya-fokot temető talpából majd kifeszíti.
 A föld is már öszve vagyon rongálva; keresztül-

Járták a fűrűk ; teli van, mint rosta, likakkal.
 Öszve van a szél, víz, tűz velle zavarva, keverve ;
 Irtózás a ránézés : már mélyre lehorpad,
 Már feldomborodik ; másutt elvállik, okádván
 A füstöt s hamvat ; már öszvemegy ; itt hegy, amott völgy
 Kél, forrás fakad itt, a vólt folyam eltűnik ottan.

Nem győzvén ezeket többé szenvedni, sebessen
 Megfordúl a föld s készül ágát is elhagyni.
 És valamint, akit nyavalyák marconglanak, helyjét
 Nem lelvén, forgatja magát, s nyugalma kezének,
 Lábanak soha nem lévén, sok jajra, nyögésre,
 Bögésekre fakad : színtűgy az, ezernyi sebekben
 Fetrengvén, a rá felzúdult hármassal erőtől
 Megtördelt tetemét mindúntalan hányja. — Hatalmas
 Isten ! nyelvem s vérem eláll ! — Nagy része hazánknak
 Megrendül eggyyszerre, s legott sok szép falu, város
 Döledez, hull, omlik. De Komáromot éri leginkább
 Minden részeibenn a mostoha sorsnak ütése.
 Rázódik, lefoly a vakolás, szakadoznak az izmos
 Csatlások, kövek a kötől elbomlanak, ismét
 Helyre-nyomattatnak, de megint az erőszakos és új
 Rendülések után megfeszlenek : hullnak azonban
 A fedelek, bálthajtások, falak ; a sok halálnál,
 Romlásnál egyebet nem látok, akárhova nézek.
 A dőlt házak az utcákon fetrengenek. — A kárt,
 Száz nyelvem legyen is, megfejtetni nem tudom ; árnyék
 A lett dolgokhoz képest mind, amiket hallasz.

S hát a várási nép, egek Istene ! mint vagyon ? Ah ! nem.
 Nem vólt illy zokogás, illy gyötrelem, amikor éjjel
 A görögök tüzzel, vassal Trójára rohantak.
 Meg nem tudja magát e szörnyű fergeteg ellen
 Menteni senki : veszély van előtte, veszély van utána.
 Mást ház, mást pitvar lenyom ; eztet halála követte

A szűkebb udvar közepett, utcára futásban
Az véletlen agyon veretett. Valamint lepotyognak
A szörnyen rázott fákról a vackorok : úgy hullt
A falak oldaliról a mész, a téglá, kövekkel
Eggyütt, úgy omlott lábakra, kezekre, fejekre ;
A keserű zokogásokkal zengettek az utcák.

Ah (némellyek imígy szóllalnak az égbe) nagy Isten !
Allapotunk melly sorsra jutott ! hát élve leszálljunk
A földnek gyomrába ? Ne hagyj elveszni, kegyelmes
Isten ! jer, könyörülj rajtunk ! állítsd meg az indúlt
S minden sarkaiból kivetődött földet ! utólsó
Jajra ne hozz ! harag-ostorodot szüntesd meg ez egyszer !
Ellenben mások sűrű könyveknek eresztvén
Megdagadott s véres szemeket, s kezek égre kinyújtván,
Ordítanak : Te se szánj immár, föld ! nyílj meg alattunk !
Eltemetéd házunk, élelmünk ; meztelen, éhes
Köldusságra hozál ; megemésztéd annyi veríték
S gondok után keresett vagyoninkat ; atyánkat, anyánkat,
Kedves atyánk-fiait megöled ; föld, nyílj meg alattunk !
Vess véget nekünk is, halál ! jöjj, minket is ölj meg ! —
Némelly rész ladikokra szalad, biztosbnak alítván
A vizet a földnél ; rész a templomba nyomódik,
Es, valamint, mikor a feketéllő záporok üzik,
Mégúnyynak menedék-helyekenn a gyáva galambak :
Arcra borúl, segedelmet kér ; Istennek haragját
Kérleli ; jobbúlást ígér. Szent gondolat ; oh, de
Itt sincs bátorság, ah nincs ! — Ím rengve megindúl
Itt is az únszolt föld : a templom boltjai hullnak ;
Esnek az óltárok ; rázódnak minden harangok,
S húzók nélkül is szót kezdenek adni ; ledőlnek
A sugár tornyok, s elvesztik az arra-futókat. —
Melly ropogást hallok ? tán András temploma ! — Már nem
Látom ! — Már eltűnt ez is ! — Honnyunk éke leromlott !
Annyi sok esztendő terhes költségivel épült

Szent ház a porban hever! — Hányd el, *Cinthia*, hányd el
 Gyászodot; örvendezz: fel van forgatva Komárom! —
 Mellyedben ércet viselő! te, kegyetlen, elég-e
 A váras romlása? vagy azt ásitod, hogy illyképp
 Döljön el a vár is? Soha nem fogod eztet elérni!
 Több szelet állíts még, több *Ciclopsot*; ezerszer
 Több vize légyen még *Neptúnnak*; haszontalan: a vár
 Állani fog, s a fokra kitett szűz, a te halálos
 Ellenséged, akármennyit vidd, fittyeket hányand.

Úgy is lén: eldőlte ugyan feles házak ölében,
 Örei, nagy remegésekben, kapuját is elhagyták,
 S amint híre futott, még a bástyára kiszegzett
 Szűz is, ijedtében bágyadt kezit eggybe meg eggybe
 Csapván, sirva fakadt, s koszorúját csaknem elejté
 (Olly koszorút, amellyre sokan, de heába, törődtek)
 Még is sarkaiabann a vár érc-módra megállott.

E korban (vizsgálni magyar bástyájit akarván)
 Jött e tájra vitéz Mávors, s itt álla meg elsőbb.
 Barna-piross ábrázatbann; olly két szeme, mint két
 Rettenetes villám; csillámló nagy sisak őrzy
 A fejit, a derekát páncél; sarkára lehorgad
 Kardja bal oldalról; ábrázza paizzsa Medúzát.
 S szemlélvén maga várának veszedelmeit és már
 Csaknem elomlását, nagy bosszonkodva felindúl:
 S ez mi dolog? ki mer itt, úgy mond, illy durva-parasztúl
 Patvarkodni? Magyar Mársnak ki mer ütni leghiresb,
 Legfőbbik várára? — jelenlétemre sem hajt-e? —
 Ez ki lehet? — De mit értekezem, szerzője ki légyen
 E szélvésznek? Igen víg, amint látom, az égen
Cinthia. Jól jut eszembe, miként — Megválík erősebb
 Kettőnk közt ki leszén. Lássunk munkához. — Imígyen
 Szólltában a várra nagyobb mozdulatok ütnek.
 Ő sem henýell: támasztja falát; lenyomitja, ha felkel;

Hogyha nyomúl, emeltili megint ; tova, s erre meg arra
 Villám-módra forog ; tüzesen védelmezi ; tartja
 Karjaival s búsult szüzét biztatja : ne féljen.

Munkájába került *Mávors*nak is e dolog : a nagy
 Küzdésbenn ugyan izzadozott, de csak ő leve nyertes
 Mindeddig. *Neptún* feltett tárgyára nem érhet ;
 Hasztalanul csóválja fejét ; a várba heába
 Önti dühösségét : *Vulkán* segedelme kifáradt,
Eol ser'gének megcsökkent kedve. — Tanácsot
 Tartnak azért, mit kellene még cselekedniek, hogy vég
 Céljokat érthessék. — Kis üdö vártatva *Pirákmon*,
 Más-más vélekedést hallván, így ejti beszédjét :
 Én (bátor keveset tudok, oh *Neptúne*, deákul)
 Így vélném a dolgot : ezen munkával, erővel
 Még *Plútó* birodalmát is ki lehetne rabolni.
 Héj ! nem lesz e vár egyedül ! valamellyik hatalmas
 Isten karja van itt : küldj kémet, lássa meg. Hogyha
 Megcsallak s csalatódok, hazug nevet hordjak örökké.
Neptúnus nevetett ezen új próféta kovácson ;
 Ámde mivel jól és igazat mond néha bolond is :
 Próbát tesz s *Eurust* a várba kiküldi : sietve
 Nézné meg, s hozná hírül a dolgot. Elindul
 Ez ; s mikor a vár fokra szemes-vígyázva felhágná :
 Törbe került. Történetből ottan vala *Mávors* :
 Látá, megragadá s tüzesen faggatva : Te cinkos,
 És te pribék, úgy mond, hogy mersz itt járni ? ki tette
 E zivatart ? szölj, mert másképp éltednek utolsó —
 Jaj ! mindent, felel az szörnyen reszketve, kivallok.
 Három az ellenség : tűz, víz, szél várad alatt van ;
Neptún a vezetők, a szél-dandárokat *Eol*,
 A *Ciclops*-sereget *Vulkán* küldötte le. Szólgák
 Mit teheténk ? Le vagyunk urainkhoz kötve. Kimondom,
 Csak könyörülj : oka mindennek rossz *Cinthis*, három
 Istent ő vere fel. Kémül küldötte nek engem,

Vizsgálám meg okát, e vár hogy tudna megállni
 Illy hallatlan erők ellen : segedelme ki volna,
 Aki megőrizné ? Tereád gyanakodtanak. Immár,
 Egi vitéz ! ha tudok többet, bár vesszek el. Oh, ne
 Bánts, az egekre ! — Kinek *Mávors* : Mondjadsza nevemmel
 Kormányzótoknak : tolvajként, várat orozva
 Víni csekély szívnek jele ; szégyen tölle s gyalázat.
 Hogyha személyje szerént kíván velem harcra kikelni,
 Nem bánom, vonjunk újat. Jobb volna, vizére
 Fordítná gondját, szemeit, melly annyi temérdek
 Károkat önt a népre. Szabott rendére tekétsen
 Jó *Neptún* : a várak rám bizattak az égtől,
 Ő vizeinn országoljon. — Vakarodjatok, asszony
 Rabjai ! mert — — *Eurus* mint mennykő-csapta lefordúl
 A vár-fok föliről, nem tudván, él-e, meghalt-e ?
 Társai rémülnek ; kérdik : mit láta ? mi lelte ?
 Felnyitván nehezült szemeit, kibeszéli remegve,
 Hogy s mint jára, minő válasszal jőne. Jaj, úgy mond,
 Inkább haljak meg, mintsem markába kerüljek
 Újra. Tanácsosb lessz szaladásra — — Komáromi váron
Márs ellen nem lessz diadal : még végre, ha késünk,
 Itt hagyjuk fogainkat. — Elég, *Neptúne*, hogy eldölt
 A szép váras, elég. Istent minek ostromol isten ?
 Mért akarunk *Márssal* vetekedni ? Tetölled ugyncsak
 Tartani fog, de velünk — ! Mind eggyről-eggyig agyon ver. — !
 A szelek a *Ciclops*okkal csak elhülnek ezekre,
 S nagy-szomorún kéri *Neptúnt* : nyújtatni ne hagyná
 A viadalt, s ököb bizonyos vesztekre ne vinné,
 Mert meg nem fogná sem *Vulkán* néki köszönni,
 Sem pedig *Eol*. — Ez ígéken megdöbbene *Neptún*,
 S lassanként kiháshódván gondatlan hevéből,
 Szégyenlő, hogy *Márs* várán eggy asszonyi szóra
 Illy dolgot követett ; de viszont nem emésztheti gyomra
 A küldött választ. Így sérti becsültem ? úgy mond,
 Így mer banni velem kisebb létére — ? Kigyúlad,

Csendesedik ; s harcot, békét kívánjon-e ? kétes.
Végre megismérvén, hogy vétett volna, pityergő
Cinthia kedvéért más országára rohanván,
Amit senki talán nem szívelhetne ; tekéntvén
Azt is, hogy elfonnyadt a tábor kedve, s az ékes
Várasnak töredékeivel le fog ülni felindúlt
Cinthia mérge, szavát így terjesztette hadához :
Jól forgattatok magatok, deli bajnokim ! eldőlt
A maga-hitt váras. Fenntartand hire világon
Rettentő nagy erőtoknek. Mit ohajthat ezeknél
Cinthia már többet töllünk. A várra neheztelt ?
A népet vertük meg. Igen, mert érdemes ez volt :
A vár ártatlan. Maga sem kívánna gonosszal
Jámbort is büntetni, s tovább versengeni *Márssal*.
Már haza. — — Nem kellett több szó : hátokra felhányván
A szelek a *Ciclops*-sereget, szem elől elenyésznek.

(1777.)

DRÁMAI KÖLTEMÉNYEK.

DAFNIS.

Pásztori játék.

FOGLALAT.

Dafnis, a pásztorok feje, új méltóságnak felvételére Esztergomnak eredvén, Révkomárom partján megtelepedik. Megsajdítván odaérkezését a pásztorok, öröme kezdenek gerjedni, de hirtelen való elmenetelén megsomorodnak.

A játszó személyek :

<i>Tirzio,</i>	}	komáromi pásztorok.
<i>Mopszus,</i>		
<i>Dámétás,</i>		
<i>Licidás,</i>		

Koridon, eggy az esztergomi követek közül.

ELSŐ MEGJELENÉS.

Mopszus, Dámétás.

M. Akit ezen réten fel-alá-járkálva magunk közt
Annyiszor emlegeténk, örök hálá légyen az égnek !
Hozzánk is bevette magát a pásztori rendnek
Ékessége : jelen van Dafnis. **D.** Az, akit ama völgy
Kéblébbenn, emez hegy derekán zeng s hi vala sipunk,
Aki nevét már a madarak s erdők is igen jól
Értik, sőt tisztán ki tanúlták mondani : Dafnist

Már látják szemeink ; Dafnist, a pásztorok ékét,
Kit, mikor a gyomtól felvett erdélyi legellőn
Őrizné szeretett nyáját, majd csaknem imádott,
Mint égből hozzája szállt nagy férjfiat, a nép ;
S aki hasonlóképp, mikor a főbb pásztori pálca
Mások előtt őrá szállott Kalocsának határin,
Bétölté minden szegeit köz örömmel hazánknak.

M. E jeles ék mellett mely jóság s ritka szelidség
Fénylik benne, kinek tudná megfejteni nyelve ?

D. Én a többi között nem győzöm benne csudálni :
Mint lehet, illy nemből lévén s illy nagyra felhágván,
A szó-járásbann alacson rendekhez is, éppen
Válogatás nélkül, nem tudván semmi negédet,
Nem tudván két-szint, olly nyájas ? Nyelve valóban
Méhkaptár, mely megrakodott a gyenge virágok
Nagy gonddal gyűjtött édes mezejével. **M.** Én pedig elmém
Forgatván Dafnisnak az ő mindenre kiterjedt
Jóvóltán, a jó naphoz mérsékelem ötöt,
Melly valamerre megyen, sűgárit szüntelen önti.

MÁSODIK MEGJELENÉS.

Mopszus, Dámétás, Licidás.

L. Jertek hamar : láttok valamit. **M.** Fészekre találtál
Ügye ? tojás van-e benne ? **L.** Tojás ! hát nem tudod ? eggy nagy
Űr vagyon aklunknál. **M.** Kinek híjják ? **L.** Nem tudom, oh, ha
Látnátok ! bezzeg. — Menjünk üdvözleni ! **D.** Későn
Ébredsz fel Licidás : mi már üdvözleni voltunk.

L. És engem nem vittetek el magatokkal ! . . . Akarnám
En is az ő kezeit csókkal tisztelni. **M.** De mindjárt ?

L. Oh, kérlek, szaparán, amíg el nem megy. Előbb is
Mondjátok ki nevét. **M.** Nyájunk főpásztora, Dafnis.

L. Oh ! Dafnis ? nó hát jertek már eggyyszer. **M.** Ajándék,
Kis Licidás, van-e ? **L.** Van ; vagyon eggy bárányom, az anyja

Tegnapelőtt ellette: fejr, valamint az eső hó.
 Azt a nénémme majd megfűsültetem, osztán
 Tarka galandokkal fel- s felcitráltatom. Ügye
 Jó lessz? **M.** És igen is jó lessz s a körmit arannyal
 Nem jó volna talán —? **L.** Megfuttatom azt is arannyal.
 Ez már tetszeni fog. — Dámétám! lelkem! az égre
 Kérlek, vigy hozzá. **M.** Vidd el, töltsd kedvit. Azonban
 Tirzist is bévárom; imént azt mondta, hogy eljö.

HARMADIK MEGJELENÉS.

Mopszus, Tirzis.

T. Hol van Dámétás? **M.** Csak mostan ment el. **T.** Hová ment?
M. A kiseded Ligidás forró kérelmivel arra
 Vette, hogy elvinné Dafnisnak elejbe magával.
T. Hadd lásson valamit s ismérkedjék meg: az ilyen
 Kisededeket Dafnis főképp kedvelli. — Barátom,
 E nagy vendégnek versed már kész-e? **M.** Csak elsőbb
 Tudtam volna, hogy erre felénk fog jöni! . . . De most is
 Lessz valamim. **T.** Lessz, mert gyorsabb a pásztori sípon
 Nincsen határunkban. Micsodások verseid! — írni
 Mind eggyről eggyig fel kellene bükfa karajra.
M. Ezt bízzuk Dafnisra; miként gondolja, felöllök
 Végezzen. **T.** Keljünksze tehát versekre. **M.** Te kezd el.
T. Mint szokták az apró madarak, rövid álmok elhagyván,
 A kedves reggelt versengve köszönteni, hallja
 A fülelő liget és vígan emelíti magasbra
 Zöldellő levelit: szintűgy a pásztor is immár
 Látván régen várt Dafnist, éleszti dudáját,
 És dalait más-más hangokkal eresztgeti sípján.
M. Úgy meg nem szeretett a méh balzsamfüvet, amint
 Gerjede a szeretet Dafnishoz bennem. **T.** Azonképp
 Nem törnek kősóra juhok, sem kecske zanótra:
 Amellyképp ver szüntelenül Dafnishoz ezen szlv.

M. E vigság melly messze terült, hallhaddsza s csudáljad :

A barom állatok is (vallyon ki beszéltte meg ?) eztet
Eszrevevék. Mindenkor ugyan kedvekre legeltek,
Mint tudod, e réten juhaim ; de ma szinte tetézett
Vigságok vala. Mert mikor a komor éjet elűző
Hajnal az égre kijött, s az határt meglepte mosolygó
Gyöngyeivel, bárányim ezen völgyeknek eresztém :
Ők pedig (halld, kérlek) mindnyájan játszani kezdvén,
Ím amaz hegy derekára sebes futamodva felhatnak ;
Meg-megfordulván, számos csapatokra felosztják
Szép renddel magok. Itt egy rész megtürköl az hanton,
Lábait a puha pázsinton szaparán szedi más rész.

T. En is imént e vizparton nyájamnak utánna
Ballagván s fúván hat s még fél likra kivésett
Nádamat, a nimfák seregét egy tölgynek alatta
Sok tréfás szatírok számával táncnak eredni
Szemlélém ; füleim pedig, ah, melly kellemes hangzat
Csiklándozta ! talán soha nem fogom hallani mássát.

M. Láttam tisztábban én is, mint annak előtte,
A kristály vizet árkában gördülni. **T.** Szememmel
Láttam farkasokat magam is takarodni mezőnkről.

M. Láttam ezen réten, hogy ecset módjára kivervén
A füvek önmagokat, friss étkeket adtak ihomnak.

T. Láttam halál nevelő бүrköt pusztúltni tanyákról.

M. Mindezeket kedves Dafnis belépte cselekszi.

NEGYPEDIK MEGJELENÉS.

Mopszus, Tirzis, Koridon.

K. Jó napot ! **T.** Ennél már jobb nem lehet. Hát te miként vagy ?

M. Honnan jössz ? vagy hová szándékozol ? Ül le, pihenj meg.

Eggy kedves vendég — nem zengett híre füledben

Dafnisnak valahol ? **K.** Millyen kérdésre fakadtál !

Nem vagyok olly jövevény. Nálunk, Esztergom határin,

Útat. **T.** Az áldott nap mosolyogva tekintse ! ne légyen
Essőnek támadni szabad s felkelni szeleknek.

D. A föld illatozó kebeléből gyenge virágit
Fejtsd ki, kellemetes szaggal szőlgálljon az úton.

T. Éneklő madarak bal- s jobbról zengjenek, amíg
Érdemlett székébe jutand ! — Elvégre, szerelmes
Dafni, szerencsés légy ! fő méltóságodat érje
Más főbb méltóság ! nevedkjék híred az égig !

1776.

ZRINYI SZIGETVÁRÁNÁL.

Szomorújáték.

Zrínyi Miklós a Szigetvárat ostromló töröknek sokáig vitézül ellentállván, minekutánna a várás az ellenségtől felgyújtaték, eggynihányad magával a várba zárkozott. Itt az élelemnek elfogyta s a tűznek a várra is elharapozása miatt, nem látván az óltalmazásához további reményjét, előhozatja rövidebb selyemköntössét és abba öltözik : kölcsoktollas és drága gyöngyökkel ékes kalpagját, mintha diadalmi pompára vagy nászra indulni akarna, fejére teszi ; száz aranyat, mely az ötöt leve-rőnek jutalma lenne, nyom egyik zsebébe, a másikba pedig a várnak kölcsait. Kiválasztván azután a többi közül atyja kardját és az ellenségre kiütvén, készebb volt bizonyos halálra menni, hogysen életében a várat felengedni.

A játszó személyek :

<i>Zrínyi Miklós,</i> fővezér.	<i>Botos,</i> ezredes.
Ennek kised <i>fija.</i>	<i>Deli,</i> százados.
<i>Alapi,</i> ezredes.	<i>Csontos,</i> közkatoná.

ELSŐ MEGJELENÉS.

Alapi, Botos.

B. Semmi reménységünk nincsen : már messze kirentott
A vár hejázatinn a tűz ; sodródik az égbe
A füstgombolyog ; a szikrák villognak alólról.

A környék-helyeket, valamerre szemünkkel elérünk,
 Ellenség lepi : már ezelőtt egy része megégett
 A várasnak, más részét a fegyver elhányta.
 A szükség mivel így kívánja, s reményleni nincs mást
 Vég romlásunknál : nem jobb-e megadni magunkot,
 Hogysem haszontalanul - **A.** Hogy juthat eszedbe? Nem hajlik
 Arra, tudom, soha Zrínyi. **B.** Kiben veti Zrínyi reményjét?
 Mit tehetünk e ránk omló sok ezernyi töröknek?
 E fene nemzetnek meg tudjuk-e törni dagályját
 Illy kevesen, kiket (ámbátor még hátramaradtunk
 Számatalan embereink elvesztéseknek utánna)
 E váron futosó tűz-vész is fojtogat immár?
 A dolog így lévén, fegyverben bízni bolondság.
A. S fegyvernél egyebet, meglátod, Zrínyi nem hallgat :
 Azt, míg testében lakozik nagy lelke, sem e tűz,
 Sem másféle veszély keziből ki nem űtheti. **B.** Bízzék
 Már a fegyverbenn, ő lássa, ha kedve van ; ámdé
 Mí, kikben nem aludt el az ész, sem csába dühösség,
 Sem botor harcra vonó szeretet nem uralkodik, e vár
 Elrongyolt falainn adjunk ki. Haszontalan ójjuk :
 Nincsen erő, hatalom, melly megtarthassa kezünkben.
 E szörnyű lángot lehetetlen elöltani. Minden
 Élelmünk oda van. Vassal fog-e tartani vallyon?
 Adhat-e vallyon italt a tűzből Zrínyi? Mi haszna
 Éltünknek letevésével fellyebbre nevelnünk
 Romlásunk súlyját? Ha le fog kaszabolni török kard,
 Vagy porrá teszi megfonnyadt testünköt ezen tűz,
 Ah, kérlek, mi gyümölcsöt hozand fájdalmas hazánknak?
A. Szószapartás ez ; s hozzá tedd azt is, hogy illyen
 Szóllásod s az hited', mellyet kéjvedre fogadtál,
 Felbontása, fejed nagy kárba keverheti : Zrínyi
 Ellenségnek, hitét bontó szökevénynek alítja
 Mind azt, aki Szigetvárát feladatni javallja.
B. Megtartottam hitem, valamíg ez vár vala ; mostan
 Ez nem vár, hanem egyr temető, mikor a bel helyekre

A nagy tűz bétörte magát, s csak rongy falak állnak
Már egyedül. Oh! nem kívánok várat, hanem csak
Sír-halmot feladatni: s miért szegem ezzel hitem meg?
E perzselt falakért, hogy véretem öntsem, előltsam
Eletemet, millyen törvény kötelezhet? **A.** Az elméd,
Mint a bús tenger, felzajdult; semmi tanácsra,
Okra nem hajt. **B.** Melly okra? **A.** Talán azt gondolod, hogy nincs
Zrinyinek ez, valamit mondasz, tudtára? Barátom!
Őtöt már magam is kértem s úgy kértem, hogy érces
Szíveket is másutt meggyőzött volna beszédem.
Most jött még egy gondolatom. **B.** Mondd, mondd ki, talántán
Még valamely úttal-móddal csak megtöri Zrinyi
Szíve keménységét és mindnyájunkot halálra
Nem fog vetni. **A.** Felénk közelít kisdéd fija. Zrinyi
Ezt ön két szeminél inkább kedvelli, mivelhogy
Kisdéd testében bajnok s nemes ősihez illő
Nagy lelket szemlél. Hogy ezen táborba jöhessen
Atyjával, maga kérte s gyakor síralmait öntvén
A gyermek, s több mint gyermek, megnyerte. Fijához
Indulatja ha nincs éppen megfőjtva, ha még foly
Emberi vér eriben, sőt gyűlölségre nem hajlott
A szeretet: meg fogja talán lágyítani szívét
Ártatlan magzatjának kisdéd kora. **B.** Bölcsen
Mondod, az Isten adá nyelvedre. Hogy atyja tanácsát
Felforgassa, nagyon esedezvén? **A.** Úgy vagyon. **B.** Amíg
Élni fogok, néked köszönöm mindenkor, hogy élek.
A. Szt! már itt vagyon a kisdéd. **B.** Csak rajta: ha szép szó
Nem fogná, haragost sem kell kimilleni tőle.

MÁSODIK MEGJELENÉS.

A hú és a vóltak.

F. S hát így kell az üdöt itt töltened, (*Boloshoz*) amikor a láng
A várnak minden fedelit megszökte, s az óltás
A több férjfiakat gonddal, munkával emésztí?

Ember vagy magad is ! (*Alapító*) S így kell serkennetek ügye
Édes hazátoknak védelmire ? **B.** Marcona gyermek !
F. Csúnya dolog ! töstént az atyámnak megviszem. **B.** Eggy szót
Mondok Zrínyi ! **F.** Ne mondj nekem ; nincs nyelvre, segítő
Kézre vagyon mostan szükség. **A.** Hallgass meg. **F.** Heába.
Most nem ; az ellenség bezzeg nem hivalkodik. És te — —
B. Három szóra fülelj. **F.** De csak három szóra sem. **B.** Hasznos,
Amit — **F.** Hazánknak ? **A.** Igen s főképpen néked. **F.** Ha hasznot
Hajthat azáltal hazánk, örömet fogom hallani. Menj te (*Alapító*)
A felgyúlt várhoz s láss védelméhez azonban.
B. E dolgot ketten főztük, kettőnkre figyelmezz.
F. Mondjátok ki tehát röviden. **B.** Búnk egyg oka, Zrínyi,
Ah, nyomorúlt gyermecske ! te vagy ; sírásra miattad
Indúlnak szemeink. **F.** Enrajtam sírtok ? — eleddig
Férjfi, vitéz szívet gondoltam bennetek. **A.** Illik
Férjühöz is sírás igaz okból. **F.** És mit okoztok,
Hogy rajtam könyveztek ? **A.** Okát, ah Zrínyi, ne kérdezd,
Hát ha pogány kelevéz hevitől e gyenge virágszál
Illy zsengejében már elfonnyadna ? **F.** Minémű
Gyenge virág ? **A.** Te vagy az, kít üdönek előtte lekoncol,
Vagy tüzzel megemészt a kontyos tábor, ha jókor
Nem veszed észre magad ? **F.** Rajtam nincsen mit, hazátok
Vég pusztulásán van mit könyveznetek. **B.** Hogyne
Szánálak, kérlek, mikor e szép termet, ez ékes
Arca homályba merül ; mikoron, mint annyi ragyogványt,
Két szemeid befogja halál ; és ami keservesb :
(Majd megöl, említvén, a fájdalom, engem is) e szép
Testnél szebb lélek, mely használhatna hazánknak,
S méltó volna szerencsésebb folyamatra, világtól
Vég búcsút vészen ! **F.** Van-e hát szebb állapot, hogysem
Ontani vért haza kedvéért ? Hallottam atyámtól,
S több ízben, hogy az harc közepett, a vérrel elöntött
Táborhelyenn akar életitől megválni. **B.** Valóban
E nagy szót nagy atyád igazán mondhatta magáról ;
(Mínthogy karjaiban bízik s le sem omlik elősször,

Hogysem ezer törököt Plútóhoz előre leküldjön)
 Ámde te, gyenge vitéz, e kisdéd testtel. **F.** Ezen kis
 Testben nagy lélek lakozik. **B.** Viadalra kimenni,
 Ah, nem elég nagy szívvel, erőt kell tóldani hozzá.
 Gyenge kezecskédben nincsen mit biznod, erőtlén
 A vívásra. **F.** Ha nem tudok harcot győzni, viselni
 El tudom a sebeket: kész, kész megnyitni sebekre
 E kis melly. **A.** Nem félsz? **F.** Mit mondasz? Zrínyi remegjen
 Ellenség kezitől? Ez ugyan szép volna! **B.** Be könnyen
 Szóllasz! Mársnak még igen ismétetlen előtted
 Ábrázatja: nem így fogsz gondolkodni, midőn gyors
 Ijjal, hegyes kelevézekkel zúdulva reád ront
 A vad, otromba pogány; mikoron villogni fog a kard
 És vékony nyakadat közel éri. **F.** Mit? ott leszek én is;
 Megvállik. De te már egyször szándékodat add ki.
B. Kérelmeddel atyád meg fog győzetni, reménylem.
F. Úgyde mivégre? **B.** Hogy e várat (melly mennyire meg van
 Rontva, magad látod) bizonyos tukmával, ürüggyel
 Adj fel és eggyütt teveled szabadítsa magát is.
F. S ez ki tanácsa? **B.** Miénk. **F.** Ti vagytok mesteri ketten?
A. Úgy van. **F.** Akasztófán fogtok szellőzni ma ketten.
B. Mit mondassz? **F.** Otromba tanács! s hát ennyire jött-e
 Már lekötött hitetek? most mindjárt — **B.** Zrínyi! csak egy szót.
F. (Életeket féltik nyomorúltak). **A.** (Az atyja sem illy vad.)
 Jót akarunk, kérlek, s nagy jót népünknek, hazánknek.
 Nemde jövődöben ügyét felfogni s határit
 Killyebb kívánnád fegyverrel vinni? **F.** Valóban
 Kívánnám. De hová tárgyznak mindezek? Engem
 Szóval heába ne tarts. **B.** Szóval nem tartalak; arra
 Kérlek, hogy egygy kérdésre felelj, nem bánom akármit
 Tégy azután. **F.** Nó, mondd ki tehát. **B.** Nem lángol-e szíved
 Arra, hogy e fene nép földjét elnyerjed üdövel,
 És Magyarországnak terjesszed határit? **F.** Ha módom
 Lenne, dehogy múltatnám el! **A.** De heába való lessz
 E szép gerjedezés, ha kegyetlen atyádnak elindulsz

Tetszésin, s le nem hagysz a megvívásnak hevéből.
 Most halsz meg, kit fegyverbenn ért volna halálod.
 Lészen üdö, melyben megvervén a török hődat,
 Szebben halhatsz meg, melyben nem ontatol ingyen,
 S ten kezeiddel fogsz sír-halmot emelni magadnak.

F. Hol leszen, mikor emberi kort érendek, az ádász
 Ellenség ? **A.** Nem lessz annak soha vége, ha még száz
 Esztendőt élnél is : elég fog jutni belőlle
 Itt is, túl is. Eredj a barnúlt tengerig, ott sem
 Ered végít : ezen tenger sem vetheti messze
 Honnyunktól a durva pogányt. Két részre repeszi
 A földnek derekát szűk tengeri torkolat : eztet
 Áltfutván, ellenséget fogsz látni megintlen.

F. Melly örömet megtördelném e népet ! **A.** (Az horgot
 Már befalta.) Meg is törnéd, és a te kezédben
 Van már is, csak atyádat hamar vedd arra beszéddel,
 Hogy még életben megtartsd téged. **F.** Örökké
 Meg nem haló hírnévre, tovább még élni szeretnék
 Én magam is, mert, megvallom, kezd égni jövőd
 Nagy nevezet kívánságtól már szívem egészen.
 Ámde felöllem az ég mást végzett : édes atyámnak
 Abbann áll akaratja, hogy itt helyt álljak, halálra
 Elszárván fejemet. **B.** Maga nagy neve, híre szelétől
 Megszédítettén, kíván illy dolgot. Eszébe
 Nem juttatja, minő hasznok termendenek élő
 Gyermekeiből ; ha meghal, melly kár követendi hazánkat.

F. Véled-e, hogy valamit tudjak vele végzeni ? **B.** Benne
 Kétséged ne legyen, te kivetkeztetheted őt
 Fegyveriből, te keménységét megtörheted. **F.** Eppen
 Errefelé közelít. De minek siet annyira vallyon ?

B. (Jó rendben vagyon a szénánk ; már lépre fógodott
 A gyermek. **A.** De miként nyeri meg kéréssel az atyját ?
 Tartok tőlle.) **F.** Sebes léptében, nem tudom, hogy mit,
 Ah, de nagyobb dolgot forral.

HARMADIK MEGJELENÉS.

Zrínyi a katonákkal, Deli, Csontos és az előbbieniek.

Z. No csak izibe ; rendbe

Verjétek magatok. — Már hallgassátok utolsó
Szózatimat. Közelít a végső pálya : kiterjed
Várunkon az emésztő tűz, hordoztatik a szél
Szárnyaitól, akadályt vet még lábunknak is a füst.
Minthogy nincs módunk már óltalmazni magunkot,
Harcra ! Török tábor köllő közepére ! — Letésem
A kardok közt ellenség vad vérivel hintett
Lelkemet. En példám serkentvén bennetek — **F.** Isten
Tartson, kedves atyám ! **Z.** Fiam ! ah, mint sebheti szívem
A te jelenléted ! Még azzal kelle tetézni
Kínomat, hogy fiamat velem egygyütt lássam halomba
Vágattatni ! **F.** Halálra sietsz most úgye ? **Z.** Halálra.
F. Engem is a szélvész ki fog irtani ? **Z.** Téged is, édes
Gyermekem ! Ah nyomorúlt atya ! **B.** (Jól kezd menni ; hanyatlik
Máris.) **Z.** Ha nem lelt volna helyet kérelmed előttem,
Gyenge virág esztendeiden most férjfi koromban
Nem könyvezne szemem ; de mivel csuszamodni találtam
S többé lábaimat nem tartóztathatom, e bal
Sorsot is elviselem. Jaj, mint keseríted halálom !
F. Mit fogsz tenni ? **Z.** Fiam, meghalok, magad is velem egygyütt.
Ah, mit mondok ! Ez ártatlan vért ontsa pogány kéz !
Magzatomat lássam felkoncoltatni ! **B.** (Siessünk,
Míg le nem üllepedik forrója.) Mit háborog elméd ?
Mit keseregsz ? ha miben vétettél, nemde tanácsal
Helyre vihetd ? **Z.** Nincs semmi tanács, mely rajta segítsen.
A. (Zrínyi ! *A fiúhoz.*) **F.** Tehát nem volna helyesh e várat
S így engem, magadat s ezeket nyilvános haláltól [od'adnod,
Megvédelmezned ? **Z.** Nem, lelkem gyermekem ! ah, nem !
Tisztességem az életnél többet nyom előttem.
Vaj ! mi gyalázatos hír terjedne ki Zrínyire, hogyha

Ellenségének könyörögne ? **B.** De látod-e, hogy már Minden részre levert mindent a fergeteg ? **Z.** Úgyde Állunk mi mégis. **B.** Mint vágó-székre menendők. **Z.** Testünkkel, de nem hírünkkel. Megszünni felöllünk A nyelvek sohasem fognak. **A.** Te, halálra nem hajtván, Hogyha nevet s tartós hírt kívánsz nyerni világtól. S illy veszedelmekben vaktába sietteted órád : E gyermecske mit érdemlett, hogy előlsad örökre Életit ? **Z.** Hogy töllem született, illy tisztos halálra Érdemes. **B.** Úgye ? tehát farkas-kasza bére ? Fijának Nyíló-félbe jutott idejét így metszi le Zrínyi ? **Z.** A tisztességet szerető szív, a deli virtus, A szeretet, mellyel le vagyunk kötelezve hazánkhoz, Úgy kívánja. Tehát van-e díszesb állapot, hogysen Illyen üdöt az hazának imlgy áldozni fel ? **B.** Inkább Eltemeted most azt az üdöt, amelyet elérvén Fegyverben tölthetne s magyar földünköt erővel Védelmehetné. Szemiből is látni, hogy Isten Több dolgot kíván ötölle. **Z.** Ha többet, adand ő Módot is eggyzersmind megtartására. — Siessünk Mindnyájan, valamerre talál intézni szerencsénk. **A.** Ezt csak halálra veted, ki magáért senkinek ellent Állani nem tud ? **Z.** Elég, ha meghalni tud. Ah ! de lakol majd A török érte. Fiam ! fogadom, kettőnknek elestét Érzeni fogja. Szigetváráról önmaga sem tud Olly fennyen ítélni talán, amennyit ezen két Áldozatért fizetend. **F.** Hogy még viadalra keményebb Nem lehetek ! Mint vagdálnám ! **Z.** Megvíni ha nem tudsz, Tartsad elég szépnek lábról leveretni hazáért, S ontani véred atyád láttára. Nagy ősid előtt melly Kellemetes léssesz ! melly vígan fognak ölelni Tégedet ! Oh Isten sebemet kettőzteted ? eggyszer Elvesznem nem elég ? Szenvedjek-e másod halált is Ennek halálából. De nem hathat egekbe keservem ! Vagy nem igazság ez töllök, vagy főncemes elmét

Tartanak énbennem. Törvényteleneknek alítsam ?
 Vétkezném s iszonyúképpen. Már vess ki fejedből
 Minden félelmet, fiam ! eggy rövidecske halálnak
 Hosszas, sőt örök hír és név lessz zsóldja. **F.** Bocsáss meg,
 Édes atyám ! ha hibát tettem, s a békekötésre
 Hajlani látszatván, vétkezni találtam előtted.
 Megcsalás oka vétkemnek, nem félelem. E két
 Férjfi taníta reá, hogy védelmezzem haláltól
 Gyenge korom : feladák szép szóval előmbe, kinyújtott
 Éltemből mi derék haszon áradhatna hazánkra,
 Engem melly zengő dicséret fogna követni
 Mindég s minden helyen. Vigy ellenségre, dsidák közt,
 Kardok közt bátor szívvel s örvendő követlek.
Z. Eszrevevém, hogy nem magad elméd szállna belölled.
 Zrínyi sajátja, fiam ! másképp ceklére vitetni
 Nem szenvedni magát, hanem a nagy névnek elejtő
 Színivel. Ismérem deli szép erkölcsidet. — Illik
 Néktek, alátermett lelkek, bűnhödnötök immár
 E rút vétketekért, kik az országtoknak adott hit
 Szentségét feltörtétek, s a gyermeki kornak
 Illy cinkos-ravaszúl igyekeztetek ártani. **A.** Csinos
 Álarcába minek kell öltöztetned ezen vak
 Mérészségedet ? Aki fejét nyilvános halálra
 Felteszi, nem bátor szívű, hanem oktalan. Illyképp
 Vini meg ? Ez legalább (magyarán mondjuk ki) dühösség.
Z. Légyen az ; illendő hozzám illyféle dühösség.
A. Ámde kegyességgel tartoznál lenni fiadhoz.
Z. Többel hazámhoz. **B.** Ez életből önn atyja kitolja
 Magzatját ? **Z.** Azt elvehetem, mert töllem adódott.
A. És fegyvertelenül . . . ? **Z.** Az fog mondatni felölle :
 Hogy még kardot sem bírván, kedvelte hazája
 Ugyéért felszánta magát. S nem díszes halál ez ?
 Ámde tanácstokat is részint bevészem : az égő
 Várról már leteszem védő kezem, általadódnak
 Kölcsai, s még ez nap töllünk áltkelnék az esküdt

Ellenség kezihez. **A.** Követül ki megy által azokkal ?
Z. Enmagam. Hozzátok szaporán a kölcsokat. **B.** (Ezt nem
Véltem volna.) **Z.** Legyen készenn a cifra, menyegzős
Köntösöm is s együtt az atyámnak kardja. **B.** (Barátim !
Részünkönn a győzelem.) **F.** (De mivégre hasonlott
Így meg atyám ?) **A.** (Már meggyőztük szavainkkal atyádat.
Most ékíti magát, hogy ezen vár kölcsival útnak
Induljon.) **Cs.** (Mit mond ! hírért, nagy tételit ezzel
Megmocsolja.) **D.** (Kis ember lessz, ha felengedi Zrínyi
E várat.) **A.** (Micsodát ? meg kéne köszönnötök e jót
A kegyes Istennek, gonosz háládatlanok !) **D.** Ah ! mit
Gondolsz ? hát illy csúfot téssz oh, Zrínyi, magadból ?
Így megijedsz elvégre ? magad léssz általadója
A kölcsoknak ? Ezen köntöst avégre veszed fel,
Hogy magadat jobban kellesd a durva töröknek,
Akire fegyverben rettegne tekéntení, s aki
Minket felszedvén a vér-pályára, szavaddal
Felbuzdítottál, hogy mindenféle veszéllyel
Szembe viaskodnánk ? Valameddig ezen karok élnek,
Amíg kardot emelhetnek, valamerre parancsolsz,
Ott termünk. **B.** (Agyafúrt) **Z.** Rosszúl gondolkozol : e szép
Öltözetek diadalmaimat szépíteni fogják.
D. Oh ! feladásoddal diadalmaskodni ? **Z.** Barátom !
Hogy rám semmi panasz ne lehessen, tudja meg aztat
Minden, hogy a vég órához készülök : ez ékes
Öltözetem vig elmémnek jele, bélyege. **B.** Mit mond !
Ah, mit mond ! **Z.** A kölcsokat én (de halálra menendő)
En viszem ált. Valamíg a nagy Duna szöke vizével
Öt-rét a feketés tengernek ölébe legördül ;
Míg Magyarországnak széljin Beszkd hegye fennáll :
Ellenségének soha Zrínyi nem enged. Elejbe
Illy piperés készületben indulok, előttem
Nem lévén soha szebb, sem kedves atyámnak előtte.
Most már jöjjön az ellenség s verjen ki Szigetből.
Míg fel nem nyílik mellyünk, nem nyílik elébb fel

E kapu : testünkön kell annak, társaím, útát
 Vágnia : fegyvertől hamarább elválík ezen test,
 Mintsem ezen kapu. Míg pihegek, ki nem húzza kezemből
 A török e prédát. Ezt én melly nagyra becsüllöm,
 Lássa világ. Ezt életemenn adom, eztet utólsó
 Csepp véremmel hagyom. Legfőbb dicséretem ez lessz.
 Életeket mások terjesszék számos üdökre ;
 Róllam halál szólljon, (s szóll is, tudom) hogy ki, mi voltam ;
 Élni halál által fog az én nevem. Hozd el *(a szolgálához)* atyámnak
 Kardját. Kedves atyám s próbált kard, légy velem ! ah melly
 Ékes halálra viszem szép életem édes hazámért
 Illy híres követőim közt ! — Te szerelmes atyámnak

(veszi az atyja kardját és megcsókolja)

Minden vólt veszedelmeiben hív társa, szerencsés
 Megvédője, török vérbenn olly sokszor elűntig
 Megferedett kard, üdvözlégy ! most úszhatol ismét
 Vérbenn újra : török nyakakon lehet üznöd elébbi
 Vérengzéseidet, s mikoron le fog hullani Zrínyi
 Lábairol, megnyughatnod mellette ! **Cs.** Mitévő
 Léssz ez arany pénzzel ? **Z.** Bérül *(veszi az aranyat)* fog ez annak
 Aki paraszt kezivel leverend : hirtelen ne merje, [adódni,
 Hogy vérem nyereség nélkül ontotta ki : bátor
 Még csak az is nagy bére leend, hogy rajtam erőt vett ;
 És ha talán kíván örök esztendőkre menendő
 Hírt : örvendhet azon, hogy Zrínyit vágta le. Menjen,
 Menjen ezen vajúdott két szív *(Alapi és Botos)* könyörögni
 Életért. — Ti, ti vagytok deli férjfiak, oh hív [pogányhoz
 Fegyveresim, kik véllem hazánk védelmire kelvén
 Márs vérző mezeinn éhségre, melegre, hidegre,
 Szomjúságra s kemény munkára tanúztatok. Íme,
 Mellyet fegyverrel keresünk, a tárgyat elértük.
 Mihozzánk vallyon becsesebb név férhet-e, mint az,
 Mellyet szül a bátor halál ? Nyalogassa pogány kard
 Vérünköt, csak másoktól szünjön meg. Hazánkknak
 Életet így szerzünk s örök hírt végtére magunknak.

Rajta vitéz magyarok ! magam im legelőre menendek,
 S méltóságos halált keresendek ezernyi sebek közt.
 Bóldog az olyan szív, melly a vad halálra nem hajtván,
 Éltével soha meg nem haló hirt szerzeni, legfőbb
 Kíncsének, nyereségének gondolja s előre
 Már terjeszti nevét az örök századra. Hazánkért
 Édes hazánk földjén szállunk szemközbe halállal.
 Mit várnánk egyebet ? Nagy dolgot látszik az ég is
 Minékünk ígérni : magam sem tudhatom, hogy mit.
 Arról minden üdö fényen fog szóllani : hogy bús
 Honnyunk támogatásáért éltünköt halálra
 Önként, nagy bátrann és bajnoki módra kitettük.
 Meg nem irigyli hazánk *Deciust*, nagy Róma, tenéked :
 Részünkről annál főbb lészen az érdem, hogy itten
 Többen vannak azok, kik nyilvánosság halálnak
 Merték életeket szentelni. — Tekéntse meg a menny
 E feles áldozatot ! Magyarország ügyire mindég
 Gondviselő mennybéli nagy Úr, még akkor is, amelly
 Korbann, Istennek téged nem vallana népünk,
 S még köveket tisztelne, miket fogsz tenni ma vellünk,
 Amikor híven szolgálunk, segedelmedet híjjuk ?
 Hogyha talán országunkot csak elhánya török kard ;
 Hogyha haszontalanúl omland e vérpatak ; hogyha
 Már ki van adva, hogy elvesszünk : jobb lészen ezen nagy
 Romláshoz nyomorúlt testünköt csatlani s dőlő
 Édes hazánk megnyílt sirjába teríteni, mintsem
 Élni tovább s pusztulását szemlélni. De jobbat,
 Jobbat rendel az ég ! E föld illy vérrel itatván,
 Tartandós koszorút fog szülni s tenyészni borostyánt.

B. Oh példás, oh ritka vezér ! az egekre, bocsáss meg, *(térdre
 Rút ijedelmünköt tehetős szavaiddal elüzéd, [esik Alapra])*
 Mellyet ránk vont vólt az halálnak mostoha képe.

A. Ez nem mi vétünk, hanem a természet hibája,
 Melly mindnyájunknak nem tudta te szívedet adni.

Z. Vétketeket, minthogy bánjátok, elengedem én is :

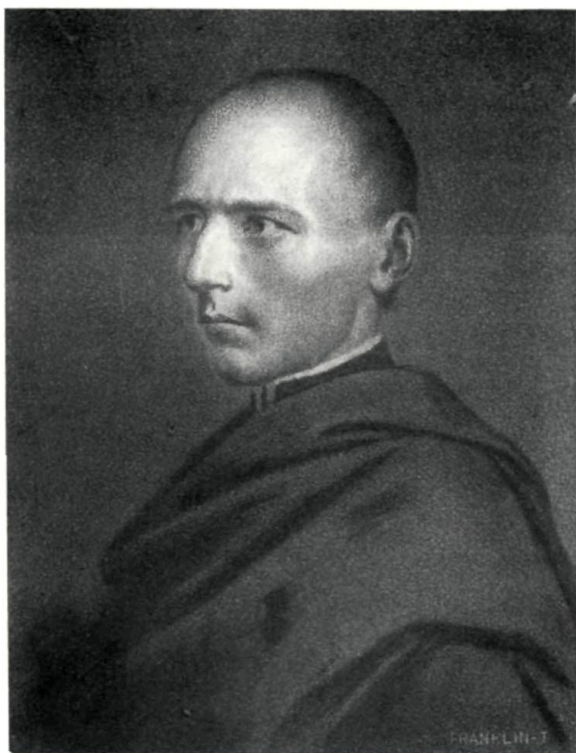
S minthogy nincsen üdöm, hogy megbüntesselek : ime
 Amit ajándéknak neviben vennének akárhol
 A nemesebb lelkek : felséges halállal adóztok
 Mindketten, hogy az elmétek mosdjék ki mocsokból
 A török és magatok vérében. **B.** Hogyha megengedsz,
 El fogják kezeink e mocskot törteni. **Z.** Nem mást
 Kívánok. **A.** Kedves veled élnünk, kedves elesnünk
 S honnyunkért lelkünköt — **Z.** Elég. (*Felkel Alapi és Botos.*)

[Tartsátok haszonnak

Élteteket megvetni, vitéz hírt venni halálon,
 És a vér-piacon velem a szép tárgyat elérni.
 Légy követőm, fiam ! **F.** Édes atyám ! vigadva követlek.
Z. Kedves hazám ! fáradtságom fő s eggy oka ! néked
 Áldozom ártatlan csemetém : ah, légyen előtted
 Kellemes áldozat, úgy valamint síralmas előttem !
 Már hozzátok elő fejem ékességit. (*Ezt felteszi.*) Halálunk
 Napját szintűgy kell nekünk vigadva megülnünk,
 Mint születéseknek szokták a főbbek. (*Kardot ránt háromszáz-*
[betvenöt lársával.]) Imígyen
 Tetszik hazám óltalmaért búcsúzni világtól.

(1786.)

RÉVAI MIKLÓS VERSEI

Revai Miklós

RÉVAI MIKLÓS.

A triász harmadik tagja, Révai Miklós, a magyar szellemnek egyik nagy büszkesége. Ezt a dicsőséget azonban drágán vásárolta meg, tömérdek hányatás és szenvedés árán. Attól a pillanattól kezdve, hogy Nagyszentmiklóson a XVIII. század közepén, valószínűleg 1749 febr. 24-ikén, megpillantotta a napvilágot, élete állandóan nehéz küzdelmek között folyt le. Otthonában, egy falusi csizmadia házában, a szegénység nyomora súlyosodott reá, mikor pedig hálából a piarista-rend iránt, melynek szegedi gimnáziumában nevelkedett, 1769-ben maga is fölölti a kegyesrend ruháját s két év múlva leteszi a szerzetesi fogadalmat, lelki kínok gyöttrik. Csakhamar észreveszi, hogy csalódott hivatásában. Engedelmeskedett a rend vezetőségének, s majd minden évben változtatva lakó helyét, tanult és tanított Kecskeméten, Tatán, Veszprémben, Nagykárolyban és Nyitrán, igyekezettel, de lelkesedés nélkül. Sem tanári, sem egyházi pályája nem vonzza, elégedetlen sor-sával, társaival, rendjével; lehangolt, izgatott lesz s fanyar hangulatát, elégedetlenségét szabadjára eresztve, összezőrdül föllebvalóival és egyik-másik társával, megharagszik szerzetére, melynek törvényei gúzsba kötik lelkét, megbénítják egyéniségének szabad nyilvánulását.

Pedig lelkének kivételes tehetségeit nagy gonddal fejlesztette ki szerzete. Ott szerezte ismereteinek szilárd alapját, ott tanult meg rajzolni, sőt azt a két hajlamát is, amelyek később tehetséggé erősödvé, nevét híressé tették, a versírást és a nyelvészkedést, szintén egy-egy piarista, Karaba Ágoston és Hájos Gáspár keltették életre: az utóbbi történeti érzékét, Révai tudományos irányának legjellemzőbb vonását, az előbbi fölismervén tanítványában a költői szikrát, a dicsvágyát ébresztette föl. Eleinte ő is, mint mestere, latin nyelven művelte a

költészetet, de mikor rendtársa, Sárvári Ferenc, 1773-ban föl-hívta figyelmét a magyar irodalomra, Faludi verseire és Molnár János versreformjára, nagy lelkesedéssel indult el az új úton. Erős hazafias érzését is, mely később élete nagy munkájának ösztöne lett, nyilvánvalólag magával hozta, mint szegény ősei-nek gazdag örökségét, de hogy megerősödött, hogy egész lelkét betöltő, minden tettét irányító eszmévé vált, a hazafias piarista-rendnek köszönhetette.

Eleinte nem látja tisztán a célt, de érzi, hogy szellemének gazdag kincseit nemzete javára gyümölcsöztetnie kell. Az el-árvult magyar kultúra lesz ezután gondja, első sorban a nyelv, melyet a művelt magyarság közönye a palotákból a kunyhókba szorított. Nyügnék érzi magán rendje korlátait, s független-ségre töre lelke mindenáron szabadulni óhajt a szabályokhoz kötött szerzetesi élettől, a gyűlölt környezettől. Az alkalom nem késett: Károlyi Antal gróf hajlandó volt öt Bécsbe kül-den, hogy a Theresianum tanáraitól bővebb kiképzést nyerjen a rajztanításban és az építéstanban. A Bécsben töltött év (1777/78) nagyon fontos Révai fejlődésére. Megismeri a császár-város élénk irodalmi életét, a német és magyar költői törek-véseket, az udvari könyvtár kincseit, s történeti érzéke nyelvünk és irodalmunk régi emlékei felé fordul. Hazatérve Nagyváradon kap állást, előbb a népiskolánál mint rajztanító, később, 1780 óta, az akadémián mint a filozófiának rendkívüli tanára. Erre az időre esik irodalmi föllépése. 1778-ban kibocsátja egy kis kötetben 12 antik formában írt költeményét, majd iskolakönyveit, melyekben Bécsben szerzett nyelvészeti és mér-tani ismereteit értékesíti.

Sorsa biztatóra fordul: független, biztos állása van, a piarista-rendhez tartozik ugyan, de kívül áll rajta – még sincs megelégedve. Már a következő évben (1781) lemond állásáról, elveti magától a biztos kenyeret s megkezdí az évtizedes nyo-morgást, az örök küzdelmet a mindennapi létért. Révai meg-próbálja igazolni e megfontolatlan lépését. Hivatkozik sértett ambíciójára, hogy a matematika rendes tanszéke helyett meg kellett elégednie a filozófiának hajlamaihoz nem illő rendkívüli katedrájával: hivatkozik mind határozottabban kialakuló tudomán-yos programjára, melyet csak nagy városban, könyvtár

és tudományos eszközök segítségével tud megvalósítani: de mindez nem változtat azon a szomorú tényen, hogy hús évén keresztül (1781–1802) a XVIII. század legnagyobb magyar tudósának nélkülözésekkel kellett küzdenie s könyöradományokért esengeni, hogy életét tengethesse! A munkától nem félt, s ami csak erejétől kitelt, megpróbált mindent. Megfordult Nagykarolyban, Bécsben, Grácban s élt a mise-pénzekből, volt nevelő főúri hazaknál, Loóson, Hédervárott, szerkesztett újságot, a pozsonyi Magyar Hirmondót 1783. 84-ben, majd Győrött telepedett le, ahol hat évén keresztül (1787–1793) mint rajztanító működött az elemi iskolában ott volt tehát újra, ahonnan 1778-ban kiindult!

Sorsát, szenvedéseit nem viselte türelmesen. Ajkán állandó a panasz a végzet, a viszonyok, az emberek ellen, akik megkeserítik az életét. Igaz, nem volt hozzá a sors kegyelmes. Úgy kellett kiküzdenie minden kedvezését, s gyakran még így sem volt benne köszönet. Elvárhatta volna méltán, hogy az ő nagy lelkesedését, páratlan tudományát, csodálatos munkabírást, szokatlan önzetlenségét megjutalmazza és gondtalan életet biztosítson neki nemzete. De volt Révainak egy hatalmas ellensége, aki minden reményét meghíúsította, minden igyekezetének gátat vetett: saját maga, az ő szerencsétlen természete, mely sok tekintetben hasonlított Rájnis végletes lelki világához, de annál nemcsak gazdagabb, hanem végletesebb is volt. Révai lelki világa sok értékes vonásból alakult, de nagy számmal járultak hozzá vészthozók is, anélkül, hogy egymást egyensúlyban tartották volna. Önérzete már rendi növendék korában szertelen volt, később amint tudománya egyre nőtt, még jobban, egészen a gögig fokozódott. Ha valakinek, Révainak volt joga tudományára büszkének lenni, s e büszkesége olyan korban, mely a szellemi kincseket meg tudja becsülni, nem is lett volna végzetes. A XVIII–XIX. század fordulóján azonban, az akkori kisszerű, szegényes kultúrájú viszonyok között Révait nem méltányolhatták, mert meg sem értették. Ambíciója is mérhetetlen volt. Nem ismert elérhetetlent, mindent el akart végezni, mindent meg akart oldani, egymaga többet, mint amennyi egy nemzedék erejétől telik. Ehhez járult mohósággal türelmetlensége. Egyszerre akart mindent. Azt várta, hogy a

siker és elismerés, dicsőség és jutalom rögtön nyomon kövesse működését: követelte a sorstól azt, amit ki kell küzdeni. Másfelől szenvedélyes természete az indulatosságig fokozódott, s hozzá tulságosan érzékeny volt a lelke, tele gyanakodással, bizalmatlansággal. El volt telve magával s nem volt érzéke mások lelki struktúrája iránt. Innen megfékkezhetetlen természetű s az az örökös perpatvar, melybe embertársaival bonyolódott. Mindenben sértést, szándékosságot, mellőzést vagy rosszindulatot látott s nem késett a vélt jogtalanságot megtorolni. Maga ellen haragította legjobb barátait és jóltevőit, épen azokat, akiktől sorsa függött.

Sem az embereket, sem a világot nem ismerte, mert nem sokat törődött velük. A meglévő viszonyokkal nem vetett számot: azt képzelte, olyan a világ, amilyennek a maga szobájában elgondolja. Ez szolgáltatja a kulcsot csalódásaihoz és szerencsétlenségéhez. Nem akarta elismerni, hogy még a legnagyobbak, még az olyan kivételes emberek is, mint ő, kénytelenek beleilleszkedni a társadalom fönnálló rendjébe, hogy az egyes nem boldogul az egész ellen, sőt még anélkül sem. Azt hitte, hogy őt egyéni kiválóságai fölmentik egyházi és szerzetesi kötelességei alól, s nem gondolta meg, hogy az egyház joggal megharagudhatik az engedetlen rendtagra. Állandó is volt közöttük a surlódás; különösen a jezsuitáktól szenvedett sokat, akik rendjük eltörlése után is megmaradtak a katolikus hit legbuzgóbb őreinek.

Ezzel szemben, különös jelenség, ép oly szélsőséges volt optimizmusa. Akinek annyi panasza volt az emberek ellen, s olyan keserves tapasztalatokat szerzett az életben: magára vonatkozólag mindvégig a legvérmesebb reményekkel volt eltelve. Elméjében és erejében vakon bízott. Megingathatatlan optimizmusa, mely lelkének idealizmusára vezethető vissza, törhetetlen akaraterővel, kitartással párosult, amihez még mint legmélyebben gyökerező, legsajátosabb jellemvonása, rajongó hazaszeretete járult. Nemzetét nagynak, dicsőnek, a művelt nemzetek méltó versenytársának szerette volna látni. Ez a rajongó szeretet összeolvadt egyéni ambíciójával: egész életét e nagy cél megvalósításának szentelte. Itt rejlik a titka rendkívüli eredményeinek, ez magyarázza, hogy korának kedvezőtlen viszonyai

között, küzdve a létért, képzelt és való bajoktól, ellenségektől gyötörve olyan széleskörű, nagyszabású és sikerekben gazdag irodalmi munkásságot fejthetett ki.

Nagy koncepcióit, melyek meghaladták az emberi erőt, nem valósíthatta meg, de előkészítette őket. Az akadémiát, melynek tervét aprólékosan kidolgozta, nem tudta fölállítani, de írásban lerakta alapját: az egész magyar költészetet magában foglaló gyűjteményét, amelyben szinte megcsendül már a *Nemzeti Könyvtár* gondolata, nem indíthatta meg, de kiadta Faludi, Orczy, Barcsay verseit: szépirodalmi folyóirata, az *Amalthéa*, szintén csak terv maradt, mint annyi más nemes törekvése, melyek mind egy zátonyon, a pénztelenségén, feneklettek meg. De nem csüggedt. Kárpótlást talált azon a téren, ahol véleménye szerint teljes siker koronázta igyekezteit: a költészet és nyelvtudomány terén.

Eleinte inkább költőnek tartotta magát. Amint azonban a *Halotti Beszéd* kéziratát megismerte (1782), mindjobban a tudomány felé fordította figyelmét s a 90-es évektől kezdve a költészettől lassanként visszavonult, hogy ambícióját nyelvünk vizsgálatában elégítse ki. Előbb azonban még egy válságos időszakaszt kellett átélnie. 1794-ben, hogy egészen független legyen a piarista-rendtől, melyhez tizenhét év óta úgyis csak névleg tartozott, az iránta jóindulatú Fengler győri püspök segítségével kieszközölte fölmentését szerzetesi fogadalmai alól, s mint világi pap belépett a győri egyházmegyébe. Ez a lépése végzetes következményekkel járt, újabb fegyvert adott ellenségei kezébe, akik épen akkor nagyon megsaporodtak. Az 1790-iki nemzeti fölbuzdulás ugyanis magával ragadta, s a Győrött keresztülvonuló korong az ő szenvedélyes lelkében az örömmel kitörő hangjait szólaltatta meg. Az új rend dicsőítése, a régi embereinek gyalázása ellene ingerelték a kormány híveit, s míg azelőtt az uralkodó hatalomhoz közeledve maga ellen zúdította a klerust, most a hivatalos körök is állást foglaltak ellene, s a klerussal együtt iparkodtak rosszra magyarázni saecularisatióját. Bántódása nem lett, de mivel rajztanítói állásáról már előzetesen lemondott, megint kenyér nélkül maradt. Egyidejűleg továbbra is Győrött tartózkodott, majd Bécsben járt, s miután még 1790-ben hiába pályázott az egyetemen az esztétikai,

ekkor meg (1795) a numizmatikai tanszékre s a pozsonyi hitszónoki állásra (1796), végre Esztergomban, később Komáromban kapott tanári állást. A gimnáziumi tanítás s a köznapi emberek társasága megint nem volt inyére, tehát 1800-ban nyugdíjaztatta magát, megkezdte újból küzdelmes vándorútját, járt egyik legjobb emberénél, Paintner prépostnál, Füreden és Rátóton, majd kosztos-fiúkat tartott Sopronban, fölkereste bécsi jóismerőseit és tanítóskodott főrangú családoknál: szóval ép olyan nehéz, gondterhelte éveket élt át, mint 1781-től 1787-ig, 1794-től 1796-ig.

Ez volt azonban az utolsó megpróbáltatása, mert 1802-ben kinevezte a király a pesti egyetem magyar tanszékére, a hozzá legméltóbb állásra. Ne gondoljuk, hogy a működési köre is méltó volt egyéniségéhez. Az egyetemen a magyar nyelv tanára abban az időben inkább csak nyelvmester volt, aki gyér hallgatósággal elemi ismereteket közölt. Az állásnak nem is ez volt a jelentősége, hanem az, hogy Révai elérte a legmagasabbat, amire törekedett, s így életének utolsó esztendeiben az érvényesülés vágyától megszabadulva, a gondoktól jobban megkímélve minden erejét tudományos munkásságának szentelhette. Az egyetem nyugalma gazdagon gyümölcsözött. Egymásután jelentek meg már régebben előkészített művei, az *Antiquitates Literaturae Hungaricae* I. kötete (1803), mely legrégibb nyelvemlékünket magyarázza, s az *Elaboratior Grammatica* két kötete (1803—1806, a harmadik kéziratban maradt s csak 1908-ban látott napvilágot), a magyar nyelv rendszerének tudományos kidolgozása, s készülöben volt *A magyar deákság*, egy nagyszabású nyelv- és irodalomtörténet stilsztikával.

«Nem akartok ti engemet még tökéletesen érteni: idővel s lassanként szoktok majd a felfedezettett valóságokhoz», írja Révai Kazinczynak. Ezt az önérzetes kijelentést az idő igazolta. Valóban kora, noha elismerte Révait legnagyobb nyelvtudósának, nem sejtette, milyen nagy tudományos értéke van az *Antiquitates*nek s az *Elaboratior Grammatica*nak. Révai nemcsak korának legnagyobb magyar nyelvtudósa volt, hanem mind máig az, egy század alatt nem érte utól senki, noha az akkor csecsemőkorát élő tudomány azóta teljes kifejlődésre jutott. Állításainak nagy része megdőlt, könyvei elavultak, vitatott

tételei közül több már korukban sem állotta ki a bírálatot, de első könyve a vizsgálódás mélységére nézve, a második rendszeresség tekintetében ma is páratlanul áll. S ha Toldy Ferenc tulzó magasztalásait, melyekkel Révait elárasztotta, le szállítja is kellő értékére a XX. század tudománya, az is kétségtelen, hogy Révai jelentősége széttörve a nemzetiség korlátait, egyetemes tudománytörténeti fontosságra emelkedik: ő az első, aki megelőzve a németeket, a híres Grimmet és Boppot, a nyelv jelenségeit történeti módszerrel magyarázta.

Egyformán dicsősége ez Révainak és a magyar szellemnek.

Élete végén még egy nagy küzdelme volt Révainak, de most már nem a sorssal, hanem egy másik magyar nyelvtudóssal, Versegthy Ferencsel. Mindegyik más-más szemmel tekintette a nyelvet, a nyelvhasználat vitás kérdéseiben ez az élő nyelvre, az a régire hivatkozott: így noha sok tekintetben kiegészítették egymás nézeteit, igazi tudós dühvel támadtak egymásra. A győzelem Révaié lett, aki a tudomány érvein kívül a személyeskedés fegyvereit is megforgatta és evvel elhallgattatta a tudomány tekintetében őt el nem érő, de hozzá nem is méltatlan ellenfelét. Egy évvel a vita utolsó kihangzása után Révai is elhallgatott — örökre. 1807 április 1-én meghalt.

Szobra karcsú, magas alak, sovány, hosszukás arc, hajlott orr, energikus áll — a tőle megálmodott Akadémia homlokozatáról hirdeti dicsőségét.

Révai költői pályája csendes, síma, egyenletes. Emelkedik, de lassan és természetesen. Őt is, mint két társát, az iskola nevelte versíróvá, s a XVIII. század iskolai hagyományaihoz híven, első kísérleteit 1768-ban latin nyelven tette. Ugyanabban az évben, mikor Rájnis sajtó alá rendezte *Kalauzát* és Szabó első magyar verseit írta, 1773-ban, ő is fölcserélte a római lantot a magyarral, de míg azok innen kezdve csak elvétve, ünnepies alkalmakkor szólaltak meg Horatius nyelvén, ő nem lett hűtelen a római muzsához sem, s ha nagyobb, sokszor évekre terjedő megszakításokkal is, de kedvvel irogatott latin verseket. A gyakorlat annyira megedzette érejét, hogy e téren nemcsak nagy ügyességre tett szert, hanem bizonyos művészetre is, s

kora latin poétái között a legelsők sorába emelkedett. Latin verseit még kötetekbe is gyűjtötte (*Latina*, 1792; *Carmina quaedam*, 1801), jelezve, hogy többre tartja őket pusztá alkalmi verseknél.

A magyar nyelvű költészetre áttérve lelkesedését bölcs óvatossággal mérsékelte. Első próbálkozásai fordítások voltak, s négy évig nem is gondolt arra, hogy a maga eszmevilágát szóaltassa meg magyar versben. Megelégedett, ha idegen gondolatok tolmácsolására elég biztosan használja a magyar nyelvet. Csak 1777-ben írja az első eredeti magyar versét (*Bolla Mártonnak*), de ezután szakadatlanul költ magyar nyelven vagy másfél évtizedig. Amint azonban a magyar nyelvű költészet kedvéért nem mondott le a latin nyelvéről, eredeti költeményei mellett nem fordult el a fordítástól sem. Mint a klasszikus költők tolmácsa különös méltánylást érdemel. Fordításai nem állanak magasabb színvonalon, mint társaié, de kitűnő érzéket tanustt mintái megválasztásában. Csak elvétve ültet át új latin költői műveket, ehelyett a római lírának legnagyobb mestereit vezeti be irodalmunkba. Horatiuson kívül megszólaltatja Catullust, a legeredetibb, legtermészetesebb római lantost, Ovidiust, Propertiust és Tibullust, az elegiának legnagyobb mestereit, sőt a rómaiaktól fölemelkedik a görögökhöz, a költészet igazi művészeihez, s Moschos egy idilljét, Sappho két énekét, meg Anakreon több dalát adja magyarul. Valamint szemhatára nyíltabb, mint társaié, akként merészsége is nagyobb: a formai hűséget föláldozza a tartalminak s egypár antik költeményt modern versmértékben szólaltat meg. S amire az *Aeneis* csodálatában elfogódott deákosaink nem is mertek gondolni, Révai költői pályája alkonyán az utánzat helyett az ősi mintaképet, Homeros *Ilias*át akarja lefordítani. Egyselőre, 1801-ben, csak az első három énekre vállalkozik, s abból is csak az első készült el. A fordítás értéke nem nagy; az eredetit egy negyedével megbővíti s meg sem közelíti az *Ilias* naiv báját és epikus fönségét, de mint korai kísérlet tiszteletet szerez fordítójának.

Eredeti költeményei az elsőtől az utolsóig, ha nem is haladást, legalább határozott fejlődést mutatnak. Formában és hangban változatosabbak, tartalomban gazdagabbak lesznek. Első verseit distichonokban írta, s négy évig ez maradt az egyetlen

formája. 1777-ben kísérletet tesz a nehezebb, lírai mértékekben, megírja első sapphói mértékű versét, majd a 80-as évek elején, miután Bécsben megismerkedett a testőrírók keltette irodalmi mozgalommal, költői szemhatára tágul, fogékonyabb lesz az újabb magyar költői törekvések iránt s a deákosainktól lenézett rimes formákat is megkedveli, előbb a nemzeti versidomot, később a legmodernebb versnemet, a nyugot-európaiat. Az egyes versfajok aránya mindjobban megváltozik. A distichon 1783-tól kezdve lassanként fogy, 1789-től végleg elhallgat, a görög lírai versszakok átadják helyüket a rimeseknek, a magyaros versforma kiszorítja az idegent. 1786-ban Révai deákos korszaka jóformán befejeződik s innen kezdve őt alig van jogunk az iskola tagjai közé számlálni.

A formáknak ez a változtatása, gazdagodása nem pusztán külső jelenség, mélyebb okai vannak. Révai, akinek a triász tagjai között legtöbb érzéke volt a költői alkotás sajátos természetére iránt, megérezte a tartalom és forma szoros kapcsolatát, noha, nem tagadható, a kapcsolat jelentőségét félreismerte. Úgy gondolta, hogy a distichon, az új latin költészetnek a sok használat folytán elközönségesedett, szinte már prózaivá vált formája, a mindennapi, megszokott lelki mozgalmaknak kifejező eszköze. Ha a költő sajátosabb, egyénibb érzelmeinek akar kifejezést adni, ha költőibb, mélyebb érzelmeit akarja megszólaltatni, akkor más formára van szüksége, könnyedebb, zengzetesebb, művészebb formára. Ezért fordult a lírai versszakokhoz és a rimes rövid sorokhoz. Ezt a poétikai fölfogását, melyben igaz és téves eszmék keverednek, érvényesítette a gyakorlatban is, s így költészete négy határozottan elkülönülő csoportra válik. Az elsőbe a distichonos költemények tartoznak, melyeket Révai elegiáknak, magyarosan alagyáknak nevez, úgy okoskodva, hogy mivel a klasszikus költészetben az elegia versmértéke a distichon volt, minden distichonban írt költemény, tekintet nélkül a tárgyára, elegia. Főként 1777—1783 között művelte. A második csoportot a lírai versformákban írt költemények alkotják, jobbra a 80-as évek első feléből, a harmadikat a nyugateurópai formában írt énekek 1786 87-ből, a negyediket a magyaros formájúak, a párrimes Zrinyi-sorban írtak, melyek virágkora 1790-től 1794-ig tartott.

Klasszikus versformájú költeményei között legnagyobb számmal elegiák vannak — tartsuk meg ezt a nevet, noha igazi elegia egy-kettő akad csak köztük. Tárgyainak köre szűkebb, mint Szabóé, de gazdagabb, mint Rájnisé. Sok mindenféle eseményt megénekel, de kevés kivétellel az alkalmi költészet határain belül marad. Kiigazítva magának Révainak nézetét elegiáiról, azt mondhatjuk, hogy a distichon nála az alkalmi költemények rendes formája. Legnagyobb részük buzdító költemény barátaihoz és rendtársaihoz. Mindegyiket erős hazafias érzés szülte, s ez egyetlen érdemük. Irjanak, mennél többet írjanak magyarul — ez hangzik belőlük — akármiről, akárhogy, csak verseljenek, mert szentül meg van győződve, hogy a versírás a leghathatósabb módja az irodalom pártolásának, a nemzeti nyelv elterjesztésének és a nemzetiség védelmének. Mintha a nemzet boldogsága attól függene, vajjon Tóth Farkas, Bolla Márton, Józsa Gergely és a többi derék szerzetes magyarul szólalnak-e — nem is a közönséghez, hanem egymáshoz. Ha azután szavainak valami sikerét látja, ha egyik-másik megtisztelt tollat fog, hogy verses levélben köszönje meg a buzdítást: Révai öröme, büszkesége nem ismer mértéket. Költői értékük e verses buzdításoknak majdnem semmi. Alapjuk, az erős hazafias érzés, tiszteletreméltó, és elismeréssel kell adóznunk, hogy Révai ebből az érzésből eszmei magaslatra emelkedik és működését egy nemes kulturális célnak szenteli, de az a mód, amint érzését kifejezi, eszméit érvényre akarja juttatni, nincs arányban a tárgy magasztosságával: kisszerű, lapos, prózai. Értékesebb az a pár költeménye, amelyek nemcsak formájuk, hanem tartalmuk és hangjuk által is elegiák. Amidőn saját megpróbáltatásait énekli meg, azt a sok üldözést, amellyel hol a sors, hol izgatott, beteges képzelete meggyötörte, vagy jó embereit siratja el, distichonaiba észrevétlenül is belopódzik az érzelem, s ilyenkor alkalmi költeményei az igazi líra színvonalára emelkednek.

Odáinak — nevezzük így a lírai formában írtakat — valamivel jobban megválogatja tárgyát, s több bennük az elmélkedő, magasabban szárnyaló gondolat, nyelvükre is több gondot fordít, választékosabban ír: jelentőségük mégis főként abban van, hogy nem alkalmiak, hanem lelke emelkedett nyilvánulásainak adnak hangot.

Révai nincs egészen költői érzés híján, de az érzés ritkán ragadja el. Alig van költeménye, amelyen kezdettől fogva végig érzés húzódna. Nem a költemények fogantak érzésben, csak itt-ott egy-egy részletük. Sokkal józanabb, fegyelmezettebb agyú, mintsem a költői láz erőt vehetett volna rajta: kimérten énekel s mindig számot tud magának adni az okról, okozatról s a kettő kapcsolatáról, gondolatait szárazon, okoskodva, majdnem tételszerűen mondja el. Ő a triász tagjai között az igazi tudós költő. Könnyen versel, mert jól megtanulta a versírás technikáját, sokkal egyenletesebben és simábban ír, mint Rájnisi, nem érzik meg sorain az erőltetés, természetesen ömlenek, mintha nem is volnának mértékbe szorítva, akárcsak prózát olvasnánk. Nem is sokkal művészibbek!

Sem erő, sem durvaság nincs verseiben, az előadás enyhe báját is hiába keresnők nála. Kerüli a szélsőségeket. Van ugyan hang-skálája, de az egyes fokokat nem választja el nagy különbség; van hangja a fájdalomra, van az örömré, de mindkét hangnemben kimérten énekel. Mint a síkságon ömlő folyó, egyenletesen, biztosan csobognak szavának hullámai, szirtekbe nem ütődnek, magasról nem esnek, de nem is adnak erősebb hangot. Elegiáiban áradozóbb és bővebb beszédű, ódáiban tömörebb, de itt is, ott is száraz, emelkedettség nélküli a stílusa. A formával nem küzd, biztosan mozog a distichonban — az ódafélékben már kevésbé — nem tesz erőszakot a nyelven: jól megtanulta a költés mesterségét.

Egészen más költőnek a képe alakul ki Révai modern formájú költeményeiből. Ezek a rövid, csilingelő rimelésű költemények, melyeket Révai énekek neve alatt foglal össze, tartalomban épűgy elűtnék a méltóságosan hömpölygő elegiáktól, mint formában. Majd mind szerelmi vágyódás és kötődés, a költőnek és szerelmesének, Lucának, szerelemvallása és évődése. Egy részűk nem is tiszta lírai költemény, hanem némi cselekvényt olvasztva magába közeledik az elbeszélő költészethez. Füllép bennűk Kupidó, a szerelem pajkos istene, s a költővel dévaj párbeszédbe bocsátkozik. A költemények levegője, milieuje, hangja szokatlan volt nemcsak Révai költészetében, hanem a magyar irodalomban általán, volt benne valami újszerű: első sorban csapongó jókedűk, könnyed pajzánságuk,

kedves léhaságuk, keresetlen, természetesen ömlő nyelvük s a költészettől megfinomított, de egyébként köznapi képeik.

Révai e dalszerű verseivel az asszonyoknak akart kedveskedni. Úgy volt meggyőződve, hogy a nők csak a rimes, szerelemről szóló verseket olvassák szívesen. Büszkén nyújtja át nekik: gyönyörködjenek bennük, mert tele vannak érzéssel. Igaz, de ez az érzés nem a költőé. Ő nem volt soha szerelmes, Lucája még képzeletben sem volt, s azok a kedveskedő szólamok, melyeket vele vált, pusztán idegen költők visszhangjai. Az egész dal-költészete nem egyéb, mint egy Németországból hozzánk átkerült irodalmi hullámnak korai jelentkezése: az anakreoni költészet visszhangja. Révai maga is sokat foglalkozott Anakreonnal, meg akarta írni életrajzát s le akarta fordítani a neve alatt járó gyűjteményt teljes egészében, e versei azonban nem mind Anakreon-tanulmányainak eredményei, hanem megérik rajtuk a görög *Anthologiában* foglalt verseknek, Bion és Sappho költészetének hatása is. Sőt egyes indítékaik, vonásaik a teosi lírikus német követőire s az első magyar Anakreon-utánzóra, Faludira, mennek vissza. Faludi maga is német költőkből merített, mikor Phyllisről és Clorindáról énekelt, Révai, valószínűleg épen Faludi költeményeinek hatása alatt, szintén ehhez a forráshoz fordult, mikor a komoly klasszikus irányt fölcserélte evvel a fölületes, léha, de kedves poézissel. Kleistből és Uzból valósággal fordított, többi verse, ha nem épen fordítás, legjobb esetben átdolgozás. Belőlük Révai költői természetére nem szabad következtetést vonnunk, tartalmuk, képeik egyaránt görög, német s talán francia költeményekből kerültek ki, az övé csak a nyelv, mely ezen Anakreon-utánzataiban — komoly verseihez képest — bámulatosan fordulatos, kifejező és választékos. Sokat köszön Faludinak, nála találta meg a mintát, amely szerint a maga komolyabb főlatatokhoz szokott nyelvét a könnyedség felé kifejlessze, sokat a német költőknek, legtöbbit a görögöknek: de hogy sikeresen tudta ilyen homlokegyenest ellenkező költői irány szolgálatára fogni, az nyelvtelenségének kétségtelen bizonyítéka.

Vannak Révainak olyan költeményei is, melyekben valóban a maga érzését foglalta versbe, de nem Anakreon-utánzatai

között, hanem verseinek utolsó csoportjában, a magyaros formájúak között. Nem véletlen, hogy amikor magát adja, szívének közvetetlenül föltörő örömét vagy fájdalmát szólaltatja meg, akkor ő, aki minden klasszicitása és moderneskedése mellett igaz, romlatlan szívű magyar maradt, visszatért a legősibb, hagyományos verselő eljáráshoz. Ezekben a versekben szólalnak meg hazafias érzelmének legtisztább, legemelkedettebb hangjai. Mikor hazaszeretete magára eszmél, mikor meglátja azokat a föladatokat, melyeket ez az érzés a hazafiakra ró, mikor fölismeri az eszközöket: mint a gátját szakított folyam megárad lelkesedése és haragja. Elragadja az öröm, hogy a szent korona, a magyar alkotmány szimboluma, visszatér országunkba, hogy a magyar ruha, a magyar érzés szimboluma, újra ékesíti a honfiakat, honleányokat; kitör az önkényuralom alatt szívében fölgyült haragja is, s Ányos *Kalapos királyára* emlékeztető szólamokkal sujt le azokra, akik békóba akarták verni a magyar szabadságot. Arra nincs ereje, hogy ódai magaslatra emelkedjék, nyersebb és áradozóbb, mintsem az igazi művészet megengedné, de olyan közvetetlen érzelmeinek kitörése, hogy még így is megráz.

Utolsó költeményei ezek, utánuk már keveset írt: Révai is, mint a triász másik két tagja, pályája végéig emelkedett.

Révai, aki a maga értékét mindenkinél jobban ismerte, igen büszke volt verseire. Mind klasszikus ízű, mind modern verseit a maguk nemében a magyar költészet legkiválóbb alkotásai közé sorozta. Kazinczy, aki Révait párthívei közé számlálta, szintén nagy méltánnyal szolt róla s a triász tagjai között őt tartotta egyedül költőnek. Toldy, Kazinczy hű követője, törekvéseinek örököse, még tovább megy. Dicséri érzékeny, meleg kedélyét, finom ízlését, korrekt, sőt szép nyelvét és verselését, amiben Rájnist és Szabót meghaladja. A dalban Faludi óta koráig minden magyar költőt fölülmúl: érzéssel, ügyesen ír, s szerencsésen eltalálja a dalhangot, édességet adott a magyar költői dikciónak, amivel nyelvünk addig nem bírt. «Révai — így foglalja össze nézetét — örökké felejthetetlen név költészetünk történetében édes dalaival . . . mert nemcsak a formának, hanem az érzésnek, a képzelemnek, az ízlésnek is embere . . . a szépet minden formában megtaláló és visszaadó».

Toldy ítéletében van igazság, de ép annyi túlzás is, főképen, mert Révai verseinek eredetiségét a kelleténél többre becsülte. Utána beállott a visszahatás. Révait mindinkább lefoglalta magának a tudomány, költészetével nem foglalkoztak, önálló véleményt róla nem nyilvánítottak. Még életírója, Bánóczi József, sem becsülte sokra hőse költői munkásságát, csak költői érzékét és fogékonyságát dicséri. Beöthy Zsolt iskolai irodalomtörténetében bár egy-két sorral jellemzi, de biztos műérzékkel jelöli meg Révai kiválóságának két mozzanatát: az ízlést és a verselő ügyességet. Valóban ebben gyökerezik hatása. Jelentősége talán nagyobb. Ő mint költő is a *triász* tagjai között a legegységesebb, tartalomban és hangban a legváltozatosabb, s modern jellegű dalaival, ha azok utánzatok, fordítások is, e műfaj legkorábbi képviselője irodalmunkban.

Császár Elemér.

HORATIUS II. ÉNEKE,

az Epodos nevű könyvből.

Boldog az, aki nehéz gond nélkül szép ősi földjén,
Hajdani nemzetként, szántogat ökreivel.
Másoknak sem adós, pénzét ozsorára sem osztja :
Álmát félbe szegő tábori dobra se kél.
Tenger habjaitól sem retteg, gőgös uraknak
Pitvarokon sem jár, sem peres udvarokon.
Vagy szőlőt kötöget, fájának vagy nyesi hitván
Ágait, és termősb vesszeit oltja belé.
Vagy gondos szemmel nézgelvén messze leterjedt
Zöld völgyben bőgő barmait, annak örül.
Vagy tisztán sajtolt mézét kis edényre leszűri,
És most nyíri sütős nyár melegére juhát.
Vagy mikor a szép ősz már érett korra kifejtí
Drága gyümölcsökkel több örömnökre fejét :
Most szőlőjének vígan szaggatja gerezdít,
S oltott körtvélyét bő kosarába szedi.
Most kényén hever árnyékban tér csernek alatta,
Vagy veszteg napját zöld puha hanton öli.
A sűrű erdő ingó levelekkel azonban
Lengedez, égi sereg zengedezése cseveg.
Megfelel a siető forrás csergése is erre,
Ő pedig édesded szenderedésbe merül.
Vagy mikor éjszokról s délről keveredve sűrűlnek
Téli szelek, s hoznak pusztá mezőkre havat :
Hív ebeket feluszít, kiterült hálókba felugrat
Fris vadakat, vagy tört a madarakra kivét.
Vagy félénk nyulakat vereget, vagy darvakat ejtget,
S kedves ajándékít tér mezejének öli.

Ó! itt hogy ne felejtse nehéz gyötrelmeit, ak
 Elte virágában bús szerelembe merült.
 Amde ha hív feleség, haza várván estve kifáradt
 Férjét, konyháján rakna sietve tüzet;
 Egybe segítgetné gazd'asszonykodva majorját,
 Jól dajkálkodnék drága szülötti körül;
 S víg nyáját számlálva, sövény aklába rekesztné,
 Tölgyes barmaitól fejne dalolva tejet;
 Csinos négelből új bort meregetne, s feladná
 Házi vagyonjából tiszta fris ételeit:
 Göggel megvetném Lukronnak vízi csigáit,
 Izöket elvesztnék tengeri drága halak;
 Ionium császár madaránál, s többre becsülném
 Afrika tyúkjánál kertem olajfa levét;
 A réten termő keserű lapu volna kelendőbb,
 Vólna nekem kedvesb orvosi mályva füvem;
 S a báránka, Határ isten napjára kit ölnék,
 Vagy gedelyőm, farkas kit mara kertem alatt.
 Illy vendégség közt mi igen vídúlva tekintném,
 Amikor a síkról térne akolba juhom.
 Látnám, mint vonnák haza fáradt ökrök az éllel
 Fordúlt fényes ekét terhes igájok alatt.
 Látnám házam előtt széltében fekvő alunni
 Lankadt béresimet víg vacsorájok után.
 Ezt meggondolván, mikoron pusztára kikészül
 Aufidus, eltéved s dús ozsorára siet.

1773.

BOLLA MÁRTONNAK.

Erdélyben, havasok közt, tisztább égnek alatta,
 Új lakos a roppant épületekbe kelél.
 Itt a régi magyar vérnek maradéka tulajdon
 Tiszta beszédének kincseit osztja veled.

Zengedez emellett több nyelvű népe csodádra,
 Ritka mulatsággal jár szemed öltözetén.
 A nyereségek után indúlt örményeken ámulsz :
 Hogy torkok fúló hangozatoknak ered.
 Római vérektől elfajzott borzas oláhok
 Szép ősi nyelv díszét csak darabolva törik.
 A szász is csoda, hangozatú, hogy tiszta szavából
 A német keveset hall csevegése között.
 Ó kedves Bollánk ! noha tőlünk messze szakadva
 Légy, de te tarts mégis szüntelen öszve velünk. 10
 Látod-e, mit térszen népünk főbb színe, magyarság
 Érdeme önálok szörnyen alábbra esik.
 Szóllani is magyarul már szégyen s durva parasztság :
 Mást akar a nemesebb ház ; te mezőre siess.
 Evégett francúl, olaszúl izzadva tanulnak,
 Sok vagyon, aki magát anglia nyelvre veti.
 S ezt ne csodáld. Nem csak mieinknek vétkek ez : úgy tett
 A német nép is, míglen eszére jutott.
 Ő is azóta nemesb felségben fényleni látja
 Nyelvét, hogy maga is többre emelte becsit. 20
 Nálók is ámdé ezért bátor, jó férfiak égő
 Szívvel buzgódtak szép diadalmak előtt.
 Mit követünk, mit nem követünk, nem tudjuk : azonban
 Tárgyokat a külső nemzetek útba teszik.
 Drága hazájának méltóságára felunszolt
 Nagy szívvel nyelvén könyveit írja kiki.
 Használ népének mind erkölcsökre tekintvén,
 Mind hogy könyvével szép neve messze terül.
 Inkább ezt követem benne, s ha mit élesen ejtnek,
 Azt, hogy nemzetem is tudja, magyarba fogom. 30
 Nagy fáradsággal külső nyelvekre vezetni
 Képtelen, így későn ér az igazra fejünk.
 Nézd Cicerót, példát mutogat, s követésre felindít :
 Ám ő a görögök nyelveket érti vala. 37

Erti igen, de hazája nevét állatja nagyobbnak :
Kedvellén azokat, gondjait erre veti.
Irogat, és többször jobban fordítja deákra,
Amiket a görögök szűken adának elő.
Ó édes mieink ! a külső nyelveket épen
Meg nem kell vetnünk, szép, ha ki többre mehet.
Meg ne feledkezzünk azalatt csak drága hazánkról :
Annak nyelvét is gonddal emelje kiki.
Látod-e, a magyar is mindent játszódva kimondhat :
Csak vak vélekedés túnya szavakkal ijeszt.
Nyilván próbáltam, merem is bizonyítani bátran :
Kezdeni kell, önként a dolog útba vezet.
Újságnak tartják-e deák mértékre lekötni
A verset ? Látsz már illet is, ügye hazám ?
Nézd, ki nehéz algyebrának tudománya. Magyarban
Ezt még is szépen s könnyen is írni lehet.
A mélységbe merült Euklides titkait oldom :
S e magyarázásnak nincs akadály a sohol.
A magyar építés tudományát Károlyi grófnak
Már fel is áldozván szép nevet érdemelék.
Nyújt e végre kegyes levelében többre is ösztönt :
Ügyömet ő veszi fel, s jobban előre segít.
Nossza tehát, ha magyar vér vagy, velem egyre felesküdt
Gonddal légy, kezet adj, s jersze közünkbe te is.
Felserkent Vincénk is, örül, szép pálya-futásnak
Indul már, csak az ég szüntelen adjon erőt.
Fáradáságunknak nagy előttünk érdeme, mellyet
A maradékoktól vészen örökre nevünk.
Rajta tehát, merjünk valamit, ládd, tágas előttünk
Hírünk útja, terül szép kifutásra mezőnk.
Vagy történeteket vagy szép intéseket írjunk,
Mellyeket erkölcsnek szent tudománya adat.
Vagy földet mérjünk, vagy szint az egekbe vezessük
Népünket, s járjunk csillagos útjaikon.

A napnak szekerét mutogassuk s hold csoda fogytát,
Üstökös égésnek nagy tüze merre kereng.
Vagy törvényt magyarul írván, ártatlan igazság'
Szent szeretetre vonó fényeit adjuk elő.
Vagy Mars új seregét állítsuk rendbe, tanítván,
Hogy forog ékesben fegyvere, lába, keze.
Most haza-népünkkel mulatozzunk verseket öntvén,
Millyeket a jobb íz megszeretése követ.
Vagy játék-háznak alakos víg népe kiszállván
A komorúlt szívnek nyájasan üzze baját.
Mindent terhes előszámlálva megírni egyenként,
Hogy ki mi dolgokban s mint gyakorolja magát.
Mit bírsz, és mire vonz kedved, mi javunkra lehessen
Ez vagy az, azt magad is jól veszed észre, tudom.
Nem szűkség utat mutogatni, csak annyira kérlek,
Kezdj valamit, s tudjam, hogy mibe kezde heved.
Rajta, szegődj többet, valakit tudsz arra valónak,
S adja szövetséggel több magyar erre magát.
A köz-jó szeretés jeles ösztön, szinte csodát űz :
Nincs, ki ezért vérét ontani kész ne legyen.
Intsed Egerváryt, Farkast is szüntelen ébreszd :
Kér édes földid, Vince is erre nagyon.
A nemes indulat, s a jobb íz, a szabad elme
Már önként Megyerit kedvesen öszveköti.
Majd Magyarit se hagyom lobbant tüzem ösztöne nélkül :
Néki is e részben kell kezdet ütni velünk.
Am, ha belé kezdnek, mi jeles nagy dolgokat űznek,
Csak képzem, s elfog már is az édes öröm.
Menjetek : újra, de nem mégis természetem ellen,
Majd én is gyorsan többre s továbbra megyek.
Drága tudákosság s a vers én gondom. Ajánlom
En azalatt szíves jó szeretetbe magam.

A SZEBB TUDOMÁNYOKNAK INNEPES ÖRÖMNAPJÁRA.

Ó ki öröm! mi titok látást nyit előmbe Apolló?
 Írj hamar, ó tollam! bár akadozva csak írj.
 Azt láttam, sok nemzeteket mint járna fel, osztván
 Kincsét, hogy valahol a görögökre talál.
 Megfáradt múzsákkal együtt, új földeket érven,
 Végre megállapodott nagy Buda vára hegyén.
 S környülnézte magát: itt, itt, ó isteni szüzek!
 Észnek tűz erejét osztja ki bőven az ég.
 Már hajdan megszállottuk szebb részeit egyszer
 E várnak, de hamar hült vala pusztá helyünk.
 Régi idő, úgy mond, még Mátyás bírta hazáját:
 Még most is népünk aki' nevére sohajt.
 E föld nem csak egyéb adományit termi csodára
 A természetnek, s gazdagon önti javát.
 A nagy lelkeket is szüli a nemes elme' tüzével,
 A tudományra mohós kedvet, az édes erőt.
 Itt látjuk Plátót, majd itt támasztja fel újra
 Porból visszakelő lant heve Callimachust.
 Pindarus itt éled fel együtt, itt írja Ulisszest
 Újra Homérus az új Trója veszélye után.
 Itt fog többek közt hallatni Demosthenes ékes
 Hangja, s az új macedót sérteni fogja szava.
 E földön terem Euklides, szám titkait újra
 Itt veti fel, s jobban méreti szeglet ivét.
 Itt fogsz, Praxiteles, márványból metszeni képet,
 A viasz is csak szót várni fog ujjad után.
 Itt fog Apellel csoda dolgokat írni Zeuxis:
 Természet-játszó ritka gyümölcsös abroszt.
 Szűz sereg! itt maradunk, és már bujdosva világnak
 Fel nem járjuk egyéb részeit annyi felé.

Itt maradunk meg örökre. Siess ölelésre, magához
Tégedet Im önként Attila vére fogad.
Am vidúlva tekintsd, hogy nyitja királyai' felség
Udvarokat, s nekünk rendel örökre lakást.
Sőt még több helyeken más roppant házakat állít :
Majd az egész ország által is adja magát.
Igy szóll Fébus, öröm könyvek gördülnek azonnal
Arcáján, s kiterült karral előre siet.
Erdemes elsőség viseléssel drága hazánknak
Nagyjai közt te is e bévezetésre jövel.
Nyilván, ó Ürményi ! te is szent csókokat osztál,
S a jövevény sereget vissza ölelve fogád.
S támogatod, szerzesz állandóságot örökre :
Üntalanúl fáradsz, vonz ide minden erőd.
Halljad. Ezért minden tudomány-karok áldva fogadják :
Hogy ki mi fő dolgot tiszteletedre teend.
Élet igaz színben már is vetekednek az írók
Festeni, s e képet már csoda-szép-re viszik.
A szebb építés jeles alkotványokat állít :
Téged is oldalakon látni fog a nagy idő.
Nagy nevek ! ott lésztek, s majd néktek fogja köszönni
Egyszer, hogy népünk boldog időre jutott.
Károlyi ! szent Helikont te rakatsz a váradi hegyre,
S Ungváron te mutatsz megmaradásra helyet.
Niczky ! te is Győrt s Pécsset adod fel drága lakásúl :
A népes Kassát Péchy, Balassa Pozsont.
Zólyom zöld hegyein Berchtold fedez illatos ággal
Forrást a kiűtő gorgoni körmek után.
Túl rajtunk kelnek Zágráb torony orrai : Skerlecz
Ott örök állandó székhelyet újra rakat.
Ó Vörös ! ó Patachich ! mi közről hangoz Apolló
Szent lantján veretett őnmaga verseivel.
Ad fő tiszteletet Feketének, térdre leesvén,
S nyújt fel örök koszorút szűz seregével együtt.

Egyre felindulván, forró öröm éneket újra
 Mondanak, és zendült lantjokat újra verik.
 Visszafelel, s messzebb hegyeken túl elmegyen ekhó,
 Gerjedez országunk népe s örökre fakad.
 Hálálván javait, mikor álmélkodva tekintí,
 A kút-főre siet s gondosan értekezik.
 Látja is. Ó! úgy mond, ó jól tettük le hitünket
 Adván éltünket védelem áldozatul.
 Ó jól ontott vér patakok, jól folytatok, áldott
 Test halmok, melly jól estek el édesseink.
 Nagy jutalom, nagy anyánk, ó Márja Terécia! tőled:
 Újra lekötsz: mit vársz? mit tehet újra hitünk?
 Ismét vért ontunk csakugyan. Kész Attila bátor
 Magzatinak vérző fegyverek. Ime meggyünk.
 Nagy fiadat, József császárt, a tengerig és még
 Túl azon is híven fogja követni hadunk.
 Dalmata föld, bolgár s a bosnya sohajtja királyát
 Szomszéd szerbekkel, moldva s oláh nagy urát.
 A szent földért is forr vérünk, s ejteni kíván
 Andrással tapodott nemzeten újra sebet.
 Rab földek, javait az arany nap néktek is osztja:
 Búsult homlokotok boldog időre derül.
 Majd ti is feljebb nézvén a csillagos égbe,
 Így fogjátok öröm közbe rebegni nevét:
 Ausztria! terjesszed te határidat, általad Isten
 Jobbra szerencsézvén népeit egybeszedi.

1777.

ÖRÖMNAP,

mellyen a fő tudományok Budára általköltözködtek.

Halljad, ó áldott Buda! szóllok, el sem
 Olthatom forró nagy hevét örömmel
 Kedvesen megtelt kebelemnek, ébreszt
 A nagy Apolló.

A köz útból kivezet kezemnél
Fogva, s válláról maga nyújtja lantját,
Énekeltetvén arany új szerencséd
Boldog elértét.

Hol vagyok ? Szép föld : nyomozom kevélyebb
Lábbal a Sappho szigetét, s dalomra
A magas dombról magyarul felelget
A szavas ekhó.

Ó ! tehát a szent tudományok immár
Vissza úgy térnek, s lebocsátva felség
Fényeket, nyelvünk ősi drága kincsét
Hangzani kezdik.

Boldogabb sorsból kifogyott Aténát
Hajdan ott hagyván szomorú porában,
Úgy emelték fel becsit a miveltebb
Római nyelvnek.

Szent öröm közben kezeket kinyújtván,
A kilenc műzsák seregekbe önként
Hív barátsággal fiait fogadják
Edes hazánknak.

Tellyes értéssel magok általadják
Titkokat, s mondják magasabb karokból
Sokfelül édes mieink az áldott
Ritka tanítást.

Hallgat a külső Galeottus és más
Tartományokból jövevény tanítók,
Akiket Mátyás kegyesebb királyunk
Béhoza drágán.

Erre felgerjed Duna, víg habokkal
 Zúgja látását, s ezután feloldják
 Titkait több kis vizek a jövőre
 Boldog időnek.

O! tehát könyves szemedet törüljed,
 Már öröm s jó kedv mosolyogjon ázott
 Képeden, kedves magyarom! Budának
 Fénye felépül.

Itt neveltetvén haza nagy reményét,
 Kedvesen fogják ölelő karodról
 Bölcsesség fejtett eleit rebegni
 Magzatid. Innét

Már nagyobb korban buzog a mezőben
 Láttatott fegyver-viselő sereggel
 Törni szebb testét valamelly vitézebb
 Vér a hazáért.

Már nagyobb lelket köz öröme innét
 Vár az országlás, s jeles érdemekből
 Nádor-ispánság viszi, vagy tetézi
 Érseki nagyság.

Béke, csendesség, jutalom felébreszt
 Többeket, szép ész, finom íz, tanult mű
 Boldogulását azalatt megadják
 Böven hazánknak.

Újra majd Zsigmond hida is felépül,
 Majd siet Rómát vetekedve feljebb
 Múlni hét dombon kiterült falakkal
 A Buda vár is.

Adjad ó Isten! s kötelezz le jobban
Olly kegyességű fejedelmeinkhez,
Akikért ismét hadaink vitéz vért
Ontani készek.

1777.

MOLNÁR JÁNOS ÚRNAK.

Úgy vagyon, ó Molnár! sok dolgot felteszen ember;
Íme de más képen rendelik azt az egek.
Hogy mi igen buzgom s keresem törekedve hazánknak
En is az ő hasznát, s fennyen emelni nevét:
Bátorkodtam elég jó hosszasan írni iránta;
Még Bécsből levelem nemde kezébe jöve?
Erre felébresztél azzal, hogy drága hazánknak
Fő javait kereső fáradozásba merülsz.
A' vonzott hozzád, mint jó fiat édes atyához,
S félénk szívemnek nagy bizodalmat adott.
Bátran is irtam ugyan, s bátrabban szállani többről
Készültem, Bécsből amire visszajövök.
Készültem. Hanem ím most már szomorodva tekintem,
Amit az új végzés benne keresztbe vetett.
Hirtelenül megyek el, Buda tornyai messze maradnak,
S meggyült könyveimet csaknem előnti szemem.
Molnárom! legalább hogy enyémnek mondjalak, engedd:
Vagy már azt tőlem tiltanod úgy se lehet.
O mi igen szeret én szívem, melly nagyra becsüllek,
Tudjad, hogy sokkal tartozom én teneked.
Tudja magyar haza is, soha el nem hallgatom én azt:
Általam is terjed messze világra neved.
Mert nekem út-mutatóm magyar új Helikonra te vóltál:
Es oda, hogy mi nyomon menjek, előre menél.
Gerjedezt kedvem már régtől erre is, amit
Hallék fül-heggyel, hogy művelésbe vevék.

S mindjárt próbáltam módját lelegetni magamtól :
 Ó ! de nehéz akadály közbe vetette magát.
 Mig *Jeles Épületid* véletlen kézbe vehettem,
 Honnét már inkább tiszta világra jövék.
 Itt vóltál nekem út-mutatóm, vólt ösztön is, amit
 Írsz ugyanott, s forrón illy kötözetre hevítasz.
 Itt a gerjedezés, melly csak fojtódva szikrázott,
 Már nyilván lánggá lobbana s ége tüzem.
 Általad ége tüzem, s alagyas éneknek eredvén
 Már alagyas könyvem jókora nagyra dagad.
 Általad ám : örömet megvallom, s nézzed, idővel
 Hív követőd lévén majd miket érdemelek.
 Jól hiszek Istenben, hogy az a nap elérkezik egyszer,
 Mellyen versünkkel fog dicsekedni hazánk.
 Köt koszorút nekem is, bémetszeti a nagy időkre
 Hamvaimon fekvő tiszta követemre nevem :
 Révai, Molnárnak követője, te mersz vala újabb
 Lanttal nyelvünkön szóllani Fébus előtt.
 Im mutatunk mi is már benned gyenge Filétát,
 Írnak Callimachus versei boldog időt.
 Hallunk Nasót is, nevel új Messala Tibullust,
 Umbria költőjét fogja mutatni Csanád.
 Molnárom ! ne pirúlj, nagy Apolló biztat ezekkel :
 Megnyerem, és csakugyan verseim egybe szedem.

1778.

TÓTH FARKAS ÚRNAK.

Mint mikor országán kívül a messze világon
 Szemközt két hazafit ritka szerencse vezet,
 Bár soha sem látták egymást, örömökre legottan
 A forróbb szeretet szívöket egybe köti ;
 Új jövevényi szelíd Helikonnak, drága hazánktól
 Amikor olly távúl, szent tetejére megvünk,

Hogy szebb módja szerínt görög és a római nyelvnek
 Verstunket kellőbb más kötözetre vegyük :
 Szembe találkozáván, mi is megöleltük azonnal
 Egymást, hogy magyarul kezdé rebegni dalunk.
 Kedves öcséd, lelkem bátyám, te előbbi szerelmed'
 Tiszta tűzére hevül s visszaszeretni buzog.
 Ó ! hogy szunnyadjak, s intésid hogy ne fogadjam,
 Amikor olly társúl gerjedel adni magad ?
 Hallám, hogy Molnárt, azt a nagy férfiat, irád :
 És magaman kívül elragadott az öröm.
 Már te nagyobb hangokra szokott lantoddal, egekbe
 Felhatol olly fennyen zengeni tárgyaiddat.
 Majd onnét Hunyadi, Mátyást is, az illyen atyának
 Mint járt nyomdokain nagy fia, hallja hazánk.
 Onnét hallja világ rémítő Attila vérző
 Fegyvereit nemesebb gerjedezése között.
 Hallja, hogy űzte ki Szent László hadi népe hazánkból
 A fene kúnt, ki reánk vad ragadással ütött.
 Hallja, hogy Andrásunk diadalmasan ütközik érte,
 Hogy szent földünket már ne tapodja pogány.
 Nagy lelkét nemesen tékozló Zrínyit is irod,
 Hogy mind hűségben a török ellen esett.
 Hirdesd mostan időnk jelesebb példáit is ekközt :
 S itt Nádasdy vitéz dolgait írjad előbb.
 Mint csak az egy Caesar hajdan túl Rénuson üzvén
 Ellenségünket melly diadalmat adott.
 Rettenetes vólt csak neve is, s rémültete mindent,
 Bajvivó kardot vont valamerre keze :
 Sátorokat tapodott, gázolt a prusszia vérben,
 És falakat döntött tábora s dúlva rabolt.
 Vajha veled nekem is magasabbra lehetne repülnöm,
 És el nem fojtná kedvemet olly kis öröm.
 Mérészeltem ugyan feljebb emeledni, de Fébus
 Játsozó Eratónk zöld mezejére mutat.

Ej! a természet nem kedveze nekem ezekben :
 Kis környék fog bé, s annyira gyenge erőm.
 Legmessedb csak az én alagyaím céljokig érek :
 És itt legforróbb pálya-futásom eláll.
 Itt virrad s itt gerjedezik s intésidet érzi
 És itt kis koboza jobban igyekszik öcséd.
 Most gyengén kesereg vagy megholt drága barátján,
 Vagy más bánatját megszorodva nyegi.
 Most ismét, mikor a szebb nap tisztára derűlvén,
 Mindent zöldbe borít és mosolyodva lenéz :
 Vagy koszorút kötöget pünkösdhavi gyenge virágból,
 S tiszteli verseibenn azzal az érdemeket ;
 Vagy kis lelkében lobbant tüze tőle is ébredt
 Gonddal kívánván drága hazája javát :
 Kisztteti, hogy magyarul szállalt Helikonra vezessen
 Mennélább hazafit, s bőven itassa vizét.
 Jó Isten! te tehetsz mindent, ébresszed ezekre
 És már virradjon egyszer az ilyen öröm.

1779.

MIKOR BESSYENYEI GYÖRGY A RÓMAI EGYHÁ VALLÁSÁRA ÁLLOTT.

Nem lebegett a csendes egen bús felleg, eloszlott :
 A köd is a földön, s tiszta időre derült.
 Gyengén lengedezett a fris napenyészeti szellő,
 Enyhítvén napnak hűs lebegése hevét.
 Én is egészségem kedvéért néma szobámból
 Messze kiindulván fris levegőre menék.
 A sebesebb járás lankasztott gyenge erőmben,
 A térséget azért nézni megállapodék.
 Ott folyt a megapadt Körös is, vize' habja se zúgott
 Mélyebb árkábam olly rohanással erőt :

Mint mikor a magasabb havasokról zápor-esővel

Feldagad éktelenül, s gátokat árja szakaszt.

Amint ott azután a zöldes partra ledülék,

És magamat szabadabb gondolatimnak adám :

Szenderedő szemeim mélyebb álomba merültek,

És a megfáradt test kipihente magát.

A sebes ész, ki serény munkáját nyugtalan üzi,

És most futkos alatt, most az egekbe repes.

Akire sem lankadt munkák, sem az éjszaka nem zár

Álmat, s untalanul szárnyain ébren evez.

Ó széllyel kapdozva tehát ott szülte szerencsés

Álmomat, ott ez öröm képezeteknek eredt.

Bessenyeit láttam, de nem ám a régi pogányság

Álmodozásának furcsa meséji között,

Hol valamelly zöld bérceknek tetejébe felépült

Kar csak hívságot költ s enyelegve mulat,

S tántorodott seregek képzelt italokra hevülvén

A feslett szerelem mocskait írni merik.

Más szentebb hegyeken mély völgybe ereszkedik ébredt

Lelke, s magánosság bús kebelébe borúl :

Ott, amelly részről aranyos sugárait égnek

Tisztán alkanyodó napja Pozsonra sűti ;

Ó erdős bércek, bércek közt ritka mezőkre

Közbe szakadt szép völgy öblei, ritka helyek ;

Ahol mesterség kitanúlt keze még soha nem járt,

És a természet csak maga írta magát :

Bessenyeink boldog versének tárgyai, mellyben,

Szinte jelen láthatd, úgy veti színek alá.

A szent irtózás mire gerjesztette fel itten

Mély szív érzését és sebes elme tüztét ?

Istenem ! ó ! úgy mond, s keseredve fohászcodik, égbe

Felvetvén szemeit, s kéz felemelve kiált :

Ó ! meddig haboz én lelkem ? mire térjek ? azonban

A sok megszakadott vélekedésre tekint.

Emberi büszke nemünk ki igen vagdalkozik érted,
 Tollal, fegyverrel harc mezejére kiszáll.
 Úgy vitat kiki, hogy szentebb törvényedet érti,
 És oltárt igazabb tiszteletednek emel.
 Ó! azon egyház, melyet erős kőszálra egyetlen
 Szent fiad épített, nem szakad annyi felé.
 Egységet és egy tudományát egy feje tartja:
 Egy test, egy lélek, vet csak egy Úrba reményt,
 Hogy *soha meg nem fogy*, jelesebb jele, melyet erősen
 Róla hiszünk s várunk szent fogadásod után.
 Nemde te szent lelked szólt hajdan Dániel által?
 Ég, föld ígédet tiszeli, s minden erő:
 Jó az idő, támaszt majd olly országot az égnek
 Mindeneket tehető Istene s földnek Ura,
 Melly el nem bomol, és amelly soha meg se hanyatlik,
 S nem fog más rabló népnek adadni soha;
 Ront s megemészt sőt minden egyéb országokat annak
 Méltósága, s örök tér birodalma leszen.
 Vallja *közönségességet*, s azt messze világnak
 Minden nemzetinél hirdeti minden idő.
 Tiszta tanítását igazán, és félbe szakadtlan
 Renddel, *apostoliság* hív követőji hiszik.
 Boldog tagjaival *szentséget* szent fia közli,
 És az igaz szentség eszközt osztja velek.
 Nem lehet ott *csalatás* örök ígéretnek utánna,
 Mert az igazságnak lelke közöttte lakik.
 Nem bonthat, ronthat pokol irigy ajtaja rajta,
 S mennyország kapuit nyitni hatalma vagyon.
 A' vagy-e, hét hegyen elszéllýedt nagy Róma, világnak
 Asszonya, s illy jeleket, mondd, te viselsz-e tehát?
 Ó! esmértesd meg velem, ó örök Istenem! amit
 Tudni a természet s emberi elme csekély.
 A te ajándékok s te örök fényed tüze, látom,
 A hit, téged ezért kérlek, imádlak ezért.

Vérebenn az öröm buzgóbb indulati forrtak
 Illy képzések után álom is egybe repült.
 Istenem! azt mondam, mind erre malasztodat adjad,
 Hogy már habjaiból ő kievezze magát.
 Amire émetten zokogást szép verse fakasztott,
 S bennem az ébredtebb ész gyakorolni szokott :
 Álom is olyanakat szül ugyancsak ohajtva magának,
 S vallyon igaz híret halljuk-e már ezután ?
 Felkelek a partról, s megyek a városba sietve,
 Ismét hogy magamat néma szobámba vegyem.
 S ott repesett szárnyakra kapott örömdetes újság,
 Szóllott álomnak tellyesedése felől.
 Bessenyeink egyenesb ösvényre tekintte el ügyét,
 S nem fog kétségben lelke habozni tovább.
 Kéz felemelve tehát Istent áldottam azonnal,
 És írom versben most öröm énekemet.

1779.

BERENTS KERESZTYÉNNEK.

Nossza, kezet fogjunk, lelkem fele, drága Berentsem !
 Csak kedvünk légyen, mindenén általesünk.
 Próbáltad, nem is olly darabos mi drága hegyünkre
 Új útunk, csak még törje további nyomod.
 Kapj többekbe, s ne hajts henye népnek túnya szavára,
 Már kiket éltökbenn ellep örökre porok.
 Tisztelet és siralom nélkül veti durva halálok
 Őket vissza megint képtelen álmok alá.
 Ó te ! kinek jobb ész ép testbenn a kegyes Isten
 Böven adott, annak kincseit el ne temesd.
 Vissza akarja, tudod, még több nyereséggel időre :
 Mentséged se lehet, minden előbbre segít.
 A magyar ékes-szóllást is te mi kedvesen ejted :
 Szép szavaidra hevít szíveket édes erő.

Mért fosztasz meg többektől ? gondolsz-e hazáddal ?

Már te is a méltóbb pálya-futásra kikapj.

Most kap fel nyelvünk is, igen kiderülteti fényét

Szélllyel eloszlátván régi homálynak okát.

A szomorú vad idők immár megszűntenek egyszer,

S veszti tudatlanság rút birodalma helyét.

Már nem epeszti panasz a jobb haza-szíveket azzal,

Hogy kiszorúl nyelvünk, s pusztá mezőre megyen,

Ahol jobb íztől megfosztott durva parasztság

Azt szántás közben tördeli dísztelenül.

Nem darabos, sőt a kényesb ajakokba is illik :

Am ugyan a magyar is nyájasan ejti szavát.

Vagy te bizonyságul légy Hallerkőinek ékes

Tolla, kit óhajtott a haza élni tovább.

Am ha megínt feltámadván fenelóni porából

Új valamelly esetet közlene újra velünk :

Már maga is magyarul Hallernek szállana nyelvén,

S kívánná, hogy azon kedvesen ejtse szavát.

Ó ajakok ! már néma halál prédái, nem éltek,

Már szomorú hamuvá váltatok, ó bal eset !

Még is bír porotok szentebb erejével, azokból

Szálljon más valamelly nyelvre is egy kis erő !

Már bátran szállhat, nem tart az előbbi szövetség,

Amikor annyi gonosz jött törekedve reánk :

Büszke király s külső ellenség, döglet, inség,

Háborodott haza nép' megszakadása felett.

Boldog idők folynak most már. Adományidat én is

Hálaló versben tisztetem, ó nagy anyánk !

Szent erejű birtok ! Mi hatalma Terézia névnek ?

Azt hallván az idő mostohasága siet.

A magyarok mély sírjokból felkelnek alattad,

S bánatban megepedt képek öröme derül.

Új lelket felgerjesztél amaz Attila vérben,

Mellynek hűségét kedvesen emlegeted.

Hogy buzog, ó hogy forr, hogy igyekszik minden erőből,
 S akközt szüntelenül a magas égbe tekint.
 Istenem! Asszonyokért méltán leborúlnak előtted
 A buzgó hívek: jusson elődbe szavok.

1779.

BARÓTI SZABÓ DÁVID ÚRNAK.

Mit rebeg a víg hír? mért gerjedez annyira kedve,
 S összeveszapott kézzel tapsol az édes öröm?
 A tudományok, irigy rejtekből fényre kikelvén,
 Készek-e állandón nyújtani többre reményt?
 És valamely nemes elmének szüleményeit áldván
 Ébred-e már nyelvét többre becsúlni hazánk?
 Hogy Vanier magyarul szóll, s fejtí Paraszti Majorság
 Kincseit, országunk most igen annak örül.
 Szüzek! Hernádnak kik zöld partjára kiültök,
 S víg nyájassággal töltitek ott az időt:
 Ekkó is, veletek mulatozván, kassai hegynék
 Erdős oldaliról éneketekre felel.
 Ott szállalt ő nyelvünkön, s ti vóltatok első,
 Akik bámúltan néztetek ennyi csodát.
 Kedvetek ott újult, kívántatok arra szerencsét,
 S láttatok felesen megszaporodni szavát,
 Mellyet az áldottabb ész szerzett a köz örömré,
 És boldog tollal hosszas időkre felírt.
 A völgyekbe tehát vígan kiüzöntetek, arra
 Felzendült a hír, s vitte repülve tovább.
 Ó te Baróti Szabó Dávid szép kertje' gyümölcse:
 Boldog munka, hazánk új örömének oka.
 Én is megtisztellek, azért bátorkodom írni
 Versemet, és vallyon kérded-e, hogy ki vagyok?
 Révai, kit Molnár buzgóbb kérése felunsozolt,
 Hogy valamit merjek kezdeni útja nyomán.

A *Jeles Épületek* történetképen akadtak
 Hozzám, és abból gerjede szikra tüzem.
 Még nálunk nagy könyvtárak s a régi magyarság
 Kincsei és nyelvünk titkai ritka nevek :
 Szűk értéke miatt tehetetlen szerzetem erre,
 S minthogy más nemzet többire, kedve se vőlt.
 És azután alacsonyságom, mint gyermeki korban,
 Annyi tekintetnek meg nem adatta becsit,
 Külső bölcsesektől hogy társalkodva tanulnám,
 Mit kezdett nyelvén hajdan is írni hazánk.
 Így a puszta falak, csak ez egy példára szerencsét
 Nyújtván, úgy mutaták, én leszek itt legelől.
 S elragadott édes képzésem, fennyen eresztém
 Most lett műzsámat, s hangosan írni merék.
 Mintha Propertiusát valamelly új Umbria szülné,
 Majd úgy álmodozott én kicsiny elme tüzem.
 Annak iparkodtam próbálva kiejteni hangját :
 S lelkem utánna azon gerjedezésre hevült.
 S megbántott tüzem, úgy hallám. De te versidet eddig
 Én még nem láttam, s nélkülöd útba menék.
 Nem fér énhozzám te dicsőségedre rohanni,
 Sem nagy műzsádnak dülva ragadni nevét.
 Én hozzád képest, ifjabb kori próba dologgal,
 Mint mutatóba valót, közre kevesbet adék.
 Légy első, kik most támadnak, többre is adjon
 Kedvet, egészséget, s adjon az Isten erőt.
 Kössön drága hazánk víg népe fejedre borostyánt,
 Én is azokkal eme tiszteletedre jövök.
 S amit az egy Molnár ébresztésére követtem,
 És utat törtem kis vezetése után ;
 Akinek én, ha mit érdemelék már verseim által,
 Háladatossággal most is adóssa vagyok :
 Menj csak előre, csekély alagyáimat írom utánad,
 S ekközt jó szemmel társ-követődre tekints.

Mindenben versem törvényei hogy nem egyeznek
A te szabásiddal, hallom, iránta buzogsz.
Nem szerzettük együtt. S a nyelv járása különböz,
Én is mást láttam benne lerejtve, te is.
Engedjünk egymásnak. Okod vagyon, úgy hiszed, arra,
Amit szabsz: soknak majd adom én is okát.
Bátor meg sem egyeznének is, görögökre tekintvén
Több nyelv járását fogja szeretni hazánk.
Attika hol fog ugyan még is támadni hazánkban,
Várom igen, s örömet majd viszek annak adót.
Üdvözl, és szívből jót kíván Józsa barátom,
Ő is fog versben majd hamar írni neked.
Engedjék az egek, lássák a váradi múzsák
Jobb szemmel, s örömet ők is előre vigyék,
Amit véle csekély munkámból közleni szoktam,
S jobbítok fontolt vélekedése után.
A futosó hírnek könnyű repesése szavaknál
Más egyebet nem bír, s kél csak azokkal előbb.
Hogy teljék örömünk, munkádból küldj ide hozzánk :
Elj frisen, és szíves jó akaratba fogadj.

1779.

PÁLFFY LEOPOLDÍNA GRÓFKISASSZONY
HALÁLAKOR.

O te Királyfalvát jelesítő szép csoda munka,
Szép kert ! árnyékod most mi homállyal ijesz ?
Búson lengedező levelek, mit nyegtek ? az ugró
Kút mi okért lövi fel csak szomorúra vizét ?
Mit rémülsz, fegyverre szokott nagy Pálffyak úri
Szép házok ! mi ereszt búz fedeledekre ködöt ?
Olly sűrű ködöt, ó ! hogy arany sugárral a nap,
Sem szép csillagival nem ragyog éjjel az ég.

Mély szomorúságnak jele ez, s nem kétes előre.
 Érzés. Durva halál rejt homályba magát.
 Így jő, s házunknak feltette ragadni gyümölcsét :
 Már rút karja kinyúlt, s hogy leszakasztja, fenyít.
 Már megsértődött, halavány már színe, elállott
 Szép szava, már szeme víg fénye homályba borúl.
 Fogyton fogy, s ajakán piheg immár lelke, hidegszik :
 Ah iszonyú hideg ez ! már oda a kis Alak !
 Hosszú álmából soha már reggelre nem ébred ?
 Nem veti szép szemeit már mosolyodva reánk ?
 Kedv legelő nyájassággal nem nyitja fel édes
 Méz ajakát ? s nem fog már mulatozni velünk ?
 Orvos nagy tudomány ! mért vagy tehetetlen erőddel ?
 Hogy semmit nem nyersz fáradozásid után.
 Ó ! nincs már Leopoldínánk ? Holt teste kinyújtva
 Rothaszt már abból hervadozása hamut.
 Úgy csügged feje hó-harmat meglepte virágnak,
 S azt már a nap csak fonnyadozásra süti.
 Őszi multságunk melly drágán ejteti árát !
 Vólt örömünk keserű sok siralomba telik.
 Szép testvéri körülnézvén, hogy megfogya számok,
 Mély szívézések jaj panaszokra fakad.
 Bús anya főképen, mint szél megrázta gyümölcsös
 Szép fa, törött ággal, földre omolva, lefügg :
 Úgy esdik lankadt erejében, s fájdalom érvén
 Megsérült szívét, már betegágyba feküdt.
 Ott eped és gyötrelmében könnyebbszik ez eggyel :
 Hogy rövid álmában gyermeke tűnik elő.
 Látni csak akkor öröm színét mosolyodva derülni ;
 Jaj ! de mihelyt ébred, bús feje újra eped.
 Durva halál ! mi dolog vitt annyira, hogy te, kegyetlen,
 Illy gyászt házunknak s ennyi keservet okoz ?
 Mért ragadod ? Még csak tizenegy tavasz élete hossza,
 Még csak nem régen nyílt tuba-rózsa virág.

Irigységedtől vagy on ez : nevedetni örökre
Sajnálta, s nagynak látta idő-nap előtt.
A sok szép Erkölc mégis megtiszteli hamvát
Sírva körülülvén bús temetője követ.
Ott a Nyájasság, Ember-szeretésnek ölében
Megdőlven, panaszát félbe szakasztva nyegi.
Asott arcával sír ott a gyenge Mosolygás,
Ott a Vidámság elkeseredve zokog.
Ott a Módosság bágyadt feje csüggyve leesdik,
És fájdalomában mellye szorúlva lehell.
Ártatlansággal búsong a tiszta Szemérem,
S fátyollal fedezett képek elázva dagad.
Ott hallgat mélyen vele a természeti Szépség,
S ott a Díszesség szép haja bontva eped.
Ott sírják gondos nevelések ritka gyümölcsét,
Hogy zsenyéjében már töve sértve lehull.
Ó de mi szép villám lobbant fel amottan az égben ?
Szent árnyék ! te vagy az, s ott vagy on a te helyed.
Ott követed te is, ó menynek szép angyala ! a szent
Bárányt, szűz karnak zengedezése között.
Hirtelen eltűntél ismét, vágyódom utánna,
És én lelkem arany tiszta ruhádnak örül.
Hogy teljék szemem, és fényét láthassa tovább is,
Ó ellen felhő ! széllyel oszolva szakadj.
Hallom-e jól ? s hogy messze vigyen, már támad-e a szél ?
Vagy levegőnek egyéb ingadozása lebeg ?
Ó édes szava ez. Mint a napenyészeti szellő
Zúg, mint távúlról a patakocska csereg :
Úgy hallom szép gyenge szavát. Kegyes Istenem ! úgy mond.
Földiekért ha tehát már esedezni lehet :
Látod-e ott nevedeknek alatt két édes öcsém,
Pálffy nem, akiktől szép haza várja javát ;
Hogy bennem vesztett kedvek megtérjen ezekben,
Drága szülőimnek várt örömökre neved ;

Eltemnek mi derék esztendei hátra maradtak,
 Oszd azokat köztök, s éljenek annyi időt!
 Szép Alakim! mikor így könyörög nénétek az égből,
 Én is azont kérvén áldozom Isten előtt.

1781.

HARAGOS EMBERTŐL VALÓ IRTÓZÁS

Ójj, Isten! fene embertől, kinek élete méreg,
 S békétlen napibann akit epéje fogyaszt.
 Untalanúl dözsöl, mindenben lel szeme gáncsol,
 Fül minden kicsinyért, minden apróra dörög.
 Fellobban, mint a tűz láng, nem bírhat eszével,
 Vak, s bont-ront mindent, ami körülé vagyon.
 A szél úgy dühödik, s gyökerestül dönti ki a fát,
 Hánszor az erdőnek káros erővel ered.
 Gátokat úgy szaggat dagadott víz hirtelen árja,
 És minden veteményt undok iszapba kever.
 A föld-indulás úgy omlat, s színe hasadva,
 Megdült várasakat mély üregébe temet.
 Pusztító csoda! irtózom csak látni is; Isten!
 Ójj fene mérgétől, s tőle továbbra szakassz.

1782.

MAGÁT BÁTORÍTÓ NAGY SZÍV.

A szomorúság ellen.

Úgy vagyon: üldöz ezer nyomorúság, s mintha kilesné
 Vesztedet, egyszersmind sok rosztat egybe kötött.
 Bosszúság, szükség, veszedelmek s a gonosz irigy,
 Összecsoportozván út törekedve reád.
 Jaj! oda vagy: szomorúságban keseregve fog élted
 Fogyni, ha öldöklő buslakodásba merülsz.

O! kíméld magadat, kíméld sirással elázni
 Arcádat, ne siess halni idő-nap előtt.
 Ember-társaidért még élned kelletik: Isten
 Úgy végzett rólunk, úgy visel, úgy szül anyánk.
 Bár akadályt vessen majd többire a gonosz ember,
 Mégis örök törvény e' neked: el se mulasd.
 Lásd szomorú képét, s ezeket mint végzi, tekintsd:
 Kit keserű inség buslakodással elől.
 Csügg feje, holt halavány, s apadott arcája kietlen:
 Földre süttöt síró két szeme vérbe borúl.
 Még szédült elméje haboz, bús szíve szorúlva,
 Lankadt tagjaiban semmire sincsen erő.
 Végre idő-nap előtt romlott természete bomlik:
 Ájúl, földre rogyik, s eltörik a rosz edény.
 Ennek képétől irtózz, s hőhérja magadnak,
 Sem pedig épséged vesztegetője ne légy.
 Serkenj, bátorkodj, hogy méltó dolgokat űzhess:
 Lásd főkép, a bú rajtad erőt ne vegyen.
 Már oda vagy, mihelyest elijedt és gyáva fejjel
 Sulyja alatt lelapúlsz, és vele szembe nem állsz.
 Hogy félénk a nyúl, agarak bátrabban ugatják,
 S űzik nyomba szegényt és letiporva ölik.
 Ellenben, mivel állja helyét a bátor oroszlány,
 És ellenszegezett körme halállal ijeszt:
 Tér a rajta ütő sereg és takarodva eloszlik,
 S fül csak messzéről a tehetetlen erő.
 Állj te is úgy ellent, te is úgy verd vissza csapásit,
 Hol bűd talpadról dülva leverni akar.
 Itt illik kimutatni, mikor megtámad az inség,
 Hogy benned nagy szív, hogy nemes elme lakik.
 Szép dolog embernek tartatni, de lenni valóban
 Még szebb, s hogy te vagy az, merj dicsekedni vele.
 Tűz az aranyt, megválasztják inségek az embert:
 Ím próbája tehát, s ezt ha megállja, hiszünk.

Vélém, elég ösztön már ez. De ha mégis ohajtasz
 Többeket, im halljad, még kisegíthet ez is.
 Azt tartsd, hogy nyomorúságid nem tartnak örökké :
 Mind igaz is, s magad illy gondolatoknak erédj.
 Holnap jobb napot ad Isten, s majd széllyel oszolnak
 A ködök, inséged fellege szebbre derül.
 Látd-e világ ura most az eget mi homályba borítja,
 S dörgő menyköveket szörnyen eresztget alá :
 Most ismét csendes tisztára derülteti boltját,
 S a kiesén lesütő nap mosolyogva ragyog.
 Amíg élsz, jót várj : a holt semmit se remélhet ;
 Minden pillantás várt örömedre lehet.

1782.

OROSZ ZSIGMOND HALÁLAKOR.

Szinte, mikor fejemet más szörnyű károk is érik,
 Akkor vesztelek el téged is, édes atyám !
 Már nem is érzem egyéb bajamat, nagy fájdalom érlel ;
 Bár legyen érzésem, jaj ! csak ez egynek elég.
 Elnyomatom : mi öreg cseppekkel elázik az arcám ;
 A sűrű zokogás közbe szakasztja szavam.
 Folyjatok, ó keserű könyvek ! s ti szőljatok arról :
 Hogy mi atyát vesztek, ó igen édes atyát !
 Folyjatok ! — Ámde lehet már bús panaszokra fákadnom :
 Engedd meg dülő fájdalom ezt az egyet.
 Édes atyám ! jaj ! nem vagy már ? már sírba leástak ?
 Hogy porrá rothadj, föld hideg öble emészt ?
 Édes atyám ! oda vagy ? ki szeret már gyermeke-képen ?
 Bús árván hagyatom több veszedelmek alá.
 Édes megmentőm ! hogy dülva hegyembe szakadtak
 Majd minden részről a gonosz üldözetek.
 Szerzetes életnek rejtek fala ! mennyi gonosznak
 Szentséggel színlett bonta lakása lehetsz !

Képmutató falak ! Irtózom még, arca-pirulás
 Nélkül a jámbor emlegetést se tehet.
 Egy dolog úgy faggat s keserít, hogy szóllok ez egyről :
 Ott a szent szeretet tisztai pusztá nevek !
 Fő dolog, a szeretet nincs ott, csak színre hazudják :
 Gyűlölség vagyon ott, s üldözetekre buzog.
 Ott vesze nyers ifjúságom tüze, mint hogy előtek :
 En vallom, szomorú áldozat aki valék.
 A farkas megmarta juhot rémíti kis árnyék,
 S még őrző ebe is gyakran ijeszti szegényt.
 Hogy leütött romlásommal sok mennykővem, arra
 Bús idegenséggel telt gyanakodva fejem.
 Attól is félttem, ki talám több jómat akarta :
 Mert olly köntös alatt megmara álnok ebem.
 Nem csoda, sok rossz közt a jót elvétí az ember :
 S a napot is sűrű pára homályba veti.
 Szent árnyék ! szakad a szívem, nagy vétke, hogy akkor
 Tőled is irtózott, gyámolom, édes atyám !
 Gyámolom, édes atyám vóltál pedig, a te szerelmed
 Sok jeleket nyilván ad vala, hogy te szeretsz.
 Későn láthattam, mint olly fogoly, aki setétes
 Tömlőcből kijöven hűnyja világra szemét.
 Jól jut eszembe, miket tettél, hogy lássalak egyszer :
 Láttalak, és szívem téged azóta imád.
 Visszaadád éltem, támasztván engemet újra :
 Mert már megholtam, s földbe temetve valék.
 Ó keserű gyásznak szomorú pompája ! Barátim !
 A szeretet forró könyveket önte reám.
 Sírtatok, és mi dicső sír-verset is írtatok immár :
 Hogy magyarul érzett szívetek, adta jelét.
 Révai ! olly idején rothadsz ; gonosz üldözet ölt meg :
 Érzi hazánk kárát benned is, aki sirat.
 Hittétek csakugyan, s már bennem láttatok annyit :
 Hogy valamelly hasznót nyér valahára hazánk.

Hitte Orosz Zsigmond is, azért ébreszte fel újra,
S új ösztönt e szép pálya-futásra adott.
És mi kegyes lágyan, de azonban lágyan is úgy szólt :
Hogy csoda nagy tehető, s volt szava szívre ható.
Tudta, hogy ártalmas s csak ront a gögös erőszak :
És inkább épít a kegyes engedelem.
Más hebehurgya kevély, tapodója alatta valónak,
Büszke dagályával melly sokat egybe kever,
A kiderült elmét elfojtja, szorosba rekeszti,
Ugyhogy alatt mászik rabja s eloltja tüzét.
Illy gonoszért eleped gyakran a szép elme homályban,
Kit ragyogó fényben nézne csodálva hazánk.
Hát élek még én ? fogok is még élni ? de téged
Éltem adója ! halál birtoka messze ragad ?
Nem lehetett örömed éltedben látni, vitézül
Küszködven, mi dicső szép koszorúra török ?
Ó ! ha mi érzés vonz még hozzánk, testi tehertől
Megvált nagy lélek ! s emberi műnek örülsz :
Látni fogod csakugyan már onnét a magas égből,
Ad most is forró ösztönöd újra erőt.
Látni fogod számosb alagyáimat, amire kértél :
Általam is szoknék e kötözetre hazánk.
Lásd azt is köztök, keserű siralomnak eredvén,
Hogy szomorú gyászban tiszteletedre jövök.
Nyájadnak szavaidra tanult jobb része halálad
Bús híren rémült háborodásba merült.
Tengeren olly megijedt a nép, olly tétova habzó,
Kit kormány nélkül viz dagadása ragad.
Nagy szélvész támad, néztük mi hatalmas erővel
Megszakadott ott egy nagy sereg és lemerült.
És te, szegény árnyék ! te magadban félre hasonlott
Gyáva hajó ! még is messze habozni akarsz ?
Néhány megbódult fejek annyira visznek, amannak
Ásítózva helyét, és mi veszélyre sietsz !

Jobb, hogy előbb építsz magadon, s hogy tagjaid értik
 Egymást, és fejeket csak kicsinyekbe török.
 És te kivált, jobb rész! magadat megalázva, tanácsát
 Holta után is akard, mert erejébe hihetsz.
 Ezzel tiszteld meg szent hamvait olyan atyádnak,
 Aki helyébe te mást már soha fel se találsz.
 Benne velős megvizsgálás, sok előre kilátás,
 Vólt bátor végzés s ingadozatlan erő.
 S így a mértéklett mívelés nem füzte keresztül
 Dolgait, és csendes végbe vitelnek örült.

1782.

A KIKELETRŐL.

A tarcsai savanyú viznél.

Víg tavasz, a kerek esztendő szebb része derül fel,
 S új pompájával tér mezeinkre kiszáll.
 Újúl a nagy föld, mindent a lágy meleg éleszt,
 S könnyű szellőnek lengedezése nevel.
 A rothadt gyökerek gyönyörűn ifjadva kihajtnak,
 Zöld füvel a nyirkos rét mosolyodva frisül.
 Gyenge virágokkal kezdenek kiesülni határink,
 És a bimbózó ág leveleknek ered.
 A friss csergeteg is szabadabb forrásra felenged,
 Szép kövecses feneket tiszta folyása mutat.
 A hasadó hajnal pirosabban fejt ki keblét,
 S vidtöbb nedvvel gyöngyei hullnak alá.
 Ami csak él, most minden örül, öreg és piciny állat:
 Új elevenséggel minden örömbbe merül.
 A nyers ifjúság, a zöld pázsitra kikapván,
 Víg, eleven, játszó, friss keze, lába futós.
 Még az öreg nép is, megaludt bár vére, felújúl:
 Víg fiait nézvén víg mosolyodva mulat.

Gondos akolba szorúlt jűhnyáj, s jászolra lezárott
 Csorda, szabad kényén most legelőre kijár.
 Fecske sereg kis agyag fészket rakogatja csevegve,
 S ház fedelét gólyák már kerepelve ülik.
 Mindenféle madár, öröm új éneknek eredvén,
 Hol szép zöldellő ágra, hol égbe repes.
 Csak nekem itt egyedül, ó! csak nekem árva szegénynek,
 A bús aggodalom szívem epesztve öli.
 Hervadozik képem kikelet természete ellen:
 Elfogyok, újlást nem veszen élet-erőm.
 Itt vagy-e már? Érez testem bomlása, keservem
 Eltörlője, halál! s elviszel úgye tehát?
 Nyilnak már örök életnek szép ajtai, látom,
 S ott benn jobb kikelet jobb örömünkre derül.

1783.

A SZERELEM ÉNEKESIHEZ.

Nyájaskodó víg társaság	Itt is piros a szép hajnal,
Szerelem énekesi!	Csendes az est homálya:
Kiket csodált a szebb világ	Ragyog az ég csillagokkal,
Népeteknek kedvesi!	Szép a napnak sugára.
Zeng fülemben szép szavatok,	Gyenge szellők lengedeznek,
Sok tűzzel élesztetek:	Lebeg zöld ág levele:
Im rebegem utánzatok,	Hűs árnyékok enyhítenek,
Amit enyelegetek.	Szépen zúg a csermelye.
Hozzánk sem volt áldásiban	Szépek itt is a virágok,
A természet mostoha:	Mosolyognak kertünkben:
Az örömré javaiban	Vagynak itt is szép leányok,
Nem vólt szükség itt soha.	Vagyon érzés szílvünkben.

(1787.)

RÓZSAVIRÁGOM MEGILLETÖDÖTT SZERETŐK.

Kerti ékesség, kiesén virágzó
Rózsa, mely szép vagy feselő korodban :
Úgy hasad reggel ragyogó tűzével
A piros hajnal.

Jaj ! de elmúlik neked is mosolygó
Színed, és fonnyadt levelid lehullván
Gyenge bimbódról, elaszik kis ágod
Durva tövissé.

Míg tehát kedvet legelő örömmel
Villog épséged, leszakasztlak inkább,
Hogy nagy hévségtől nehezen lehellő
Mellyemen hervadj.

Igy zokogsz, én méz ajakú Ilonkám !
S a piros rózsát kebeledbe fűzván,
Nézed egy végben lesütött szemekkel,
S könyveid hullnak.

Csintalan ! kedved vagy on azt mutatni,
Hogy megint többel szaporítsd csodámat :
Akkor is szép vagy, mikor ázik arcád
Búba merülve.

Ügye, felleltem ? mosolyogsz szavamra :
Ó ! megint vidám napomat tekintem
Tiszta arcádnak kiderült egében,
Édes enyelgőm !

Mit nevensz mégis ? Nem hiszed valóban,
Hogy tanúságot veszek énekedből ?
Érzem : úgy múlik fiatal korunknak
Díszek nekünk is.

(1787.)

LUCA SZÉPSÉGE.

Csodát üzött a természet,	Síma márvány kerek állad
Mikor téged alkotott,	Gödröcskével kérkedik :
Minden szépség ott tenyészett,	Hőszín nyakad, hőszín vállad,
Mindent reád aggatott.	Gyöngy nélkül is tündöklök.
A gyöngyvirág homlokodat	Gyenge mellyed kék erekkel
Szép fehérén béhinti :	Oszlik csoda ágokra :
Kinyílt rózsza szép arcadat	Két emlőid épségekkel
Szép lángszínnel éleszti.	Emelkednek dombokra.
Fris nedvökben gyorsan úsznak	Mint szőlő viasz, olyan kezed,
Hűnyorgó kék szemeid :	Szépek gyenge ujjaid :
Ott is csaknem meggyulladnak,	Karesű tested, ép termeted.
Szíkíráztatják tüzeid.	Szépek piciny lábaid.
Ajakodon elevenség	Luca ! szívem egy bálványa,
Pirúl s csókra ingerel :	Mikor látlak, bámúlok :
Szavaidban az édesség	Ó ! szebb nemnek ragyogványa,
Hangzik, szívet érdekel.	Megvesztettél, rab vagyok.

(1787.)

A SZÓKEVÉNY KUPÍDÓ.

Kis Kupídót kell keresnem,	Piciny falat, édesen sír,
Ha ki látta, mondja meg :	Csintalan és enyelgő :
Még nagy bajba lehet esnem,	Szárnyas, íves, nyilakkal bír,
Hogy ha soká tévelyeg.	Ide s tova tekergő.
Ma jó reggel kis ágyából	Ki az atyja, még sem tudom,
Még borzason kiszökött.	Ég, föld, tenger tagadja :
Sok a jele, hogy azokból	Mind gyűlölik, amint hallom,
Megesmérni sok között.	Senki fel nem fogadja.

O! keressük, mert itt vagy ott Ihol vagyon a rejtekben,
 Most is nyilat ereget: Látom, honnan célozgat:
 Egy gondatlant törbe fogott A szökevény te szemedben
 S rajta sebet ejtetget. Lappang, Luca, ne tagadd.

(1787.)

KUPIDÓ ÉNEKET KÉR A KÖLTŐTŐL.

Kis Kupidó, a csendetlen, Majd lest vetek egyikének,
 Tőlem el nem válhatott: Hogyha rajta vesztek is.
 Esekedett s volt békétlen,
 Amíg meg nem alkatott.

A költő.

En szívemnek nyeresége Hív gerlicét csak egyetlen
 Volt az, hogy úgy küszködött: Párjától megfosztani,
 Luca! halljad, mint lett vége, Mindkettejét, te kegyetlen!
 A gyermek csak lekötött. Nem szánnád búsítani?

Kupidó.

Kupidó.
 Hallod, költő! egy énekkel
 Tisztelj már meg engem is:
 Mit kérsz érte, bátran mondd el,
 Vessz jutalmat tőlem is.

Anyám égi kocsijából
 Egy hattyúját kifogom:
 Megjárhatod mulatságból
 Az egeket, azt adom.

A költő.

A költő.
 Lator alak! csak gyötrelmet,
 Adhatsz sűrű könyveket:
 S ezt úgy vegyem, mint kegyel-
 Mondjak érte éneket? [met,

Olly magasan szédülhetnék,
 S vesztémmel leeshetném:
 Ambrósiát sem adhatnék,
 Szegényt nem nevelhetném.

Kupidó.

Kupidó.
 Örül egy pár gerlicének
 Anyám s velek játszik is:
 Vegyd el tehát szem-kötőmet,
 Anyám szötte, lágy selyem:
 Tapogassad, annyit érhet,
 Hogy csak kedvedet lelem.

A költő.

A szem-kötő minék nekem?
 Nyitva tartom szememet:
 Szüntelenül Lucát nézem,
 Még sem nézem eleget.

Kupídó.

Lássad hátul szép nyilakkal
 Megteht arany tegzemet:
 Kedveskedem már azokkal,
 Találják a szíveket.

A költő.

Ó! csak egyet szép tegzedből
 Engedj, anyád bajnoka!
 Már is nyújtod; de kezedből
 Jobban repül, lödd oda.

★

Úgye megért, mosolyogsz már,
 Luca! vallod sebedet:
 Jól alkudtam, neheztelj bár,
 Bírom immár szívedet.

Mondjuk már el énekünket,
 Mert különben meggyaláz:
 Luca! ne bánts gyermekünket,
 Mert még jobban megaláz.

★

Szeretnek nagy hatalma
 Az egész természetén:
 Számlálhatlan diadalma
 Egen, földön, tengeren.

A térséges levegőben

Erzik azt a madarak:
 Völgyben, hegyen, az erdőben
 Szelid állat és vadak.

Erzik halak a vizekben,
 Bár hidegben ússzanak:
 Vonz fű füvet illy érzésben,
 Olly csodát is mondanak.

De emberi vert nemünkön
 Inkább tetszik ereje:
 Uralkodik itt fejünkön,
 Harcra itt tér mezeje.

Nézz egy királyt, ki' szavára
 Földig borúl sok ország:
 Ura nincsen, s hatalmára
 Rémul szomszéd fél világ;

De ennek is büszkeségét
 Szerelem megtöreti:
 Hódúl, s csodáld szelídségét,
 Egy asszonyka vezeti.

Nézz egy vezért, ki hadában
 Bízik, s pusztít földeket:
 Győzhetetlen viadalban,
 Tapod rab nemzeteket;

De szerelem megcsúfolja
 Dicsőség oltárinál:
 Magát rabnak térden vallja
 Asszonya lábainál.

Nézz egy bölcset, kivel senki Fel nem tesz, mint kérkedik : Minden kicsiny itten néki, Egekbe emelkedik ;	Most kirándul a falukba, Parasztokkal enyeleg : Bészáll estve kastélyokba, Zárt szűzekkel kesereg.
De szerelem megjátszodja, Gyarlódik a tudomány : Mikor estve mécsét gyújtja, Gyújtja szívé a leány.	Itt a vadat szelid lággyá, Mérgezzé jó állatot : Tészi ott a kicsinyt naggyá, És kicsinné a nagyot.
Nézz egy papot, ki tagadja Ez érzésnek bús hevét : Bőjtrel, vassal fojtogatja Háborgó természetét ;	Itt megnyitja pazarolva Fősvénynek szekrényeit : Amott immár tartja zárva Pazarlónak kincseit.
De szerelem még annál is Szívének inkább szegezi : S jaj! hogy érez, oltárnál is A szegény azt könyvezi.	Itt fakasztja nevetésre A busongó szomorút : Ott epesztő kesergésre A mosolygó homlokút.
Nézz más apróbb győzedelmet, Ott örömmel mint telik : Hol gyötrelmet, hol kegyelmet Oszk, mint kedve változik.	Vént gyermekké, s ért öreggé Fordítja a gyermeket : Szabad szájú pajkost szentté, Pajkosokká szenteket.
Táborba is bátran eljár, Pásztorral is elmulat : Kárpitok közt szépeket vár, Sutban megles rútakat.	Akaratos büszke szívből Csinál ő figyelmetest : Luca! te ezt nem szükségből, Valljad inkább örömet.
Most a roppant városokban Az utcákon tántorog : Most az elzárt klastromokban Csak lappangva tébolyog.	Jobb engedjünk hatalmának, Veszt, aki ellenkezik : Nékünk mérge igájának Édessé változhatik.

SZERETŐ KIVÁNSÁG.

Luca! én csillagom,	Akkor bár ég volnék!
Milyen kívánságom,	S reád lenézhetnék
Mikor éjjel	Annyi szemmel,
Égbe nézel	Mennyi tüsszel
Csillagokat látni,	Fényes ragyogva ég
S lángjokat csodálni.	A szép csillagos ég.

(1787.)

A MEGHŰLT SZERETET.

Hamis Luca! megjátszodtál:	Tőled messze távozhatom,
Köszönettel tartozom.	S nem kívánlak látni.
Szerelmedtől feloldottál,	Megínt veled találkozom,
Nyűgödet nem hordozom:	S azért háborodni,
Szabadságom	Sem örömré,
Már nem álom,	Sem bús kedvre
Istenemnek áldozom.	Nem kezdek változni.

Ha hallom is már nevedet,	Úgy beszéllek szépségedről,
Nem változik színem;	Hogy semmit sem érzek.
Ha látlak is már tégedet,	Szólok alnok rossz hitedről
Nem vér jobban szívem:	S bosszútól nem égek.
Meghűlt bennem	Benned szépet,
Első tüzem,	Vagy rút vétket
Már lecsendesedtem.	Egyaránt tekintek.

Alhatom már, s mikor alszom,	Gőgös szemmel vagy hűnyor-
Veled nem álmodok.	Reám bátran nézhetsz: [gón
Ha ébredek, első gondom	Haragosan, vagy mosolygón
Más, mire virradok:	Velem elbeszélhetsz:
Nem te vagy az,	Mind az, mind ez
Való igaz,	Ezen szívhez
Akkor mást gondolok.	Nem ér, kárt nem tehetsz.

Vig vagyok, vagy bús keserű,	Hogy megtörtém rab láncomat,
Már nem te vagy oka.	Vallom szegyenemmel:
Nálad nélkül már gyönyörű	Hasadt szívem, s haláloamat
A rét s patakocska:	Vártam e sebemmel.
Zöld a pázsit,	De fő jóért,
Gyengén frisit	Szabadságért
Erdő s hegy virága.	Mit nem tűrünk el?

Látod, milyen igaz vagyok:	Lépvesszőre ragadt madár
Szépnek látlak most is.	Úgy sérti lábait:
De előttem vagynak mások,	Hogy ment légyen, kicsiny a
Náladnál szebbek is.	Szaggyatja szánycit: [kár,
Most találtam,	S fájdalommal,
Hogy csodáltam	Vér folyammal
Benned a hibát is.	Ott hagyja tollait.

En változó csélcscap szívet
 Hagytam el; nem nagy kár.
 Te állandó jámbor hívet
 Vesztettél; aggódj már.
 En hamisbat,
 Te igazbat
 Nem találsz, keress bár.

(1787.)

SZOMORÚ INDULAT.

Mi kesergő sok gondolat	Megváltozott egen, földön
Terheli bús fejemet?	Nékem minden alkotmány:
Sérült szívem ott nem mulat,	Nem mosolyog olly szép zöldön
Hol töltöttem kedvemet:	A rét s kerti oltovány:
Mindent megun, minden sérti,	Elfonnyadást veteményben,
Az öröm szót már nem érti,	Homályt látok a napfényben,
Nem találok helyemet.	A hajnal is halavány.

Szerencsétlen elő-érzés
 Szomorú életemről !
 Kedvet fojtó kemény végzés
 Mit mond árva fejemről ?
 Mindenfelül borúl az ég :
 Nincsen tehát már reménység
 Boldogabb jövődőről.
 (1787.)

A LÉLEK HALHATATLANSÁGA.

Lelkem ! nem éred már soha végedet :
 Mert úgy lehellett téged az alkotó
 Isten, mikor gyarló agyagból
 Testemet olly nemesen teremté.

Porrá emésztő földbe leszállanak
 A kérdésnek felrakatott csoda
 Munkái, márvány oszlopokkal
 Támogatott magas úri házak.

Sőt öszvedülvén még maga a kerek
 Föld s ég elolvad csillagival, mikor
 Majd a megaggott nagy világnak
 Megszakadott kötözetje bomlik.

Ekközt te lészesz ment egyedül. Tehát,
 Ó halhatatlan szép vagyonom ! miben
 Fog telni majd akkor te kedved ?
 Hol keresed lenyugosztalásod ?

A szent vagyonság, kútfeje, alkotó
 Szerzője s kedvén osztogató ura
 Kívánatos minden dolognak,
 Akkor is Istened. El ne vésd.

(1787.)

RÉVAI ÉNEKEI

149

XIX, É N E K.

A' LÉLEK' HALHATATLANSÁGA.

Lelkem! nem éred már soha végedet:
Mert úgy leheltt téged' az alkotó
Isten, mikor gyarló agyagból
Testemet olyly nemesen teremté.

Porrá emészto földbe le szállanak
A' kérdésnek fel rakatott tsoda
Munkái, márvány oszlopokkal
Támogatott magas úri házak.

Sőt öszve dúlvén még maga a' kerek
Föld 's ég el olvad tsillagival, mikor
Majd a' meg aggott nagy világnak
Meg szakadott kötözetje bomlik.

E' közt te lélsz ment egyedül. Tehát,
O halhatatlan szép vagyonom! mibenn
Fog telni majd akkor te kedved?
Hol keresed le nyugofztalásod?

A' szent Vagyonság, kút feje, alkotó
Szerzője, 's kedvén osztoató ura
Kívánatos minden dolognak,
Akkor is Istened. El ne vétsed.

K 3

XX.

TARTÓZKODÁS.

Tündér, álnok, gonosz világ !	Aranyadat se fitogasd,
Magadhoz mit csalogatsz ?	Földnek pora, sár darab.
Allapotod merő vakság :	Szabadságod se harsogasd,
Csak hamis fényt mutogatsz.	Szolga vagy és kötött rab.
Nem indítlok füstöd után,	Hasztalan szót már ne forgass,
Gondosb lelkem más jót kíván,	Szándékomban nem háborgass,
Itt hasztalan tapogatsz.	Nem kell nekem ez a hab.

Nagy nálad a gyönyörűség,	Istenem a való napfény,
De nagyító üveggel :	Kiben nincs fogyatkozás.
Józan szemmel csak kicsinység,	Ó az öröm, az igaz kény,
S tele rágó féreggel.	Kiben nincs unatkozás.
Ne ámitgass, el nem hiszem,	Ó a fő kincs, melyet nem ront,
Ne kínálgass, el nem veszem,	Olly szabadság, melyet nem
Tele vesztő méreggel.	Erőszakos változás. [bont

(1787.)

HALÁLTÓL NEM RETTEGŐ NAGY LÉLEK.

Édes nekem a halál,	Úgy jő vidám arcával,
Csak a roppant udvarokba	Úgy nyújt kezét mosolyodva :
Rémült szörnyűséggel száll,	És kicsiny világával
Csak az úri nagy házokba :	Csak e mécsset gyengén oltva,
Ott egyedül félelmes,	Melly szíves társaimnak,
Bétérése gyötrelmes.	Ég itten barátimnak.

Értem úgy jő csendesen,	A testből kivetkezve,
Mint a tulsó nagy világon	Semmi terhet hogy ne vigyünk:
Vélünk kényült édesen	Édesen ölelkezve
Elmulató társaságon	Már azután együtt megyünk
Megörült hív felesem,	Oda a szebb országba,
Út mutató kedvesem.	Az öröm boldogságba.

(1787.)

MAGAM KÉPE.

Esméretlen lévén, kérdezed, ki legyek :
S azt pedig társamtól, akivel kimegyek.
Hanem magam szóllok, hogy megértettelek,
Én tudom magamat, jobban megfélelek.
Ami lettem volna töredék képemből,
Inkább azt olvassad szomorú versemből.
Ki igen idején, mikor nevelkedni,
Csak kezdettem gyengén életre gerjedni,
Tárgya lettem a vad kegyetlenkedésnek,
S bennem dúló kedve telt az üldözésnek !
Még is érzem, s mikor jut csak eszembe is,
A sérelmek után hosszabb időre is,
Szakad újra szívem, könyveim hullanak,
És engem zokogó jajra fakasztanak.
Én kicsinységemet temérdek dolgokkal,
Ha egybe vethetem magamat nagyokkal :
Képezd, hogy egy jeles épületet vetnek,
Mellyben mesterségek szép munkát követnek :
Hanem az ellenség még fél készültében,
Azt már dúlni kezdi felforrott mérgében.
Tehát az elpusztult porba keveredve,
Hellyel-közzel a dült földből emelkedve
Romlott kő maradvány fal töredékekből,
A sűrűn bénótt szomorú füvekből,
Hajdan mi lett volna, csak azt sohajtani,
Búsult hallgatással láttatik mutatni.
Vettem Istenemnek bőven kegyességét,
Megesmérem, s azért áldom szent felségét :
Nincsen az magamtól, nem én dicsőségem,
Kútfőre mutatnom szent kötelességem.
Szerencsétlen szolga ! de én eltévedtem,
Az adatott pénzzel nem jól kereskedtem.

Ki ad róla számot ? én Uram s mindenem !
Hogy énrajtam nem múlt, te tudod, Istenem !
De csakugyan mégis valamit gyűjtöttem,
Az adományt épen földbe nem temettem.
Tudok annyit, mivel felebarátomat,
Tartozom segíteni én szolga társomat.
A köz-jóban jeles igyekezetimmél,
Nagy nevet nem várok cselekedetimmél.
Apróság én minden foglalatosságom,
S eléggé fizetem ezzel adósságom,
Mellyel a szent törvény lekötelez minket,
Akkor egy hazában szeretjük földinket.
Elragadott néha hazám szeretete,
Édes képzésemben magasra ültete,
S kicsiny erővel is fennyen emelkedtem,
De illy hívságomat magam is nevettem.
Későn nagyon a' már, elmúlt jobb ideje,
S elaludt véremnek tüzesebb ereje.
A lélek, ki romlott egy testben lakozik,
Nem üzhet olly munkát, szüntelen változik.
Felébredez néha, fakad panaszára,
Gyengén háborodik setét fogságára ;
Talál abban, amit útál kényessége,
De vidúl, ha tetszik néha kis épsége.
Magas szál és karcos én testem állása,
S gyenge erőben is sebes a járása.
Ritkúl szőke hajam búsult homlokoman,
Előre dől fejem meggörbedt hátaman :
De mégis úgy, hogy ha néha felébredek,
Én is magam feljebb tartani gerjedek.
Hosszas arcám vidúl gyenge pirossággal,
Ha néha fellege múlik komorsággal.
Tisztán néz kék szemem, áruló hunyorgás,
Nincs benne álnokul szökdöső bal forgás.

Egyenes ajakom együtt jár szívemmel,
 Másból csúfot üzni kegyetlen örömmel
 Írtózik együgyű lelkem, és tudatlan,
 Más szégyenén kedvét tölteni szokatlan.
 Igaz barátságot tellyes bátorsággal
 Szeretek, s tisztelem azt állandósággal:
 Engesztelhetetlen vagyok, s nem bízhatom,
 Ha hívtelenségtől egyszer megcsalatom.
 Ihol képem, melyet már előbb is láttál,
 Itt erkölcsöm véle, itt sorsom, mit vártál.
 Esmérsz-e már, s hozzám hajlandóságodat,
 Érzed-e gerjedni jó akaratodat?
 Hív barátságodba én kicsinységemet,
 Vagy-e eltekéltet fogadni engemet?
 Feltetted-e egy illy szívét vigasztalni?
 Ki igazán tisztel, míg meg nem fog halni.

(1787.)

HAZAFIÚI ÉRZÉS.

Új esztendő alkalmatosságával a nagy magyarhoz.

Titkos örök mélység, mellynek kebelébe merülnek
 A nagy idők, s meg visszavetődnek:
 Mint tenger színén egy hab támadva lenyomja
 Szüntelenül a másikat, úgy jársz.
 Egymást váltva, remény és félelem árad előre
 Szívünkben, ha jövőre kinézünk.
 Mind rejtetek, mind annyi homály, mire virrad az ember.
 Vess egy jobb habot egyszer ezekre!
 Annyi keservek után támadj a kétes öbölből
 Sebbre derült víg napja hazánknak!
 Támassz olly öröm esztendőt, melly tiszta világgal
 A rút bűnnek elossa homályát!

S a földön mászó alacsonyt szégyennel alázza,
 Aki magát maga adta el önként.
 Látod, ezért mérészb a gyáva galambokat ölni
 A gonosz ölyv és vérbe feredni.
 Mint érez szíved? Nagy férfiú! mint dobog érte?
 Felnézvé az egekbe, sohajtasz!
 (1787.)

FUTÓ GONDOLAT.

Hová siet serény lován
 Ama kevély vitéz?
 Utánna majd alig biceg
 Ez a mankós öreg:
 S bicegve is, hová amaz,
 Ez is sirjáig ér.
 *1788.

[ORCZY LÖRINC HAMVAINAK.]

Ha a józan erkölcs, együgyű jámborság,
 Érdemllett borostyán s a hadi bátorság
 Megkérlelhették volna a vad halált:
 Gyászos árvaságban Orczyt nem siratnók
 Szakadó könyvekkel sírját nem áztatnók;
 De jaj kéméllést érdeme nem talált!
 Avagy azt tartsuk-e: ég ura megbánta,
 Hogy illy ajándékát eddig nekünk szánta,
 S azt haragjában közülünk elveszi;
 Kivált e rossz világ szörnyű veszélyében,
 Hogy ne keserítse érzékeny szívében,
 Méltóbb helyére ötet viaszteszi?
 Fájdalmas kárvallás! Nincs megtérítése,
 Keserves sebünknek csak ez enyhülése,
 Hogy élő képe szívünkben maradt:

Szeretet s tisztelet azt ott béedzette,
Mint tartós márványba, mélyen bémetszette,
Kíért az írgy idő is háborgott.

De bosszújára is ébresztő példája,
Ott lesz sok jámbornak vezető fáklyája,
Melly után éltét intézze boldogúl:
Jó férj és jó atya ha ki akar lenni,
Arra tanúságát itten fogja venni,
S az Úr szolgáját nem tartja csak rabúl.

Fog ügyefogyotton szíve keserülni,
Fog ő embertársa javának örülni,
S megtartja szentül barátság kötelét:
Hazának s királynak esküdt hívségében,
Mind fegyvert, mind kormányt tart ő tisztségében,
S buzogja kettős előmenetelét.

Jeleskedett Orczy e szép erkölcsökkel,
S valamint éltében nemes ösztönökkel,
Holta után is éleszt ő jóságra.
Orül két fiain lenéző fényével,
Kikre együtt szállott a jó szív vérével,
Hogy ők is törnek az igaz nagyságra.
1789.

A HAZATÉRT MAGYAR KORONÁNAK ÖRÖM ÜNNEPÉRE.

Ó dicső koronánk! Törvényünk ereje,
Mellyel fénylett minden igaz urunk feje:
Te egekből szállott szentséges ajándék,
Hozzád hív keblünkből a helytelen szándék
Hányszor ragadott el? de el nem rejthetett,
Hogy bús árván hagynád a magyar nemzetet.

Mindég gondot viselt reád a kegyes ég,
 Megtért mindég veled a kívánt üdvösség.
 Akkor is, hogy utóbb egy tanácsadónak,
 A haza vesztőnek, a jó rend bontónak
 Ellopatott tőlünk gonosz sugallása,
 S dülő nemzetünknek már sír-gödröt ása:
 Nem tetszett az égnei, s haragját dörgéssel,
 Nyilván jelentette gyászos könyvezéssel.
 Jaj! miként fordult meg minden a hazában,
 Keresni kellett már a magyart honnjában.

Távul léted kára: a sértett szabadság,
 Levert magyar nagyság, megalázott papság.
 Távul léted kára: házunk billyegzése,
 Szabad ugarinkon mérő lánc csörgése.
 Távul léted kára: kincsünk elrablása,
 Sok jámbor szándéknak hijúlt másolása.
 Távul léted kára: bányánk kisebbsége
 Magyar aranyunknak kitolt dicsősége.
 Távul léted kára: nyelvünk kivesztése,
 Hitvány gyülevésszel tisztünk megteleése.
 Erre s még többekre a szívrünk repedett,
 S bánat záporával bús arcánk epedett.

Az Isten lágyítja a kemény szíveket,
 Tetszésére hajtja a fejedelmeket:
 S amelly vesszőt emelt megveretésünkre,
 Oszloppá váltatta felemelésünkre.
 Az eszközök, mellyek aláztatásunkra,
 Nyilván koholtattak végső romlásunkra,
 Ellenkező munkát tettek erejekkel,
 Más tárgyra rúgódtak törekedésekkel.
 Kevély Bécsnek ura bámúl e csodára,
 Józanabb tanácsnak hallgat már szavára.
 S hihető, maga is átkozza sírjában,
 Azt a bűdös dögöt rothadó porában,
 Ki nemes érzésre megtompúlt szívével,

Udvar elcsábító rút szövénnyével,
A szabad nemzetre nyügot akart vetni,
S omlott falai közt nevét eltemetni.

Elünk tehát még mi, s nyöltön emelkedünk,
Ösi törvényinkben sértést nem szenvedünk.
Legfőbb kárvallásunk már megtérítettik,
S ennek erejével visszaszerezettik,
Valamit elcsipett a hatalom dolga,
Kinek már meghajlott sok alacsony szolgál.

De te bátor magyar! nagylelkű származat!
Ki meg nem csükkentél még a járom alatt,
Rúgd félre vérétől elfajúlt fojtódat,
Ki eszköz volt benne, hogy felegyék jódat.
S mikor göggel tiprod gyalázatos testét,
Ki kereste hitvány bérért nemed estét:
Buzgón ragaszkodjál megtért koronádhoz,
Erősben csatlódjál újuló hazádhoz.
S ekközt szánakodjál a szomszéd rabokon,
Kiknek hogy kemény bőr törődött nyakokon,
Nem érezvén súlyját megszokott jármoknak,
Bosszúságot törnek a víg magyaroknak.

Már megkapták, úgy mond, csecseze bábjokat
A síró gyermekek, s üzik játékjokat.
Nem báb a korona, szegény nyavalyások,
Nem gézengúz zsibság e szent rendtartások.
Kötés kezdett lenni király s a nép között,
Mikor a sokaság városba költözött,
Hogy egy főtől függjön s éljen bátorságban,
Megtartsa vagyonját szabad társaságban.
Már akkor e kötés meghitt társoságra,
Erőt koronától vett állandóságra.
Bátorság kedvéért keskeny telekedsz
Pecsétes levelet váltasz kis pénzedsz,
Bizonyoságra térsz alkut szomszédoddal,
Hogy jégre ne vigyen csekély sajátoddal:

Mégis, botor lélek! büszke birodalmat,
 Zalog nélkül adhatsz egynek fő hatalmat?
 Ki nyakadon ülven vagyonodban bízzék,
 Vörös veretéked erejével hizzék,
 S fiaidból szedett haddal fenyegetsen,
 Minden falatodra vámot s adót vessen.
 Zalog a korona, melly inti királyát,
 Hogy határán kívül ne vigye dagályát.
 Zalog a korona, melly hódult népekben
 Állandó hívséget nevel a szívekben.

Mikor ez a zalog fénylett anyád fején,
 Dülő házatoknak inséges idején:
 József! mit tett akkor a magyar hívsége,
 Villogó kardjokkal kikelt vitézsége?
 Érzékeny anyádnak gördültek könyveit,
 Ragyogtak arcáján az öröm gyöngyei.
 A mi erőnk volt az, melly harcolt értetek,
 Általunk mentődött megrendült széketek:
 A mi vállainkon nyugodt örökséged,
 Kiért mint fizetett hideg keménységed?
 Rútul megvetetted arany koronánkat,
 Elkeserítetted azzal jó hazánkat.
 Rosz hitű oroszra akartál szorúlni,
 Mikor hatalmadat kívántad tágúlni.

Elsz-e még? De bátor már hamuvá lettél,
 Árnyékod is érzi, hogy nagyot vétettél.
 Azzal jobbits rajta, hogy a más világon
 Örülj a feltámadt magyar méltóságon,
 Mikor koronánkkal öcséd fog ragyogni,
 S hívebb segedelmet lát bennünk buzogni.
 Ha erőszak alatt a tábor veleje,
 Volt a magyar nemzet a hadnak ereje:
 Arany szabadságát nem sértő királyért
 Miként tékozolja kincsét s a vitéz vért?

Majd Várnáig viszi hatalma határát,
Hogy jobb bátorságba tegye Nándor várát.
S akkor a szabad rend az ország nagyjával
Boldogabb tanácsát tartja királyával :
Jobb előmenettel szab új törvényeket,
Felosztja közöttünk a tágas földeket ;
S ha igaz, hogy eddig setétben bolyongott
A magyar, s fülében csak bomlott réz dongott :
Nyájasban terjeszti a tisztább világot,
Csinnnyábban vezeti erre az országot.
Elevenebb ösztönt ad a szebb lelkeknek,
Nyertesebb keletet a kézi műveknek.
Bátrabb útát töret a kereskedőnek,
Boldogságot szerez a szántó-vetőnek.
De nem erőltetve idegen szokásra :
Mert mi kórság kisztet ilyen csigázásra ?
Természete rendjén nagyobb hasznát veszed,
Míg kinnal a magyart más nemzetté teszed.

1790.

A MAGYAR ÖLTÖZET ÉS NYELV

allandó fennmaradásaért való ohajtozása egy buzgó hazafinak a
nagy magyarhoz

Mint a kemény köszál, mellyet bús habzással,
Ostromol a szélvész zúgó csapdozással,
Halkkal visszavervén a felforrt áradást
S a magába ülő habos agyarkodást,
A tenger közepén fenn hordozza fejét,
Tisztábban mutatja ragyogó tetejét :
Nagy vér ! te nemesen termett bátor elme !
Illyen nagy lelkednek megtért győzedelme.
Az a fejedelem, aki megalázott,
Előbbi nagyságos tiszttel felruházott.

Ez árnyék világból könnyebben múlhatott,
Hogy nyilván mutatta azt a szép bánatot,
Melly jó szándékának elég bizonyossága,
De sok árulónak érdemlett csufsága.
Hol most kérkedése az arany kulcsosnak ?
Hol harsogó szava titkos tanácsosnak ?
Kárhozatos jelek ! mellyeket csak az nyert,
Édes nemzetébe ki több sebeket vert.
Mint csüggő galandjok, úgy pirúl arcájok,
Úgy száll, mint jégeső, az átok reájok :
Hatod izig legyen gyalázatos nemők,
Mért hogy romlásunkban volt gonosz érdemők.
De te, nagyságos vér ! hazádhoz hív lélek !
Nézzed, körülötted mi szépet szemlélek :
Akkor is, hogy rossz szél rázta szép nevedet,
El nem hervaszthatta nálunk érdemedet.
Most minden magasztal, hozzád ragaszkodik,
Hosszú életedért égbe fohászkodik,
Mind aki hallgatott az erőszak alatt,
Mind kiben szabad volt a szó és gondolat :
Lehess újjulásunk elősegellője,
Magyar Palládium egyik építője.
Hathatós a szava olyan férfúnak,
Kit inség mutatott jó hazafiúnak.
Szólj ott, és vonzz mindent az egyetértésre,
Hol eggyé kell lennünk a felépülésre,
S mikor támogatod nemzetünk nagyságát,
E két oszlopra is védő állandóságát,
Mellyet a ruhában és nyelvben találunk,
Ha egyéb virágzóbb népeket vizsgálunk.
Ezért sohajtozom én is e versemben,
Igaz ügyért szóllok búzgódó hevemben.
S hogy neked ajánlom, bizom jó szivedben,
Azzal kisebbséget nem teszek nevedben.

Mi az, amit látok ? bizony szép változás !
Bámúlóvá tészen a nagy csodálkozás.
Higgyem-e, hogy azok vagynak olly nagyságban,
A kik elmerültek minap puhaságban,
Más nyelven járatták kényes ajakokat,
Feltűzték magokra hasadt ruhájokat ?
Helyettek pirúltam, hogy nagy őseiktől,
Úgy elhasznlottak szép erkölcsseiktől.

Vóltam olly helyeken, hogy nemes bosszúban
Majd csak kárt nem tettem sok here fattyúban :
Ki nyilván fájlalta hazánk csufságára,
Hogy nem tagadhatja kitisztulására
Cigány eredetét, s magyarra mutatott,
Több illy káromkodást mérgében ugatott.

Szent Isten ! hazánkat valóban megverted,
Mikor a magyar vért más vérrel keverted.
Mi romlást hozattál vásott menyecskével,
Kik fel nem tehettek édes mieinkkel !
A féke szakadott pajkos menyecskének
Nem tehetett ura eleget kényének :
Gyülevész cselédből hajfodró némettel
S más alacsony vérű idegen nemzettel,
Őszvebújt a cinkos a magyar' ágyában,
S illyen poronty úr most annak jószágában.
Ez száll illy gonoszúl, s nem a magyar' vére,
Bár közelebb járunk a dolog tövére.

Nézd, az igaz magyar, amiben vétkezett,
Idegen szokásból hamar' kivetkezett.
S ha hajlott, ahová puhán elvezették,
De megtért, mihelyest rabsággal sértették.
Ha idegen köntös illy rosszal szomorít,
Nem nehéz a kalpag, a dolmány nem szorít :
Könnyű a széles kard, könnyű a buzogány,
Bajusz nevelésért a jó szílv nem pogány.

Illyen magyar tessék nyájas szépeinknek,
Idejökre jutunk dicső eleinknek.

A sok pihe szárnyú lependék rongyokat,
Viszi az áldott szél a boglya búbokát,
Mellyek elrútíták a terhelt fejeket,
S úgy mutaták őket mint denevéreket.
Vitéz amazonok jöttek a mezőre,
Bársony csákó szebben illet a szép főre,
A kurta mentécske karcsu derekakra,
Új szépséget rakott a gyenge vállakra.
Gerezdes fejkötő készül városokban,
S már csinnyán fodrott fő jár az udvarokban.
Szép a síma haj is a piciny kontyokkal,
Béborítva földig érő fátyolokkal.
A hajadon főnek készül ékessége,
Nem sértett virágnak méltóbb jelensége :
A gyöngyökből fűzött kellemetes pártá,
Mellyben a jámbor szüz jegyesét elvárta ;
Készül a rét ümeg bokros karkötőkkel,
Hajlott derekú váll aranylánc fűzőkkel.
Megnyílt a magyar ég, s annak angyalai,
Leszállanak hozzánk Béla leányai.

Ó ti nagy erejű édes bálványaink !
Kiknek meghajúlnak jó szívű nagyjaink :
Azt az igaz panaszt most megszüntessétek,
Hogy őket németbe ti öltöztettétek.
A nagy hatalomra, mellyel mindent bírtok,
Mikor enyelegtek, vagy édesen sirtok,
A nagy hatalomra kérlek a hazáért,
Annak fennmaradó örökös javáért :
Amelly rossz töletek vette eredetét,
Vegye ki pusztító kemény ítéletét.
Legyetek iránta olly eltökéléssel,
Hogy erősödjék meg egy törvény szerzéssel :

Mellyet aki felbont hebehurgya széllel,
Ne társalkodhassék a józanabb féllel :
Kiki úgy vesse meg, mint káros újitót,
Nemünk vesztésére hanyatló csábitót.

Bizony sok rejtezik a ruha módjában,
Megtartja a magyart szép tulajdonában.
Nézd csak vitézidet, hogy úgy emberkednek,
Ruhájok által is arra nevednek.
Pederített bajusz kötött hajcsomóval,
A kurucos mente a rojtos csáköval,
Társolyos széles kard a feszes nadrággal,
Nyilván jeleskedik olly hathatósággal,
Hogy a bátor szívet még bátrabbá teszi,
Töröknek tekerces fejét így elveszi.
Ezzel nyertes hadunk, s a magyar nemzetnek
Rettenetes nevét viszi napkeletnek.

S mivel egy a sorsa a nyelvnek ruhánkkal,
Tetszik az is most már, fellebb kap hazánkkal.
S akkor leszen hazánk tellyes erejében,
Ha felkél nyelve is nagyobb érdemében :
Valamint romlás ért, hogy ezt elmulattuk,
S csaknem pusztulásra nemünket juttattuk.
Hagytuk fenekedni e csodát hegyettünk,
S már nyakunkra hágott, mikor felébredtünk.
Boldog felébredés ! mellyre zsibbadt tagunk
Már gyengébben érzett, s kipárlott maszlagunk.
Mint felgyógyult beteg a megtért életet,
Mellynek vesztésével halál fenyegetett,
Édesebben érzi, s már jobban becsüli,
Mindazt, ami árthat, gondosban kerüli :
Úgy jött meg kényesebb íze nemzetünknek,
Érdemét esméri korcsosúlt nyelvünknek.
De, jaj ! melly nagy lenne nevünknek sérelme,
Ha illy indulatnak múltnék gerjedelme.

Azért gondolkodjunk az állandóságról,
Az abból áradó tartós vigaságról.

Deli asszonyaink! ti nagyságos szépek!
Aldott természettől írott ékes képek!
Itt is csak töletek lehet orvoslásunk,
Általatok vehet maradást szokásunk.

Ne morogj, szép alak! ne légy engedetlen,
Ne légy imádódnak durcás és kegyetlen,
Hogyha szobaleányt választ falujából,
És szoptató dajkát térszen jobbágycsorból,
Méhed gyümölcseinek felsejűlő korban
Ha nevelőt keres a szomszéd bokorban.

Ó! mi sok szép lelket a homály itt rejtett,
Finnyás asszony miatt kiket elfelejtett
A félénk uracska, s bitangot fogadott,
Kinek úri asztalt s bő jutalmat adott,
Hogy megrontsa vérét, s idegen szokásra,
Hajtsa gyenge szívét haza utálásra.
Vad volt a mi nyelvünk, s vadabbat tanultak,
Kéért a gyűlésben minap mint pirúltak.
A gyáva emberkéek érzették károkat,
S hebegve, dadogva tátották szájokat.
Bezzeg, ha az úrfi magyar inasával,
Magyarul szólt volna játékos társával,
Ha hallgatott volna magyar nevelőre,
Oda szállhatna most az igaz velőre.
Szegény jobbágycsora is jobban szerethetné,
Mert nyögő panaszát maga megérthetné,
Mellyet elmagyaráz, amiként akarja,
A kevély tisztartó, s mocskát eltakarja.
Jobb atyja volna így nyavalygó népének,
S mint vérszopó nadály, nem esnék bőrének.
Az is nevelhetné egy gyönyörűségét,
Melly hazában szedi jószága bőségét,

Annak fiaira oszthatná kegyelmét,
S nem ennék idegen herék jövedelmét.
Mind hazafi lenne, ki hív szolgálatért
Venné jó urától a holtig járó bért.

Töltsd meg udvarodat hazád magzattal,
Te, ki bírsz hazádnak gazdag határral,
S velek tanácskozzál még több eszközökről,
Hogy érdemed legyen újuló nyelvökről.

A jámbor szándékú társaság mit ohajt,
Látod te, már régtől e célra miként hajt;
A szorgalmas méhek virágos réteken,
Mézét hogy gyűjtenek a termő földeken:
Egy kasból kívánják édes takarmánnyal,
Kényedet nevelni sok jó találmánnyal.
Haszon, gyönyörűség, nyelved virágzása,
Amiket ígérnek, hazád újulása:
Hogy közelebb érjed bölcsesség kincseit,
S idegen nyom után ne járd ösvényeit.
Ez a szándék, mellyet a társaság forgat,
Kit a gonosz írgy sok váddal háborgat.
Fogd pártját, ápolgasd, most vagyon ideje,
Most jöhet meg egyszer állandó ereje.

Balúl vélekedtél, a királyt sértetted,
Hogy nyelvednek ügyét őtőle féltetted.
Nem vet ő akadályt, higgy bár levelének,
Kedvez inkább nyelved előbbre mentének;
A te kebeledben támadt ellenséged,
Kit még bátrabbá tett gyáva féltékenységed.

Ó szentséges vallás s királyi méltóság,
Fennmaradásunkra szerzett két valóság!
A vakmerő gonosz, csak maga részére,
Mi sokszor bitangol titeket kényére?
Valamint a rosz pap, úgy az udvar híve,
Ha tisztét felejtí, ha romlott a szíve,

Mindketten uroknak felséges nevével,
Készek vissza élni szent rendelésével.
A kegyetlen vászok hódulást fogadnak,
Büszkén azt harsogják, kegyelmet ők adnak.
Uroknak képében a nép kívánságát
Előlik mindenben s nevelik rabságát.
Békeséges tűrő az Isten, s papjait,
Menykövel nem üti népe hóhérjait;
A más világon is megtalálja őket,
Büntetheti ott is a gonosztévőket.
Csak már a királyok, kiknek a hatalmok
Addig tart, ameddig terjed birodalmok,
Ne hagynák szabadon az álnok szolgákat,
Ne kémélnék tőlök az akasztófákat!

De jobb jövődőről táplál a reménység,
Elnyomja ezeket a vigyázó felség:
Nem hallgat reájok nyelvünknek dolgában,
Nem hallgat hazánknek kívánt több javában.
Ne késsél hát jámbor! s amit javasolnak,
Bizony erre legjobb eszközt tanácsolnak
Szerető polgárid, kikben a hazaért,
Érez a szív annak maradó javáért.

Fogj hozzá, míg lángol a tűz a nagyokban,
A nyelv ízét így is neveljed azokban:
Magyar játék-színnel rakd meg várasidat,
Hódítsd oda hazatérő ieányidat.
Ne félj, férjeiket mind oda vezetik,
Egyszer valójában ha azt érezhetik:
Mi furcsák lehetnek tréfás alakosid,
Mi szívet érdeklők komor játékosid,
Mi édes a nyelved az éneklésekre,
Mi erő száll azzal a gyengült szívekre.
Szomorú állapot! mondod zokogással,
Hogy honnjodban perelsz bitang árendással:

Ne hagynák szabadon az álnok szolgálát,
Ne kímélnék tőlök az akasztó fákat!

De jobb jövőörökléptől a reménység,
El nyomja ezeket a vigyázó Felség:
Nem hallgat seájok Nyelvünknek dolgában,
Nem hallgat Haránknek kívánt több javában.
Ne keüőseket, Jémbot! s a mit javasolnak,
Bizony erre leg jobb efkört tanátsolnak
Szerető Polgárid, kikben a Haráért,
Érez a szív annak maradé javáért.

Fogj hozzá, míg lüngöl a tűz a Nagyokban,
A' Nyelv' ízet így is neveljed azokban;
Magyar Játék frimmel rakd meg Vázáridat,
Hódítsd oda hara tétő Leányidat.
Ne félj, Fétjeiket mind oda veretik,
Egyre valójában ha azt érezhetik:
Mi furcsák lehetnek tréfás alakosid,
Mi fívet érdeklők komor játékosid:
Mi édes a Nyelved az éneklésekre,
Mi erő száll arzal a gyengült fívekre..
Szomorú állapot! mondod zokogással,
Hogy homjodban perelfe bírány árendással:

A'

Aki kezdetében tiltja játékosdat,
Azért hízott nálad, hogy bontsa házodat.
De első tüzeddel ha olly sokat tettél,
Hazádból sok káros szokást kikergettél:
Erte lehetsz itt is, útba vezetheted,
Gazdának engedjen, alább ültetheted.

Még egy vagyon hátra, fordítsd azt hasznodra,
Amit eddig lenni gondoltál károdra:
Megesik az sokszor, melly dolog sebet ejt,
Orvoslást magában arra ugyana' rejt.

Nemzeti iskola! úgy volt a lármája,
Átkozott találmány, sok rosznak a fája!
Általa a magyar léssen mind németté,
Hazánkat elnyelő kegyetlen nemzetté.

Nem tudom, e vólt-e, nem-e, a kitett cél,
De bátor a' vólt is, megfordúlt a rosz szél.
Mi tudjuk, kik láttuk, s az Istent áldottuk,
Bizony csodát teszen, örömmel mondottuk.
Lám tanul itt ugyan a magyar németül,
De használ az néki, hogyha otthonn nem ül:
S vagy kereskedést űz, vagy áll mesterségre,
Kedve gerjed hadi vagy mi más tisztségre.
De bezzeg magyarul tanul a német is,
A tót, a rác s oláh, s több egyéb nemzet is:
S mivel több vért s tüzet magyarban tapasztal,
Kit ruhájáért is szeret és magasztal,
Édesgesd csak hozzád, mert önkéntjén hajlik,
Hazád erejére mind magyarra válik.

A fogadott magyar, már sokszor láthattad,
Mi buzgó melletted, azt is csodálhattad.
Úgy jár ez, mert mivel érzett már rabságot,
Meg tudja becsülni a szent szabadságot.
Minthogy pusztá hazád, ilyen polgárokkal,
Töltsd bé határidat csinált magvarokkal,

Hogy hamarább juthass ohajtott célodra,
Egy nemzeten álló hív bátorságodra.

Becsüld az oskolát, mellyből ezt várhatod,
S terjesszed, ápolgasd, hol módját láthatod :
Terjed véle nyelved, nemzeted is tágul,
S ha bele kapsz, példát láthatsz bizonyságul.
Akarom, hogy tennen tapasztalásoddal,
Neveld örömdöt igaz látásoddal.

Nekem, ha jól buzgom ruháért s nyelvedért,
Ezzel együtt járó állandó létedért,
Mutass csak jó kedvet, ez elég jutalmom,
Elkevélykedhetik ezzel is sír-halmom.
A dicső koronát törvényünk erejét,
Hazánknak aranyra derülő idejét
Minap énekeltem öröm innepléssel
S utánna ezt azon haza szeretéssel.
Nem tudom, mi ártott, alig végezhettem,
Már halni készülök, olly beteggé lettem.
Megijedt orvosom, látom, forgolódik,
De tudományával, érzem, hogy csalódik.
Most várhatná hazám hív szolgálatomat,
Ha látta inségben érte vólt lángomat ;
De nevel keblében olly jámbor fiakat,
Ép erővel bíró nagylelkű társakat,
Kik gondolnak annak támadó javával,
S ellehet bármely hív gyermeke híjával.
Szakassza a halál életem fonalát,
Magyar boldogságnak láttam már hajnalát.

A LANTJÁRÓL.

Akartam Atreusnak	Minap már megcseréltem
Vitéz két magzatit,	A hűrt, a lantot is,
Akartam énekelni	Hogy Herkules csatáit
Kadmus nagy dolgait;	Verném új eszközön:
De lantom csak szerelmet	S pengett ez is szerelmet
Kezdett reá zenegni.	Ellenkező szavával.

Hadat verő vezérek,
 Mennybéli fájzatok!
 Tehát búcsút örökre
 Veszek már tőletek:
 Mert lantom oly enyelgő,
 Zeneg csak mind szerelmet.

1791—1792.

A SZÉPEKRŐL.

Szarut Isten védelemre	Evezős héjt a halaknak
Az ökröknek alkotott:	Uzamársra ő adott:
Paripáknak rugdozásra	Madaraknak repdesésre
Csupa körmű sarkokat.	Pihe könnyű szárnyakat.

Szaladásra a nyulaknak	Az adott észt férfiaknak,
Az adott gyors lábakat:	Viadalra szívet is:
Az oroszlán tőle vette	Mit adott az asszonyoknak?
Vigyorító vad fogát.	Bizakodnok min lehet?

Deli testet, édes arcát
 Paizsok s dzsidák helyett:
 Vasat, ércet, bár kemények,
 Tűzet is győz, aki szép.

1791—1792.

A KUPÍDÓRÓL.

Már késő éjszakán,	Megszánom a szegényt,
Hogy a göncöl szekér	Fogom kis mécsemet,
Hajlott pásztor kezére :	S ajtót nyitok hamarján :
Es mélyen elmerült	Belépik nyájasan,
Minden lankadt tagon	Tegzet s ijat visel,
Enyhített édes álom :	Eresztem tűzhelyemhez.

Igen zörgött minap	Elfázott kis kezét
Bézárt kilincsemen	Gyengén dörzsölgetem
A fúrge kis Kupídó :	Langyos meleg kezemmel :
Alkalmatlan ne légy,	A bő esővizet
Ki vagy, mondék, ki így	Csinyán facsargatom
Jó álmomat szakasztod.	Azott bodor hajából.

Piciny gyermek vagyok,	Mihelyt megéledett,
Kitől, jámbor, ne félj,	Mond, nincs-e sérelem,
Szépen felelt szavamra :	Azt lássuk, már ijamban :
Eressz fedél alá,	Egyet vonyít, s nyilat
Megvert sűrű eső,	Mellyemnek úgy lövi,
Bolyongok a setétben.	Mint a bögöly fulánkját.

Ugrálni kezd reá,
S kacagva felkiált,
Örvendj velem, barátom !
Igen jó még ijamb,
Jól rúgja a nyilat,
Beteg szíved megérzi.

1791—1792.

A KINC SRÖL.

Ha ember életét	De nincs váltság sohol
Arany kincs védené,	Ez árnyék életért,
Megörzeném erősen :	Hijában mit sohajtok ?
S ha jőne a halál,	Ha elrendeltetett
Azt nyújtánám oda,	Bizonnyal a halál,
S tovább ballagna tőlem.	Rakott kincsből mi hasznom?

Iszom, jó bort iszom,
 S élem világomat,
 Baráttal vigadva :
 S enyelgések között
 Vénusnak áldozom
 Puhán vetett friss ágyon.

1791—1792.

FÜGGELÉK

MUTATVÁNYOK AZ ELSŐ KÍSÉRLETEKBŐL

Sylvester János.

AZ MAGYAR NÍPNEK, KI EZT OLVASSA.

Próféták által szólt rígen néked az Isten,
Az kit igért, imé vígre megadta fiát.
Buzgó llekvel szól most es néked ez által,
Kit hagyta, hogy hallgass, kit hagyta, hogy te kövess.
Néked azért ez lün prófétád, doctorod ez lün,
Mestered ez most es, mellyet az Isten ada.
Ez próféta szavát hallgasd, mert tígéd az Isten
Elveszt, és nyomos itt nem lehet az te neved.
Itt ez írásban szól mostan es néked ez által,
Hütre hiú mind, hogy senki se mentse magát.
Az ki zsidóul és görögül és vígre diákul
Szól vala rígen, szól néked az itt magyarul:
Minden nípnek az ű nyelvín, hogy minden az Isten
Törvényinn iljen, minden imádja nevít.
Itt vagyon az rejtek kincs, itt vagyon az kifolyó víz,
Itt vagyon az tudomány, melly örök íletet ád.
Lelki kenyír vagyon itt, mellyben mikor íszel, örökké
Ílsz, melly az mennyből szálla, halálra mene.
Az ki teremt tígéd, megvált, örök íletet es ád
Ez szent által: nincs több bizodalma azért.
Ennek azért szolgálj mindenkor tiszta szüedvel,
Ennek mindenkor tígý igaz áldozatot.
Tígédet ez hozzá viszen s nem hágy, mikor így mond:
Bódogok, eljövetek, vesszetek el, gonoszok.

(1541.)

Szenci Molnár Albert.

[VÍGASZTALÓ.]

Számkivetésben járt ez földön Krisztus Urunk is:
Járjuk el ez járást hát mi is, ő tagai.

(1617.)

Szenci Száki János.

[KOMÁROMI CSIPKÉS GYÖRGYHÖZ.]

Titkait Istennek sáfárló doctori szolgál,
S Krisztus nyájának szent dolgát mutató példa,
Ez magyar népnek nyelvén használni ki sokban
Kévánsz, szentírást, hit dolgát tudva tanítván:
Méltó dícsérnem szent munkád, mert sokat épít.
Élj hát, Istennek drága edényje, hosszas időt!

(1666.)

Szentkirályi Sámuel.

[AZ ÉDES HAZÁRÓL.]

Nem tudom én, minemű édesség vonja az embert,
Hogy született földjét el ne felejtse soha.

(1730.)

Molnár János.

BARÁTSÁGOS AJÁNDÉK.

Nincs aranyom nékem, nincs ajándékba adandó
Más kincsem; vedd azt jó neven, amit adok.
Azt mondá Naso Rómának Callimachussa,
Aki Tomos mellett számkivetésbe vala:

Ahol nincs érték, a jó szílv érdemes ottan,
 Kedves kincs is az a mennyei trónus előtt.
 Nyargala bogláros paripán a víz körül egykor
 Árta nevű Xerxes, néhai perzsa király;
 Hányja-veti lova szép derekán szép természetű testét,
 S szinte azonképen tiszteli nyomba vele.
 Gyenge piros patyolat a vállokat érte, lobogtak
 Struccnak s kócsagnak tollai kalpagokon.
 Ilyen módra midőn útját folytatja, talál egy
 Megnyomorúlt s rongyos ingű parasztot elől.
 Hercegit a koldus mihelyest meglátta, kitére
 A nyomból iziben s helyt ada. Félre mene,
 Egy végben gondolkodván: melyi módra lehetne
 Illy méltóságnak tetszeni? törte magát.
 Az jut eszébe tehát: adok, ami kitelhetik, úgy mond,
 S ezt mondván tüstént a vízi partra szalad.
 A vízi partra szalad, s vizet a markába meritvén,
 Xerxeshez közelít és elejébe borúl.
 Meghajtván térdét, felemelvén két kezit, így szól:
 Nézzed, uram, kérlek! kedvesen, amit adok.
 Vajmi nagyon tetszett adománya, akármilyen csekély volt!
 Annak helyébe ruhát, házat, aranyt adatott.
 Im ennek követője lehetsz, hogyha jó neven aztat
 Elveszed, amit adok; légy követője tehát.
 A XVIII. század 50-es éveiből.

HORATIUSBÓL.

1.

Olly szent és olly szép az avított rámára tekert vers?

2.

Megszűnt már az eső, mozdúlnak az erdei bimbók,
 Hegy, völgy zöldbe borúl.

(1760.)

[BABILON VÁROSÁRÓL.]

Vessetek erre szemet nagy pajkos városok! Ímé
A nagy vétkek után nagy sírba temettetik a vár.
(1760.)

OVIDIUSBÓL.

Égi szerencse szerént éltek, nem fog vala rajtok
Sem bú, sem bánat, sáncnak, katonának, adónak
Híre se volt, nem kelle bíró, nem pengete senki
Vas láncot, kiki jó kedvvel töltötte világát.
Alnokság, harag és tábor még nem vere sátort
A kerekes földön, minden munkájok azonban
Csak vendégség vólt: eledelt nem kelle dologgal
És szántó vassal a föld gyomrába keresni,
A föld ő javait késszen és szüntelen önté.
(1760.)

PROPERTIUSBÓL.

Mindenek eltűnnek s az halál torkába merülnek,
Mausól sírjának más temetője kerül.
(1760.)

Kalmár György.

ISTENNEK SEGÍTSÉGÜL HIVÁSA.

A betű majd minden ma élő s holt nyelvben az első.
Mostani munkácskám hogy azon kezdődjön ugy illik,
S menjen elébb, amiképen a jó rend hozza magával.

De mint egy szent ember ama látásba tanúlta,
S azt, örök emlekezetre, minékünk 's hagyta írásban:
Halljuk s tartsuk eszünkbe, szívem! mit mond ő magáról

A mennyekben Ülő: hogy az *alfa*, az *omega* is ő;
 Hogy magyarán mondjam ki 's: ő az *első* és az *utolsó*.
 Ezt teszi: ő egyedül ama *kezdet* s *végezet*. Amen.

Ha kívánod, elődbe teszem mindjárt magyarában.
 Nincs ugyan ISTENNEK sem *kezdele*, *vége* se léssen,
 De mindennek, amit rendelt, ő a *kezdele*, *vége* 's.
 Mindenek e nagy csúda világon ő általa lettek;
 Ugy semmi 's nincsen, hanem ő érette, teremtvé.
 Mindenből egyedül csak az ő dicsérete jő ki.
 Ő ad erőt, hogy elindítsuk s végezzük a munkát:
 És eszerént nekünk őtőle jő minden ajándék;
 Órá 's tér mindnyájunktól a dicséret ezérten.
 Illik azért, kezdvén dolgunkhoz, hogy őtet imádjuk,
 S nékie, végezvén, adjunk hálákat örömmel.

Minthogy példa gyanánt vezérlett engemet Isten,
 Annyi töretlen helyen hordozván csúda kezével,
 S olly hosszú útamba viselvén gondomat épen,
 Az ő nevébe fogok minden dolgomhoz, ehhez is.
 Ő felsége segít, hogy végre 's hajtsam egésszen.

1761.

Birai Ferenc.

BARKÓCZY FERENC ÚRNAK.

Újonnan ragyagó fénnel tündöklék előttünk
 E mai nap, mássát itt ennek az emberi szemfény
 Eddig nem látá; bú, bánat enyészik előtte,
 Mint a gyöngy-harmat, mikor a nap fényt csesztvén
 A folyosós kertekre derül, sugárral éltet
 Mindeneket, s a rózsá fesel, bimbói fakadnak.
 Égi szerencse került hozzánk; röjtsétek el itten
 Csillagok a nagy fényt: Im fénylik helyettetek, akit
 Régi reménységünk ide várt, mint édes atyánkat!
 Fénylik válogatott sok szép erkölcsivel együtt.

Mit szóllek? Távúl lévén is nemde kegyelmét,
 Hercegi bölcs gondját, javait, mint annyi világos
 Fénnyel tündöklő sűgárit szüntelen osztván
 Terjesztette reánk? Kegyes herceg! ama nagy-hatalmas
 Istent melly szépen képzéd! kit az emberek ámbár
 Nem látnak, mégis mindenkor titkos erővel
 Elrőjtött vóltát, vóltának szép adományit
 Közli velek: szintén úgy jártunk eddig; azonban
 Mint a nyári nap is kedvesb, mikor égi tulajdon
 Képét látja szemünk s azalatt több jókra vezérel:
 Épen azon formán távúl lévén is atyánknak
 Érzettünk, de napunk fényét a felleg elállá.
 Eltörléd hozzánk jöven a felleget, eljött
 Minden öröm teveled, mint vártuk, kedves atyánkkal.
 Jöjön számos idők folytaig el annyiszor, hogy mint
 Országunk napját téged szemlélni lehessen.

1764.

Ráday Gedeon.**|ALÓLIRÁSOK.|**

a péceli palotában festett képekhez.

A palota-tetön.

Nem szül jót a magahitság. — Vesztét köszönje magának.

A palota oldalfalain.

1.

Többet kérsz, Phaëton, mintsem próbátlan erőd bir.

2.

Itt igazán bétölt, hogy bú járása bolondnak.

3.

Ha bora van, nem vágy Phaëton szekerére Silenus.

4.

Vallani ha kívánsz szégyent, vágyj nagyra s — eléred.

5.

Menj most a hegy alól ostromnak; nem lehet, úgyé?

6.

Philemon és Baucis tud gazdálkodni kevésből.

7.

A fősvényeknek nem övök még ami övök is.

8.

Már az arany ártatlan idő csak híribe van fel.

9.

Nincs ingyen semmi, jár minden már ma dologgal.

10.

Rettenetesség még csak nézni is, hát így veszni!

11.

Napfény váltja fel a felhőket és öröm a bút.

12.

Aki magát szereti, az nem jól nézte magát meg.

13.

Dúgd bé jól füledet, mert szép hangú szavok ámt.

14.

Igy jár, aki tanács nélkül jár csak maga kényjén.

15.

Ez noha csak költsvény, de jelentő célja valóság.

Baróti Szabó Dávid.

BETEG.

Egy izmos csatlóst ináról leszede
A kénzó köszvény s az ágyhoz szegeze
Több esztendőig:

Ő siránkozván ez hosszas nyavalyán,
Bátor mindennek tanácsát követi,
Borsót hány falra.

Ezt hallá némelly fogatlan szipa meg:
Bétoppán, s látván a fekvőt, recipét
Ím illyent íra.

Ülvén le sírján virratkor valami
Jámbornak, szárad vagy ötször s karodat
Harmattal kend meg.

Ha, romlott Lázár, megindúlsz szavamon,
Nagy fájdalomdból felújúlsz, fogadom,
S hálát adsz nékem.

Bőréből ugrik ki majdmajd a beteg:
Indúl meg (mit nem cselekszünk, az erőnk
Hogy térjen vissza?)

Elbilleg, ballag szegény a temető
Kertig. Lát itt egy halottas követ ez
Írással metszve:

Kérded, bé kit zárt e márvány utazó?
Halljad: napjában világ fényje vala
S egy ékessége.

Bölcs nem vólt hozzá, nem is lesz, fogható:
A jámborságnak magán, hidd, eleven
Képét ábrázta.

Ennek most is még halálán az anya-
Szentegyház, sok nép, sok ország szemiből
Sok köny csordúl ki.

Itt vigan⁷ megszáll. Szed harmat-kenetet:
Mosdik, megfürdik; de fájós inain
A víz-ír nem fog.

Sőt rosszabbúl lön: tehát ügyefogyott
Fogván mankóját, csoszog legközelebb
Lévő más dombra.

Nem látott itten kivésett betüket,
De fájdalmából nagyon megpihene
Minden tagjában.

S meglévén testén fürösztés ötödik,
Az orvos-sírtól eláll mind daganat,
Mind istáp nélkül.

Víg sorsát látván, azon fáj egyedül,
Hogy gyomrában kit rekesztett e gödör?
Kő nem mutatná.

Im történetből az egyház fija jó:
Ezt, itt légyen melly személynek teteme?
Vátig fartatja.

Mint a fal, nem szóll emez több ideig;
Osztan szívéből sóhajtván, felel így
A tett kérdésre:

Jaj! bűbajos volt az, úgy mond, akiről
Faggatsz, s méltatlan, kit e szent temető
Kéblében venne.

Nem, nem vólt e rossz, a gyógyúlt beteg így
Szóll, e rossz nem vólt, akármint az hazug
Nyelvek mocskolják.

Héj! csúf ember volt de bezzeg emez ott,
Ötet dög testén hogyan bár heverő
Márvány szépítse.

1773.

JEGYZETEK

A DEÁKOS ISKOLA.

I. Kiadások.

A deákos iskola tagjai között nincs egy sem, akinek versei összegyűjtve, tudományos, kritikai kiadásban megjelentek volna, s modern kiadásban is csak Virág Benedek és Berzsenyi Dániel versei olvashatók. Az első kísérletezőknek és a deákos irány követőinek műveiből a következő négy gyűjtemény közölt eddig mutatványokat:

1. *Magyar poéták, kik római mértékre írtak 1540-től 1780-ig.* Kiadta Virág Benedek. Pest, 1804. — Erdősi (helyesen: Sylvester) Jánostól Gyöngyösi Jánosig 19 magyar versírónak antik metrumokban írt verseit közli.

2. Toldy Ferenc: *A deák szabású magyar versek története* (1843.: újra: Irodalmi arcképek és szakaszok, Budapest, 1873. 322 s k. lk.) c. értekezésében Turi Páltól (1555) az 1732-iki névtelen (T. J. jegyű) Grotius-fordítóig 14 versszerzőtől közöl görögös mértékű verseket.

3. Toldy Ferenc: *A magyar költészet kézikönyve.* II. kiadás. Budapest, 1876. A II. és III. k.-ben Rájnisnak 8, Baróti Szabónak 11, Révainak 12, Virágnak 20, Ungvárnémeti Tóthnak 16 versét közli.

4. *Szemelvények a magyar klasszikus iskola költőiből.* Szerkesztette Töncs Gusztáv. Budapest, 1904. Sylvester egy versén kívül a deákos irány költői termékeiből közöl tárgyük szerint csoportosított szemelvényeket, még pedig a deákos iskola következő tagjaitól: Rájnis (3 vers), Baróti Szabó (5), Révai (5), Virág (8), Ungvárnémeti Tóth László (7).

II. Forrásmunkák.

A deákos irány vagy legalább a triász működését összefoglaló, illetőleg bizonyos szempontból megvilágító dolgozatok:

1. Rájnis József *A magyar Helikonra vezérlő Kalauz* (1781) *Előjárás beszédében* először számol be irodalmunkban a klasszikus mértékekben író költőinkről. Összeállítása nagyon fogypatékos. (Mindössze kilenc verselőről tud.)

2. Toldy Ferenc idézett értekezésében Sylvestertől Kalmár Györgyig harminc deákos verselőről számol be.
3. Balassa József: *A prozódiai harc Szabó, Rájnis és Révai között*. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1886: 26—51. l.
4. Váczy János: *A klasszcai iskola triászja*. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1886: 270—285. l.
5. Fejér Adorján: *Horatius hatásának nyomai a magyar klasszikus kor költészetében*. Bajai főgimn. Értesítője 1889/1890. 3—29. l.
6. Négvesy László: *A mértékes magyar verselés története*. Budapest, 1892. 337. l. Alapvető munka, a görög-római versek meghonosodásának története és kritikai ismertetése, az addig ismert kísérletek teljes összeállítása, Sylvestertől 1732-ig összesen 36 fró. (Az azóta ismertté vált kísérletek jegyzéke Harsányi Istvántól az Egyetemes Philologiai Közlöny 1910: 737 s k. lk. és 1912: 484. l.)
7. Szűcs István: *Vergilius hatása idyll-költészetünkre*. Nyitrai főgimn. ért. 1901/02. 3—28. l.
8. Császár Elemér: *A deákos iskola*. Irodalomtörténeti Közlemények, 1904. Önállóan is, 48 l.
9. Töncs Gusztáv id. kiadásának bevezető értekezése, 1904. 16. l.
10. Szalkay Alfonz: *A deákos iskola úttörői*. Esztergom, 1905. 68. l.
11. Csipak Lajos: *Horatius hatása az ó- és újklasszikus iskola költőire*. Kolozsvár, 1912. 147 l.

III. A szövegek.

Jelen kötet, mint a *Deákos Költők* I. kötete, a triász — Rájnis, Baróti Szabó és Révai — munkásságáról ad képet. Arra természetesen nem lehetett gondolni, hogy a három költő összes verseit közöljük, egyfelől mert ez köteteket foglalt volna el — ami egyáltalán nem lett volna arányban jelentőségükkel — másfelől mert verseik nagy, mindenesetre nagyobb része alacsony színvonalon áll. Válogatnunk kellett tehát. A nagyobb fordításait következetesen mellőztük, a kisebbek közül is takarékos kézzel válogattunk, inkább csak mutatóba a legjellemzőbbek közül. Eredeti verseik közül elsősorban azokat kerestük ki, melyeknek legnagyobb az esztétikai értékük s azután azokat, melyek a költő életére, egyéniségére, jellemére fontosak vagy műfaji szempontból érdekesek. Iparkodtunk megtartani az arányt az egyes költők működésének és a róluk közölt szemelvényeknek terjedelme között: a leggazdagabb munkásságú Szabótóladtunk legtöbbet, nyolcadfél ívet, míg a legkevésbé termékeny Rájnistól csak másfél ívet. A versek keletkezésük rendjében követik egymást: az alattuk álló szám az írás évét jelenti: ha * áll

az évszám előtt, akkor csak valószínű a kelet, ha zárójelbe van foglalva, azt jelenti, hogy nem ismerjük az írás évét, csak a kiadásét.

Az egyes költemények szövegét mindég a költő legkésőbbi, véglegesnek tekintendő fogalmazása szerint adjuk. Melyik szövegezés tekintendő annak, a jegyzetek élén kifejtjük. Közlésünk, a *Nemzeti Könyvtár* elveihez ragaszkodva, nem tapad az eredeti betűihez: külsőségeiben nem hű, de annál hívebb tükre akar lenni az eredetinek a lényeges pontokban.

Iparkodtunk, amennyire lehetett, föltüntetni az eredeti kiejtésének sajátosságait, a hangzók időtartamát, színét, de a régi helvesírásnak minden sallangját elhagytuk. A 't-et azonban megtartottuk mindannyiszor, ha elhagyása félreértést idézett volna elő. Rájnásnak, s még inkább Révainak a maihoz közelebb álló s következetesebb helvesírása kevesebb gondot adott, nehezebb föladat volt Szabó szövegeinek átírása. Eljárásomat Szabó szövegeiről szólva, alább megokolom. A nagy számmal szereplő görög-római neveket mindhármán átírják, magyarosan adják. A történeti neveknél (Caesar, Curtius stb.) az eredeti görög vagy latin alakot adom, a többi, rendszerint mitológiai nevet azonban meghagyom abban az alakban, amelyben ők írták.

A kétségtelen sajtóhibákat kiigazítottam: aránylag nem sokszor került reá sor. A nyomtatásból vagy kéziratból hiányzó, kifejejtett hangokat és szavakat pótoltam, de szögletes zárójelek közé foglaltam. Ugyanígy jártam el, ha egyik-másik versnek nem volt címe s nekem kellett pótolni a mulasztást. A címeket, ha a szükség kívánta, megrövidítettem, de a teljes cím ilyenkor is megtalálható a kiadások vagy a jegyzetek között.

Az írásjelek alkalmazásában sem ragaszkodhattam teljesen az eredeti szövegekhez: a régiek bőségesen használt vesszőinek, pontosvesszőinek, kettőspontjainak, fölkiáltójeleinek számát csökkentettem, közelítve a mai szokáshoz, vigyáztam azonban, hogy a régies szint egészen el ne törüljem, s ahol nem okozott nagyobb zavart, megtartottam a költők sajátyszerű központosását.

A jegyzetek először a versek kiadásait közlik: azután, ha van rá adatunk, megvilágítják keletkezésük körülményeit és célzásait, utalnak a forrásokra, adják az eltérő változatokat s szolgálnak a szükséges nyelvi és tárgyi magyarázattal. Nem soroljuk föl az összes kiadásokat, csak az elsőt s a költőtől gondozottakat, ép így a variánsok is csak a költő javításaira, változtatásaira terjednek ki, a későbbi szövegközlések helytelen változtatásait mellőztük. A véglegestől eltérő szövegezés dűlt szedéssel van megkülönböztetve.

A versek idézett sorai és szavai könnyebb fölталálhatás kedvéért számozva vannak. E számok mindég az illető költemény soraira utalnak (az élő fejek, más költemények és a költemény címe nincs beleértve a számozásba), s a számozás minden lapon újra kezdődik.

RÁJNIS JÓZSEF VERSEI.

I. Kiadások és kéziratok.

A) *Verses kötetek és gyűjtemények.*

1. *A' magyar Helikonra vezérlő Kalaúz.* Az az a' magyar versszerzésnek példái és regulái. Posony, 1781. (8-r. 16, 158, 2. l.) Jelzése: HK.

2. *A' magyar Helikonra vezérlő Kalaúzhoz tartozó Megszerzés.* Az előbbi függelékeként, de külön fedőlappal s lapszámozással. Nem versgyűjtemény, de közli benne hét fordított versét, s Gyöngyösi Palinodiájának hexameteres átirását. (8-r. 90. l.) Jelölése: MSz.

3. *Magyar Virgilius.* Első darab Máro Virgilius Publiusnak eklogái. Az az válogatott pásztori versei. Posony, 1789. (N. 8-r. 14, 238, 92. l.)

4. *Magyar Virgilius.* Második darab. Máro Virgilius Publiusnak Georgikonja. Az az gazdaságra tanító versei. Halála után kiadta Póka-Teleki Kondé József Benedek. Pest. 1814. (N. 8-r. LVIII. 288. l.)

5. *A' Magyar Parnassus,* az az a' magyar Helikonra vezérlő Kalaúznak második kiadása, melyben a' verselésnek példáit és reguláit meg bővítette és csinosgatta. Rájnis a gyűjteményt P. Takáts Józsefnek szóló levele szerint (1800 máj. 6.) 1800 körül kezdte összeállítani, s a kötet *Előbeszéde* szerint 1803-ban zárta le. Úgy látszik P. Takáts József akarta kiadni, a *Magyar Minerva* c. vállalatában, azonban sem ott, sem másutt a maga egészében nem jelent meg. Kéziratát P. Takáts a Nemzeti Múzeumnak ajándékozta, jelenleg is ott van. (Jelzése: Quart. Hung. 221.). Három későbbi másolata az Akadémiában (jelzésük: Régi és újabb írók 4-r. 19. és 69. sz.). A kéziratot az alábbiakban MP-vel jelölöm. A MP. új (a *Kalaúz*ban nem olvasható) verseit közrebocsátotta Ágh Lajos Norbert *Közégi Rájnis József élete és munkái* c. művének Függelékében, 1890. Ez utóbbi jelölése: ÁR.

B) Egyes versek.

Önállóan vagy folyóiratokban megjelent versek. Jelölésük: *B.* és a folyószám.

1. *Óda*, midőn ... gróf Zichy Ferencz győri püspök ... papságának ötvenedik évét érte. Győr, 1774.

2. *Pásztori dal* ... Szily János úrnak ... midőn püspöki méltóságra emeltetett. Győr, 1775.

3. *A' pozsonyi nevendék papságnak fájdalmas érzése*, midőn ... Vizer Ádám úrtól ... elbucsúzott. Pozsony, 1788.

4. *Lantos vers* ... midőn József császár ... a' királyi szent koronát és a' régi szabadságot vissza adta. Bécs, 1790.

5. *Fordítás Virgiliusnak Aeneidéből*. Orpheus, 1790. II: 305.

6. *Két példa a' Voltaire Henriásának hat lábú fordításából*. U. ott 308. l.

7. Anacreon rendi szerint *Bütsü-vétel*. Musikára alkalmaztatta Schreier János. Kolosvár, 1791.

8. *Örömdező vers* ... midőn ... gróf Festetics László ... Hohenzollern ... Jozefinával, az ő hitves társával Keszthely városába érkezett. Weszprém, 1811. A külső címlappal ellentétben a belső lapon a vers címe: *Menn[y]egzői dal*.

9. *A' fosztó sírhővénél*. Szépliteraturai Ajándék, I. 1821. 58. l.

10. *Felence*. Tudományos Gyűjtemény, 1823. IX: 6. l.

C) Kéziratban maradt versek.

1. *A purgoma* c. dolgozatában (Akadémia: M. nyelvtud. 4-r. 11. sz. VIII. k.) van Rájnisnak 19 eddig ismeretlen - részben eredeti, részben fordított - epigrammja.

2. Kresznerics Ferenc *Analectái* között megőrzött négy rövidebb s egy hosszabb fordított verset (Akadémia, u. ott IX. k.), melyeket Rájnis kéziratából másolt le.

II. Forrásmunkák.

1. Rájnis önéletrajza *Apuljusz tüköre* c. kéziratban maradt dolgozatában. (Akadémia kéziratára.) Ezt adja a következő dolgozat is.

2. Fejér György: *Rájnis József emlékezete*. Tudományos Gyűjtemény, 1823: IX. k. 24-26. l.

3. Toldy Ferenc: *Rájnis József*. Magyar költők élete, I. Budapest, 1870. és teljesen megegyező szöveggel A magyar költészet kézikönyve, 2. kiadás II. k. Budapest, 1876. 177-182. l.

4. Hénaf Tamás: *Köszegi Rájnis József*. Figyelő, XVII. k. (1884.) 21—41, 100—116, 173—179. l.

5. Ágh Lajos Norbert: *Köszegi Rájnis József élete és munkái*. Budapest, 1890. 216 l. — Rájnisnak mind máig legterjedelmesebb és kimerítő életrajza.

III. Megjegyzések az egyes versekhez.

Rájnisnak 32 versét közöljük, négy kivételével mindet a költő kéziratai alapján, még pedig legnagyobb részüket (23-at) a *Magyar Parnassus* szövegezése szerint. Az innen kiadott verseket az alábbiakban * -gal jelöljük meg. A *MP.* szövegét fogadtuk el még akkor is, ha az illető versnek van magától a szerzőtől gondozott kiadása, mert ezt a kéziratos gyűjteményt Rájnis 1803-ban rendezte sajtó alá, tehát versei megjelenése után (egyetlen kivétel a *Mennyegzői dal*), így az *MP.*-ban olvasható szövegezés tekintendő a költőtől véglegesen megállapított szövegnek. Az említett négy nyomtatott vers közül három megjelent a *Kalauz*-ban, de a *MP.*-ban nincsenek meg, a negyediket 1811-ben, a *MP.* lezárása után adta ki Rájnis. Őt verse későbbi, mint az *MP.* s nyomtatásban nem jelentek meg, ezeket tehát szintén kéziratból, de nem a *MP.*-ből közöljük.

***Velencéhez.** (34. l.) Először *B. 10.* 1824. — Fordítás; eredetijét Sannazaro írta latinul. Rájnis legelső magyar nyelvű kísérlete, melyet Leobenben tett, hogy igazolja a magyar nyelv alkalmas voltát az antik mértékű verselésre. (V. ö. a bevezető életrajz 21. l.) A ránk maradt fogalmazás kb. 1800—1803-ból való, de már keveset különbözik a megelőző 1790 körülitől: az eredeti, 1760-ból való szövegezést nem ismerjük. — Az 1790 körüli szövegezés szerint, melyet Rájnis önéletrajzából és P. Takáts Józsefhez írt id. leveléből ismerünk,

a 3. sor: Nossza no! már fitogasd tarpéjai dombodat (úgy mond)
6. sor: Emberi nagy remek az, isteni munka emez.

Összevetésül közöljük az epigrammnak Baróti Szabó Dávidtól 1786 körül készített fordítását (*Vers-loszorú*, 1786. II. k.).

Velence- és Rómáról.

Állani tenger közt Neptún szemlélte Velencét
S ő birodalmától függeni mérges habot.
Jupiter elviheted Rómának kő-falit, úgy mond,
S Mársodnak bástyás széke felejtve lehet.
Tenger elejbe ha téssz Tiberist, két várra szemet vess:
S mondjad, hogy azt rakták emberek, Istenek ezt.

***Új-esztendői ajándékoska.** (34. l.) Előszőr HK. 1781. — Amint a HK-ban olvasható teljesebb címe mutatja: *Nuvagyéri András új esztendői ajándékoskát küld Hiellának*, fordítás Andrea Nava-gero latin eredetijéből. — A két szöveg (HK. és MP.) közt nincs eltérés.

***Egy szelid verébről.** (35. l.) Előszőr MSz. 1781. — Catulus legismertebb versének (III. *Lugete o Veneres Cupidines...*) fordítása. — A közöltük MP. szövegétől az MSz. egy-két lényegtelen eltérésen kívül másképp adja a 15. sort:

Melly széllyel fogyatod világnak ékit.

***Faludi Ferenchez.** (35. l.) AR. 1890. — A vers keletkezését és jelentését a költőnek a MP.-ban hozzáfűzött jegyzete világítja meg: „Ezt az alagyás versecskét 1763 eszt. úgy mint a pozsonyi deák iskolában legifjabbik tanító szerzettem illy alkalmatossággal: Akkor a társaságunkban közönségesen bevett szokás szerint a kisiskolabéli tanítónak Sz. Miklós napjára trott hajókat és verseket kellett készíteni és az öregebb társoknak béajánlani, kiktől azután a tanítók vagy pénzzel vagy valamelly más ajándékkal megajándékoztattak. Faludi Ferenc volt akkor az iskolák igazgatója, kiről azt mondják vala a tanító társaim, hogy a múlt esztendőben a hajóért tőle semmit sem kaptak. Én mindazáltal e híres magyarnak és jeles poétának egy hajócskát készítettem, mellynek kormányát a reménység tartotta, alája pedig ezeket a verseket írtam, amellyekért ugyan ajándékot adott, de azért meg nem változtatta amaz vélekedését, amelly szerint az alagyás verset a magyar nyelvhez illetlennek tartotta, amint ezt annakutánna 1777 eszt. észrevettem az ő szavaiból, mikor őtet Rohoncon meglátogattam.” — A vers a MP.-n kívül megvan az *Apulejus tükörében* és Rájnisknak főntebb idézett levelében, egy kisebb változtatáson kívül a következő módosítással:

35. l. 5. sor: *De te*, hajócskámnak kormánytartója, *reménység*

35. l. 6. sor: *Biztatsz*, hogy *gazdag* partra s aranyra vezetsz.

***Mese.** (36. l.) Előszőr HK. 1781. — Amint a HK-ban olvasható címe mutatja: *Ézópus beszéde a gonosz hatalomról*, fordítás. Eredetije Phædrus *Vacca, capella, ovis et leo c.* meséje (I. k. 5. mese). — A HK. szövege a MP.-ével szemben a 11. sort két sorban adta:

36. l. 11/a sor: Jaj annak! (*esküszöm: halálnak leszen fia*.)

36. l. 12/b sor: Ki a negyediket (*fogaival megilleti*).

***A szerelemről.** (36. l.) Előszőr MSz. 1781. — Fordítás görögből; eredetije Anakreonnak *Εἰς Ἐρωτα c.* verse. — Az MSz. és MP. szövege egyezik.

***Octavianus császárhoz.** (37. l.) Előszőr HK. 1781. — Horatius latin ódájának *Im satis terris nivis atque dirae* (lib. I. carm. 2.) fordítása. — Az új, MP.-i szövegtől, melyben a cím után magyarázatul odatette a költő: *A büntetésekről, melyeket a rómaiak szenvedtek Julius Caesarnak megölése után*, a régi változat, a HK.-é, sok eltérést mutat. A fontosabbak:

37. l. 10. sor: *Hol galamb máskor szeret üldögelni;*
 37. l. 17. sor: *Széllyel áradván vizeit szalasztá*
 37. l. 18. sor: *Várasunk ellen csakhogy Íliának*
 37. l. 20. sor: *Júpiter égben.*
 37. l. 21. sor: *Ím! hazánk fegyvert köszörül nyakúra,*
 37. l. 22. sor: *Vajha érezné nyaka Perzsiának*
 37. l. 23. sor: *Elveszünk! s nem sok fiaink siratják*
 38. l. 9. sor: *Szánj meg! úgy illik; noha vad szemednek*
 38. l. 10. sor: *Csak sisak, páncél, haragos kiállítás*
 38. l. 11. sor: *S a dühödt maurus katonának adóz*
 38. l. 12. sor: *Homloka tetszik.*
 38. l. 19. sor: *Bátor a véték sokasága bajos*
 38. l. 20. sor: *Tiszta szemednek.*

***Szent István királynak jobb kezéről.** (39. l.) Előszőr HK. 1781. — Készült annak örömére, hogy Mária Terézia a szent jobbot, mely a XVI. században Raguzába került, 1771-ben visszahozatta Budára. — Az újabb szöveg (MP.) változatlanul adja a régit. A 13–15. sorokban a koronázó jelvényekre céloz a költő.

***Búcsú-vétel.** (40. l.) Előszőr HK. 1781., másodszor B. 7. 1791. — A két szöveg teljesen egyezik a MP.-ével. — A vers Anakreon-utánzat. Hogy nincs való alapja, az ma már kétségtelen, de úgy látszik Rájniss félt attól, hogy félremagyarázzák. Ezért a MP. szövegéhez a következő jegyzetet csatolta: „Ki miben tudós, abban gyanós. Marci deák uramat illeti ez: fogja meg az orrát ő kegyelme, aki úgy vélekedett, hogy e versben valóban egy kedvesemhez való indulatomat kijelentettem. Én ezt csak avégre írtam, hogy az anyai nyelvünket ama méltatlan vádolás ellen védelmezném, hogy csak káromkodáshoz illik, nem pedig olly édes indulathoz, aminémű a szerelem.” Stb.

***Az ártalmas könyv-írókról.** (40. l.) Előszőr HK. 1781. hosszabb címmel *Azokról, akik ártalmas könyveket írnak.* — A MP. szövegétől a régibb két kisebb változtatáson kívül csak a 41. l. 9. sorában tér el:

Illy hírnek örvend a dühödt király,

41. l. 23. sor: *vász* = *váz*, a régi nyelvben; itt is, madárijesztőt jelentett.

A *MP.* hosszú jegyzetében védelmezi Rájnis azt az eljárását, hogy „bölcsek írókat ilyen pogány költeménnyel ijeszt”. Bibliái helyekkel próbálja igazolni, hogy a pokol borzalmait, melyeket az antik képzelet vonásaival fest, megfelelnek a keresztyén hit tanításainak is.

***Egy jeles kép-íróhoz.** (42. l.) Először *HK.* 1781. a következő címmel: *Egy igaz Magyar ruhába öltözött leánynak képeről, amelyet egy kép-író a Poétának ajándékba adott.* — Nem lehetetlen, hogy a vers nem 1773-ban készült, a *HK.* összeállításakor, hanem később, talán 1780 körül. A tárgya az utóbbi keltet teszi valószínűvé. — Az új szöveg (*MP.*) egy jelző kivételével teljesen a régit adja.

42. l. 22. sor: *Pápos föltető* = célzás arra, hogy az asszonyok, leányok toupet-t hordtak, azaz hajukat dróttal, hajpótlékkal magasra föltornyozták. Gvadányi József a *Falusi Notáriusban* részletesebben kivitt, szemléletes képet ad e hajdíszról (X. ének 19. vk.).

Egyikének épen, aki mellettem ment,
Bodrosan a haja fél rófre állott fent.
Ez zöld pomádéval vastagon vala kent,
Hogy dombosan álljon, tettek alája lent.

Maga Rájnis egy másik versében (*Feddő vers*) szintén bővebben szól e hajdíszról:

A bécsi csöppü vagy párisi lószőr,
Amelly illatozó haját fél-singni magasra
Felviszi, (bár mérjed) többet nyom az agyvelejénél.

44. l. 4. sor: *Csemegés* = itt csemegére, jó falatra vágyódó.

***Faludi Ferenchez.** (44. l.) Először *HK.* 1781. — Rájnis, amint a vers alá tett jegyzete mutatja, fölháborodásában írta e gúnyos költeményt. Bod Péter ugyanis — akit a költő „szaporaszavú, kevés-savú Péter” néven emleget — *Magyar Athenas* című írói életrajzgyűjteményében (1766) Faludi Ferencről írva, azt a gyanítást fejezi ki, hogy e név talán csak álnév. Rájnis nagyon méltatlankodott, hogy Faludiról, akit ő is, barátai is joggal tartottak az akkor élő legkiválóbb magyar költőnek, egy írói lexikon szerzője nem tud semmit, még azt sem, hogy valóságos élő személy.

Dorel (helyesen: Darrel Vilmos) angol moralista, kinek munkáit Faludi lefordította.

A *HK.* szövegéből az 5. sor hiányzik, s a 2. és 3. sor más:

S felette bölög, kít dicsér kegyes tollad:
S felette nyomorúlt, kít gyaláz kemény tollad.

*Az Isten-tagadókról. (44. l.) Először HK. 1781.

Egy koldus beszél egy gazdag emberrel. Egy Csillag nevű ifjacsokról. A rút természetű Polifémus mondása. (45. l.) Először HK. 1781. A MP.-ban nincsenek meg, szövegünk a HK.-ét adja. — A középső eredetije a Platonnak tulajdonított görög epigramm: *Εἰς Ἀστέρα*. V. ö. Irodalomtörténeti Közlemények, 1913: 8—9. l.

***Kenyeres József úrról.** (45. l.) Először HK. 1781. — Az epigramma értelmét a MP.-ban hozzáfűzött jegyzet világosítja meg: „A nagyszombati főiskolában ez volt az egyik érdemes tanítóm, aki magát avval különböztette, hogy a Sz. Atyák írásiban igen tudós volt.” Kenyeres József (1724—1805) ágazatos hittant adott elő a nagyszombati egyetemen.

***Egy eretnek ellen.** (45. l.) Először HK. 1781. Az eredeti címe világosabb: „...aki azt vitatja vala, hogy Isten a poklot az égi Napba helyeztette.”

***Pásztori dal.** (46. l.) Először B. 2. 1775., másodszor HK. 1781. — Az alkalmat, melyre készült, megfejtí a vers teljes címe. Kelte azonban azt is mutatja, hogy Szilynek nem megyés püspökségét ünnepli — mert Szily csak 1777-ben lett az újonnan alapított szombathelyi püspöki megye feje, — hanem címzetes püspökségét (1775-ben lett knini püspök és győri nagyprépost). — Az első két szöveg egymástól alig, de a P.-étől több pontban különbözik. Fontosabb eltérések:

46. l. 1. hasáb 3. sor: *Éljed el, míg tartja kedved,*

47. l. 2. hasáb 1. sor: *Oh ha volna értekelben*

46. l. 1. h. 18. s. *Egyik híres fejedelmünk* = Kornis Ferenc gróf, aki Győrből Nagyváradra távozott nagyprépostnak.

46. l. 1. hasáb 13. s. *Pán* = a római pápa.

***Egy kérkedékeny nemeshez.** (47. l.) Először itt.

***A magyarokhoz.** (48. l.) Először B. 4. — A vers írására ösztönt, amint a 3. versszaka is tanúsítja, II. József rendelkezése szolgáltatta, aki az uralkodása elején Bécsbe szállíttatott magyar koronát élete utolsó évében visszaküldte Budára s ígéretet tett, hogy országgyűlést tartat. Ebből azt a jogos reményt merítette a magyar

nemzet, hogy az uralkodó visszaállítja régi alkotmányunkat. amint Rájnis nevezi: «szabadság»-unkat.

50. l. 5. sor: *Kulcsok* = a kamarási méltóság jelvényei. — *Színes galandok* = az érdemrendek széles szalagjai.

50. l. 32. sor: *Szánatos* = szánandó.

51. l. 3. sor: *Poszták* = a *posztó* éneklő madár; mivel azon madarak közé tartozik, melyeknek fészkébe rakja a kakuk a tojásait. Rájnis itt a nevet «hitvány, elfajult, nemtelen» értelemben használja.

51. l. 6. sor: *Gáza* = Délszíriai kikötőváros volt a filiszteusok birtokában; a biblia szerint itt volt fogva Sámson s ennek kapuját emelte ki sarkaiból.

***Forgách Miklósnak dicsérete.** (51. l.) Először *ÁR.* 1890. — Forgách Miklós II. József alatt az ellenzék vezére, korának legnépszerűbb emberei közé tartozott. Nemcsak lemondott Nyitra vármegye főispánágáról, mikor II. József önkényes uralma kezdetét vette, hanem bátran föl is emelte szavát az uralkodó ellen, akinek törvénytelen intézkedéseit egy német nyelvű röpiratban (*Patriotische Vorstellung an den Monarchen*, 1788.), nyíltan ostromozta. Az alkotmány visszaállításakor újra elfoglalta főispáni székét.

***II. Leopold királynak dicsérete.** (53. l.) Először *ÁR.* 1890.

***Rókásihoz.** (54. l.) Először *ÁR.* 1890. — A költemény megértésére tudnunk kell a következőket. Rájnis, aki már régebben lelkesedett a magyar viseletért, 1790-ben, az alkotmányos élet beköszöntésekor, a tüzes magyar Révaitól is ösztönözve, barátjával, Fábchich Józseffel együtt azt az indítványt tette, hogy a magyar papság a hagyományos egyházi viselet helyett magyar szabású egyházi ruhát hordjon. El is készítették az új viselet tervét s megrajzoltatták; a képet elküldték a *Hadi és más nevezetes Történetek* c. ujság szerkesztőségének, hogy nyomassa ki s toborozzon híveket az eszmének. A szerkesztőség ki is adta a rajzot s *Magyar pap magyar kontósben* kezdetű cikkben az illetékes körök figyelmébe ajánlotta (1790. II: 727—728. l.). A magyaros, de épen nem egyházias szabású öltözetet a hivatalos egyházi világ természetesen nem fogadta el, sőt a győri püspök az indítványozókat túlságos buzgal-mukért meg is intette. V. ö. Csaplár Benedek, *Révai Miklós élete*, III. 289. s k. lk.

***A varga fiakhoz.** (55. l.) Először *ÁR.* 1890.

55. l. I. h. 6. sor: *Iplik* = itt varga-cérna értelmében (tulajdonképen a művetet, a cipő-saroknak cérnával való kivarrását jelenti).

55. l. II. h. 2. sor: *Varga-zice* = háromlábú, alacsony varga-szék.

56. l. I. h. 15. sor: *Gyakás* = csipés, szúrás.

56. l. II. h. 21. sor: *Kis-Kordoványi* = tulajdonnév! A *MP.*-ban ezt jegyzi meg hozzá Rájnis: „Ez csak költött név. A poeta senkit sem esmér, akinek ez volna a neve: Törpe de Kiskordoványi.»

***Alagya.** (56. l.) Először *AR.* 1890. — Fordítás: eredetije Denis Mihálynak 1799-ben írt s 1800-ban megjelent latin költeménye, *Elegia Threnodica in laudem Societatis Jesu.* Rájnis nem köti magát az eredeti szavaihoz, de azért nagyjából híven fordít s az eredeti 56 sorát ugyanannyi sorral fordítja. A hangja azonban mindvégig erősebb, bátrabb. Így a 9–20. sorban kérdő formában tolmácsolja az eredeti kijelentő mondatait, s ezáltal heves méltatlankodás hangzik ki verséből, míg az eredetiből fájdalommal lemondás. Rájnis fordításának érdeme akkor tűnik ki igazán, ha összevetjük vele Döme Károlynak egy évtizeddel később (1812) készült fordítását. Ez utóbbi tíz sorral kibővíti a verset s noha kétségtelenül ismerte és fölhasználta Rájnis kéziratos fordítását, kevésbé művészi. — Rájnis fordítása a *MP.*-ban olvasható, de nem az eredeti kötetben, hanem egy utólag belefűzött s folytatólagosan lapszámozott íven. E szövegezésen kívül fennmaradt, szintén Rájnis kezeírásában, Paintner Mihály iratai között a pannonhalmi kéziratárban. Onnan közölte, Ágh kiadásáról nem tudva, mint ismeretlen verset Récsy Viktor az Irodalomtörténeti Közlemények 1899: 469. l. A vers végére Paintner odajegyezte: „életének 68. eszt. a Balaton mellett 1809. eszt.». Ez azonban valószínűleg nem a költemény írásának idejét jelzi, hanem azt az időt, amikor Rájnis a kéziratot emlékül átadta Paintnernek. A fordítás kelte bizonytalan: mindenesetre a *MP.* lezárása, tehát 1803 után keletkezett, de valószínűleg korábbi, mint a következő öt epigramm, mert az *Alagya* még hozzá van másolva a *MP.*-hoz, az epigrammok nem. — A Paintner-féle változat korábbi; erre vallanak lényegesebb eltérései a *MP.* szövegétől, melyek kevésbé határozott szövegezést tüntetnek föl.

57. l. 19. sor: *Vádoztak s nem idéztünk törvénybe, hogy annak*

57. l. 20. sor: *Rendi szerint folyván végbe mehetne pörünk.*

57. l. 30. sor: *Váltak; s már némelly romladozásra siet.*

57. l. 31. sor: *Nincs lakos házakban, mivelő nincs pusztá mezőken.*

A házasságról. Ordasról. Egy rossz poétára. A férjéről és asszonyról. (58–59. l.) Először itt. Eredetjük a M. T. Akadémia kéziratárában. (M. Nyelvtud. 4. r. 11. sz. VIII. k. 571–575. l.) Figyelmemet Velledits Lajos t. kartársam volt szíves fölhívni rájuk.

[**A hazáról.**] (59. l.) Először itt. Kézirata az Akadémiában (u. ott IX. k. 191. l.). — Az epigramm fordítás; eredetije Ovidius ismert párverse, az *Epistulae ex Ponto* I. k. 3. elegia 35—36. l.

Mennyezői dal. (59. l.) Először *B. S.* 1811. — Keletkezését megfejtí a vers teljesebb címe. Arra az alkalomra készült, hogy Festetich László gróf fiatal feleségét Németországból keszthelyi kastélyába hozta. — A költemény nyilvánvalólag Faludi Ferenc mennyezői dalának (*Niczy György és Batthyányi Xaveria kisasszony házassága alkalmosságával*) hatása alatt keletkezett. Mint Faludi, Rájnis is költeménye alapjául a két házasság címerének leírását teszi s a címerképek szimbolikus értelmét fejtí ki.

Molnári (60. l. 16. s.) = község Zala vármegyében; — *Hechinga* = tk. Hechingen, kis város Poroszországban, a Hohenzollern-Hechingen grófok, ill. hercegek székhelye.

BARÓTI SZABÓ DÁVID VERSEI.

I. Kiadások.

A) *Verses kötetek és gyűjtemények.*

1. *Új mértékre vett külömb' Verse.* Kassa, 1777. (8-r. 24, 287. 11 l.) Jelölése *U*.

2. *Paraszi majorság*, melyet Vanierből hat lábbal mérséklett magyar versbe foglalt. 2 rész. Pozsony és Kassa, 1779—80. (4-r. 6, VIII, 204, 6; 197, 14 l.) 2. kiadás megjobbítva. Kassa, 1794. (8-r. 14. 408, 12 l.)

3. *Vers-koszorú*, melyet Az Új mértékre vett, 's üdövel meg-egyengetett, és későbbben készült verseiből kötött. 3 kötet. Kassa, 1786. (8-r. 176; 168; 151, 5 l.) Jelölése *V*.

4. *Költeményes Munkái*. 2 kötet. Kassa, 1789. (N. 8-r. 12, 262, 2; 236 l.) Jelölése *K*.

5. *Meg-jobbított, 's bővített Költeményes Munkái*. 3 kötet. Komárom, 1802. (8-r. 8, 124, 2; 151, 5; 155, 4 l.) Jelölése *M*.

6. *Virgilius Enéisse*. Fordította Baróti Szabó Dávid. I. kötet. (I—V. ének) Bécs, 1810. (N. 8-r. 207 l.) II. kötet. (VI—XII. ének és az eklogák) Pest, 1813. (N. 8-r. VIII, 360 l.) 2. kiadása, melynek szövegét Radó Antal revideálta, *Virgilius Aeneide* címmel. Budapest, év nélkül (1907. 8-r. XXIII, 352 l.)

7. *Baróti Szabó Dávid kiadatlan költeményei* c. alatt Horváth

Balázs Szabónak 61 versét közölte a kassai főgimn. 1887/88. értesítőjében. (N. 8-r. 96—136. l.) A 61 vers közül kettő már előbb megjelent Abafi Figyelőjének XIII. évf.-ban. Jelölése *HB*.

B) Egyes versek.

Önállóan vagy folyóiratban megjelent és később kiadott versek.

Jelölésük *B*. és a folyószám.

1. *Nagymélt. fötiszt. Battyáni József úrnak* . . . Magyarország primásának . . . midőn érseki méltóságának tizerét magára venné . . . Komáromi musáktól ajánlott versek. Nagy-Szombat, 1776. — 'Névtelenül jelent meg, de Szabó fölvette versei gyűjteményeibe. Tulajdonjogára a *KM.* II: 60. lapján hivatkozik is.

2. *Mária Terézia' halálára.* (Tépett hajjal az Hír . . .) Magyar Hirmondó. 1781, 81. l.

3. [*Kazinczy Ferenc urfihoz.* (Meglehetősen zeng füleidben kob-zom . . .)] Magyar Hirmondó, 1782: 499. l.

4. *Tekintetes* . . . *Péchy Gábor úrról*, midőn . . . a kassai főiskolákban . . . főigazgatóvá rendeltetnék. U. ott, 778. l.

5. *Társaság-kötés.* Kassai Magyar Museum, I: 1. (1788.)

6. *Méltóságos báró Orczy Lőrincz generális úrról.* U. ott, 28. l.

7. *Milton' El-vesztett Paradísomából.* U. ott, 55. l.

8. *Méltós. Báró Ráday Gedeon társunkhoz.* U. ott, 75. l.

9. *Kazinczy Ferencz társunkhoz.* U. ott, 86. l.

10. *I. Józsa Gergely úrhoz. N.-váradí professorhoz.* U. ott, 202. l. (1789.)

11. *T. Gyerkenyi Pyber Ferencz úr' halálára.* Hely és év nélkül. (1789.)

12. *A' hárfához.* Kassai Magyar Museum, 358. l.

13. *A' magyar huszárokhöz.* U. ott, 372. Másodszor önállóan, hely és év nélkül.

14. *Méltóságos Báró generális Orczy Lőrincz úrnak halálára.* A bús hazához. Pest, 1789.

15. *Egy le-dőlt dió-fához.* Kassai Magyar Museum. II: 15. l. (1790.)

16. *Alom.* U. ott, 53. l.

17. *Győztünk, oh Magyarok* . . . 1. U. ott, 63. l. 2. Önállóan is: *Két magyar hazafi érzékenységei.* [Kassa], 1790.

18. *Pelda a' meg-jobbított Magyar Vanierből, a paraszti Majorságról.* U. ott, 117. l. (1791.)

19. *Batsányi társunkhoz.* U. ott, 135. l.

20. *A' bódához.* U. o. 141. l.

21. *Örvendő vers t. n. Szabolcs vármegye' örömnünepére.* Kassa, 1791.
22. *Nagy-Mélt. B. Orczy Lászlóhoz.* U. ott, 256. l. (1792.)
23. *Fels. II. Leopold királyunk' halálára.* U. ott, 258. l. és Magyar Hirmondó, 1792. I: 551. l.
24. *Versegi társunkhoz.* Kassai Magyar Museum, II: 264. l.
25. *Gr. Csáky Antal úrhoz.* U. ott, 386. l.
26. *Virág Benedek társunkhoz.* U. ott, 391. l.
27. *Gr. id. Ráday Gedeon társunk' halálára.* U. ott, 397. l. és Magyar Hirmondó, 1792. II: 730.
28. *A' magyar nyelv' ügyét felfogó herceg Batthyány érsekről.* Magyar Hirmondó, 1793. I: 102. l.
29. *Kép.* U. ott, I: 280. l.
30. *Főtisztelendő Makó Pál apút . . . haláláról.* U. ott, II: 745. l.
31. *Szabad királyi Kassa városához.* Kassa. (1797.)
32. *T. Virág Benedekhez.* Abafi, Figyelő, XII: 274. l.
33. *U. abhoz.* U. ott, 275. l.*
34. *Mélt. gróf Festetics György ö nagyságához.* (1799.) U. ott, 385. l.
35. *T. Gyerkényi Pyber Benedek úrhoz.* (1795.) U. ott, XIII: 319.
36. *M. G. Gvadányi József úrhoz.* (1795.) U. ott, 393. l.
37. *U. abhoz.* (1798.) U. ott, 394. l.
38. *T. Bacskányi János úrhoz.* (1790.) U. ott, 395. l.
39. *[Balogh Sándorhoz.]* 1794. Irodalomtörténeti Közlemények, IX: 467. l.**

II. Forrásmunkák.

1. Toldy Ferenc: *Baróti Szabó Dávid.* Magyar költők élete, I. Budapest, 1870., és teljesen megegyező szöveggel A magyar költészet kézikönyve 2. kiadás, II. k. Budapest, 1876. 144—148. l.
2. Greguss Ágost: *Baróti Szabó Dávid.* Pesti Napló, 1854. 237. sz.
3. Arany János: *Szabó Dávid.* Koszorú, 1864. I. (Újra Arany Prózai dolgozatai között s Összes munkáinak V. k.-ben, 248—257. l.)
4. Oláh Béla: *Baróti Szabó Dávid.* Figyelő, XV. k. (1883.) 67—78, 92—114. l.
5. Horváth Balázs: *Baróti Szabó Dávid.* Kassai főgimn. ért. 1887/88. 95 l. A költőnek eddig legbővebb életrajza.

* A Figyelőben folytatólag közölt öt vers, valamint e kettőt megelőző nem voltak kiadatlanok, mint a közlő gondolta: mind megjelent Szabó valamelyik gyűjteményében.

** A másik ugyanitt közölt vers már megjelent előzőleg Horváth Balázs kiadásában.

6. Négyesy László: *Baróti Szabó Dávid leszármazása*. Egyetemes Philológiai Közlöny 1890: 803—807. l.

7. Kovács Lajos: *Baróti Szabó Dávid és nyelvjavító törekvései*. Miskolci polg. isk. ért. 1889/90. és 1890/91. 24 és 28 l.

8. Szélyes Dénes: *Baróti Szabó Dávid*. Brassói kath. főgimn. ért. 1902/03. Önállóan is 65 l.

9. Klemm J. Antal: *Baróti Szabó Dávid nyelve nyelvújítási szempontból*. Budapest, 1908. 70 l.

III. Megjegyzések az egyes versekhez.

Baróti Szabó Dávid azon verseit, melyeket ő maga bocsátott közre, mindig az utolsó kiadás alapján közöljük. Hátrahagyott verseinek kéziratos gyűjteménye, mely egyideig Gulyás Elek deáki plébánosnak, majd Koltai Virgilnek tulajdonában volt, az utóbbi halála óta nyomtalanul eltűnt, így azt a pár verset, melyet ezen gyűjteményből közlünk, kénytelenek vagyunk Horváth Balázsnak sajnos nem teljesen megbízható kiadása alapján lenyomatni.

Szabó verseinek közlésénél aránylag nagyobb mértékben kellett eltérni az eredeti szövegtől, mint a másik két költő műveinél. Különösen három pontban nem ragaszkodtunk a helyesíráshoz, pontosan szólva: elhagytuk a betű kettőzését. Szabó ugyanis hosszú hangot jelöl, azaz két betűvel írja: 1. a helyhatározó *ban-ben, on-en-on* ragban az *n* hangot; 2. az igék egyes szám második személyének ragjában rendszerint, valamint az *egész* szóban mindig az *sz* hangot; 3. egypár *s*-képzős melléknévben (piros, magas, sebes = gyors) az *s* hangot. Mivel, főként az utolsó pont tekintetében igen következtelen, *s* a legtöbb *s*-képzős melléknévet egy *s*-sel írja (csak egy lapról a következőket jegyeztem ki: izes, becses, vegyes, húros, munkás, szabados, gyanós, sebes = vulnerosus), úgyhogy a betű megkettőzése inkább csak helyesírási különösségnek látszik: ezeket az alakokat a mai kiejtésnek megfelelően megrövidítettük. Ahol azonban a metrum miatt szükség van a kettőzésre, ott megtartottuk.

A kiadások jelzésének egyszerűsítésére *-gal jelöltük meg azokat a verseket, amelyek megtalálhatók az első megjelenést követő összes kötetekben. Ha tehát a *-gal jelölt vers megjelent az *UI*-ben (1777.), akkor megvan a *IK*-ban (1786.), *KM*-ben (1789.), *MK*-ben (1802.); ha a kötetek közül először a *IK* közli, akkor olvasható a *KM*-ban és *MK*-ban; végül ha a *KM*-ban jelent meg, akkor közli a *MK* is.

A változatok közlésénél le kellett mondanunk arról, hogy a

versek összes fontos változatait közöljük. Szabó ugyanis verseit kevés kivétellel újra meg újra átdolgozta: legalább két- fogalmazásban majd mindet bírjuk, de sokat három, sőt négy szövegezésben is. Az eltérő szövegek összeállítása így jóval nagyobb teret követelt volna, mint maguknak a verseknek közlése, mert nagyszámú versét kétszer, háromszor is le kellett volna nyomtatnunk. Egy-két versnél, tájékoztatásul, összeállítottuk a variánsokat, a legtöbbnél azonban meg kellett elégednünk a legfontosabbak közlésével s átdolgozás mértékének megjelölésével.

***Panaszos indulat.** (77. 1.) Először *UI.* 1777. — Szabó e verse a jezsuita-rend eltörlésére vonatkozik. A *•mennykő•*, mely *•lecsapott Besztercze határin•* (3. sor), Mária Terézia királyné azon rendeletét jelenti, mellyel a pápának, XIV. Kelemennek, 1773 júl. 23-án kelt bulláját a magyarországi jezsuita társházakban 1773 szept. 20-án kihirdetett. A vers, a 12. sor utalása szerint, két hónappal a rendelet kihirdetése után, tehát 1773 novemberében készült. — A vers minden új kiadás alkalmával módosulást szenvedett, leggyökeresebbet az utolsó fogalmazásnál, amikor az előbbiekhöz képest 10 sorral megrövidült.

A fontosabb változtatások a következők.

77. l. 4. s.: *UI.*; *IK.*; *KM.*

*Csattana, búsiáltam, s majd megepedtem ugyan;
Ígasztaltam a val de magam, hogy fogja követni
A szélvész vidám béke, setéjt a nap.*

IK.; *KM.* *Ánde remény táplált, hogy szélvész béke, setétté
Vált napokat kiderült nap valabára követ.*

77. l. 9. s.: *UI.* Édes atyád leszen; *fijait nem szokta felejtani:*

IK.; *KM.* Édes atyád leszen; *fijait ki nem engedi veszni*

77. l. 10. s.: *UI.*; *IK.* *Búd ma nehez: könnyebb hólnapi napra leszen.*

KM. *Hogyha ma búd árad, hólnapi napra leszáll.*

77. l. 11. s.: *UI.* *Hólnap sok tölt el; sőt az Hóld, Napnak is hűga*

IK. *Hólnap sok tölt el; s már Cintia csillagos égen*

77. l. 12. s.: *UI.*; *IK.* *Kétszer tölt s kétszer szarvat azóta nevelt.*

KM. *A kerek hóld s kétszer szarvasodásra került.*

77. l. 14. s.: *UI.* *Nincs, aki partra vigyen! Nincs, aki nyújtsa kezét*

IK. *Aki vigyen, niúcsen, s aki kinyújtsa kezét.*

KM. *Aki, kezét nyújtván, partra vezesse fejem.*

77. l. 17. s.: *UI.*; *IK.*; *KM.* [álmat
Északi fény, mennynek vidám szemé, csillagok,

77. l. 20. s.: *UI.* *Terhesb életem; hanem: mondani képes, halál.*

77. l. 21. s.: *UI.*; *IK.* *Óh, demit használéz? Mit fájgatok asszonyi módra*

77. l. 22. s.: *UV.*; *VK.* Így nem szégyenlesz szállani? *Férjfi vagy-e?*
 77. l. 23. s.: *UV.*; *VK.*; *KM.* [*haboknak*
Látod, hogy a kőszirt meggyőzi szeleket,
 77. l. 24. s.: *UV.*; *VK.* *Mérgét, s gyémántot nem tör el a sok ütés.*
KM. *Mérgét, s gyémánton hasztalan a sok ütés.*
 78. l. 1. s.: *UV.*; *VK.* Nézzed az élő vast: *verjék pörölyök akár mint:*
 78. l. 4. s.: *UV.*; *VK.*; *KM.* [*morogsz?*
Minden ha nem megy száz szíre, bűszke,

A 78. l. 4. sora után a régibb kiadásokban a következő nagyból egyező négy sor volt:

Azt, eszelős, véled, hogy tógul bánatod ezzel?
A fejedet, mely lesz haszna, ha fulba vered?
Rózsákkal kirakott úton sétálni világon
Kévénsz? ez vallyon képes-e? hol van eszed?

A 6. sor után szintén négy sor volt beiktatva:

Tűrj lelkem! készül koronád: juttassad eszedbe,
Út, mellyen járt-kelt a te vezéred, hogy ez.
Gondold meg, mi neved volt hajdon: társa, vitézre
Jézusnak váltál: most is utánna siess.

78. l. 8. s.: *UV.*; *KV.*

Tűzben vagy: *kiki most lássa meg, hogy vagy arany.*

A vers utolsó sora után eredetileg még négy sor következett.

Majd végét éred: majd vésszed pálya-futásod:
Édes öröm keserű kínjaid éri hamar.
Már hajdon bősziu játszik: már hervad az arcád:
Elfogy erőd: vig bír: messzire nincs az halál.

E négy sor közül az első kettőt a *KM.* így változtatta:

Egy kis békével! pályád már majd lef. tottal:
Majd felváltja feles kiod az édes öröm.

A 78. l. 7–8. sor egy ovidiusi gondolat (*Tristium*, I. I. ep. 5. 25–26. s.) átalakítása.

***A Dunának nagy áradásáról.** (78. l.) Először *UV.* 1777.---

Alkalmat hozza az 1775-iki tavaszi árvíz szolgáltatott, mely Pestet elöntötte. A vers bevezető képcin, amint a költő maga is utal rá *L*jegyzetben, Gyöngyösi leírásainak hatása érzik, a végén pedig Ovidius és Horatius képei újulnak meg. (80. l. 3–16. s. = Ovidius,

Metamorphoses I: 291 s. k. sk.; II. 12. s. = Horatius, *Carminum* I. I. oda 2. 9. s.) — Az első két fogalmazásban, mikor a címe így hangzott: *A víznek nagy áradásáról*, majdnem még egyszer így hosszú volt a vers, s a végén Károlyi Antal grófot dicsőítette, aki nagy áldozatkészséggel segített az árvíz miatt éhező nép nyomorán. A *KM.* már a rövidített szöveget adja.

78. l. 2. sor: *Eszterha* = háztető, eresz.

78. l. 20. sor: *Tege* = tegnap.

79. l. 1. sor: *Gereb* = part, töltés.

79. l. 15. sor: *Téhelyez* = beken, bemázol.

80. l. utolsóelőtti sorában az *ég* szó hiányzik. A sajtóhibát a *KM.* alapján igazítottam.

Virtől búcsúvétel. (81. l.) Először *UI.* 1777., majd *IK.* és *KM.* — Készült 1776 őszén, mikor Szabót a hercegprimás a komáromi gimnáziumból a kassai akadémiára nevezte ki, s a költőnek el kellett válnia a Vírten lakó, őt szívesen látó Pyber-családtól. (V. ö. az életrajzot, 64. l.) — Az első fogalmazásban a 81. l. 11. sorának közepe után 16 sor volt beiktatva, ezenkívül még egy-két sorral hosszabb volt a vers. Már a *IK.* megrövidítve közli a verset, egyébként azonban nem ment sok változtatáson át. A költemény végéről a *KM.*-ben még elmaradt az eredeti egy fél sora, az érzelmes hangú verset nagy közvetlenséggel befejező:

Hamar kocsis, ülj fel s hajts.

11., 13., 16. sor: *Pest* és *pesti-megye* a pesti, valójában esztergomi egyházmegyét jelenti, s arra vonatkozik, hogy az egyházmegye feje, a primás, nem tudott a költőnek Vírthez közelebb állást juttatni.

21. sor: *Ujlaki Liza* = Pyber Ferenc, komárommegyei perceptor neje.

***A mezei életnek dicséreti.** (82. l.) Először *UI.* 1777. — Fordítás latinból: eredetije Horatiusnak II., *Beatus ille, qui procul negotiis* kezdetű epodosa, melyet tartalomában elég híven követ, de az eredetinek váltakozó jambikus trimetereit és dimetereit a szintén klasszikus sapphói versszakokkal cseréli föl. — A vers, mely az első két fogalmazásban *A mezei paraszteleknek hasznairól* címet viselt, minden újabb kiadás alkalmával változott, legmélyrehatóbban a *MK.* szövegében, de mint fordításnál ezek a változtatások nem tartalmiak, csak az egyes kifejezések módosításából állanak.

82. l. 6. sor: *Pozsogi* = a „pezsegő” mélyhangú, erősebb jelentésű párja, a. m. habzó, hullámzó.

83. l. 1. sor: *Kacor* = görbe kertész-kés.

83. l. 5. sor: *Ib-nyáj* = juh-nyáj.

83. l. 23. sor: *Húros* = a rigók neméhez tartozó madárfaj; húros rigónak is nevezik.

84. l. 19. sor: *Felkabalált eke* = élére fordított, az ú. n. kabalára (más néven: eke-lóra) fordítva reátett eke.

***A magyar ifjúsághoz.** (85. l.) Először *UI.* 1777. — A vers az első fogalmazványban 42 sor volt, némi változtatással megmaradt ebben az alakjában a harmadik, de már rövidített szövegezéséig, míg a *MK.*-ban még a harmadánál is rövidebbre szorult össze. Az eredeti szövegezés így hangzott:

Ébredj fel, Magyar Ifjúság, végy vérszemet; éleszd

Tolladat: ez nyelvben kezd gyakorolni magad.

Ezt szoptad, szölköztak ezen nagy atyáid: ezen szölt

Szent István, László, Béla, Leventé, Lajos.

E nyelven hajdon pergett emez Attila nyelve.

Félelmet s ostort aki világra hozá.

Szölkötnak e nyelvonn emez hét deli rüka vezérid:

Hunmus ezen régen szölt vala, szölt ma Magyar.

Ébredj fel, kely tollra, magyar versekre hevüljön

Melled: Apollóval szölj magyar ajka szerént.

Illik kardra kezéd, kezéd illik tollra vizöntag:

Minden nép eszível feltéhet éles eszed.

Édes hazád fíja vagy, Magyarország gyöngye vagy: elmél

Tűz, díszes nyelved: vesd az írásra magad.

Vesd, de hazád nyelven. Nagy szégyen volna, hazádét

Megvetvén, másén kapni felette nagyon.

Nézd az olasz mit tesz? mit téstén francia, német?

Nemde saját nyelvét szüntelen üzi kiki?

Másoknak köldussa te lész? külsőknek imádod

Nyomdokait? magadét veszni, beverni hagyod?

Úgye nemességed szereted, kedvelled hazádát?

S annak nyelve neked tetszeni vissza fog-e?

Rád néz ez, segedelmet kér, lenyomatra van: annyi

Nyelv közepett majd megfojtatik, elfogy, elhal.

Ébredj fel, veszedelmit előzd, még rajta segíthetsz:

Általad ő nyílhat régi virágra megint.

Csak fogd a műtsák seregét nyelvedre, virágot

Nyelved s nem sok üdö múlva gyümölcsöt hozand.

Nincs ennél tehetős eszköz. Két kézzel ezen kap

Anglus, olasz; német, francia lapdos ezen.

S melly ékes versekre szalad pennája naponként?
A szomszéd ország szerzi, csudálja mikép?
 Nyelve tanólsán mint van, szép versit hogy értse?
S azt maga nyelvének csaknem elejbe veti?
 Mint telik a fővevény s idegen nemzettel az ország?
 Mint romlik, ritkúl az baza nyelve s fogy el?
Ébredj fel! versed magyaros mértékre tekerd fel!
Munkádnak majd-majd vajki nagy haszna leszen!
 Mint te ma kapsz másén, foguak kapdosni tiédn
Mások: hazád nyelvét fényre, világra hozod.
Ébredj fel! közted leszen valamennyi poéta:
Mondhatom, annyi hazád oszlopa, gyöngye leszen.

Kazinczy Ferenc úrfihoz. (85. l.) Előszőr *VK.* 1786., másodszor *KM.* — A vers költői levél, melyet a költő a ránk maradt eredeti tanúsága szerint 1778 Bójtmás (márc.) havának 8. napján küldött el Kazinczynak. Téved tehát Szabó, mikor a *KM.*-ben 1777-es dátummal látja el a verset. — A három fogalmazás között lényeges eltérés nincs, csak a legrégibb, az elküldött levélben (olvasható *Kazinczy Levelezésének* Váczy Jánostól kiadott I. K.-ben a 9—10. l.) olvasható a 85. l. 14. sora után a következő két sor:

Megvallom, De talán gerebet más vetni fog ebben;
S másra vagyon kedved tolladat adni talán?

Kazinczynak az 1. sorban említett *levele* ismeretlen, csak annyit tudunk, hogy distichonokban írt üdvözlő költemény volt Szabóhoz: a vele küldött könyv valószínűleg *Az amerikai Podotz és Kazimir megérése* volt, melyet Kazinczy Bessenyei György német eredetijéből fordított s 1776-ban kinyomatott. Szabó viszonzásul megküldte neki kevéssel azelőtt megjelent *Új mértékre vett verseit* (ez a 2. sorban említett „könyv”).

A 85. l. 9—12. sorban arra céloz a költő, hogy mikor személyesen találkoztak (vg. 1777-ben), Kazinczy megígérte: ezután ő is antik metrumokban írja verseit.

86. l. 3. sor: *Sírospatak* itt volt Kazinczy 1778-ban, mint 19 éves ifjú, főiskolai tanuló.

A budai universitás felszenteléséről. (86. l.) Előszőr *VK.* 1786., majd *KM.* — A vers abból az alkalmából készült, hogy Mária Terézia az 1777-ben Nagyszombatból Budára áthelyezett egyetemi újjáalakítását befejezte és az egyetemet 1780 jún. 25. nagy ünnepélyvel fölavatta. (V. ö. Pauler Tivadar: *A budapesti tud.-egyetem története*, 1880. 128—131. l.) — A vers régebb fogalmazványa, mely

A tudomány mindenességének Budán lött felszenteléséről címet visel, csak keveset különbözik a végleges szövegtől, de két sorral bővebb: a 4. és 17. sort két-két sorra bontja föl.

86. l. 7. s.: *Permessus* = a muzsáknak szentelt forrás Boeotiában.

86. l. 10–11. sorban arra céloz a költő, hogy a királyné az egyetem otthonául a budai királyi palotát rendelte.

***Mária Terézia haláláról.** (88. l.) Előszőr *I*.K. 1786. — Fontosabb eltérések:

88. l. 1. s.: *I*.K.: KM. Nemzetek, országok, keserű köny-özönre fakadjon
Azt minap elkezdett szemetek, s melly élete végett

88. l. 2. s.: *I*.K. Nem kérelt meg eget, gyászolja Teréza halálát

88. l. 10–11. s.: *I*.K. Buzgóság, mint félhóltak. — Bécs népe megöszül
Bujában és egybe kezett külsővel, panasszal

88. l. 21. s.: *I*.K. Még lett volna tovább éltét folytatnia földön

88. l. 23. s.: *I*.K. *Az ki magyar néptől, hogy sirba leszálljon helyette*

89. l. 1–2. s.: *I*.K.: KM. Bóldog üdők! az arany század belépni világra
Néha napon ha talált valahol, nem volt-e

[szakasztott

89. l. 6–7. s.: *I*.K.: KM. Nem láttál ez alatt pusztításodra hüvelyből

[(KM.: vonatni.)

Vérengző kardot rántatni ki (KM.: rád esküdt):

[kül-, bel'hadaktól

89. l. 14–15. s.: *I*.K.: KM. Nem vala: beszállott hozzád feles hasznokat hajó
Mesterség sokasága: jeles tudományok öledben.

A 89. l. 6–20. soraiban a költő Mária Teréziának érdemeit s uralkodásának áldásos eredményeit állítja össze. Mint a királyné lelkes híve, fájdalma első perceiben erősen idealizál, a való érdemeiket alaposan megtoldja költőttekkel. Állításai egy részének éppen az ellenkezője igaz.

***A múzsákhoz.** (90. l.) Előszőr *I*.K. 1786. — A *I*.K. szerint az utolsó három sor, mely nagyobb módosulást szenvedett, így hangzott:

Majd fog az ajtómoun állni halotti ciprus.

Bért nem kívánok: Kész szívem néktek ha tetszett

S gyenge tehetőségem, jól kifejtve vagyok.

Az utolsó, prózai sort már a KM. kissé megjavította:

Kis munkámmak elég nagy fizetése vagyon.

***Virt.** (90. l.) Előszőr *I*.K. 1786. — A költemény az első ki-dolgozásban vagy 10 sorral terjedelmesebb volt, s különösen a

dereka, Virt leírása, volt részletezőbb. A végén az utolsó két sor helyett erősen szubjektív jellemű 8 sor volt olvasható, melyek azonban már a K.M.-ben elmaradtak:

*Jó voltoddal, hacsak lábról nem szed le betegség.
Hogy bűldog légyek, légyek bűldogtalan? aztat
Sem te, sem én nem kívánom: lessz nékem az hasznos,
Néked igen dicsőséges, nyavalyámnak ha nyújtasz
Orvosló kezeket, mellyel fonnyasztani szokta
Testemet oskola-por. Nevekedj! a Pyberi háznak
Légy öröme, kegyes Virtem; s ha szerencse megint jobb
Szárnyán erre hozand, ismérd meg régi poétád.*

90. l. 18. sor: *Eregel* = mendegél, lassan halad.

Révai Miklós úrhoz. (91. l.) Először VK. 1786., másodszor K.M., teljesen megegyező szöveggel. — A versre okot Révainak az a fölhívása adott, mely 1785-ben *A magyar költeményes gyűjtemény közrebocsátásának újonabb birre adatása* c. alatt jelent meg. Ebben Révai közli a tervét, hogy egy gyűjteményt szándékozik megindítani a régi és újabb magyar költők verseiből. Egyelőre három kötetet ígért: Faludi költeményeit, Beniczky, Balassi és Rimai énekeit, meg a maga verseit. Az első és harmadik kötet meg is jelent 1786 és 1787-ben.

***Sz. Jóbi Szabó László úrhoz.** (92. l.) Először K.M. 1789. — A vers Szentjóbi Szabó Lászlóhoz van intézve, aki 1786-ban 19 éves ifjú (szül. 1767.) és Nagyváradon a nemzeti (elemi) iskolánál tanító volt; ebben az időben írta első verseit. — Az első és utolsó sort kivéve a két szövegezés nagyrészt egyezik: az előbbi helyét három sor pótolja.

2. sor: *Kendett* = kendik, a. m. törülközik, tisztálkodik; itt tehát **tiszta**, kisimított, csinos.

***A Nagyasszony tiszteletére serkentő.** (92. l.) Először VK. 1786. — A vers a kétszeri átdolgozás következtében egészen megváltozott; tartalma és terjedelme a régi maradt, de kifejező-készlete fokozatosan kicserélődött.

92. l. 7—8. sor: Arra céloz a költő, hogy a magyar pénzek egyik lapján Szűz Mária képe volt kiverve.

93. l. 16—19. sorokban azokra a csodatételekre céloz a költő, melyeket a monda Szent László nevéhez fűz. A monda szerint azonban nem a *talárok*, hanem a menekülő kúnok eldobált pénze vált kavicsá.

***Egy egri vitéz asszony.** (94. l.) Előszőr *I*^o*K.* 1786. —

A vers egy ismeretlen szerző, valószínűleg XVIII. századi jezsuita, latin költeményének fordítása, mely az alapul szolgáló eseményt Ortelius bécsi császári deák elbeszélésében találta. Eger ostroma és a híres várvédeés 1552 szept. 11. okt. 18-ig tartott. (Orteliusra von. l. Bodola Gyula: *Dobó István a magyar költészetben*, 1908.) A latin verset nem ismerjük. A legrégebbi szöveg, mely *Egy egri asszony vitéz cselkedete* címet viselt, kifejezésekben meglehetősen eltér a véglegestől: a kettő közti távolságot a *KM.* szövege hidalja át, részben a *MK.*-ba is átment, részben ott ujjakkal pótolta változatok által. A középső szöveg közelebb áll az elsőhöz, s megtartja azt a bevezető három sort, melyet a *MK.* elhagyott.

95. l. 25. sor: *Simois* = folyócska a trójai síkságon.

95. l. 26. sor: *Penthesilea* = az amazonok királynéja, aki a trójai háborúban a görögök ellen harcolt.

96. l. 17. sor: *eltárgyaz* = céloz.

96. l. 20. sor: *feles* = sok, több.

96. l. 21. sor: *írott* = festett, cifra.

***Mária királyné férjéhez, Zsigmondhoz.** (97. l.) Előszőr *I*^o*K.* 1786. —

Fordítás latinból, de sem a szerzőt, sem a latin verset nem ismerjük; mindenesetre XVII—XVIII. századi, s valószínűleg szintén jezsuita-írónak esetleg kéziratos munkája. A műfaja miatt érdekes: egyike az új latin költészetben annyira divatos heroidáknak, történeti vagy mondai személyek nevében fogalmazott verses műveleknek, melyek Ovidius nyomán lettek divatosakká. Szabó ezen heroidája abban is követi Ovidiust, hogy hőse, a levélíró, nő. A vers alapja történeti tény, s az egyes események is hívek a valósághoz. A fontosabbak időpontja a következő: Zsigmond király 1385 késő őszen hagyta el az országot, hogy külföldön keressen segítséget: Kis Károly ugyanazon év decemberében érkezett Budára s Máriát lemondatra dec. 31-én királlyá választatta magát. Károly meggyilkolása, miután az első merénylet csak megsebesítette, 1386 febr. 24-én történt. A két királynét, Máriát és anyját, Erzsébetet, 1386 szept.-ben Károly párhívei Horvátországban, Diakovár mellett, elfogták és Krupa várába, majd Novigradba vitték, ahol az anyakirálynét a következő év elején megfojtották. — A vers kétszeri átdolgozás után nyerte végleges alakját, mely az első fogalmazástól, mint fordítás, természetesen csak a kifejezésekben tér el.

***Az halálról.** (100. l.) Előszőr *Nem kimúl meg senkit halál* címmel, *I*^o*K.* 1786. — A három szövegezés közül az első kettő

csak jelentéktelen eltéréseket mutat, a harmadik azonban lényegesen eltér tőlük. Szabó átdolgozó módjának bemutatására az első fogalmazványt teljesen közlöm; annál inkább, mert úgy vélem, hogy az első szövegezés sokszor költőibb a későbbinél:

Nem kímil meg senkit halál.

Ember vagy, készülj: az halál felvonta talántán
Már fíjját, *mellyel tested balomba veri.*
Ember vagy: majd por lészesz: *valahány napot élél,*
Anyával indúltál a temetőre közelb.
Ügyde *virág vagy még?* Ugyanez rettenthet: az ifjú
Korból, mint vénből, többet arat le halál.
A gyökeres tölgy-fák *teleket tűrnek ki nyarakkál:*
Egy deret, egy forrót áll-e *ki gyenge virág?*
Most kezd élet-üdöd *még nyitni ki?* még ma, ki tudja?
A gyász-padra talán *hüllni virágja le fog.*
Nyers, eleven vagy még? *de kerítnek ezernyi veszélyek:*
Elvihet egy csuszamás, *eggy eset hozhat halált.*
Eggy ő nála fejér márvány nyak, liliom homlok,
Rózsákkal *vígiorult ajk, alabástromi kéz:*
S tar fő, horpadt szem, ráncolt bőr, ritka fogaktól
Strázsált száj, völgyvel mély pofa, görbe derék.
Ember vagy: vagy azért *az halál fia:* vetni tanóld meg,
Amit *előbb vagy több* róllad örökre *levon.*
Úton vagy; *nincs itt álló* maradásod: örökre
Hol *lesz ez, szükség vened* eszedbe *gyakran.*
Sokszor imígy *gondolkodjál: meg kéne ha mostan*
Hahom, lelkem hová menne, s *örökre pedig?*
Illy *készülettel mernék-e kímilni?* vagy *elsőbb*
Másképp intézném *lelkem igyetlen igyét.*
Nyelvem *némultság* mikoron *küti* s *dugja* süketség
Bé füleim, szemeim fényit elállja *homály;*
Vég *dér tagjaimat mereviti:* halotti veriték
Önt el, s éltetnek nem tudom adni *jelit:*
Áh! mit *kivánsz,* cselekedtem volna? *miveld azt*
Minden nap; minden nap *jöhet érted* halál.
Így *mikoron élve, meg szoktál halni* világnak:
Halni midőn meg fogsz, mennybe vész élni *halál.*

A KM. szövege, mely címül is a régít adja, a szövegen is alig változtat, s mindössze négy sorban közeledik a végleges fogalmazáshoz:

18. sor: Amit majd az halál róllad örökre *levon*.
 21. sor: *Ah! gyakran így gondolkodj: Ha ki kellene mostan*
 25. sor: Amikoron nyelvem leragad, bédugja süketésg
 26. sor: Két füleim, szemeim fényjit elállja homály:

***Eggnémelly úrfiról.** (101. l.) Először *V.K.* 1786. — Az első szövegezést, mely nyolc sorral hosszabb volt, a második kettővel, a harmadik még hat sorral megrövidítette, s egyébként is, főképen a vers első felét, alaposan megváltoztatta. A *M.K.*-ból hiányzó, részben igen jellemző nyolc sor a következő:

101. l. 12. s. után: *Nemzejitől feddő szót halljon: halálra betegszik,*
Bánnak azért ezek is félve, remegve vele

101. l. 22. s. után: *Szára minő? Véléd, nem övé: de tulajdona,*
 [minthogy

Cifra harisnyával térdíhez öltve vagyok.
Egy két-ujnyi fejű cipelő lábára van öltve:
Bőv mégis, másként asszonyi lábra való.

102. l. 20. s. után: *Érdem az elsőség: bővön nem képes aratnod,*
Hogyha sovány földed, s nem való vetni valód.

A 101. l. 23.-ban *mi-félénk* = amint a régibb, világosabb szövegek mutatják: magunk féle, magyar.

A 102. l. 15. első fele is világosabb az első fogalmazásban: *Nekünk Isten adott!*

Érdekes az utolsóelőtti sorban lévő »elhallgatás«. Az első szövegezésből kiegészíthetjük: *Bár a templom is, a gyónás . . .* tehát az ifjúság hitetlenségét kívánta még megróni.

***A köntös-változtatásról.** (120. l.) Először *V.K.* 1786. — Első szövegezése, melytől a *K.M.*-é csak keveset különbözik:

Téssz magyar öltözetet s öltösz idegenbe: vetettél
Már azelőtt le magyar szívet, utánna ruhát.

***Eggnémelly kisasszonyról.** (103. l.) Először *V.K.* 1786. — Az előbbinek pár-darabja. — Három különböző fogalmazás, a középső több helyütt már a végleges szöveget adja.

***Eggymás ellen törés.** (103. l.) Először *V.K.* 1786. — A vers második felébe bele van iktatva a Shakespeare *Coriolanus*-ában is fölhasznált vándor-mese: Menenius Agrippa meséje a gyomor ellen föllázadt testrészekről. — Az első fogalmazás eredetileg két sorral hosszabb volt, s jóval durvább. A második szöveg megtartotta az említett két sort, de már többet elhagyott a durvaságok

közül. A harmadik szövegezésből hiányzó két sor, mely a verset befejezte, a következő:

*Káraitok legalább oktassanak. Aki bevenn ett,
Kását, tarhót is fűni gyakorta szokott.*

104. l. 5. sor: *Megmellyed*, szokatlan képzés = megmellesztődik: madárról mondhatni, melyet megmellesztenek, tollait kitépik.

Magyarországnak hajdani szomorú sorsa. (104. l.) Előszőr *I'K.* 1786., majd *KM.* — Fordítás latinból, melyet másodízben csak jelentéktelenül módosított. Szabó fordító eljárásának bemutatására közlöm az ismeretlen szerzőjű latin verset:

De Hungaria multis olim cladibus vexata.

*Præcipites ubi sunt acti de nubibus imbres,
Ceruleo surgit purior axe dies.
Aeolii postquam posuerunt proelia fratres,
Sedibus emoti frangitur ira maris.
Hungara terra videt nunquam post nubila Phœbum:
Semper, quod doleat, quod vereatur, habet.
Se Niobe saxum fieri post vulnera vensit,
At fuit huic parvo tempore flere, mori.
Vivit at ista, licet vitæ prope nescia, vivit
Et stupefacta suis ingemit usque malis.*

***A magáéval élni nem tudóról.** (105. l.) Előszőr *I'K.* 1786. — Három, kifejezésekben eléggé eltérő szövegezés.

105. l. 5. sor: *Kalló* = dézsasformájú edény, melyben durva darócot, vásznat, ruhaneműt áztatnak, puhítanak: a patakok rohanó vizét szokták használni hozzá.

***Orczy Lőrinc generális úrról.** (105. l.) Előszőr *I'K.* 1786. — Az első szövegezést a második, ezt meg a harmadik több helyütt megjavította.

***Gróf Nádasdy Ferenc hadi vezérről.** (105. l.) Előszőr *I'K.* 1786. — Jelentéktelen eltérésekkel.

***A patakocskáról.** (106. l.) Előszőr *I'K.* 1786. — Az első és második szövegezésben az első sor így hangzott: *Csermelye, kit keresel?* Tengert őtölle születén, de már a *KM.* végén, a sajtóhibák között, a végleges szöveg szerint igazítja.

Az újtóról. (106. l.) Előszőr *I'K.* 1786., majd *KM.* — Jelentéktelen eltéréssel.

***Az Halál- és Kupidóról.** (106. l.) Először *I'K.* 1786. — A két régebbi szöveg — melyekben a cím: *Az halál és szerelem* — nagyjából egyezik, a harmadik erős átdolgozás eredménye. — A vers egy — valószínűleg görög származású — latin epigramm fordítása.

***Eggyémelly komédia házról.** (106. l.) Először *I'K.* 1876. — Amint a régebbi változatok címe mutatja, az epigramm a kassai színházra vonatkozik, de természetesen nem a magyar, hanem német színház volt az, mely 1786 előtt a tizoltó-szín helyét elfoglalta. — A pentameter második fele a harmadik szövegezésnél némileg megváltozott.

***Barátság.** (106. l.) Először *I'K.* 1786. — Harmadizben annnyira átdolgozta a költő versét, hogy az első fogalmazásnak csak két sora maradt épen. Közöljük az első szövegezést egész terjedelmében, s zárójelben a *KM.* szövegének a *I'K.*-étől eltérő sorait.

Állhatatosságot mutat mely ritka barátság!

106. l. 1. sor: *Kézli míg kincsét teveled szerencse,*
(*Míg kezén hordoz kegyesebb szerencséd,*)
106. l. 2. sor: *Lésznek addiglan felesen barátid,*
(*A barát nyájjal siet oldalodhoz,*)
106. l. 3. sor: *Nem fog, a kockád mihelyest vakot vet,*
106. l. 4. sor: *Senki becsülni.*
107. l. 1. sor: *Nézd galamboknak sokasága mint gyűl?*
107. l. 2. sor: *Tiszta ház bóján telepedni fog meg:*
(*Tiszta ház bóján keres ez lakó helyt:*)
107. l. 3. sor: *Nem teszik lábok' madarak mocsoktól*
107. l. 4. sor: *Csúnya toronyba.*
107. l. 5. sor: *Merre mégy, híven követőd az árnyék,*
107. l. 6. sor: *Önti sugárit valamig nap égről:*
(*Míg arany színben ragyog a nap égen:*)
107. l. 7. sor: *Alkonyodván ez, kiterül s világból*
(*Est közelgetvén, tova messze terjed,*)
107. l. 8. sor: *Végre kiműlik*
(*És elenyészik.*)

Az utolsó versszak az első két fogalmazásban a 3. és 4. között állt s így hangzott:

107. l. 9. sor: *Hangya nem járúl az üres verembehez:*
107. l. 10. sor: *A saját hasznát kereső barát is*
107. l. 11. sor: *A vagyonjából kifogyott barátját*

107. l. 12. sor: *Hagya faképnél.*
(Messze kerüli.)

A *I'K.* és *MAK.*-ban volt még egy ötödik versszak (mindkettőben ugyanaz):

*Így tesz a küzdelem. Mikor a szerencse
Címborál velled, felesen körül áll;
Homlokát ráncsal komorítsa: kedve
Annak is elszáll.*

***A vakszeretőről.** (107. l.) Először a *I'K.* 1786. — Csak a nő neve más a régibb szövegezekben (*Neste*).

***Batsányi János úrhoz.** (107. l.) Először *Méltóságos Bárá Orczy Lőrincz úrról* cím alatt *B.* 6. 1788. majd *KM.* — A versben szereplő Orczy az öreg Orczy Lőrinc, akit Szabó több versében ünnepel. — A két első kiadás ugyanaz, a harmadik csak jelentéktelen eltérésekkel adja az előbbit; a legfontosabb kettő

108. l. 2. sor: *A hőrmös keselyűk' fajfati, gyáva galamb*

108. l. 4. sor: *Nyelvetek! erkőlcstök rég temetőre vívék.*

***Batsányihoz, midőn a szepesi útra készülne.** (108. l.) Először *KM.* 1789. Majdnem betűig egyező szöveggel. — A versre alkalmat az szolgáltatott, hogy Batsányi, Szabó ifjú barátja, mint nemrég (1787 nyarán) kinevezett kamarai gyakornok, Kassáról késő ősszel első nagyobb hivatalos útjára indult.

Molnár (9. s.) = Molnár János, szepesi kanonok, akiről a bevezetésben részletesebben volt szó (7—8. l.).

***Társaságkötés.** (109. l.) Először *B.* 5. 1788., másodszor *KM.* — E vers annak az irodalmi szövetségnek emléke, melyet Kazinczy, Batsányi, Szabó 1787. nov. 13-án kötöttek. Eredménye az ú. n. *Kassai magyar társaság* lett, s ennek folyóirata az 1788-ban megindult *Kassai Magyar Múzeum.* (L. bővebben az életrajz 65. l.-át.) Erre vonatkozik a vers, mely a *KMM.* első füzetét megnyitotta. A szónokló „öregb” maga Szabó, s a 110. l. 28. s. k. vk.-ban említett *apró velős munka* a *KMM.* — Az első két szövegezés ugyanaz, a harmadik egy-két sorral rövidebb, s különösen az első felében és a legvégén módosult.

Harap (111. l. 3. s.) = lehullott száraz falevél és ágtörmelék.

***Ráday Gedeon úrhoz.** (111. l.) Először *B.* 8. 1788. *Méltós. báró Ráday Gedeon társunkhoz* c. majd *KM.* (teljes címe *T. üdösb. b. Rádai Gedeon úrhoz*). — A versben Szabó, mintegy a

Kassai Magyar Museum szerkesztőségének nevében, afölötti öröme-
nek ad kifejezést, hogy az agg Ráday Gedeon, az irodalmi élet
egyik legtiszteltebb szereplője, szintén a *K.M.M.* munkatársai közé
lépett. — A három szöveg szinte teljesen megegyezik, csak az
utolsó bekezdés első fele volt más. Szabó t. i. az 1802-iki ki-
adás alkalmával a magyar írók névsorát kiegészítette azok nevé-
vel, akik 1789 után léptek föl s így 1788, ill. 1789-ben még
nem szerepelhettek. Ez az eltérő részlet, mely kevesebb író-
sorol föl, de egy részüket egy szóval, s elég találóan jellemzi, így
hangzik:

113. l. 7-14. s.: Nézd Orczyt s a két Telekit: (több illyeket, Isten!)
Nézd ott Baresayval Bárótzit, Pétselit; itten
A nagy-eszű Molnárt, Cziriéket, Kreskait; ottan
A könnyű Rájnist, Horvátot, Révait; a szép-
Tollú Bessenyeit, felléshült Versegit, és nagy
Számra-menő több férfiakat! mely égyve, miném?
113. l. 15. s.: Öszvekött lelkek! felszentelt társaim! Óh ti
Gyenge virág-korotok jeles érdemeikkel ajándítok!
A magyar ifjúság eleven példái! Kazinczy

A 112. l. 2. s. egy horatiusi gondolat magyar fogalmazása, de
ellentétes alakban. Az eredeti: neque imbellem feroces progenierant
aquilae columbam. (*Carm.* IV: 4. 31—32. s.)

112. l. 9. s.: *Zúhányos* = zavaros.

A 113. l. 14. s.-ban a *fépér sereg* a nőírókra céloz.

A 113. l. 22—24. s.-ban az akkor kitört török háborúkra van
célzás.

***Kazinczy Ferenc úrról.** (113. l.) Először *B.* 9. 1788., majd
K.M. — A Kassán hivataloskodó Kazinczy igen sokat utazott már
tisztségénél fogva is, így nem állapítható meg, melyik útjára vonatko-
zik a vers. — A második szövegezés csak a címet (*Kazinczy Ferenc*
társainkhoz) változtatta meg, a harmadik (*M.K.*) a 113. l. 2. sort
alaposan, a többit jelentéktelenül.

Egy ifjú m. költőhöz. (114. l.) Csak *K.M.* 1789. — A meg-
tisztelt nevét nem ismerjük.

***Orczy Lőrinchez.** (115. l.) Először *K.M.* 1789. (Teljes címe:
Méltóságos Báró Orczy Lőrinc generális úr ő nagyságához.) — Mint
ajánló vers jelent meg Szabó Milton-fordításához s egyszersmind
az egész 1787-es kiadáshoz. — A két szövegezés között nem sok az
eltérés. A legjelentősebb kettő:

115. l. 1—5. sor: Melly a rómaiak s görögök példájikat űzven.
Első mert új hangzatokat béhozni hazánkba
S már felesebb követőkre talált: lantomnak örökre
Tartandó pihenést akarok vala nyújtani. Vélle
Elsétálok azért s Csermely völgyébe leszállván,
 116. l. 7—8. sor: S nyugodt is, valamíg kétszer nem aratta keresztl
Sárga Ceres; mert a fogason tiltotta Batsányi
Függni tovább, amaz ékes eszű, tollára szerencsés.

115. l. 22. sor: *Hiült* = hiúvá, üressé vált, itt: kiöblösödött, üregessé, barlang alakúvá vált.

A 115. l. 21—23. s.: horatiusi reminiscencia. (*Carm.* III: 26. 1—4. s.)

A 116. l., 10—17. sorban tárgyalt Milton-fordításról, l. az életrajz 68. l.

116. l. 23. s.: *Zoilus* = görög kritikus (III. század), aki még Homerosban is sok gáncsolni valót talált. Ezért az okvetetlenkedő, kicsinyeskedő kritikust Zoilusnak szokás nevezni. A sor többi része a horatiusi *Sublimi feriam sidera vertice* (*Carm.* I: 1. 36. s.) visszhangja.

***Pyber Ferenc halálára.** (116. l. Először *B.* 11., 1789., majd *KM.* (Teljes címe: *T. Gyerk. Pyber Ferenc úr halálára.*) — Pyber, Szabó virti jötevője, 1789. márc. 20. halt meg. Szabó ezen verse ösztönözte Virág Benedeket *Baráti Szabó Dávidhoz* c. ódájának megírására. — A *B.* 10.-ben s a *KM.*-ben a 117. l. 3—4. sora helyett a következő három sor:

Oh józan tudomány, oh magyar éremény.

Oh ember-szeretés s bőkezűség körül-

Vénén holt tetemít, könyveket ontsatok.

A magyar huszárokhoz. (117. l.) Először és másodszor *B.* 13. 1789. (az utóbbi *A magyar lovassághoz* c.), végül *MK.* 1802. — A vers, mint a hozzácsatolt jegyzet igazolja, képmagyarázatul készült. *A Hadi és más nevezetes Történetek* 1789. évf. 30. l. a szerkesztők a lefolyt török háborúban vitézkedő magyar huszárság dicsőségének megörökítésére egy rézmetszetet adtak ki, s ez adott ösztönt a költőnek verse megírására. A költő dicsőítésében nincs túlzás. A huszárság s a vezérek páratlan vitézsége történeti tény, s az eemények is hívek a valósághoz, minek bizonyossága, hogy a huszárság említett vezérei közül négy a helyszínén kapta meg a legnagyobb katonai kitüntetést, a Mária Terézia-rendet. — A végleges szöveg híven követi az első fogalmazást — melyet a második

közlés változatlanul ad — s csak néhányszor cserél ki egy-egy szót. Lényegesebb eltérések:

117. l. 1 - 2. s.: *Édes hazánk* bástváji! *miként báláljam ezernyi*
Érdemitek, magyar húsárok? Nincs annyi tehetség
 117. l. 4/a s.: Mind az egész földön nevetek, s nekünk is örökre
 117. l. 4/b s.: *Tartandó fényességet szerzettek*, azoknak
 120. l. 4. s.: *Kézre keríti kevés bárral*. Vágtatva megintlen
 120. l. 17. s.: *Herkules egyszeriben maga sem verhetne le többet*.
 122. l. 12-13. s.: *Dicsőségtek is*, húsárok! *Bévéstük örökre*
Tetteteiket szívünk táblájára: semmi feledség
Nem járul ide. Már az anyák nevékre tanítják

119. l. 8. sor: *Köburg* = Coburg-Saalfeld Frigyes Jozsiás herceg, a hadsereg főparancsnoka.

24. sor: *Vécsey* = Vécsey Szigbert báró, vezérőrnagy, majd tábor-szernagy. A szóban forgó hőstettet 1789 aug. 4-én vitte véghez a Cserna völgyében.

120. l. 1. sor: *Fábri* = Fábri Mihály tábornok, majd altábornagy. Jászváros ostrománál (1788 ápr. 19.), az Adsud melletti ütközetben (1788 okt. 14.) és a szerbiai Gladova elfoglalásánál (1789 nov. 9.) tüntette ki magát.

120. l. 13. sor: *Nemes* = Nemes György gróf tábornok.

120. l. 19. sor: *Mészáros* = Mészáros János báró, ezredes, vezérőrnagy, majd altábornagy. Hőstettei Rumla elfoglalása (1788 júl. 17.), a chotimi csata (1788 aug. 31.) és a foksáni győzelem (1789 aug. 1.).

121. l. 3. sor: *Képiró* = Képiró Sámuel őrnagy, alezredes, ezredes, majd vezérőrnagy. 1789 júl. 28. a Szeret völgyében kis csapatával 3000 törököt futamított meg. Részt vett a jászvárosi, foksáni és martinyesti ütközetekben is.

122. l. 8—10. sor: *Kodrús* = az utolsó aténi király, aki a dór háborúban fölládozta életét; *Curtius* = római hős, aki szintén életével váltotta meg hazája boldogságát; *Regulus* = római vezér, aki a pún háborúban inkább elszenvedte a kínhalált, mintsem hazáját a lealázó béke elfogadására rávegye.

A 122. l. 18. sorától kezdve a vers a *Hadi Történetek* említett oszlopát írja le.

Orczy Lőrinc halálára. (123. l.) Előszőr B. 14. 1789. majd MK. 1802. hosszabb címmel: *Mélt. báró Orczy Lőrinc generális úr halálára*. — Orczy 1789. júl. 28-án halt meg. — A végleges szöveg majd a felére rövidült: elmaradt az első versszak után hat, a

harmadik után két, a negyedik után egy versszak, s a megmaradt versszakok is sokat változtak.

Verseghy Ferenc úrhoz. (124. l.) Először *B.* 24., 1792, másodszor *MK.* 1802., majdnem teljesen egyező szöveggel. — Az üdvözlő versre Verseghy *A Teremtésről* szóló bölcselkedő költeménve adott okot (megj. *Kassai Magyar Museum.* II. k.), melyben a világ-egyetem berendezéséből kiindulva, a napot, a bolygókat, csillagokat ismertetve, az Isten és az erő kérdését iparkodik megvilágítani. A vers astronomiai részleteire vonatkoznak Szabó dicséretei.

Abauj vármegye ünnepe napjára. (125. l.) Először és másodszor *B.* 17. 1790., harmadszor *MK.* — A verset Szabó annak örömeire írta, hogy Orczy Lászlót, Lőrinc fiát, aki József alatt lemondott az abauji főispánságról, 1790. ápr. 16-án Kassán újra beiktatták méltóságába. — A végleges fogalmazás csak annyiban tér el az elsőől, hogy egypár sorát elhagyja, s jellemző, épen az erősebbeket. Itt következnek a kimaradtak:

125. l. 11. sor: Törvényink kötelét; s amit egész kilenc
Őzig bontogatott, helyre siettet.

Szentséges koronánk (hivtelen örökök!
Hát így kelle hazánk kincsit eladnotok?)

126. l. 3. sor: A régen kiveszett vig öröm: a rabi
Láncokból szabados lábra bocsáttatunk.

126. l. 4. sor: Ispányink nem-igaz kézbe szorítottat

A vers végén még a következő 11 sor volt:

Vagy már: feljőve már csillagod: élj, örülj! —
De még hajnalodunk: messze vagyon delünk!
Nyissuk fel szemünk, mert nagyot eshetünk. —
Hányszor tört el hajánk révbe-kelésekor! —
Mind e győzelem semmi, ha nem tudunk
(Versengvén) okosann élni gyümölcseivel.

Eggyes szívvél azért, pap, nemes, úr, paraszt!
Egy lélekkel! — Azon célra szepelkedünk! —
Itt a visszavonás kárhozas dolog. —
Tárgyunk eszköziben hogyha megegyezünk,
Győzendünk, magyarok! s kétszeresen, megint.

125. l. 7. sor: Várna = az eredetiben Varna.

126. l. 11. sor: Camill = M. Furius Camillus, akit a római nép 396-ban méltatlanul száműzött, de 390-ben a gallusok ellen visszahítt és dictatori hatalommal ruházott föl.

Virthez. (126. l.) Először *HB.* 1888. — A 126. l. 10. sora után, amint az értelem és a rim hiánya mutatja, egy sor Horváth közléséből kimaradt: a kézirat elkallódása miatt a hiányzó sort nem pótolhattuk.

Egy ledőlt diófához. (128. l.) Először *B.* 15. 1790., majd *MK.* — A költő tévesen írja verse keltéül az 1791. évet: már 1790-ben megjelent. — A két szöveg jóformán ugyanaz; mint Szabó legismertebb, legszebb költeményének azonban mégis közöljük két számbavehető változtatását:

128. l. 2. sor: Mint király állasz vala *többi fák* közt,

128. l. 4. sor: Földre *terülve* ?

Szabolcs vármegye ünnepére. (130. l.) Először *B.* 21. 1791. (hosszabb címmel), majd *MK.* — Ünneplő vers arra az alkalomra, hogy Splényi Gábor báró altábornagyt, a hétéves és a török háború egyik csodált hőst, 1791. máj. 30-án, Nagy-Kállón Szabolcs vármegye főispáni székébe iktatták. Szabó e versére írta visszhangul Virág Benedek *Baróti Szabó Dávidhoz* c. második ödáját. — A két szöveg között, jelentéktelen változásokon kívül, annyi az eltérés, hogy a költő később két sort (131. l. 26. s. és 134. l. 15-nek második, 16 sornak első fele) pótol s a következőket elhagyta:

130. l. 15. sor: Látni, midőn, éljen Leopold *zengettek az utcák,*

S messze vívén az öröm-postát, durrogtak az ágyuk.

133. l. 7. sor: Nézz, mi szabad. *Meg kell mind a két félnek az alkun,*

Mellyet tett, nyugodni: sem ez, sem az el nem hajolhat

Megszakadás nélkül. Szívünkben *helyezi* kincsét.

B. Orczy László úrhoz. (133. l.) Először *B.* 22. 1791., majd *MK.*

A hóldhoz. (133. l.) Először *B.* 20. 1791., másodszor *MK.* — Egy virti holdas este emléke. — Igen kevés és jelentéktelen változtatással.

Virthez. (135. l.) Csak *MK.* 1802. (V. ö. az előbbi, 126. l.-on olv. hasonló című és tárgyú költeménnyel.)

II. Leopold királyunk halálára. (136. l.) Először *B.* 23. 1792., majd *MK.* — Az első felében kevés és jelentéktelen változtatással (kár, hogy a 136. l. 14. s. a *tukma* helyett álló *alkut* megváltoztatta), az utolsó két sor pedig így hangzott:

Szivednél? ide tedd s mondd: Leopold! mivel

Kedvelt, így temet a magyar.

Lelece bitét (136. l. 12. s.) = megkoronázásakor kiadta törvényeink értelmében a királyi hitlevelet.

Tukma (136. l. 14. s.) = alku, szerződés; itt: a Pragmatica sanctio.

Gróf Csáky Antal úrhoz. (138. l.) Előszőr *B.* 25. 1792., majd némi változtatással *MK.*

Alexovits úrhoz. (138. l.) Csak *MK.* 1802. — Alexovits Vazul, volt pálosrendi szerzetes, 1792-ben névtelenül (A. B. chiffre alatt) kiadott egy könyvet, *A könyvek szabados olvasásáról*, melyben arról a két kérdéstről szól, van-e elég okunk rossz (azaz a katolikus egyház dogmáival ellenkező) könyveket olvasni, és milyen veszedelem fenyegeti, aki ilyen műveket olvas, de ezenkívül hevesen, szenvedéllyel támadja Baylet, Voltairt és Rousseaut, a magyar [írók] közül pedig Verseghyt. (Császár, *Verseghy Ferenc élete és művei*, 90. l.) Erre a könyvre vonatkozik Szabó verse. Mivel Alexovits nem említi név szerint Verseghyt, kinek Millot-fordításához (*A világnak közönséges története*) csatolt értekezéseit támadja, Szabó nem tudta, hogy a magasztalt könnv az ő egyik legtiszteltebb barátja ellen van intézve.

Virág Benedekhez. (139. l.) Csak *MK.* 1802.

Kép. (140. l.) Előszőr *B.* 29. 1793., majd *MK.* — A két szöveg között kevés, jelentéktelen eltérés, de az újabb négy sorral (142. l. 3–6. s.) bővült.

A megromlott erkölcsről. (143. l.) Csak *HB.* 1888. — Ezen s a következő három versnek forrása a költőnek erősen konzervatív érzülete, melvet a II. József alatt fölvirágzott s azóta is egyre tartó ú. n. fölvilágosodásnak s a nyomában járó vallástalanságnak elterjedése nagy haragra gerjesztett. Legnyíltabban a negyedik versben tárja föl lelkét. Kétségkívül szokatlan őszinteségük miatt nem vette föl őket a *MK.*-ba.

Felfordúlt világ. (144. l.) Csak *HB.* 1888.

A jesuitákról. (145. l.) Csak *HB.* 1888.

A 145. l. 2. sorának első szava *HB.*-ban: *Elbagyták*, ez azonban nyilván sajtóhiba.

146. l. 17. s. *Ignác fiai* = a jezsuiták, alapítójukról, Loyola Ignác-ról elnevezve.

A 146. l. 23–26. sorába *HB*-ban kétségkívül valami hiba csúszott, ami a 25–26. sor értelmét megrontja. Kézirat hiányában nem mertük kiigazítani.

Pyber Benedek úrhoz. (147. l.) Csak *HB*. 1888. Teljes címe: *T. Gyerékényi Pyber Benedek úrhoz.*

147. l. 23. s. *Jakobinus maszlag* = burkolt, de földre nem érthető célzás Martinovics apát társaságára, mely a francia forradalmi eszmék hatása alatt (innen a „jakobinus méreg” kifejezés!) megalakította a „A reformátorok” és „A szabadság, egyenlőség társasága”-i. Ez az egész részlet (21. s. 30. s.) kétségtelenül Martinovicsokra vonatkozik; igazolja főként a 30. s., melynek megfelelően az ú. n. forradalmi káté V. rész 4. pontja így hangzik: „A nemzetnek nemcsak joga van eltörölni a királyokat, hanem tartozik is azt megcselekedni, ha szabad akar lenni és ha a maga szentséges jussaival élni akar.” (V. ö. Fraknói, *Martinovics és társainak összeesküvése*, 141. l.)

148. l. 5. s. *Illuminatusok* = a fölvilágosodás hívei.

148. l. 6. s. *Herostratusok* = az egyház ellen küzdő XVIII. századi szabad-gondolkodókra igen találóan alkalmazza Szabó az Artemis ephesusi templomát fölgyújtó (356 Kr. e.) Herostratos nevét.

A vitorlás hajójú Balatonról. (149. l.) Csak *MK*. 1802

150. l. 9. s. *Festetich* = a híres Festetich György gróf.

Soros jambus. (150. l.) Csak *MK*. 1802. — Szabónak egyetlen mértékes-rimes verse. A verset igen dőcögössé teszi, hogy a költő, a jambus törvényei ellenére, a páros sorokban az utolsóelőtti (teljes) jambus helyett trocheust használ.

Gvadányi József úrhoz. (151. l.) Csak *MK*. 1802. A vers valószínűleg Gvadányi nevenapjára készült.

151. l. 4. s. *Morvának határi* = Gvadányi Szakolcán lakott, közel Morvaországhoz.

A 151. l. 20–22. sorában Szabó Gvadányi történetírói munkásságára céloz, a francia Millot abbé világtörténetének fordítására (*A világnak közönséges története*), melyből Gvadányi 1799-ig öt kötetet adott ki.

A pöstyényi utazásról. (152. l.) Csak *MK*. 1802.

1. s. *Mocsonok* nagyközség Nyitra vármegyében.

[**Gvadányi József gróf sírverse.**] (152. l.) Csak *MK*. 1802. — Gvadányi 1801 dec. 21-én halt meg.

Kováts Sámuelhez. (152. l.) Csak MK. 1802. — A meg-tisztelet állását megtudjuk a teljes címből: *Nemes Kováts Sámuel, csákvári tiszteletes úrhoz.*

152. l. 1. s. *Lelki barátom* = Gvadányi.

A 153. l. 9—11. sorában az akkor készülő s még ugyanabban az évben (1802) megjelent verskötetéről (*Megjobbított Költeményes munkái*) szól.

A lanthoz. (153. l.) Csak MK. 1802. — A költemény kelte ismeretlen, s a benne lévő vonatkozások meg egyéb jelek meg-nehezítik a keltezését. Az ösztönt hozzá — amint a vershez csatolt három jegyzet (154. l. 14. sorhoz, 155. l. 8. és 17. s.) mutatja — Hora Nikoláj oláh paraszt zendülése szolgáltatta, aki 1784-ben az oláh parasztságot a magyar urak ellen lázította s sok nemes családot kiírtott. Mivel Horát 1785-ben kivégezték, de Szabó még úgy beszél róla, mint élőről (153. l. 1—4. s.), ezen az alapon 1784—1785-re kellene tennünk a verset. A költő utolsó jegyzete azonban már be-számol Hora haláláról, s a 155. l. 5—20. sora képeivel nyilván-valólag a török háborúkra utal, vagyis 1788—1789-re. Úgy gon-dolom, hogy a vers még ennél a határidőnél is később keletkezett: *A lanthoz*, noha Szabó derekasabb alkotásai közé tartozik, egyik korábbi gyűjteményében sincs meg, s egész szelleme arra a korra vall, mikor Szabó tehetsége a maga teljében kibontakozott, a 90-es évek elejére.

A 154. l. 19. sorban a *tudjon* helyett az eredetiben sajtóhibából *adjon* olvasható.

Születésem napjára. (155. l.) Csak HB. 1888.

A 156. l. 9—14. sorban arra a hírre céloz a költő, hogy a jezsuita-rendet újra visszaállítják. Öröme korai volt, bár a vissza-állítást még megérte (1814).

A lanthoz. (156. l.) Csak HB. 1888.

Batsányi Jánoshoz. (157. l.) Csak HB. 1888. — Lakodalmi vers: Batsányi házasságát ünnepli, ki 1805 jún. 10-én nőül vette Bécsben Bamberg Gabriellát, a szépségéért és szelleméért ünnepelt német nőt. Ez fejtí meg a vers célzásait.

A 158. l. 9—16. sorban készülő Vergilius-fordítására, az *Aeneis* átültetésére céloz.

158. l. 21. s. *I'rgil hatos mértéke* = a hatlábú hexameter.

***A komáromi föld-indúlásról.** (159. l.) Először UV. 1777.

Szabó e versében a XVIII. századi, Komáromot pusztító föld-rengések közül a legborzasztóbbat, az 1763-ikét énekli meg. A föld-

rengés, mely a várost csaknem teljesen elpusztította. júl. 18-án reggel nyolc órakor kezdődött, s oly hirtelen, oly nagy erővel, hogy menekülni sem lehetett előle. Megszakításokkal, lassanként csendesedve három napig tartott. A házak és templomok összeomlottak, maguk alá temetvén a lakosokat. ledőltek a kath. főtemplomnak, a Szent Andrásnak magas, díszes tornyai, a Duna földuzzadva kicsapott medréből, a fölszakadt földkéregből kékes lángok csaptak ki: halálos rettegés fogott el mindenkit. (V. ö. *Romemlékek*, szerk. Beöthy László, 22—23. l.) Szabó kis eposzának meg akarta adni a természettudományi alapot s ezért a *KM.*-ban s *MK.*-ban a következő jegyzettel vezette be: «A természet-vizsgálóknak megegyező értelmek szerint, a föld gyomrában lévő víz, tűz és szelekre indult levegő által okoztatik a földindulás. Poétai köntösbe öltöztettem enyelegve ezen valóságot, *Neptúnus*, *Vulcánus*, és *Eolus* felfegyverkeztesével. Ki minek legyen Istene, szükségtelen említeni. *Cinthis* vagyis *hold-istenasszony*, a törököknek kedvezni költetik, mivel ezeknek címerék.»

A történeti valóságot, a természet erőinek pusztító munkáját a költő Vergilius *Aeneis*-ének mintájára öntötte költői alakba. Onnan vette a megindító mozzanatot, a keretet s a formát. A Komárom ellen haragra gyulladó Dianának, aki a szelek segítségével iparkodik önkre tenni a várat, Júnó a mintaképe, aki az *Aeneis* I. énekében Aeolust partjára vonva, szétszórja a trójaiak hajóhadát; Vergiliust követi a propositióban és az invocatióban is, sőt az isteneknek juttatott szerepeket bővebb kézzel méri még, mint mestere. Egyes fordulatokat és képeket is vett római mintaképétől; kívül Ovidius *Metamorphoses*-ének és Gyöngyösi Istvánnak *Porábul megéledt Phoenix*-ének hatása érzik meg rajta. A *Metamorphoses*-nek (I. ének 170. s k. sk.) köszöni az istenek gyűlése egypár jellemző vonását s Neptunus pusztítása a képek egy részét (u. ott, 259. s k. sk.). Gyöngyösire vall a költemény allegorizálása, az, hogy a törököt nemzeti jelvénye, a félhold révén Dianával, a hold istenasszonyával hozza kapcsolatba.

A verset négy kiadásban bírjuk s mindegyik eltérő szövegeket nyújt. A legrégebb a legbővebb (770 s.): a *TK.* szövege hol bővült, hol csonkult, végeredményben alig különbözik a terjedelme (765 s.): a *KM.* szövege már jóval rövidebb (712 s.), s még jobban összehúzott az utolsó kiadásé (620 s.). Már ez is nagy eltéréseket okoz az egyes szövegek között, de még fokozza, hogy igen sok helyt a megmaradt részletek is nagy változtatásokat szenvedtek, főképen az utolsó két szövegezés alkalmával. Az *UT.* és *TK.* szövege aránylag közel áll egymáshoz, de nem jelentékeny eltérések nélkül, a *KM.*

köti össze a régibb változatokat a legújabbal, s ha apróságokban nem is, lényegében közelebb áll az MK. szövegéhez.

159. l. 4—5. s. *Csillagos éjnek asszonya* = Diana, a hold isten-asszonya, más néven Cynthia.

12—13. s. Célzás a komáromi vár északnyugati fokán kőből faragott, fügét mutató női alakra.

16. s. *Titán húga* = a nap húga, a hold.

23—24. s. Vergiliusi fordulat.

A 160. l. 1. sorával kezdődő olympusi gyűlés az említett ovidiusi helyen kívül az *Aeneis* megfelelő részletéből (I. ének 223. s k. sk.) is vett át motívumokat.

160. l. 17. s. *Ignác magzatinak szék* = a jezsuiták társháza (jelenleg bencés-rendház).

162. l. 7—8. l. Célzás arra a régi velencei szokásra, hogy az új doge beiktató ünnepén drága gyűrűt dobva a tengerbe, eljegyezte az Adriát.

163. l. 1—3. s. Vergiliusi fordulat; általában Aeolus birodalmának rajza (162. l. 30. s k. sk.) emlékeztet az *Aeneis*ben olvashatóhoz. (I. ének 52. s k. sk.)

164. l. 35. s. *Vinye* = kovácműhely, különösen a cigányoké.

165. l. 18. s k. sk. A *ciclopok* rajzában Szabó Gyöngyösit követte, azt a képet, melyet a Kemény János számára láncot kovácsoló legényekről ad a *Porábúl megéledett Phoenix* II. könyv III. részében (17. s k. versszakok) ad.

165. l. 28. s. *Pemete* = kemence-seprű, pizskafa végére kötött szalma-csutak.

A 165. l. 33. s. a *helyhezvén* helyett az eredetiben sh.: *helyhetvén*.

166. l. 19. s. *Cibertes* = sánta.

170. l. 2. s. *Rózsa-hajú hajnal* = közvetve a homerosi rózsa-ujjú hajnalra vezethető vissza.

A 170. l. 21. s k. sorokban olvasható kép, amint Neptunus szigonyütésére fölzúdul a Duna vize, Vergilius megfelelő képének (*Aeneis*, I. ének 81. s k. sk.) másolata.

A 173. l. 23—24. s.-ban olvasható kép eredetije az *Aeneis* II: 515—517. s.

174. l. 4. s. *Ásít* = áhít (régies).

***Dafnis.** (178. l.) Először *UV.* 1777. — A pásztori játék Batthyány József grófot ünnepli, aki 1776-ban Magyarország hercegprimásává nevezetett ki. A színmű formájába öltöztetett alkalmi versnek keletkezését és tárgyát eléggé megvilágítja az élen álló *Foglalat*. A hercegprimásra árasztott dicsőítésekben nincs túlzás:

Batthyány gróf valóban egyike volt a legnemesebb szívű embereknek s a legnagyobb egyházfejedelmeknek: a részletes dicséretnek is hívek a valósághoz. — A négy szöveg tulajdonképpen két fogalmazás: a *FK*. kis változtatásokkal és rövidítésekkel az elsőt adja, a *MK*. szintűgy nem lényeges eltérésekkel a *KM*. szövegét s amazokénál rövidebb.

A 179. l. 2. s. arra utal, hogy a primás régebben erdélyi püspök volt (1759–1760).

A 179. l. 6. s. a kalocsai érsekségére utal, melyet 1760–1776-ig viselt.

179. l. 16. s. *Mezge* = a virágnak (ill. az előfának kérge alatti) édes nedve.

180. l. 29. s. *Zanót* = erősgyökerű fű.

181. l. 11. s. *Megtürköl* = lepihen, letelepszik.

181. l. 22. s. *Ecsét* = eredeti. nyelvújítás előtti értelmében: kefe.

181. l. 23. s. *Ih* = juh.

***Zrínyi Szigetváránál.** (184. l.) Először *FK*. 1786.

Nem eredeti dráma, hanem egy másik jezsuita szerzetes, Friz András *Zrínius ad Sigethum* c. latin nyelvű iskolai drámájának (1738) hű, gondolatról gondolatra haladó fordítása. (V. ö. Karenovics József. *Zrínyi Miklós költészetünkben*, 1905. 41–45 l.) Szabó csak annyit változtatott, hogy a második és harmadik kiadásban a névtelen, csak állásuk szerint említett szereplőket (I. és II. tribunus, Centurio) fölruházza történeti nevekké s fölléptet egy Csontos nevű közkatonát. Ez fokozza ugyan a dráma érdekességét, de még többet árt: Deli Vjd, a *Zrínyiász* szerint Zrínyi után a legnagyobb hős, jóformán szerephez sem jut, Alapi szerepe sem méltó egyéniségéhez s nem egyezik a történeit hűséggel.

A három kiadás három különböző fogalmazást tartott fenn. A két későbbi átdolgozás közül az újabb, a *MK*.-é, jobban különbözik a *KM*.-étől, mint az az eredeti dolgozattól. E változtatások azonban inkább csak a számuknál fogva jelentősek, mélyreható kevés akad köztük, s ami fordított munkánál természetes, nem a szöveg lényegét, hanem a kifejezéseket illetik.

A zárójeltek, melyek rendes, álló szedésű mondatokat foglalnak magukban, magától a költőtől valók, s a szokott használaton kívül (közbeszúrt gondolatoknál) olyankor alkalmazza őket, mikor azt akarja jelenteni, hogy az illető szavakat az egyes személvek magukban mondják (a modern drámai utasítások szerint: föltre), vagy halkan, úgy, hogy a színen lévők közül egyik-másik ne értse meg. A dült betűs, zárójelbe tett mondatok utasítások a szereplők szá-

mára. Ezeket én tettem be a szövegbe: a költőnél jegyzetként a lap alján állanak.

185. l. 18. s. *Csába* = ostoba, esztelen, bárgyú.

185. l. 30. s. *Kijedre fogadtál* = önként fogadtál.

192. l. 15. s. *Cekle* = tör, kelepce.

194. l. 25. s. *Fajudott* = itt a. m. lankadt, fonnyadt, hitvány.

195. l. 13. s. *Decius* = három Decius, a két P. Decius Mus konzul, apa és fia, s G. Messius Traianus császár, halt hősi halált. Szabó az elsőre gondol, aki a latin háborúban egyedül rohant az ellenség közé, hogy halálával betöltse a jóslatot s megszerezze hazájának a győzelmet.

RÉVAI MIKLÓS VERSEI.

I. Kiadások és kéziratok.

A) Verskötetek.

1. *A' magyar alagýáknak I. könyvek.* Nagy-Károly, 1778. 4-r. 10, 32 l. Jelölése: *MA*.

2. *Révai Miklós' Elegyes versei és néhány apróbb köttellen írásai* stb. Pozson, 1787. 8-r. 18, 326 l. Jelölése: *EV*.

B) Egyes versek.

Önállóan, folyóiratokban, Révai tudományos műveiben, későbbi monografiákban megjelent versek. Jelölésük: *B.* a megfelelő folyószámmal.

1. *Föltisztelendő Molnár Jánosnak.* Budán a királyi iskolák mindenességeiben a szelédobb tudományok igazgatójoknak. H. és év n. (1778.)

2. *Lantversek . . . Károlyi Antal gróf úrnak* stb. Hely és év nélkül. (1780.)

3. *Lantversek . . . Brunszvik Antal gróf úrnak* stb. Hely és év n. (1780.)

4. *Carmina latina et hungarica in . . . inaugurationem episcopi . . .* Ladislai Kollonits stb. Viennæ, 1781. Két magyar költői levél: *Józsa Gergelynek* és *Kollonits László úrnak.*

5. *Pálfi Leopoldina grófkisasszonynak idő előtt való haláláról.* Magyar Hirmondó, 1781 dec. 8. (756. l.) és önállóan. Poson, 1781.

6. *Urményi József úrnak* stb. U. ott, 1782 júl. 6. és önállóan. Poson, 1782.
7. [*Új esztendőre való*]. U. ott, 1784. I. sz.
8. *Az időről*. U. ott, 1781. I. sz.
9. *A jámbor falusi leány*. U. ott, 1784. 123. l.
10. *Barkóczy Ferenc esztergomi érsek hamvainak*. Orczy Lőrinc verseinek (*Költeményes Holmi*) bevezetésében. Pozson, 1787.
11. *Gróf Károlyi József úrnak és Waldstein Erzsébet gróf kisasszonynak menyegzőjükrre*. Orczy és Barcsay verseinek (*Két nagyságos elmének költeményes szüleményei*) bevezetésében. Pozson, 1789.
12. *Virgilius Eclogáinak Küszegi Rajnis József úr által tett fordítására*. Orpheus, 1790. I: 23. l.
13. *A haza tért magyar koronának öröm ünnepére*. Hadi és más nevezetes Történetek. 1790. II. 321. l., Orpheus, 1790. I. 218, s az előbbiből önállóan is év s hely nélkül.
14. *Ortzi Lörintz úrnak, hogy tiltotta nevét kitétetni versei előtt*. Hadi és más nevezetes Történetek. 1791. I: 703.
15. [*Orczy Lőrinc képe alá*] U. ott, 1791. IV. k.
16. *Harukker Józsefa báró asszonynak ... szerencsés új esztendőt*. Magyar Hirmondó, 1792. I: 18. l. és önállóan Bécsben.
17. *Nagyméltóságú ... Harukker Józsepha báró asszonynak ... neve napját inneplő énekkel tiszteli ... Révai Miklós. Év és hely n. (1792 után.)*
18. *Anakreon IV. I. XLVI.* dalának középső versszakait közli Antiquitates Lit. Hungaricae c. művének (Pesthini, 1803) 56—57. lapján. (Az első kettőnek hiányzó részeit, a harmadikat egészen közli Csaplár, alább id. mű.)
19. *Gyászos tisztelet ... Károlyi József úrnak* stb. (Hannulik János Chr. deák verse után) Pest, 1803.
20. *Homer Iliasának első könyve*. Erdélyi Múzeum, 1815: II. f. 154. l.
21. *Való erkölcs*. Szépliteraturiai Ajándék, I. 1821. 88. l.
22. *Hány csók elég a' szerelmeseknek?* (Catull után) Hebe, 1824.
23. [*Örvendező vers.*] Bánóczi József, Révai Miklós élete és munkái, 1877. 200. l.
24. *Anakreon XXIV.* dala. U. ott, 204. l.
25. *A papi üldözésről*. Abafi, Figyelő. XIII: 350. l.
26. *Gróf Károlyi Antal úrról*. U. ott, XV: 287. l.
27. *Mártonfi József úrnak*. U. ott, 289. l.
28. *Sándor Istvánnak*. U. ott.
29. *A magyar keserve*. U. ott, 290. l.
30. [*Orczy Lőrinc hamvainak*]. U. ott, 291. l.

31. Nagy Jánosnak. Csaplár, Révai élete, 1881—1889. II: 357.
32. *A magyar öltözet és nyelve állandó fennmaradásáért.* U. o., III: 273.
33. *A nagy magyarboz.* U. ott, 286. l.
34. *Anakreon.* 13 dalának (XI'L. I—V'L. V'III. XXII—XXV. XL'V'L.) teljes, a V'II-nek töredékes fordítása. U. ott, III: 416, 421—425. 35—36. *A madárka halála, Szerető biztatás.* (Catullus-ford.) Ugyanott, 426.
37. Nunkovits György püspök emlékére. U. ott, 431.
38. Darvas Ferenc úrnak. U. ott, IV: 140.
39. Görög Demeternek neve napjára. U. ott, 143.
40. Takáts Józsefre. U. ott, 145.
41. Horváth Mihályról. U. ott, 178.
42. Futó gondolat. Budapesti Hírlap, 1899. 1887.

C) Kéziratok.

A Nemzeti Múzeumban. Jelölésük C. a megfelelő folyószámmal.

1. *Józanabbszerű gerjedelmek*, II. c. füzet Vg. 1780. Oct. Hung. 432.
2. *Szerelem nyájaskodásai*, II. (eredetileg I., később javítva II-re), c. füzet. 1787 előtt. Oct. Hung. 431.
3. *Szerelem nyájaskodásai*, III. c. füzet (eredetileg II. később javítva III-ra). 1787 után. Oct. Hung. 432.
4. [*Kései versek*, 1787—1798.] Eredeti fogalmazvánvok és egypár tisztázott, külön lapokra írva. U. ott.
5. [*Kései versek*, 1789—1794.] Külön lapokon. Quart. Hung. 1310.
6. *A magyar öltözet és nyelve* c. vers füzetbe írva. 1790. Oct. Hung. 7.
7. *Szerelem nyájaskodásai*, I. c. füzet. 1792. Oct. Hung. 431.
8. Cím nélküli tisztázott füzet, politikai és gúnyos versek. A másolás 1794 utánról. Oct. Hung. 432.

II. Forrásmunkák.

1. Guzmics Izidor: *Révai Miklós pályája*. Tud. Gyűjtemény, 1830. II. k. 3—35. l.
2. Toldy Ferenc: *Révai Miklós. Magyar költők élete*, I. Budapest, 1870. és teljesen megegyező szöveggel. A magyar költészet kézikönyve, 2. kiadás, II. k. Budapest, 1876. 155—166. l.
3. Bánóczy József: *Révai Miklós élete és munkái*. Budapest, 1879. 415 l. Révainak legjobb életrajza, mely különösen munkásságának ismertetésében alapvető.

4. Csaplár Benedek: *Révai Miklós élete*. I—IV. k. Budapest, 1881—1889. 357: 416: 432: 455 l. Révainak legterjedelmesebb életrajza, igen sok addig ismeretlen adattal. Csonka, hőse pályáját csak 1800-ig kíséri. Rendszertelen és formátlan munka, melyet pusztán a szaktudós használhat.

III. Megjegyzések az egyes versekhez.

Révainak 1787-ig írt versei mind megjelentek *Elegyes versei* között, ezeket tehát — egy kivételével — e kötet alapján közöljük. Az ilyen verseket alább * -gal jelöljük meg. Az említett vers, melyet, noha megjelent az *EL'*-ben, mégsem innen közlünk, a *Kupido éneket kér*: ennek ugyanis ismerjük a nyomtatott szövegnél későbbi kéziratát. A többi nyolc verset kéziratból adjuk, még azt az egyet is, mely közülük Révai életében megjelent (*A hazatért magyar korona*), mert a kézirat itt is későbbi, mint a nyomtatvány.

A szövegeken nem változtattunk mást, mint a helyesírást, kivéve, hogy a *han-ben* rag s az *után* névutó *n*-jét, valamint a *hoz-bez-höz* rag *z*-jét nem írtam kettősen, mint Révai: annál inkább, mert maga Révai 1787 utáni verseiben állandóan egy betűvel írja, sőt régebbi kézírataiban is kitörülte a második betűt. Kivételt csak a metrum kedvéért tettünk: ahol a *han-ben* ragban a szótag hosszúsága megkövetelte a két *n*-et, ott meghagytuk.

***Horatius II. éneke.** (213. l.) Először *MA*. 1778. — Ugyanannak a latin epodosnak terjedős (az eredetinel egy hatodával hosszabb) fordítása, melyet Szabó *A mezői életnek dicséreti* c. alatt fordított. (L. 83. l.) Valamint Szabó, Révai is megváltoztatta az eredeti versmértékét. — Az *EL'* az első fogalmazást annyira átdolgozva adja, hogy alig maradt sora változatlanul. Az újabb szöveg négy sorral rövidebb.

214. l. 9. sor: *Négel* = folyadék tartására szolgáló edény.

214. l. 11. sor: *Lukron vízi csigái* = osztriga; a Lucrinus-tó osztrigái a rómaiak kedvelt csemegéi voltak.

214. l. 13. sor: *Ionium császár madara* = ioniai (Kisázsia) császárfajd.

214. l. 17. sor: *Határ isten* = a Terminus néven tisztelt római isten.

***Bolla Mártonnak.** (214. l.) Először *MA*. 1778. Teljes címe: *Bolla Mártonnak, édes szerzetes atyáfnak, Kolosvárott a deák költeményesség tanítójának.* — Bolla Márton, kegyes-rendi szerzetes. Révai egyik legbizalmasabb barátja: Kecskeméten egy napon öltöztek be

a rendbe. Ekkor Kolozsvárt tartózkodott mint gimnáziumi tanár. — A költői levél második fogalmazása az *El.*-ben 18 sorral hosszabb, szövegünknek 215. l. 11—22., 216. l. 7, 8, 17, 18., 217. l. 27—28. sorai hiányoznak a *MA.* szövegéből, mely több kisebb eltérésen kívül még a következő eltéréseket mutatja:

215. l. 6. sor: *Ékes nyelveknek tördelik ősi dívát.*
 215. l. 7. sor: *Láthatod itten együtt a tisztább német is házzal*
 215. l. 8. sor: *A város szebbét felrakatatra tömi.*
 216. l. 22. sor: *Írigység ellen pártomat ő veszi fel.*
 216. l. 24. sor: *Gonddal légy, vár már téged is édes hazánk.*
 216. l. 34. sor: *Csillagok útjaikhoz a sereg iffiakai.*
 217. l. 8. sor: *S munkánk a jobb ízt megszerettesse velek.*
 217. l. 9. sor: *Vagy játék házbán lámpásút hozza ki bódult*
 217. l. 10. sor: *Szolgá s komor kedvnek meguevetesse baját.*
 217. l. 13. sor: *Sőt vak, elbitt bátorság is. Mi javunkra lehessen.*
 217. l. 17. sor: *Rajta szegődtetés által még többket bódíts.*
 217. l. 19. sor: *Nagy bér a szép név, az hazánknak drága szerelme,*
 217. l. 21. sor: *Intsed Egervárit, kér Vince, Ferontzit is ébreszd,*
 217. l. 22. sor: *Farkast is gerjeszd, édes hazád fiait.*
 217. l. 25. sor: *Majd Magvarit felsekentem mindennapi szómmal.*

A 216. l. 18. sorában geometriai tanulmányaira céloz. (Euklides híres görög tudós, tőle maradt reánk a matematika elemeinek legrégibb rendszerezése.)

A 216. l. 19—22. sorok arra vonatkoznak, hogy Károlyi gróf ígéretet tett Révainak: kiküldi őt a maga költségén Bécsbe geometriát tanulni.

A 216. l. 25. s.: *Vince* = Horváth Vince, Révai rendtársa, akivel szintén együtt noviciuskodott.

217. l. 21—25. s.: *Egerváry* Ignác és Tóth *Farkas*, valamint *Megyeri* és *Magyari* Révainak vele egykorú szerzetes társai.

217. l. 31. s.: *Tudákosság* = Dugonics szava a matematikára.

***A szebb tudományoknak innepes örömnappjára.** (218.

l.) Először *MA.* 1778. Eredeti címe: *A szép tudományoknak országunkban lett felemeltetésekről öröm vers.* Teljes címe az *El.*-ben: *A szebb tudományoknak újonabb felemeltetésekről innepes öröm nappjára.* — A következővel együtt alkalmi vers; készült 1777-ben, mikor a királyné az egyetemet Nagyszombatból Budára helyezte át. — A két fogalmazás között a vers első felében sok az eltérés. Az első hol rövidebb, hol bővebb; hiányzik belőle a 218 l. 9—16. s. a 219. l. 3—4. sora, viszont a 2. s. után a következő kettő olvasható:

*Oh ki öröm! Nyilván láttam szemeimmel. Apolló
Engem is a szentebb titkokon elvezetett.*

Fontosabb eltérések a *MA*-ban:

218. l. 20. sor: *Itten az új Tróját s új nagy Akilles hadút.*
 219. l. 15. htt: *Sőt még felséges fejedelmünkénél is azoknak
Közben járójok felveszed ügyeiket.
Ó bizonyos! már hát meglesz maradások örökre!
Ó öröm! ó tapsolj kedv' jeladásra kezem!
Ám rémülsz buzgó szavakon. Veteledve kiáltja,
219. l. 17. htt: *Itt a képfaragó s képiró szűzek előre
Rajzolt orcádat a remek házba viszik:
Tested egész állásában ott öntetel ércből,
S élet-igaz színben gondosan iratol.**

A 218. l. 28. sor: arra a hírből ismert képre céloz, mely természetihűségével megtévesztette a madarakat. (*Abrosz* itt = festmény.)

219. l. 11. sor: *Ürményi* József, ekkor kamarai tanácsos, később országbíró, ő volt az, aki az egyetemi áthelyezését tervezte és végrehajtotta.

219. l. 25–34. sor: *Niczky* Kristóf gr. a későbbi országbíró: ő vetette fel először, még 1769-ben, az áthelyezés gondolatát. *Péchy* Gábor, *Balassa* Ferenc gr., *Berchtold* Ferenc gr., besztercebányai püspök, *Skerletz* Ferenc, *Vörös* Antal, nádori helytartó, *Károlyi* Antallal és *Niczky* Kristóffal együtt az ujonnan megalkotott tankerületek főigazgatói (székhelyüket megnevezi maga Révai: *Vörös* budai főigazgató volt). *Patachich* (Révai *Patatits*nak írja) Ádám báró kalocsai érsek, az egyetemi tanács elnöke volt, *Fekete* György gróf országbíró pedig a Helytartótanács tanulmányi bizottságának elnöke.

***Örömnep.** (220. l.) Csak *EV*. Teljes címe: *Örömnep, melylyen a fő tudományok Budára áttalköltöztek.* – L. az előbbi vers jegyzetét.

221. l. 6. sor: *Sappho szigete* = Lesbos.

***Molnár János úrnak.** (223. l.) Teljes címe: *Főtisztelendő s nagy nevezetű Molnár János úrnak Budán a királyi tudomány mindenességében a tisztos iskolák igazgatójoknak.* — Molnár János, ebben az időben az egyetemi gimnázium igazgatója, volt az, akitől Révai ösztönyt, majd buzdítást vesz az újfajta verselésre. Erre vonatkozik a vers középső része (a 223. l. 23. sortól).

224. l. 3. sor: *Jeles Épületek* Molnár építészettörténeti munkája. (I. Bevezetés 7. l.)

224. l. 9. sor: *Alagys ének* = elegia; *alagys könyv* = Révainak abban az időben készülő verses könyve, a *Magyar Alagysok*. Erre céloz az utolsó sor is.

224. l. 21. sor: *Messala* híres római hadvezér Augustus korában; alatta katonáskodott Tibullus.

224. l. 22. sor: *Umbria költője* = Propertius.

224. l. 22. sor: *Csanád* = község Torontál megyében; Révai Nagyszentmiklóson született ugyan, de „Csanádi magyar”-nak nevezte magát, mert gyermekkorát ott töltötte, de azért is, mert a magyar lakosságú Csanádot jobban szerette, mint az oláhoktól lakott szülő faluját.

***Tóth Farkas úrnak.** (224. l.) Teljes címe: *Tisztelendő s nagy nevezetű Tóth Farkas úrnak Budán a királyi tudomány mindenességben a tisztos iskolák öregebbik tanítójoknak.* — A megítisztelt az eltörölt jezsuita szerzet tagja volt, akkor a budai gimnázium tanára, aki a *Magyar alagysok*ért versben idvőzölte Révait.

A 225. l. 9. sor: célzás arra, hogy Tóth Molnárt nevenapja alkalmából egy *Lantos dallal* köszöntötte. Kiadta Révai a *B. 4.* számú versei mellett.

A 225. l. 27—32. sorban Nádasdy Ferenc hadvezér jellemzése a Faludi Ferenc *Nádasdi c.* költeményének indítékait használja föl.

225 l. 34. sor: *Erato* = a szerelmi Ira muzsája. Arra céloz, hogy tehetsége nem illik nagyszerű társnak megéneklésére. Az indíték Horatiusból. (*Carminum*, IV: 15.)

A 226. l. 7—18. soraiban Révai ügyesen és találóan jellemzi a maga költészetét.

***Mikor Bessenyei György a római egyház vallására állott.** (226. l.) — Bessenyei áttérése a református hitről a katolikusra, ami Révainak alkalmat adott verse megírására, 1779 aug. 15-ikén történt. A verset, melyet Révai a Körös-menti Nagyváradon írt — ez a 229. l. 9. sorban említett város — megküldte Szluha Demeter pálos-rendű szerzetesnek. A kísérő levélben utal arra, hogy versében Bessenyei költeményeiből vett gondolatokat fejt ki: „Többire pedig Bessenyei szavait is fogod hallani, kivált Hunyadi László után való Toldalékából. Előbb érezheted nálamnál, mi édesek, mi szívre hatók kiejtése. Igyekeztem versemben utánnok szólni.” Bessenyei verseinek hatását Révai kissé túlozza, de valóban érezhető, sőt a vers egyes részletein ki is mutatható. Így mikor Révai a természet ölén való pihenését rajzolja (227. l. 3—8. s.) Bessenyei *Estveli gondolatának* egy helyét követi (*Hunyadi László tragédiája*, 1772. 64. l. 13. s. — 65. l. 2. s.): a Pozsony melletti

Máriavölgy rajzához egyenesen tőle veszi a vonásokat s részben minden változtatás nélkül alkalmazza (227. l. 21–26. s. = *A máriavölgyi paulinus atyáknak*, id. mű 72. l. 1–6. s.); Bessenyei lelki küzdelmeit pedig (227. l. 33–228. l. 4. s.) az ő *Elragadtatás* c. költeménye alapján vázolja (id. mű 87. l. 5–8, 11–12. s.). Ezeken kívül *Az elméről* c. vers (id. mű 78–81. l.) gondolatai és hangulata is hatott Révaira.

Az *EL*-ben olvasható szöveg későbbi átdolgozás. Eredeti fogalmazása fennmaradt Kreskay Imre iratai között, akinek Révai szintén megküldte a verset. Ez a korábbi szövegezés, melyet Hattyuffy Imre adott ki *Költői levelezések* c. gyűjteményében (Régi Magyar Könyvtár 22: 66. sk. lk.), sok eltérést mutat a végleges szövegtől. A fontosabbak:

227. l. 28. sor: *Ábrázolt helynek képei, csendes homály.*
 228. l. 10. sor: *Szentül ígértél, s nem család híveidet.*
 229. l. 2. sor: *Serkent véremlen, ébredék, álmom elhagy.*
 229. l. 5. sor: *Amiket ő írásaiból kívánva sobajtok,*
 229. l. 12. sor: *Oh repdes, szemközt föbb örömömre talál.*
 229. l. 13. sor: *Megtért Bessenyeink, vak eretnekségnek hitetlen*
 229. l. 14. sor: *Hályoga mult s nem vet tiszta szemének homált.*

A 227. l. 28. sorhoz a következő jegyzetet teszi Révai: „Itt Mária völgyét kell érteni, németül Marienthal, nem messze Pozsontól, holott Első Remete szent Pál szerzetes rendén lévő Tisztelendő Atyáknak volt klastromokban megszállván Bessenyei, azt a helyet azután páros végezetű versekkel gyönyörően és ébresztő kelleme-
 tességekkel leírta volt. Hogy az igaz örök valóság után ott is felfokázkodott és szentebb gondolatok ötlődtek habozó lelkébe, maga is jelenti azon verseiben.” Bessenyei említett verse id. művében olvasható a 70. sk. lk.-on.

229. l. 5. s. *Émetten* = ébren.

***Berents Keresztyénnek.** (229. l.) Teljes címe: *Berents Keresztyénnek édes szerzetes atyáknak Nagykárolyban Isten ígéje hirdetőjének, meghitt igaz barátjának.* — A megtisztelt, szintén piarista, nagykárolyi hitszónok (erre céloz a 229. l. 13–14. s.), mint Tóth, versben üdvözölte Révai *Magyar alagútát*. Erre felelet a vers.

230. l. 13–17. s. *Hallerköinek ékes tolla* = Hallerkői Haller László gróf, aki Fénelon *Télémaque*-jét lefordította. (A fordítás 1755-ben jelent meg.) Haller 1751-ben halt meg.

***Baróti Szabó Dávid úrnak.** (231. l.) Teljes címe: *Tisztelendő s nagy nevezetű Baróti Szabó Dávid úrnak, Kassán a királyi nagy osko-*

lúknál a tisztes tudományok öregebbik tanítójoknak. — A versre Szabó Vanier-fordításának (*Paraszi Majorság*, 1779—80) megjelenése adott okot, de Révai fölhasználja az alkalmat, hogy — bár burkoltan — igazolja költői működésének függetlenségét Szabótól: ő nem Szabótól, hanem Molnártól vett ösztönt. Céloz még benne Szabó féltékenységére (232. l. 19. s.) s a köztük fönnforgó prozódiai eltérésekre (233. l. 1—8. s.) is.

231. l. 9. és 11. s. *Hernád és Kassa* = Szabó ebben az időben a Hernád-menti Kassán lakott.

233. l. 11. s. *Józsa* Gergely = piarista, tanár a nagyváradí gimnáziumban.

***Pálffy Leopoldína halálakor.** (233. l.) Előszőr B. 5. 1781. Teljes címe: *Erdődi Pálffy Leopoldína grófkisasszonynak Királyfalván esett halálakor.* — Révai e versét nem közvetlenül a haláleset után írta, hanem mikor mint nevelő Pálffy János gróf testőr-alkapitány családjával Bécsben lakott. — Mintha Vörösmarty ismerte volna ezt a verset, mert az ő rokon tárgyú költeményében (*Kis gyermek halálára*) Révai versének utolsó gondolata újra megcsendül s szintén a költemény végén. — A két szövegezés között több eltérés van. Az eredeti címében a *halálakor* szó jelzője más volt: *idő előtt való*; a vers eltérései közül jelentősebbek:

233. l. 1. sor: Ó te Királyfalvát jelesítő kertnek homályos
 233. l. 2. sor: Fáji, mi szörnyűség képe mi gyásszal ijeszt.
 234. l. 2. sor: Érzés. Lát! béül s mér nagyot a vad halál.
 234. l. 6. sor: Szép szava, kék szemeit lepte halálos homály,
 234. l. 8. sor: Lába — Mit? ő szörnyű látat! egészen elhült?
 234. l. 20. sor: Melly sok könyvekkel megsiratatja magát.

***Haragos embertől való irtozás.** (236. l.) — A vers Csaplár gyanítása szerint (id. mű II: 31. l.) Pálffy grófra vonatkozik, akinek családját az egyévi próbaidő letelte után, 1782-ben, nem valami jó emlékekkel, odahagyta.

***Magát bátorító nagy szív.** (236. l.) — A versről maga Révai megjegyzi, hogy Bécsben keletkezett, mikor minden foglalkozás nélkül nehéz viszonyok között élt, sőt nyomorgott. (V. ö. 1—4. s.)

A 237. l. 33—34. s. ovidiusi reminiscencia: *Tristium* lib. I. ep. 5. 25—26. s. L. ugyanezt a gondolatot Baróti Szabónál 78. l. 7—8. s.

A 238. l. 4. s. első szava *mind* valószínűleg sajtóhiba *mint* helyett, de kiigazítani, mint nem kétségtelen hibát, nem mertük.

A 238. l. 5–10. s. horatiusi gondolat: mintája a római költő ódáinak II. k. 10. ódájában.

***Orosz Zsigmond halálakor.** (238. l.) Teljes címe: *Főtisztelendő s nagynevezetű Orosz Zsigmond atyának, a kegyes iskolák szerzetes rendjek bölcs és nagy mértékletességű előjárójoknak halálakor.* — Orosz, a kegyesrend tartománvi főnöke, 1782 okt. 11-én halt meg. Csaplár azt gondolja, hogy Révai az 1782-ben írt gyászoló versét közvetlenül a kiadása előtt átdolgozta, kibővítette: panaszai ugyanis 1782-ben még nem lettek volna mind megokolva: ilyen fokú elkéseredést rendje iránt csak későbbi szenvedései szülhettek. A föltevés valószínű, a megokolás sem lehetetlen, de nem épen szükségszerű. Révai ebben az időben legszomorúbb évei egyikét élte, s épen ekkor volt — ha csak szubjektív — oka neheztelni rendjére. Révai, akinek erőszakos, nyakas, elbizakodott természetéről szoltunk életrajzában, 1781-ben elhagyta nagyváradi állását s eltávozott a városból, anélkül, hogy erre engedelmet kért volna, sőt be sem jelentette távozását. A rend kormánya erre a rendtagoknak 1782-ben kibocsátott jegyzékbe nem vette föl Révai nevét s ezzel mintegy megbélyegezte őt, egyszersmind megnehezítette, hogy valami állást keressen magának. Ehhez az erkölcsi csapáshoz járult az az anyagi romlás, melyről fentebb szoltunk: ilyen lelki állapotban föltámadt Révaiban mindaz a keserűség, mely őt szerzete kebelében érte, s izgatott, gyötrődő lelke kétségkívül erősen túlozva jelenítette meg csalódásait, civódásait, fájdalmait, melyeket épen azért nem is szabad betű szerint vennünk.

238. l. 18. s. *Bonta* = tarka, kétszínű (átvitt értelemben).

A 239. l. 13–26., 240. l. 1–6. soroknak van való alapjuk. Révai 1782-ben a maga igazolása végett, de nem kis aggodalommal, fölkereste Oroszt, szerzete fejét, aki beléltáva szerencsétlen rendtagja lelkébe, nagy kímélettel és szeretettel fogadta, vigasztalta, bátorította s meggondolatlan lépését megbocsátotta. V. ö. Csaplár id. művének II: 19., 89., 91. s k. lk.

***A kikeletről.** (241. l.) — Csaplár szerint Révai a maga bajára keresett enyhülést a tarcsai fürdőben (Vas vm.). Valóbszínű, hogy Batthány Fülöp gróf családját kísérte el, akiknél ebben az időben Grácban nevelősködött. V. ö. tárgyát illetőleg Faludinak *A tarcsai savanyó vizről* c. költeményével. — A versben Horatiusnak egypár gondolata és képe újul meg (v. ö. *Carm.* lib. I: 4.).

***A szerelem énekeséhez.** (242. l.) Ez s a következő 13 költemény, a kétségtelen időpontú *Orczy Lőrinc hamvainak* cím-

zettig, valószínűleg a 80-as évek közepéről valók. — A kis vers nem annyira részleteiben, mint inkább a természeti képek festésének módjában emlékeztet Faludi leíró költeményeire, melyeket épen ebben az időben (1786—1787) adott ki Révai. A gondolatot, sőt talán a vers anyagát a költő, saját kijelentése szerint, valamilyen latin vagy görög énekből vette. — A vers megvan a C. 2.-ben is, ahol két versszakkal bővebb. Eltérései a nyomtatott szövegtől a 3. versszakkal kezdődnek:

A szép hajnal itt is <i>pirúl,</i>	<i>Itt is gyenge szellőcske jár,</i>
<i>Hullnak barmal' gyöngyei:</i>	<i>Lebeg zöld ág levele:</i>
<i>Est homálya szépen borúl,</i>	<i>Itt is cseveg sok szép madár,</i>
<i>Szakadnak friss cseppei.</i>	<i>Szépen zúg a csermelye.</i>

<i>Fénylik arany sugárral</i>	<i>Hűs árnyékok enyhítenek,</i>
<i>A nap tiszta szép egen:</i>	<i>Szép alattok a gyepek is:</i>
<i>Ragyog az ég csillagival,</i>	<i>Jó illatot terjesztenek</i>
<i>Jár a hold szép felleget.</i>	<i>A virágos kertek is.</i>

Vagynak *nyújas* leányaink,
Kikben szépség mosolyog:
Érzékenyek szép fiaink,
Bennük is ép vér buzog.

***Rózsavirágon megilletődött szeretők.** (243. l.) — Forrása szintén valamilyen antik költemény; az első két versszak az *Anthologia Palatina* XI: 53. sz. költeményének (*Τὸ ῥόδον ἀκμαῖε βαίων χρόνον*) visszhangja. — Minden változtatás nélkül megvan a C. 2.-ben is.

***Luca szépsége.** (244. l.) — Révai latin és görög utánzatai közé sorozza, s meg is érzik rajta az anakreoni gyűjtemény 15. darabjának (*Ἄγε ζωγράφον ἄριστε*) némi hatása, szelleme szerint azonban közelebb áll a német Anakreon-utánpótlásokhoz. — A C. 2.-ben olvasható szövege jelentéktelen eltérésekkel a *EV*-ét adja.

***A szökevény Kupidó.** (244. l.) — Eredetije az *Anth. Pal* V: 177. sz. költeménye (*Κηρύσσω τὸν Ἐρωτα*), melvet Révai szabadon dolgozott át magyarra. Cupido rajzához Faludinak *Phyllis* c. verséből is vett egy-két vonást. — Szövege a C. 2.-ben több jelentéktelen eltéréssel kívül a következő változatokat mutatja:

244. l. II. h. 4. sor: *Kőborgó és nyugtalan.*

244. l. II. h. 7. sor: *Anyján kívül nem fogadja*

244. l. II. h. 8. sor: *Őtet senki, vallhatom.*

245. l. I. h. 1. sor: *Keressük az irgalmatlant.*

Kupídó éneket kér a költőtől. (245. l.) Először *El.* 1787.: szövegünk a kiadásnál későbbi kéziraton, *C.* 3-on, alapul. — Forrása valamilyen ismeretlen német költemény, amely azonban a keretben görög forrásra (Bion és Sappho) megy vissza. — A régibb nyomtatott szöveget a költő később alaposan átdolgozta. A régi szöveg fontosabb eltérései:

245. l. I. h. 1. sor: *Kis Kupídó, a csintalan,*
 245. l. I. h. 3. sor: *Esekedett s volt nyugtalan*
 245. l. I. h. 15. sor: *S én e roszt mint kegyelmet,*
 245. l. I. h. 16. sor: *Tiszteljem még énekek?*
 245. l. I. h. 17. sor: *Tarthat egy pár szép gerlicét*
 245. l. II. h. 1. sor: *Neked lopom az egyikét,*
 245. l. II. h. 3. sor: *Az egymáshoz hív gerlicét*
 245. l. II. h. 12. sor: *Fejem, s éltem vesztethetném:*
 246. l. I. h. 15. sor: *Jól aludtam, mit háborogsz?*
 246. l. II. h. 9. sor: *De emberi nemünk között*
 246. l. II. h. 11. sor: *S hol nyakassal megütöközt,*
 246. l. II. h. 12. sor: *Ott legtérebb mezeje.*
 246. l. II. h. 25. sor: *Űz szerelem véle tréfát*
 246. l. II. h. 26. sor: *Dicsőség oszlopánál:*
 247. l. I. h. 14. sor: *Inkább sérti, s csak könyvez:*
 247. l. I. h. 18. sor: *Miként játszik szélében:*
 247. l. I. h. 21. sor: *Most tábori sátorban jár,*
 247. l. I. h. 22. sor: *Most pásztori kunyóban:*
 247. l. I. h. 24. sor: *Most rútat les konyhában.*
 247. l. II. h. 6. sor: *A szelidet mérgessé:*
 247. l. II. h. 8. sor: *A nagyot inségesé.*
 247. l. II. h. 10. sor: *Dús fősvénynek erszényét:*
 247. l. II. h. 19. sor: *Pajkost szentnek, a szenteket*
 247. l. II. h. 20. sor: *Szabad erkölcsűeknek.*
 247. l. II. h. 26. sor: *Hogy könnyebben viseljék.*

***Szerető kívánság.** (248. l.) — Szabad átdolgozása egy görög költeménynek (*Ἀστέρας ἑλσαθρεῖς*, *Anthol. Pal.* VII: 669 sz.). — A *C.* 2. lévő régibb változata egy pár jelentéktelen eltérést mutat az újabb szövegezés javára. P. o. a legfontosabb, mely jóformán csak a szórendben tér el:

- I. h. 5. sor: *Ott a csillagokat*
 I. h. 6. sor: *Csodálni s lángjokat.*

***A meghűlt szeretet.** (248. l.) — Szintén Révai utánzott versei közé tartozik. Véleményünk szerint a modern irodalmak, valószínűleg a német, szolgáltatja a mintát s a közvetítést a görög költészethez (p. o. az *Anth. Pal.* XII: 48. sz. költeménye).

Révainak e pár szerelmi versére vonatkozólag meg kell jegyeznünk, hogy élményi alapjuk nincs, a költőnek a valóságban soha sem volt Lucája. Kétségtelen, hogy nemcsak a név költött, de a személy és a viszony is. Annál határozottabban tagadhatjuk a versek élményi jellegét, mert mind, a legjobb esetben, átdolgozás. Főnn kell tartanunk ezt a föltevést, noha nem kisebb tanú szólalt föl ellene, mint — maga Révai. Van neki ugyanis a *C.* 2.-ben egy kis verse, amely az ellenkező nézetet látszik bizonyítani:

A morgók ellen.

Morognak a papok,	Kacagd ki a papot,
A búsult vének is,	Mert mért vetett maga
Lucám, hogy így enyvelgünk:	Kemény törvényt magára?
Írigy bánat gyöttri	Hányj vénre mocskokat:
Bizony mindkettejét,	Ha vére már aludt,
Morogjanak halálig.	Mért írigy más javára?

Bármilyen közvetlen is a hangja ennek a kis versnek, mely Catullus egy költeményéből (V. számú: *Vivamus, mea Lesbia, atque amemus*...) veszi az alapgondolatot, ez sem egyéb költői játéknál.

***Szomorú indulat.** (249. l.)

***A lélek halhatatlansága.** (250. l.) — A 2. versszak gondolata Horatiustól való. (*Carminum* II: 18 óda)

***Tartózkodás.** (252. l.)

***Haláltól nem rettegő nagy lélek.** (252. l.)

***Magam képe.** (253. l.)

***Hazafiúl érzés.** (255. l.) — A vers kelte bizonytalan, s a »nagy magyar« nevét sem ismerjük. Csaplár gyanítása szerint: »lehet hogy Orczyhoz szól«.

Futó gondolat. (256. l.) Először *B.* 42. Megvan teljesen egyező szöveggel *C.* 4. és *C.* 6.-ban. Ezek alapján közöljük.

[**Orczy Lőrinc hamvainak.**] (256. l.) Először *B.* 50. — Török emlékkvers az 1789 júl. 28-ikán meghalt Orczy Lőrinc báróra. —

Eredeti fogalmazványa sok törléssel és igazítással a *C. 4.*-ben. Innen adjuk.

A hazatért magyar korona. (257. l.) Első, második, harmadik kiadása *B. 13.* Későbbi, javított szövege Révai kézíratos füzetében *C. 8.* Innen közöljük. — A vers annak öröme készült, hogy II. József uralkodásának utolsó évében a magyar szent koronát visszaküldte Bécsből Budára. A versen inkább érezhető, mint kimutatható — gondolatokban, szólamokban, fordulatokban — Ányos *Kalapos király*ának hatása, melyet Révai a közkézen forgó másolatokból ismerhetett. — A nyomtatott szövegek egymás között egykét, egészen jelentéktelen eltérést kivéve, megegyeznek: a kézíratos szöveghez képest a következő változataik vannak:

- 258. l. 11—12. sorok hiányzanak
- 259. l. 16. s. *Ragaszkodj forrában* megtért koronádhoz.
- 259. l. 17. s. *Erősebben csatlódj* újuló hazádhoz.
- 259. l. 18. s. *Szánakodj azután* a szomszéd rabokon,
- 260. l. 33. s. *Mit tesz* szabadságát nem sértő királyért.

Téved tehát Dugonics, mikor azt állítja *F. Jegyzés*-iben (l. Szinnyei kiadását 54. l.), hogy a cenzúra sokat törölt belőle s vers csak töredékesen jelent meg.

A 258. l. 2—3. s. említett s a 31—34. szokatlan durvasággal meggyalázott gonosz tanácsadó Niczky Kristóf gróf országbíró, akit abban a korban a közvélemény egy része a császár tetteiért felelőssé tett. Révai egy, itt közölhetetlen, versében egész haragját szabadjára eresztette ellene.

258. l. 12. s. arra céloz, hogy II. József a nemességet és pap-ságot akarta első sorban megtörni.

258. l. 14. s. II. József volt az első, aki az országot fölmérette, ami a nemesség körében nagy fölháborodást keltett, mert azt következtették belőle, hogy meg akarja adóztatni a nemesi földeket. Hogy a magyarság milyen ellenséges érzülettel nézte még a XIX. század közepén is az abszolút uralomnak az ország fölmérésére vonatkozó törekvését, arra jellemző bizonyosság Tompa, aki a *Pusztán* c. költeményében Révaiéhoz még kifejezésében is hasonló hangon énekl:

Mely oly szabad volt, mint lakója Felhasogatva, mérve lesz a
S láncot nem ösmere, Dús rónaság tere.

260. l. 11—20. s. célzás az 1741 szept. 11-iki jelenetre s az örökösödési háborúra.

260. l. 23. s. célzás II. Józsefnek II. Katalin orosz cárnővel kötött szövetségére.

A magyar öltözet és nyelv. (261. l.) Először B. 32—33. Eredeti kézírata C. 6., javított szövege C. 8. Ez utóbbi alapján közöljük. Eredetileg két vers volt: maga a költemény (kiadásunkban a 263—271. l.) s egy kísérő vers, mellyel a »nagy magyar«-nak megküldte. A második szövegezés azonban a kettőt összefoglalta. — Ki volt az a főúr, akit Révai e versével megtisztelt, nehéz megállapítani: az ismertető jelek szerint lehet Orczy László, Forgách Miklós vagy Károlyi Antal gróf (v. ö. Csaplár, id. mű 287. l.). Legvalószínűbb mégis, hogy Forgách gróf volt, mert a 262. l. 15—16. s. reá illik leginkább. Révai a költeményt nem azzal a céllal írta, hogy közrebocsássa: érezte, hogy nagyon is erős a hangja. Ő maga a C. 6.-ban később ezt a sort írta a kézirat utolsó sora után:

Szépen hajnalodott, de hamar béborúlt!

Utána meg négy sorban megmagyarázza eljárását:

Amit itt bényújtok, nem látott világot,
Mert fejem mért fájna, mond olly igazságot.
Nem sértek én királyt, arra jól vigyázok,
Csak aki elfajult, olly magyart korpázok.

A versnek van valami kevés kapcsolata Ányosnak *A régi magyar viseletről* c. költeményével, melynek másolata megvan Révai versei között a C. 5.-ben. — A két kézirat szövege között hat helyen (265. l. 18., 19., 267. l. 7., 269. l. 19., 270. l. 18., 27. s.) jelentéktelen, egy-két szóra terjedő eltérés.

261. l. 10. s. *Nagyságos liszt* = főispánság.

264. l. 3. s. *Lependék* = lepke, pillangó; itt: röpke, lebegő.

264 l. 19. s. *Rét ümeg* = ingujj.

A 266. l. 20. sorban az 1790-iki országgyűlésre céloz, amelyen először szóltak a követek asztalánál magyarul (Darvas Ferenc jún. 11-én).

267. l. 9. s. *Júmbor szándékú társaság*. Bessenyei ebben az időben próbálta megnyerni az országgyűlést azon tervének, hogy egy magyar tudós társaság (Akadémia) állíttassék föl. Egy-egy latin röpíratban kifejtette tervét és közölte a fölállítandó társaság ajánlott tagjait, s ugyanakkor kiadta Bessenyei György akadémiai tervezetét *Júmbor szándék* c. alatt. Innen az utalás.

A 267. l. 25. sorban a *levél* vg. II. Józsefnek 1789 dec. 18. kelt leiratára céloz, mely már német és magyar szövegn volt.

270. l. 11. s. *Nemzeti iskola* = a II. Józseftől állított állami népiskolák, melyeknek célja a népművelődésen kívül a germanizálás volt.

A Iantjáról. (272. l.) Előszőr *B. 34.* Eredetije, amelyből közöljük, *C. 7.* — Az anakreoni gyűjtemény 23. darabjának (*Θέλω λέγειν Ἀτρείδας*) szabad fordítása.

272. l. 1—2. s. *Atrous két magzata* = Agamemnon és Menelaus

272. l. 4. s. *Kadmus* = a görög mitológia szerint Thebae alapítója.

A szépekről. (272. l.) Előszőr *B. 34. A C. 7.* kéziratból. — Eredetije az anakreoni gyűjtemény 24. darabja. (*Φύσις κέρατα τάρους*). Szabad fordítás.

A Kupidóról. (273. l.) Előszőr *B. 34.* Kézirata *C. 7.,* ebből adjuk. — Eredetije az anakreoni gyűjtemény 31. darabja (*Μεσονυκτιος ποθ' ὥρας*). Szabad fordítás.

A kincsről. (274. l.) Előszőr *B. 34. A C. 4.-ből* közöljük. — Szabad fordítás; az eredetije az anakreoni gyűjtemény 34. darabja (*Ὁ πλοῦτος εἴ γε χρυσῷ*).

FÜGGELÉK.

(Mutatványok az első kísérletekből.)

Az magyar népnek. (277. l.) Sylvester János *Uj testamentum magyar nyelven* címmel 1541-ben megjelent újszövetség-fordításának ajánló verse.

[**Vigasztaló.**] (278. l.) Szenci Molnár Albert cím nélküli verse, mely Scultetus Ábrahám művének magyar fordításában, *Postilla Scultetica*, (1617) az ajánlásba beleszöve olvasható.

[**Komáromi Csipkés Györgyhöz.**] (278. l.) Szenci Száki János verse, mely Komáromi Csipkés Györgynek *Igaz hit, azaz... CCXLI magyar prédikációk* című, 1666-ban megjelent művében olvasható. Eredeti latin címe (rövidítve): *Ad auctorem, Georgium C. Comarinum Applausus Ungaricus.*

[**Az édes hazáról.**] (278. l.) Szentkirályi Sámuel verse, mely a Gyulai Ferenc fölött 1730 júl. 23-án mondott halotti beszédek

során jelent meg 1743-ban a következő gyűjteményben: *Igazán vitélkedő s tusakodó keresztény léleknek koronája* stb. Az első beszéd a gyűjteményben Bonyhay Györgytől való, ezért a gyűjteményt az ő neve alatt szokás idézni. — A kis vers fordítás: eredetije Ovidiusnak ugyanaz a pár-verse (*Epist. ex Ponto*, III: 35—36. o.), melyet Rájnis szintén lefordított. (A fordítás az 59. l., a jegyzet hozzá a 301. l.)

Barátságos ajándék. (278. l.) Molnár János ezen versét Rájnis József közölte a *Kalauza* Elüljáró beszédében (1781), innen adja kiadásunk is. — Rájnis a következő magyarázatot fűzte hozzá: „Időre kelve több versekkel is kedveskedett hazánknak [t. i. Molnár János], amelyeket elhozni nem szükséges, minthogy az említett úrnak könyveiben vagy külön kinyomtatván, sok kézben forognak.» Ebből a kijelentésből következik, hogy Molnár e verse a *Jelen Épületek* megjelenése előtt, tehát 1760 előtt készült, továbbá, hogy nyomatásban nem jelent meg Rájnis közlése előtt.

278. l. 4. s. *Tomos* = helyesen Tomi, kis város volt az ókorban a Fekete-tenger partján, ahova Augustus Ovidiust száműzte.

Horatiusból. (279. l.) Molnárnak ez a két s a következő három verse a *Régi Jelen Épületek* c. művében jelent meg, a legelső a *Bévezető-Lévele*ben, a többi a szöveg között. — Az 1. horatiusi hely az *Epistolarum* lib. II. op. 1. 54. sorának, a 2. a *Carminum* lib. IV. od. 6. 1—2. sorának fordítása.

[**Babilon városáról.**] (280. l.)

Ovidiusból. (280. l.) Fordítás: eredetije *Metamorphoses* lib. I. 68. s k. sk.

Propertiusból. (280. l.) Fordítás az *Elegiae* lib. IV.-ből (69—60. s.) Mausolus, káriai király (IV. század Kr. e.); nevét megörökítette az a síremlék, melyet neje, Artemisia, emelt számára (Mausoleum).

Istennek segítségül hívása. (280 l.) A közölt részlet első 25 sora annak a 4540 soros versnek, melyet Kalmár György *Prodromus* stb. c. könyvében 1770-ben közrebocsátott. — A szerföltt különkód helyesírású vers ritmusa is nagyon döcögös, a szöveg sok helyütt teljesen érthetetlen, költői értéke nincs. Még legérthetőbb az a 25 sor, melyet közlünk. Az s előtt a hiányjel (‘s) az is rövidítését jelenti. Meg kell még jegyeznünk, hogy a magánhangzó hosszúságát gyakran a rákövetkező mássalhangzó kettőzésével jelzi (csudda, egyedüll).

Barkóczy Ferenc úrnak. (281. l.) Rájnis *Kalúzá*nak (1781) Elöljáró beszéde tartotta fönn számunkra ezt a verset, melyet Birsí Ferenc 1764-ben írt Barkóczy Ferenc gróf hercegprímás tiszteletére.

[**Alóíráások.**] (282. l.) Először az Orpheus l. k. 33. l. 1790-ben, de nem pontosan, másodszor a helyes szöveggel és elrendezéssel u. ott 434. l. — Ezeket a verseket Ráday Gedeon írta 1766-ban a péceli palotájának nagytermét ékesítő freskók alá. A freskók Picartnak Ovidius *Metamorphos*isát illusztráló természetei nyomán készültek; a mennyezeten lévő s oldalfalakon lévőek közül az 1. és 2. Phaeton ismert mondáját ábrázolták, a többiek tárgya sorban a következő: 3. Silenus számaron, kezében borral telt fazék, 4. és 5. az eget vívó titánok, 6. Philemon és Baucis története, 7. Tantalus, 8. és 9. az Ovidius rajzolta arany- és ezüst-kor, 10. és 11. az özönvíz és Deucalion sorsa, 12. Narcissus, 13. Odysseus és a szírének, 14. Icarus, Deucalion és Pyrrha újra teremtik az emberiséget.

Beteg. (284 l.) Szabó ezen verse, legelső kísérlete, olyan gyarló, hogy versei közt nem, csak itt a *Függelékben* közöljük mint jellemző adalékot. — Először az *Új mértékre vett versekben* jelent meg 1777, majd lényegtelen változtatással a *Verskoszorúban* (1786), újra átdolgozva *A koporsó-írásokról* címmel *Költeményes Muokájában* (1789), utolsó gyűjteményébe azonban nem vette föl Mint pályakezdésére fényt vető verset eredeti formájában közöljük. A vers ötletét Szabónak egy rendtársa, Rauch Ignác, adta.

A hasonmások.

Baróti Szabó Dávid arcképe a verseinek 1802-iki kiadásában közölt rézmetszet után készült, melynek eredetijét Kieninger rajzolta 1798-ban. Révai Miklós arcképe a Történelmi Arcképcsarnokban őrzött festményéről készült. (Festette Donát János a XIX. század legelején. Rájnisnak nem maradt fönn hiteles arcképe.

Rájnis és Révai bemutatott kéziratainak eredetije a Nemzeti Múzeum kéziratárában van. (V. ö. e kötet 292. l. A) 5. pontot és 331. l. C) 8. pontot.) A névalíráások a Nemzeti Múzeumban őrzött leveleikről készültek.

TARTALOMJEGYZÉK.

(A verscímek után az első szám azt a lapot jelenti, melyen maga a költemény, a zárójelben levő azt, melyen a rá vonatkozó jegyzet található.)

A deákos iskola. Császár Elemértől 5

Rájnys József versei.

Rájnys József. Császár Elemértől	21
A férjről és asszonyról ✓	59 (300)
• [A hazáról]	59 (301)
A házasságról ✓	58 (300)
Alagya ✓	56 (300)
A magyarokhoz	48 (298)
A rút természetű Polifémus mondása	45 (298)
A szerelemről	36 (295)
• A varga fiakhoz	55 (299)
Az ártalmas könyv-írókról	40 (296)
Az Isten-tagadókról	44 (298)
Búcsú-vétel	40 (296)
Egy Csillag nevű ifjacsokról	45 (298)
Egy eretnek ellen	45 (298)
Egy jeles képművész ✓	42 (297)
• Egy kérkedékeny nemeshez	47 (298)
Egy koldus beszél egy gazdag emberrel	45 (298)
Egy rossz poétára	58 (300)
Egy szelíd veréből	35 (295)
Faludi Ferenchez. (Bátor csudájok vagy ...)	44 (297)
Faludi Ferenchez. (Elkészült sokféle hajóm ...)	35 (295)
Forgách Miklósnak dicsérete	51 (299)
Kenyeres József úrról	45 (299)
II. Leopold királynak dicsérete	53 (298)
Mennyegzői dal	59 (301)

Mese	36 (295)
Octavianus császárhoz	37 (296)
Ordasról	58 (300)
•Pásztori dal	46 (298)
Rókásihoz	54 (299)
Szent István királynak jobb kezéről	39 (296)
Új-esztendői ajándékokca	34 (295)
•Velencéhez	34 (294)

Baróti Szabó Dávid versei.

Baróti Szabó Dávid. Császár Elemértől

63

Kisebb költemények.

Abauj vármegye ünnepe napjára	125 (321)
A budai universitás felszenteléséről	86 (309)
A Dunának nagy áradásáról	78 (306)
•A holdhoz	133 (322)
A jésuitákról	145 (323)
A köntös-változtatásról	102 (314)
A lanthoz. (Hányszor fogadtam...)	156 (325)
A lanthoz. (Jer magyar lantom...)	153 (325)
Alexovits úrhoz	138 (323)
Állhatatosságot mutat melly ritka barátság	316
A magáéval élni nem tudóról	105 (315)
A magyar húzárokhoz	117 (319)
•A magyar ifjúsághoz	85 (308)
A megromlott erkölcsről	143 (323)
A mezei életnek dicséreti	82 (307)
A múzsákhoz	90 (310)
A Nagyasszony tiszteletére serkentő	92 (311)
A patakocskáról	106 (315)
A póstyényi utazásról	152 (324)
A vakszeretőről	107 (317)
A vitorlás hajójú Balatonról	149 (324)
Az halál- és Kupidóról	106 (316)
Az halálról	100 (312)
Az újtóról	106 (315)
Barátság	106 (316)
Batsányihoz, midőn a szepesi útra készülne	108 (317)
Batsányi Jánoshoz. (Hogy fő poeta fő poétriát...)	157 (325)

Batsányi János úrhoz. (Még élek, még Orczy nevem...)	107 (317)
Beteg	284 (346)
Csáky Antal úrhoz	138 (323)
Eggy egri vitéz asszony	94 (312)
Eggy ifjú m. költőhöz	114 (318)
• Eggy ledólt diófához	128 (322)
Eggy más ellen törés	103 (314)
• Eggy némely kisasszonyról	103 (314)
Eggy némely komédia házról	106 (316)
Eggy némely úrfiról	101 (314)
Felfordult világ	144 (323)
Gvadányi József generális úrhoz	151 (324)
[Gvadányi József gróf sirverse]	152 (324)
Kazinczy Ferenc úrfihoz	85 (309)
Kazinczy Ferenc úrról. (Tegnapelőtt jött...)	113 (318)
Kép	140 (323)
Kováts Sámuelhez	152 (325)
II. Leopold királyunk halálára	136 (322)
Magyarországnak hajdani szomorú sorsa	104 (315)
Mária királyné férjéhez, Zsigmondhoz	97 (312)
Mária Terézia haláláról	88 (310)
Nádasdy Ferenc hadi vezérről	105 (315)
Nem kimúl meg senkit halál	313
Orczy László úrhoz	133 (322)
Orczy Lőrinc generális úrról. (Orczy felett Mária...)	105 (315)
Orczy Lőrinc halálára	123 (320)
Orczy Lőrinchez. (Melly a rómaiak s görögök...)	115 (318)
Panaszos indulat	77 (305)
Pyber Benedek úrhoz	147 (324)
Pyber Ferenc halálára	116 (319)
• Ráday Gedeon úrhoz	111 (317)
Révai Miklós úrhoz	91 (311)
Sörös jámbus	150 (324)
Szabolcs vármegye ünnepére	130 (322)
Sz. Jóbi Szabó László úrhoz	92 (311)
Születésem napjára	155 (325)
• Társaságtetés	109 (317)
Velence- és Rómáról	294
Verseghy Ferenc úrhoz	124 (321)
Virág Benedekhez	139 (323)
Virt. (Sem falu Virt...)	90 (310)
Virthez. (Szép voltál fiatalb lévén...)	135 (322)

Virthéz. (Zöld bársonyos dombok ...)	126 (322)
Virttől búcsúvétel	81 (307)

Nagyobb elbeszélő költemény.

A komáromi föld-indulásról	159 (325)
----------------------------	-----------

Drámai költemények.

Dafnis	178 (327)
Zrinyi Szigetváránál	184 (328)

Révai Miklós versei.

Révai Miklós. Császár Elemértől	199
A hazatért magyar koronának öröm ünnepére	257 (342)
A kikeletről	241 (338)
A kincsről	274 (344)
A Kupidóról	273 (344)
A lantjáról	272 (344)
• A lélek halhatatlansága	250 (341)
A magyar öltözet és nyelv állandó fennmaradásáért	261 (343)
A meghűlt szeretet	248 (341)
A morgók ellen	341
A szebb tudományoknak innepes örömnapijára	218 (333)
A szépekről	272 (344)
A szerelem énekesihez	242 (338)
A szökevény Kupidó	244 (339)
Baróti Szabó Dávid úrnak	231 (336)
Berents Keresztyénnek	229 (336)
Bolla Mártonnak	214 (332)
Futó gondolat	256 (341)
Haláltól nem rettegő nagy lélek	252 (341)
Haragos embertől való irtózás	236 (337)
Hazafiúi érzés, új esztendő alkalmatosságával	255 (341)
Horatius II. éneke az Epodos nevű könyvből	213 (332)
Kupidó éneket kér a költőtől	245 (340)
Luca szépsége	244 (339)
• Magam képe	253 (341)
Magát bátorító nagy szív	236 (337)
Mikor Bessenyei György a római egyház vallására állott	226 (335)
Molnár János úrnak	223 (334)

[Orczy Lőrinc hamvainak] — — — — —	256 (341)
Orosz Zsigmond halálakor — — — — —	238 (338)
• Örömnep, melyen a fő tudományok Budára áttalköltöz-	
ködtek — — — — —	220 (334)
Pálffy Leopoldína grófkisasszony halálakor — — — — —	233 (337)
• Rózsavirágon megilletődött szeretők — — — — —	243 (339)
Szerető kívánság — — — — —	248 (340)
• Szomorú indulat — — — — —	249 (341)
Tartózkodás — — — — —	252 (341)
Tóth Farkas úrnak — — — — —	224 (335)

Függelék.

Sylvester János: Az magyar népnek, ki ezt olvassa — —	277 (344)
Szenci Molnár Albert: [Vigasztaló] — — — — —	278 (344)
Szenci Száki János: [Komáromi Csipkés Györgyhöz] — —	278 (344)
Szentkirályi Sámuel: [Az édes hazáról] — — — — —	278 (344)
Molnár János: [Babilon városáról] — — — — —	280 (345)
• • Barátságos ajándék — — — — —	278 (345)
• • Horatiusból 1., 2. — — — — —	279 (345)
• • Ovidiusból — — — — —	280 (345)
• • Propertiusból — — — — —	280 (345)
Kalmár György: Istennek segítségül hívása — — — — —	280 (345)
Birsi Ferenc: Barkóczy Ferenc úrnak — — — — —	281 (345)
Ráday Gedeon: [Alóliások] 1—15. — — — — —	282 (346)
Baróti Szabó Dávid: Beteg — — — — —	284 (346)

Jegyzetek.

A deákiskola — — — — —	289
Rájniz József versei — — — — —	292
Baróti Szabó Dávid versei — — — — —	301
Révai Miklós versei — — — — —	329

Hasonmások.

Rájniz: Egy igaz magyar, (Egy jeles kép-íróhoz) Kalauz 11. l.	43
• A magyarokhoz, Magyar Parnassus 29. l. — — — — —	49
Baróti Szabó: A budai universitás, Költeményes Munkái 51. l.	89
• Egy ledőlt diófához, Megjobb. Költ. Munkái 121. l.	121
Révai: A lélek halhatatlansága, Elegyes Versei 149. l. — —	251
• A magyar öltözet és nyelv, Cím nélküli kézirat 18. l.	269

